STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 11387

ZSHERMINAL

Emile Zola

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust

Arie & Ida Crown Memorial

The Seymour Grubman Family

David and Barbara B. Hirschhorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Leif D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

Gedale Man

זשערמינאל

איבער אַ גלייך און נאקעט פעלד אונטער אַ שטערנלאָזן הימל, וועלכער האט אויסגעזעען אזוי געדיכט און שווארץ ווי טינט, איז זיך געגאנגען איינער אליין אַ יונגערמאן אין דער ריכטונג פון מארשיען קיין מאָסטו אויף דעם טראקט, וועלכער האט זיך געצויגען אין אַ גלייכער ליניע אויף צען קילאָמעטער די לענג דורך רובנפעלדער. ער האָט נישט געזעען דעם שווארצן באָדן, וועלכע איז געווען אויסגעשפרייט פאר אים און דעם אנסופיקן, פלאכן האָריזאָנט האָט ער זיך פאָרגעשטעלט נאָר דורך דעם יאמער פונם מארץ־ווינט, וועלכער האָט מיט העפטיקע שטויסן, ווי איבער אַ ים־פלאכע, זיך אָנגעיאָגט אויף אים און מיטגעבראַכט מיט זיך אַן אייזיקע קעלט פון די זומפּן און נאקעטע געגנטן, איבער וועלכער ער איז געגאַנגען. קיין שום שאטן פון אַ בוים האט נישט פארשטעלט דעם הימל. דער וועג איז זיך געצלאָפּן מיט דער גלייכקייט פון אַ פייל אין דער טיפער פינצטער־ניש.

דער מענטש איז אַרום צוויי אַ זייגער ארויסגעגאַנגען פון מארשיען. ער האָט געשפאַנט מיט גרויסע שריט, ציטערנדיק אינגאַנצן פון קעלט אונטער זיין אָפּגעטראָגענער וואָלענער קורטקע און סאַמעטענע הויזן. אַ קליין פעקעלע איינגעוויקלט אין געקעסטלטן טוך האָט אים שטארק דערקוטשעט און ער האָט עס איבערגענומען פון איין זייט אין דער צווייטער אונטער די אָרעמס, ער זאל קענען איינצייטיק פאררוקן טיף אין די קעשענעס די פארשטארטע הענט, וועלכע זענען געווען צעפאלן ביז בלוט פונם קאלטן שניידנדיקן ווינט. איין און איינציקער געדאַנק האט פארנומען

עם ליידיקן מוח פון דעם אַרבעטסלאָזן און הימלאָזן-מענטשן: די האָפנונג, אז די קעלט וועט ווערן קלענער, ווי נאָר עס וועט אָנהייבן צו טאָגן. אַ שעה צייט האט ער געשפּאַנט אַזוי, פאָראויס, ביז ער האט דערזעען אויף לינקס, אַ צוויי קילאָמעטער פון מאָסטו, אַ רויטן פייערשיין, וועלכער האָט זיך דערהויבן פון דריי ברענענדיקע שייטערס און האָט אויסגעזעען אויף דעם פרייען פעלד, ווי ער זאָל זיין אויפגעהאָנגען אין דער לופט. צוערשט האט ער זיך געוואקלט, זייענדיק עטוואָס איבערגעשראָקן, נאָר דערנאָך האט ער נישט געקענט זיך אנטקעגנשטעלן דעם ווייטיקלעכן פאַרלאנג אויף איין רגע בלויז אנצוווארמען זיך די הענט.

דער וועג האט זיך אַראָפּגעלאָזט אין דער טיף. אַלץ איז פאַרשוואונדן. אויף רעכטס האט דער מאן געזאט אַ צוים, אַ וואַנט פון דיקע ברעטער, וועלכע האט פאַרמארט די באַנשינעס און פון לינקס אַ גראָזבאַדעקטער באַרגאַראָפּ, אויף וועלכן עס האָבן זיך דערהויבן נישט דייטלעכע שפּיצן פון הייזער. עס האט אויסגעזעען, אז דאָרט זאל האָבן זיין אויסגעשפּרייט אַ דארף מיט נידריקע און איינפארמיקע דעכער. ער האט געמאכט אומגעפער צווייהונדערט שריט. פּלוצים, ווי דער וועג האט זיך פאַרנומען אין אַ זייט, האָבן די פייערן ווידער פאר אים אויפגעפלאַמט, און ער האָט נישט געקענט פאַרשטיין פאַרוואס עס האָבן אים אויסגעזעען די פייערן אַזוי הויך אויף דעם טויטן הימל, ווי פאררויכערטע לבנה'ס. נאר באַלד האט אים אַ צווייט בילד אויף דעם פרייען פעלד געצווינגען זיך אָפּצושטעלן. דאס איז געווען א שווערע מאסע, אַ גאנצער הויפן פון געביידעס, פון וועלכע עס האט זיך אויסגעטיילט דער סילועט פון אַ פאבריק-קוימען ; אַ מאַט ליכט האט ארויסגעדרינגען דורך די שמוציקע פענצטער, פינף, זעקס לאַמטערנעס זענען געווען צעהאנגען דרויסן אויף סטויפּעס פון שווארץ האָלץ, וועלכע האבן אויסגעזעען ווי ריזיקע באַלאקאנען און פון דעם פאַנטאסטישן בילד, וואס איז געווען איינגעהילט אין נאַכט און אין רויך, האט זיך געהערט איין און איינציק קול: דאס

שווערע און לאנגע אָטעמען פון אַ דאמפף־מאשין, וועלכע מען האט נישט געזעען.

דעמאלט האט דער מאן דערקענט, אז דאס זענען גרובן. האט זיך ווידער אין אים דערוועקט די שעמעוודיקייט — צו וואס? עס איז נישטא דארט קיין ארבעט... אנשטאט צו צוגיין צו די געביידעס, האט ער באשלאָסען ארויפגיין אויף דעם בערגל, אויף וועלכן עס האבן אין דריי גרויסע טשוגונענע פאנען געברענט די דריי פייערן צו באלייכטן די ארבעטער אין זייער ארבעט און צו דערווארעמען זיי. די ערד ארבעטער האבן געמוזט זיין באשעפטיקט ביז אין שפעט אין דער נאכט, ווייל ערשט איצט האט מען דאס מיסט אויפגערוימט. ער האט דערהערט ווי די וועגעלעך שלעפן זיך איבער די ברעטער־געשטעלן און האט אונטערגעשיידט שאטנס פון מענטשן, וועלכע האבן ביי יעדן פייער אויסגעליידיקט זייערע וועגעלעך.

— אַ גוט מאָרגן, האָט ער געזאָגט דערנענטערנדיק זיך צו איינעם פון די פייערן. דער פירער איז געשטאַנען מיטן רוקן צום קוילנבעקן אָפגעקערט. דאס איז געווען אן אלטער מאן מיט אַ געשטריקטן זשאקעטל פון בלאָלעכער וואָל און מיט אַ הישל פון אַ קראָליק־פעלעכל אויף דעם קאָפ. זיין פערד, אַ גרויסע געלע חיה, איז זיך געשטאַנען אומבאוועגלעך ווי פון שטיין אויסגעהאַקט און געווארט ביז די זעקס וועגעלעך וועלכע ער האט געבראַכט וועלן זיין אויסגעליידיקט. דער האנטארבעטער, וועלכער האט דאס באדארפט דערליידיקן, אַ רויט־האריגער, שעמעוודיקער יונג, האָט זיך נישט זעהר געאיילט און האט שלעפעריק ארויפגעלייגט די האנט אויף דעם העבל. און האבן האט זיך דער ווינט טאָפלט פארשטארקט און געבלאָזן מיט אייזיקער קעלט.

— אַ גוט מאָרגן, האט געענטפערט דער אלטער.

אַ רגע איז געווען שטיל, נאָר באַלד האט דער מאן, דערפילנדיק אויף זיך אויגן פון אומצוטרוי, אָנגערופן זיין נאמען:

— מיין נאמען איז עטיען לאנטיע, איך בין אַ מאשיניסט...

... איז דאָ נישטאָ קיין ארבעט?

פלאמען האָבן אים העל באַלויכטן, ער האט אויסגע־זען צו האבן אַ איינאונצוואנציק יאר, אַ שטארקער ברונעט און אַ שענער מענטש, נישט קוקנדיק אויף זיין שלאנקן קערפערבוי, האט ער אויסגעזעען זער קרעפטיק צו זיין.

דער אלטער האט באַרויקט געשאָקלט מיטן קאפ.

— ארבעט פאר אַ מאשיניסט, ניין, ניין... ערשט נעכטן האבן זיך צוויי געמאלדן. עס איז נישטאָ.

אַ רגע האט זיי דאס שטארקע בלאזן פונם ווינט געשטערט צו רעדן. דערנאך, האט עטיען געפרעגט, אנווייזנדיק אויף דעם טונקעלן שאטן־אומריס פון די געביידעס צו פיסנס פונם בערגל:

— דאס זענען גרובן, נישט אמת?

דעם אלטער האט דאס מאל נישט געקענט ענטפערן. אַ שטארקער הוסטן־אנפאל האט אים געשטיקט. ענדלעך האט ער אויסגעשפיגען און אויף דעם פאררויטלטן באדן האט דער אויס־געשפיגענער לעכעך געבילדעט אַ שווארצן פלעק.

— יא, גרובן, „דער פארעו" (Voreux)... איר זעט! די ארבעטער־וווינונגען זענען הארט דאנעבן.

ער האט אָנגעוויזן מיט דער האנט אין דער פינצטערניש אויף דעם דארף, די דעכער פון וועלכן דער יינגערמאן האט שוין באמערקט. נאר די וועגעלעך זענען שוין געווען אויסגע־ליידיקט און דער אלטער האט זיי נאָכגעפאָלגט מיט זיינע שטייפע רעוומאטישע פיס נישט אויפהייבנדיק אפילו די בייטש אויף דעם געלן פערד, וועלכער האט זיך שווער געשלעפט מיט צעוויטע האר פונם ווינט. איצט האט זיך דער פאריי דייטלעכער אויסגעטיילט פון דער טונקלקייט. עטיען, וועלכער איז שטיין געבליבן ביי דעם פייער פארזינקן און געדאנקן און זיך גע־ווארעמט די פארפרוירענע הענט, האט אנגעהייבן שוין אונטער־צושיידן איינצלנע טיילן פון די גרובן: דעם מיט סמאלע באַ־דעקטן שטאל פאר סאָרטירן, דעם טורם, די גרוימע געביידע פון דער באוועגונגס־מאשין און דאס פירעקיקע טורעמל פון דער שעפ־פּאמפּע. באַטראכטנדיק דאס אלץ, האט ער זיך פארקלערט איבער זיין וואנדערדיקן ארט לעבן אין משך פון די אכט טעג,

צייט ער האָט אנגעהייבן צו זוכן ארבעט; ער האט זיך ווידער דערזעען אין זיין ארבעט־צימער ביי דער אייזנבאן, ווי ער האט אראפּגעלאָזט אַ פאטש זיין שעף, פאריאגט געווארן פון לי (Lille) און פארטריבן פון אומעטום; שבת איז ער אנגעקומען קיין מארשיען, ווי ער האט געהאפּט צו געפונען ארבעט אין דער אייזן־פאבריק, אבער נישט אין אַ אייזן־פאבריק, נישט אין זאנעוויל איז געווען ארבעט צו קריגן און ער האט געמוזט דעם גאנצן זונטיקדיקן טאג פארברענגען אונטער די טרעפּ פון אַ הילצערנעם הויז, פון וואנען דער וועכטער האט אים צוויי אַ זייגער ביינאכט פארטריבן. איצט איז ער הויל, קיין איין פּרוטה, קיין איין קרישל ברויט: וואס־זשע זאל ער אנהייבן איצט צו טון אויף דעם ברייטן טראקט אן אַ ציל, נישט וויסנדיק אפילו ווי ער זאל שוץ זוכן פון דעם קאלטן ווינט?

דער האַנטאַרבעטער, וועמענס עובדא עס איז געווען איבערצוקערן די וועגעלעך, האָט אפילו די אויגן נישט אויפגעהויבן אויף ענטיעגנען און ווען דער לעצטער האָט געוואָלט אויפהייבן פון דער ערד דאָס אראָפּגעפאלענע קליינע פּעקעלע, האָט זיך דערהערט דאָס הויכע הוסטן פון דעם אומקערנדיקן זיך אָנטרייבער. פּאַמעלעך האָט ער זיך אויסגעשיילט פון דער אַרומיקער טונקלקייט, באַגלייט פון זיין געלן פערד, וועלכעס האָט ווידער געשלעפּט זעקס פולע וועגעלעך.

— זענען פאַראַן פאַבריקן אין מאַסטו? האָט געפרעגט דער יינגערמאַן.

דער אַלטער האָט ווידער אויסגעשפּיגן שוואַרצן לעכעץ און דאַן אָפּגעענטפערט דורכן ווינט.

— אָה! קיין פאַבריקן פעלן דאָ נישט. איר וואלט באַדאַרפט זעען מיט דריי, פיר יאָר צוריק. אומעטום האָבן זיי גערוישט די מאַשינען, מען האָט גארנישט געקענט אַזוי פיל אַרבעטער צושטעלן, נאָך קיינמאָל האָט מען נישט אַזוי פארדינט ווי דעמאָלט... איצט קען מען דעם גארטל אַ ביסל ענגער צוזאמענציען. עס נעמט פארט אָן אַ רחמנות צו צוזעען ווי די מענטשן ווערן אָפּגעזאָגט און ווי עס פארמאכן זיך איין ווערקשטאט

נאכן צווייטן... דער קייזער איז אפשר נישט שולדיק אין דעם, גאָר צו וואָס גייט ער קעמפן אין אַמעריקע? נישט רעכנדיק זיך דערמיט, וואָס די חיות ווי די מענטשן שטאַרבן אויס פון דער כאָלערע.

דעמאָלט האָבן זיי ביידע אָנגעהויבן אין קורצע ווערטער און מיט אַ פאַרשלאָגענעם אָטעם פונם ווינט זיך צו באַקלאָגן, עטיען האָט דערציילט פון זיינע אומזיסטיקע אַרומוואַנדערונגען אין משך פון דער גאַנצער וואָך: זאָל ער דען פון הונגער אויסגיין? איינגיכן וועט אויף אַלע גאַסן ווימלען פון בעטלערס. יאָ, האָט דער אַלטער געזאָגט, עס וועט זיך ענדיקן זעהר שלעכט, ווייל גאָט וויל געוויס נישט, אַז מען זאָל אַזוי פיל קריסטן אַרויסוואַרפן אויף דער גאַס.

— אין משך פון דער גאַנצער צייט קוקט מען שוין אַפילו קיין שטיקל פלייש נישט אָן.

— וואָלט מען כאָטש ברויט געהאַט גענוג!

— דאָס איז אמת, וואָלט מען כאָטש, ווייניקסטנס, ברויט געהאַט!

זייערע שטימען האָבן זיך פאַרלוירן, דער שטאַרקער ווינטער האט זייערע ווערטער פאַרטראָגן אין אַ טרויעריקן געיאָמער.

— אָט דאָ! האָט אויסגערופן, דער אַלטער זעהר הויך, ווענדנדיק זיך קיין דרום זייט, דאָ איז מאָסטו.

און, אויסשטרעקנדיק די האַנט פון ס'ניי, האָט ער אָנגעוויזן אין דער טונקלקייט אויף אומזיכטבאַרע פונקטן, וועלכע ער האָט אָנגערופן ביי די נעמען. דאָרט אונטן, אין מאָסטו, איז די צוקערפאַבריק פון פאָוועל נאָך אין גאַנג, אָבער די צוקערפאַבריק פון האָטאָן האָט שוין איר פערסאָנאַל רעדוצירט; נאָר די מעלהאַנדלונג פון דיוטילעיל און דאָס שטריקגעשעפט פון בלעיז, וואָס האָט צוגעשטעלט שטריק פאַר די גרובן, האַלטן זיך נאָך. דערנאָך האָט ער אָנגעוויזן אויף צפון־זייט, באַצייכנדיק מיט אַ ברייטן זשעסט אַ האַלבן האָריזאָנט: די בוי ווערקשטאַטן פון זאנעוויל האָבן נישט דערהאַלטן אַפילו קיין צוויי דריטל

פון זייערע געוועגלעכע באַשטעלונגען; פון די דריי הויך־הויוונס אין אייזן־פאַבריק פון מאַרשיען, זענען נאָר צוויי טעטיק; ענדלעך, אין דער גלאַזהיטע פון גאַזשעבוואַ האָט געדראָט מיט אַ שטרייק, ווייל מען האָט געשמועסט פון אַ לומן־רעדוקציע.

— איך ווייס, איך ווייס, האָט אָפּגעענטפערט דער יונגער־מאַן אויף יעדער אָנווייזונג, איך קום פון דאָרט.

— ביי אונדז איז אַנדערש, עס גייט נאָך ביז איצט, האָט צוגעגעבן דער אָנטרייבער. איבעריקנס, האָבן די גרובן אויך פאַרקלענערט די קוילנפּראָדוקציע. און, זעט איר, דאָרט, אונדז געגענאיבער, אין לאַ־וויקטואַר, ברענען אויך נישט מער, ווי צוויי קאָקס־באַטעריעס.

ער האָט אויסגעשפּיגן און אַ פאַרשלאָפענער זיך צוריק געשלעפּט נאָך זיין פערדל, נאָכדעם ווי ער האָט עס איינגעשפּאַנט אין די ליידיקע וועגעלעך.

איצט האָט עטיען שוין געקענט די גאַנצע געגנט. זי איז געוועזן איינגעהילט נאָך אין אַ טיפער טונקלקייט, נאָר די האַנט פון אַלטן האָט זי ווי אָנגעפילט מיט אַ גרויסן אומעט, וועלכן דער יונגערמאַן האָט געפילט איצט אומבאַוווּסטזיניק אַרום זיך אין דער גרענעצלאָזער ווייטקייט. איז עס נישט געוועזן קיין הונגער־געשריי, וועלכן דער מערץ־ווינט האָט גע־קוילערט איבער די פּוסטע און נאַקעטע פעלדער? די צאָרנדיקע אויפּברויזן פונם ווינט האָבן אויסגעזען צו ברענגען דעם אונטערגאַנג פון דער אַרבעט און אַ הונגערנווינט, וואָס וועט פיל מענטשן אומברענגען. און ער האָט זיך אַנגעשטרענגט מיט די בלאַנדזשנדיקע בליקן אַ דורכצודרינגען דעם חושך, געפּייניקט פון אַ שטאַרקן ווילן און פּחד דאָס פאַרבאַרגענע פון אים צו דערציילן.

— איר זענט אפשר, פון בעלגיען? האָט געפרעגט הינטער עטיענען דער אַלטער, וועלכער האָט זיך שוין אומגעקערט.

דאָס מאָל האָט ער געבראַכט נישט מער ווי דריי וועגעלעך. מען האָט זיי געקאָנט צו יעדער צייט אויסליידיקן:

אַן אומגליקלעכער צופאַל מיט אַ געפּלאַצטער שרויף בײַ דעם ארויפּציִען די קוילן האָט אָפּגעשטעלט אויף אַ פערטל שעה די אַרבעט. אונטן האָט זיך צעלייגט אַ שטילקייט. דער רעש פון די װעגעלעך-פירערס איבער די שינעס האָט אויפגעהערט און נאָר דאָס שלאָגן פון די האַמערס איבער די אײַזערנע בלעכן האָט זיך דערטראָגן פון דערווייטן.

— ניין, איך בין פון דרום, האָט אָפּגעענטפערט דער יונגערמאַן. נאָך דעם ווי ער האָט אויסגעליידיקט די װעגעלעך האָט זיך דער אַרבעטער צוגעזעצט אויף דער ערד אַ צופרידע-נער פון דעם פּאַרפאַל; ער איז געבליבן אין זיין שטומער פאַרווילדקייט, און די גרויסע אויגן האָט ער געווענדעט אויף דעם פירער, ווי ער זאָל האָבן זיין דערדריקט פון זיין צופיל רעדן. דעם פירער אָבער איז דאָס פּנים פונם אומבאַקאַנטן געפעלן געוואָרן און עס האָט דערוועקט אין אים דעם ווילן צו טיילן זיך מיט עמעצן, וואָס ברענגט אָפּט אַלטע לייט צו רעדן מיט זיך אַליין.

— איך, האָט ער געזאָגט, בין פון מאָנטסו, און הייס באָנעמאָ.

— עס איז אַ צונאָמען? האָט עטיען געפרעגט אַ פאַרוווּנדערטער.

דער אַלטער האָט זיך צעפרידן צעשמייכלט און האָט אָנגעוויזן אויף דעם פערד:

— יאָ, יאָ... מען האָט מיר שוין דרייַמאָל פון דאָרט ארויסגעצויגן, איינמאָל מיט צעבראָכענע האָר, דאָס צווייטע מאָל פון דער ערד אַרויס און דאָס דריטע מאָל פון דער וואַסער אַן אָנגעבלאָזענעם ווי אַ פראָש... ווען מען האָט געזען אַז איך וועל אַלץ נישט אָפּשטאַרבן, האָט מען מיר אין שפּאַס געגעבן דעם צונאָמען באָנעמאָרט (ווערטערלעך: אַ גוטער טויט).

זיין לאַכן האָט אָפּגעקלונגען ווי דאָס סקריפּן פון אַ שלעכט אָנגעשמירטער ראָד און פאַרענדיקט האָט זיך עס מיט אַן אָנפאַל פון הוסטן. נאָכדעם ווי ער האָט זיך שוין אויסגעהוסט, האָט ער ווידער אויסגעשפּיגן נעבן דער קײַלנפּאַן, און דאָס

שטיקל ערד אויף דעם ארט איז געווארן שווארץ. עטיצן האט אים אנגעקוקט און פון אים זייז בליק געוואנדן אויף דעם שווארצן פלעך.

— ארבעט איר שוין לאנג אין די גרובן? האט ער ווידער געפרעגט. באנעמארי האט אויסגעשפרייט די הענט.

— אַ לאנגע צייט! אַך, יאַ! ... איך האב נאך קיין אכט יאר נישט געהאט, ווען איך האב זיך צום ערשטן מאל אראפ־געלאזט, און איצט צעל איך שוין אכט און פופציק. רעכענט נאר נאך... איך האב שוין דא פון אונטן אלע ארבעטן פאר־טרעטן, געווען אַ שיקיינגל, אליין געשלעפט וועגעלעך, אנגעטריבן און אכטצען יאר געווען אַ העקער. דערנאך האבן זיי מיר צוליב מיינע פארשאלטענע פוס געמוזט איבערפירן צום ערדגראבן, פארשיטן, פארריכטן, ביז מען האט מיר ענדליך, אויף דעם באפעל פונם דאקטאר, געמוזט אינגאנצן דערווייטערן פון דער ארבעט אונטער דער ערד. שוין פינף יאר, אז איך פארנעם די שטעלע פון אַן אנטרייבער. נו? דאס איז שען, פופציק יאר ביי דער בארג־ארבעט און דערפון פינפאונצוואנציק אונטער דער ערד!

און משך פון זיין רעדן האבן די ברענענדיקע קוילן, וועלכע זענען פון צייט צו צייט אראפגעפאלן פון דער פאן באלויכטן זיין געזוכט מיט אַבלוטיקן ווידערשיין.

— מען עצה׳ט מיר איך זאל זיך שוין אפרוען, האט ער ווייטער פארטגעזעצט. איך וויל אָבער נישט, איך בין נאך נישט אזוי נאריש ... איך וועל עס נאך, דערציען ביז מיין זעכציקסטן יאר און דאן קריג איך הונדערט אכטציק פראנק פענסיע. ווען איך זאל מיר איצט אפזאגן, וואלטן זיי מיר נאר הונדערט פופציק אנערקענט. זיי זענען חיטרע, די אוממענטשן! ...

אובעריגנס, בין איך נאָך, אויסער די פיס, געזונט פעסט. מיר איז נאר די וואסער אונטער דער הויט אריינגעדרונגען, ווייל דארט פון אונטן איז שטענדיק נאַס. פאראן אַזעלכע טעג, ווען איך קען מיט קיין פיס אַריר ניטט טון, נישט שריי־ענדיק פון טיפן ווייטיק.

ווידער האט אַ שטאַרקער הוסטנאַנפאַל אים איבערגעהאַקט.

— און דערפון נעמט זיך אויך אייער הוסטן? זאָגט עטיען.

ער האט געשאָקלט פעסט מיטן קאָפּ אויף ניין; און ווען ער האט צוריק געקענט אַנהייבן רעדן האט ער געזאָגט:

— ניין, ניין, איך האָב מיר אין פאָריגן חודש צוגעקילט. קיינמאָל האָב איך נישט געהוסט, איצט קען איך גאָר פון אים נישט פּטור ווערן... און דאָס קאָמישסטע איז, וואָס איך דאַרף כּסדר האַלטן אין איין שפּייען... און איין שפּייען...

ווידער האט אים פאַרכאַפּט דער אַנפאַל און ער האט אַרויסגעוואָרפן שוואַרצע שטיקער.

— איז דאָס בלוט? דערוועגט זיך עטיען ענדלעך צו פרעגן.

ער ווישט זיך לאַנגזאַם אָפּ דאָס מויל מיט דער איבערשטער זייט פון דער האַנט.

— דאָס איז קויל... איך האָב אַזוי פיל דערפון אין מיין קערפּער, אַז איך וואָלט מיר ביז אין סוף פון מיינע טעג הייצן געקענט.

און 5 יאָר בין איך דאָך שוין פון אונטן נישט געווען. איך האָב, מיינט אויס דערפון אין מיר אַ גאַנצן מאַגאַזין, אַליין נישט וויסנדיק. דאַ! דאָס היט אָפּ דאָס געזונט!

עס איז ווידער געוואָרן שטיל. אין דער ווייטקייט האָבן איינטאָניק אָפּגעקלונגען דאָס שלאָגן פון די האַמערס פון די גרובן אַרויס, דער ווינט איז יאָמערנדיק פאַרביי, ווי אַ ביטערלעכער געשריי פון הונגער און מידקייט, וואָס

האט זיך אויסגעשײלט פון דער טונקעלער נאַכט. בײַ ד גוססדיקע פלאַמען האָט דער אַלטער פאָרטגעזעצט אַרויסצורופ זײַנע ערינערונגען. אך, יאָ! ער און די זײניקע אַרבעטן דאָ שוין נישט פון נעכטן אין די גרובן. זײַן פאַמיליע אַרבעט פאַר דער געזעלשאַפט פון די גרובן אין מאָסטו, זײט זי האָט זיך געגרונדעט; און פון דאַמאָלט איז שוין זעהר לאַנג, שוין הונדערט זעקס יאָר. זײַן זײדע, גיויאָם מאַע, האָט אַלס ײנגל פון פיפצן יאָר אנטדעקט די ערשטע גרובן פון דער געזעלשאַפט אין רעקוויאַרט, נישט װײט פון דער צוקערפאַבריק פאָװעל, װעלכע זענען שוין הײנט אינגאַנצן פאַרלאָזט. די גאַנצע געגנט האָט עס געװוסט, אַז די גרובן טראָגן דעם נאָמען פון זײַן זײדן — „ווילהעלם׳ס־גרובן״. ער האָט אים נישט געקענט. מען דערצעלט, אַז ער איז געװען זעהר אַ גרויסער און שטאַרקער מאַן, נאָר װעלכער איז דאָך צו זעכציק יאָר געשטאָרבן. דעמאָלט האט זײַן פאָטער, ניקאָלײ מאַע, מיטן צונאָמען „דער רויטער״, קוים פערציק יאָר אַלט אין די גרובן פון פארעו, באלד נאָכדעם װי זײ זענען אָפּגעטויפּט געװאָרן, זײ לעבן איבערגעלאָזט. דערנאָך האָבן זײַנע צװײ פעטערס און דרײ ברידער אויך דאָרט זײער לעבן אַװעקגעלײגט. נאָר אים, װינצענטי מאַע, װעלכער איז ארויס פון דארטן נאר מיט צעשעדיקטע פיס, האט דאס שלעכטס אַביסל געמיטן. װאס דען האט מען געקענט טון? ארבעטן האט מען דאך געמוזט. דאס גײט איבער בירושה פון פאטער צו זון. פונקט װי אנדערע זאכן גײען איבער בירושה. איצט ארבעט שוין דא זײַן זון, טוסען מאע, און זײַן אײניקל און אלע, װאס װױנען דא אקעגנאיבער אינם ארבעטסדארף. הונדערט זעקס יאר אלס העקער, די יונגע נאך די אלטע און אלץ בײַ דעם זעלבן האָר... װיפל בירגער קענען נאך אזוי גענוי די געשיכטע פון אײער משפחה דערצײלן.

— װען מען האט נאר צו עסן! האט עטיען שטיל געמורמלט.

— דאס זאג איך דאך, כל־זמן מען האט נאך דאס שטיקל ברויט, קען מען נאך לעבן.

באנעמאר איז אנטשוויגן און זיך פארקוקט אויף דעם ארבעטט-דאָרף, ווי עס האָבן אויפגעפלאַמט איין ליכט נאך דעם אנדערן. אויף דעם קלויסטער טורם פון מאַסטו האט געשלאגן פיר אַזייגער, די קעלט איז געווארן שארפער.

— און איז אייער געזעלשאפט אַ רייכע? האָט עטיען ווידער געפרעגט. דער אלטער האט אַ צי געטון די אקסלען אין דער הויך און דערנאך זיי ווידער אראָפּגעלאזט, ווי ער זאל האבן זיין נידערגעדריקט פון אַן אנפאל פון גאלדשטיקער.

אך! יא, אך! יא... נישט אפשר אזוי רייך ווי זייערע שכנים, די געזעלשאפט פון אַנצין, אָבער זי פארמאגט אויך מיליאנען איבער מיליאנען. עס לאזט זיך נישט אפילו איבערצעלן... דא זענען ניינצן גרובן, פון זיי דרייצן אין באוועגונג, פארעי וויקטואַר, קרעפּעקאַר, מורו, ס׳ט טאמאס, מאדעלעין, פעיטרו־קאנטעל... צענטויזנט ארבעטער, קאָנצעסיעס און זיבנאונזעכ־ציק געמיינדעס, אַ טעגלעכע עקספּלואַטעציע פון פינף טויזנט טאָן, אַן אייזנבאַן צווישן די איינצלנע גרובן, ווערקשטאטן און פאבריקן!... אַך! יא, אך! יאָ, די געזעלשאפט האט געלד!

דאס גרויסע געלע פערד האָט אויסגעשפּיצט די אויערן, ווייל עס האט ווידער דערטראגן דער רעש פון די וועגעלעך. דער אויפצוג איז שוין זיכער געווען פאררינכט און די וואס האָבן אַנגעלאדעט און געשלעפּט די וועגעלעך האבן צוריקגעקערט צו דער ארבעט. איינשפאנענדיק דאס פערד צום אפפארן, האט דער אנטרייבער אים זאנפט געוואָרנט:

— געוויין זיך נאָר אָפּ פון צו פּלאפּלען אזוי פיל, די פוילער פעלץ! ווען הער האַנעבאָ זאל זיך דערוויסן ווי דו פאר־בריינגסט די צייט! עטיען איז געשטאנען אַ פארטרוימטער אין דער טונקלקייט. ער האט געפרעגט:

— די גרובן, הייסט עס, געהערן דעם הער האַנעבאָ?

— ניין, האט דער אלטער דערקלערט, דער הער האַנעבאָ איז נאר דער הויפּט דירעקטאר און באקומט באצאלט גלייך מיט אונדז.

דער יונגערמאן האָט מיט אַן האַנט-באַוועגונג אנגעוויזן אין דער טונקעלער ווייטקייט.

— ווען מען זשע געהערט, אויב אזוי, דאָס אַלץ

נאר באַנעמאַר האָט אויף אַיין אויגנבליק באַקומען אַזא העפטיקן הוסטנאָנפאַל, אַז ער האָט דעם אָטעם נישט געקענט כאַפּן, נאָכדעם ערשט ווי ער האָט אויסגעשפּיגן און אָפּגעווישט דעם שוואַרצן שוים פון די ליפּן, האָט ער געזאָגט דורך דעם פיל פארשטאַרקטן ווינט-שטורעם:

— ווען מען דאָס אַלץ געהערט ?... דאָס ווייסט מען נישט. עס געהערט צו מענטשן. און ער האָט אָנגעוויזן אויף אַן אומבאַשטימטן פונקט אין דער טונקלקייט, אויף ערגעץ אַ ווייט אָרט, ווי עס וווינען די מענטשן, פאַר וועלכע, די פאַמיליע מאַע אַרבעט שוין אַ גאַנצן יאָרהונדערט. אין זיין שטים האָט זיך געפילט אַ געוויסער רעליגיעזער שרעק, ווי ער זאָל האָבן גערעדט פון אַ אומזיכבאַרן אָרון, אין וועלכן עס ליגט באַהאַלטן אַן אַנגעגעסענער און צוזאַמענגעקאָרטשעטער דער גאָט, וועמען זי האָט מקריב געווען דאָס לעבן, נאָר וועלכן זי האָט נאָך קיינמאָל נישט געזען.

— ווען מען זאָל כאָטש ווייניקסטנס ברויט האָבן, חזרט איבער עטיען שוין צום דריטן מאָל אַן אַשום צוזאַמענהאַנג.

— יאָ, זיכער, עס וואָלט געווען זעהר שען, ווען מען זאָל שטענדיק האָבן ברויט.

דאָס פערד איז שוין געווען אָפּגעגאַנגען און דער אַנטרייבער איז אויך פאַרשווינדן מיט זיין לאַנגזאַמען אינוואַלידן-גאַנג אין דער טונקלקייט. דער געהילף איז זיך ביז אַהער געזעסן צוזאַמענגעקאָרטשעט אויף דער ערד און זיך קיין ריר נישט געטאָן; ער איז געווען צוזאַמענגעדרייט ווי אַ קנויל, דעם קין צווישן די קני אַריינגעשטופּט און מיט די גלאַנצלאָזע אויגן געגלאָצט אין דעם חלל.

ווען עטיען האָט אויפגעהויבן זיין פּאַקעט, האָט ער זיך נאָך נישט דערווייטערט. ער האָט דערפילט ווי זיין רוקן ווערט פאַרשטאַרט פון דעם אייזיקן ווינט, אין דער זעלבער

צייט ווען זיין ברוסט ווערט שיעור נישט אפגעבראטן פון דעם גרויסן פייער. אפשר וואלט פארט גוט געווען ער זאל זיך ווענדן צו דער פארוואלטונג פון די קוילען-גרובן? מעגליך, אז דער אלטער איז נישט גוט אינפארמירט. ער וועט קיין גרויסע פאדערונגען נישט שטעלן, יעדע ארבעט וועט ער אננעמען פאר ליב. צו וועמען זאל ער זיך ווענדן אין דער פון ארבעטסלאזיקייט אויסגעהונגערטער געגנט און וואס זאל ער אנהייבן צו טאן? זאל ער ווי איין פארלוירענער הונט אונטער א מויער איינסגיין? ער וואקלט זיך אבער, א מורא נעמט אים ארום פאר דעם פארעו, וועלכער האט זיך אזוי צעלייגט אויף די פוסטע, נאקעטע פעלדער און אזוי געדוכט זיך איינגעוויקלט אינעם שלייער פון דער נאכט.

דער ווינט, צארט זיך, ווערט מיט יעדער שטויס אלץ גרעסער און שטארקער, גלייך ווי ער זאל האבן אנגעקומען פון א האריזאנט, וואס ווערט אלע מאל גרעסער. קיין שימער פון טאגן באפארבט נישט דעם טויטן הימל, נאר די הויכהויבנס און קאקס פייערן ברענען אוןווארפן א בלוט רויטע שיין אין דער טונקלקייט, נישט דערלויבנדיק דאך צו דערקענען, וואס אונטער איר איז פארבארגן. און אין זיין לאך פארשטעקט דריקט זיך דער פארעו נאך מער צוזאמען, ווי א בייזע רויב-חיה, און אטעמט שווער און לאנג, ווי עס זאל אים זיין שווער צו פארדייען דאס מענטשלעכע פלייש.

II

אינמיטן די תבואה און ריבן פעלדער זענען זיך געלעגן די ארבעטסהייזלעך אונטער דעם שווארצן נאכט-הימל נאך פארזינקען אין טיפן שלאף, מען האט אונטערגעשיידעט נישט די טלעך דריי גרויסע טיילן פון קליינע געבויטע הייזער, ווי קאזארמעס אדער שפיטאלן, וועלכע זענען געווען אויסגעשטעלט אין גלייכע, פאראלעלע רייען, צעטיילטע דורך דריי ברייטע אלעען, און וועלכע זענען געווען איינגעטיילט אין גלייכע גערוזנער. אויף דעם פוסטן פעלד האט זיך געטראגן בלויז

דער יאָמער פון ווינט, וועלכע האט געשליידערט הין און הער די אויסגריסענע, לויזע שטיקער פלויטן. ביי דער פאַמיליע מאע, וועלכע האט פארנומען דעם נומער זעכצן אין דער צווייטער טייל פון דארף, האט זיך נאָך גארנישט נישט געריירט. די איינציקע שטוב אויף דעם ערשטן שטאק איז נאך געווען איינגעהילט אין טיפער טונקלקייט, וועלכע האט שווער זיך געשפרייט אויף די שלאפנדיקע, וואס האָבן זיך דארט ענג צוזאמענגעדריקט טויטמידע און מיט אָפענע מיילער. נישט קוקנדיק אויף דער שארפער קעלט, וועלכע האט געהערשט אין דרויסן, האט די דיקע לופט געהאט די שטיקנדיקע ווארעמקייט, מיט וועלכער עס איז געוויינלעך איבערפולט שלאפצימערן.

דער קוקוסזייגער אין קעלער שטיבעל האט שוין אויס־געשלאָגן פיר. אָבער עס הויבט זיך נאָך גארנישט אָן צו באוועגן. מען הערט נאָר אַשטיל אטעמען, וועלכעס ווערט באַגלייט מיט אַ הויך שנאָרכן פון צוויי שלעפער. פלוצים איז קאַטערינע אויפגעשפרינגען פון געלעגער. פארשלאָפנערהייט האָט זי לויט איר געוווינהייט נאָכגעציילט דאס פיר מאל קלינגען פונם זייגער, נאר אינגאנצן זיך אויפצומונטערן האט זי נישט געקענט. האט זי אויסגעצויגן די פיס אונטער דער קאָלדרע, אויסגעשטרעקט די האַנט נאך די צינדהעלצלעך, אָנגע־ריבן איינס און אנגעצינדן דאס חלבנע ליכטל. אָבער זי איז נאך געבליבן זיצן אויפן ראנד פונם בעט; דער קאָפ איז איר געווען אזוי שווער, אז ער האָט זיך געבויגן אויף צוריק, נישט קענענדיק זיך אנטקעגנשטעלן דעם דראַנג אָנצושפארן זיך אויפן קישן צוריק.

איצט האט דאס ליכט באַלויכטן דאס 2 פענצטערדיקע צימער, אין וועלכן עס האט זיך געפונען דריי בעטן. אויסער די בעטן איז אין דעם צימער געשטאַנען נאך אַ שאַפע, אַ טיש און צוויי אלטע שטילן פון נוס־האלץ; דאס גאנץ מעבל איז געווען שווארץ און האט זיך שארף אפגעטיילט פון דער העל־געלער פאַר פון די

יוענס. אַ פּאָר קליידער זענען געווען צעהאָנגען אויף האַטשקס און נעבן אַ ברוינער שיסל אויף דעם שטיינערנעם דיל, וועלכע האָט געדינט פאר אַוואַש־שיסל איז געשטאַנען אַקריגל. אין דעם בעטל, וואס איז זיך געשטאַנען לינקס, איז געשלאָפן זכריהו, אַ יונג פון איינאונצוואַנציק יאָר מיט זיין יונגערן אכטצען־יעריקן ברודער יעאַנלין, אין דעם בעטל ווידער, וואס אויף רעכטס, זענען זיך געלעגן צוויי ווערעמלעך, לענאר און העני, דאס מיידעלע זעקס און דאס יונגעלע פיר יאר אַלט, וועלכע האָבן זיך מיט די הענטלעך און שלאָף פעסט ארומגעהאַלטן; דאס דריטע בעט האבן געטיילט צווישן זיך קאַטערינע מיט איר שוועסטער אַליציר, וועלכע נישט קוקנדיק אויף אירע ניין יאָר, איז געווען אזא שוואכע, אז ווען נישט איר הויקער, וואס האט איר געשטויסן אלעמאל אין דער זייט, וואלט זי זי אינגאנצן נישט געווען געפעלט. די גלעזערנע טיר איז געשטאַנען אָפן און מען האט געזען דורך איר דעם קארידאר, אַ שמאָלער דורכגאַנג, ווו עס האט זיך געפונען דאס פירטע בעט פון טאַטע־מאמע; נעבן דעם איז געשטאַנען דאַס וויגעלע פון דעם מוזיניקל, עסטעל, וועלכע האָט געהאַט קוים דריי מאָנאַטן.

קאַטערינע האָט געמאַכט אַ פאַרצווייפלטע אַנשטרענגונג. זי האָט זיך אויסגעצויגן און מיט ביידע הענט געגישטשערט אין אירע רויטע האָר, וועלכע זענען זיך צעפאלן איבער דעם שטערן און נאַקן. פאַר אירע פיפצן יאָר האָט זי זעהר שוואַך אויסגעזעען, פון אונטער דעם העמד אַרויס האָבן זיך אַרויסגעזעען אירע בלוילעכע מיט קוילנפלעקן באַדעקטע פיס און אירע צאַרטע אָרעמס, וועמענס מילכווייסע פאַרב עס האָט זיך שטאַרק אָפּגעשלאָגן פון דער פארב פון איר פנים וואָס איז פון שטענדיקן וואַשן עס מיט שווארצע זייף, כמעט אינגאַנצן שווארץ געוואָרן. איר עטוואָס גרויס מויל האט זיך געעפנט דעם לעצטן געגעץ צו טון און די בלוטלאָזע יאָסלעס האָט אַ שימער געטון אריי פון פרעכטיקע ציין, אין דער זעלבער צייט זעגען אירע גרויע אויגן, פון וועלכע דער שלאף איז שוין פונלאגג

געוועזן פארטריבן, פול געוועזן פון טרערן און אינגאַנצן האָט זי אויסגעזעען אזוי צעבראכן און ווייטיק פול, גלייך ווי איר גאַנץ באַקעט געשטאַלט וואלט זיך גערעלט צערונגען פון איבער מידיקייט.

פונם קאָרידאָר האָט זיך דערטראָגן די פון לעכעץ פאַר־לעגערטע שטום פון מאַן:

— צו אלדי רוחות! שוין צייט אויפצושטיין... דו האָסט עס אנגעצונדן, קאַטערינע?

— יאָ, טאַטע, אונטן האָט עס נאָר וואָס געשלאָגן.

— אייל זיך צו, דו פוילע, וואָלסטו נאָכטיקן זונטאָג ווייניקער געטאַנצט, וואָלסטו אָונדז אויפגעוועקט צו דער צייט... אַזאַ פוילע!

און ער האָט ווייטער אונטערגעברומט, אָבער דער שלאָף האָט אים גובר געווען און זיינע פאַרוואָרפן זענען דערשטיקט געוואָרן אין אַ נייעם שנאָרכן.

דערווייל איז דאָס יונגע מיידל אַרומגעגאַנגען אין דעם העמד אין מיט באָרפעסע פיס אַהין און צוריק אויף דעם שטיי־נערנעם דיל פון דער צימער. דורכגייענדיק נעבן דעם בעט פון די עלטערן אין העבריק, האָט זי צוריק אַרויפגעלייגט אויף זיי די אַראָפגעגליטשטע קאָלדרע. די קינדער אָבער זענען זיך ווייטער געבליבן פאַרזינקען אין זעהר געזונטן ייִנגן שלאָף. אלציר האָט זיך אויסגעדרייט מיט אָפענע אויגן, כדי צו פאַרנעמען דאָס װאַרעמע אָרט פון דער גרעסערער שוועסטער, נישט אַרויסזאָגנ־דיק דאַבייַ קיין איין וואָרט.

— שטיי שוין אויף, זכריה! און דו, יעאַנלין, שטיי שוין אויף! האָט קאַטערינע איבערגעחזרט, בלייבנדיק שטיין פאַר די צוויי ברודער, וועלכע האָבן זיך מיט די פנימער אין בעט איינגעגראָבן.

זי האָט געמוזט דעם עלטערן ביי די אַקסלען אָננעמען און אים צעטרייסלען, און אין דער צייט ווען ער האָט אויף איר מיט זידל־ווערטער געשיט, האָט זי זיך אויף דער גיך אנטש־לאָסן און פון ביידע די קאָלדרע אַראָפגעריסן כדי זיי אויפצו־וועקן. דאָס האָט איר אויסגעזעען קאָמיש צו זיין ווי די ביידע

יונגן האָבן מיט די נאַקעטע פיס געוואָרפן און זי האָט זיך צעלאַכט.

— דאס איז נאַריש, לאָז מיר! האָט אויסגערופן זכריה מיט אַבייזן טאָן, ווען ער איז שוין געווען פאָלשטענדיק וואָך. איך האָב פיינט אַזעלכע שפּאַסן.

ער איז געווען מאָגער, נישט געשיקט, מיט שיטערע געלע האָר אויפן געזיכט און מיט דער כאַראַקטעריסטישער פאר דער פאַמיליע מאַט בלוטלאָזן הויט-קאָליר.

— אונטן האָט עס שוין געשלאָגן, חזרט איבער קאַטערינע. פאַרוועטס, שנעל! דער טאַטע איז שוין בייז.

יעאַנלין, וועלכער האָט זיך צונויפגעגנורעט ווי אַ קנויל, האָט צוריק די אויגן פאַרמאַכט.

— געדענק, אויב דו וועסט נאָכאַמאָל קומען — האָט ער געזאָגט — איך שלאָף. זי האָט ווידער אויסגעשאָסן מיט איר קינדישן געלעכטער. ער איז געווען אַזוי קליין, זיינע גלידער, וועלכע זענען געווען אנגעשוואָלן פון שקראַפל אזוי צאַרט, אז זי האָט אים ארומגענומען מיט ביידע הענט. נאר ער האט זיך געוואָרפן מיט אַלע אברים און זיין איינגעפאַלן מאַלפע־געזיכט איז אַזש גרין געוואָרן פון ערגערניש, וואס ער איז שוואַכער. ער האט גאר נישט געזאָגט און האָט זי איינגעריסן אין דער רעכטער ברוסט.

— דו שלעכטער יונג! האָט זי אויסגערופן, דערשטיקנדיק אין זיך אַ געשריי און האָט אים אויף דער ערד אַ נידערגעזעצט. אלציר, וועלכע האָט זיך שטיל איינגעהילט מיטן בעטגעוואַנד און זיך איבערגעדעקט ביז איבער דעם קאָפּ האט נאך נישט געהאַט צוריק איינגעשלאָפן. דאָס קרענקלעכע מיידל האט פאַרפּאָלגט מיט אירע קלוגע אויגן די שוועסטער און די ביידע ברודער, וועלכע האָבן זיך שוין ענדלעך אנגעטון. אַ צווייט געקריג האָט אויסגעבראָכן ביי דער וואַש־שיסל, די ביידע יונגן האָבן געשטויסן דאס יונגע מיידל דערפאַר, ווייל זי האָט זיך לענגער געוואַשן. ענדלעך איז קאַטערינעס פאַרטיק געוואָרן די ערשטע. זי האט אַרויפגעצויגן אירע גרובן־הויזן, אַרויפגעוואָרפן אויף

זיך די בלוזע, אנגעטון דאָס קליינע בלויע היטעלע איבער די האָר און אין דעם ריינעם מאנטיק-אַנצוג האט זי אויסגעזעען ווי אַ קליינער מאַן. אויסער אַ לייכט וויגן זיך ביי די ברוסטן האט גאָר נישט פאַרראַטן איר געשלעכט.

— ווען דער אַלטער וועט אַ היים קומען, האט גיפטיק געזאָגט זכריה, וועט ער זיין צופרידן צו געפונען דאס בעט צעשטערט... דו ווייסט, איך וועל אים דערציילן, אז דאס איז דיין ארעבט.

דער אַלטער דאס איז געווען דער זיידע, באָנעמאָר, וועלכער האָט געארבעט אַ גאַנצע נאכט און מיטן טאָג אַ היים געקומען, אַזוי אז ער האט שטענדיק געטראָפן דאָס בעט נאָך וואַרים; שטענדיק האט אין דעם נאָך עמעצער געשנאָרכט.

נישט אָפּענטפערנדיק האט קאטערינע צוריק אויסגעגלייכט די דעק און זי איינגעשטאָפּט. שוין איניקע מינוט, אז עס האט זיך געהערט אַ גערויש אונטער דעם מויער אין דער שכנות-דיקער שטוב. די ציגל, וועלכע די געזעלשאַפט האָט זיך באַמיט איינצוהאַנדלען ווי אַמביליגסטן, זענען אַזוי דין געווען, אז דעם שטילסטן גערויש האט מען געקענט דורך זיי הערן. דאס אינטימסטע אין לעבן האָט דאָ נישט געקענט זיין פאַרבאָרגן אַפילו נישט פאר דער יוגנט. אונטער אַ שווערן טריט האט אַ טרעפּ געטראַסקעט; דערנאָך האָט זיך עטוואַס שווערער מיט אַ צופרידענעם שטילן זיפץ אויף אַ בעט אַראָפּגעלאָזט.

אַהאָ!—זאָגט קאטערינע. לעפּאַק גייט שוין אַראָפּ און דא זוכט שוין בוטעלופ זיין פרוי אויף.

יעאַנלין האט מיט הוזק די ציין געשטשירעט, אַפילו די אויגן פון אלציר האָבן אויך באַקומען אַ באַזונדערן גלאַנץ. יעדן פרימאָרגן האָבן זיי זיך אַביסל געשפּאַסט איבער דער ווירטשאַפט פון דריי ביי זייערע שכנים, אַ העקער, וועלכער האָט אריינגענומען אויף קוואַרטיר אַ ערדארבעטער, צוליב וואָס זיין פרוי האט צוויי מענער באַקומען איינעם אויפן טאָג און דעם צווייטן אויף דער נאַכט.

— פילאַמענע הוסט, האָט קאַטערינע ווייטער פאַרטגעזעצט,

נאָכדעם ווי זי האָט זיך צוגעהערט.

זי האָט גערעדט פון לעוואַקס עלטערע טאָכטער, אַ גרויס ביינצעניעריק מיידל, זכריה׳ס געליבטע, פון וועלכער ער האט שוין געהאַט צוויי קינדער, נישט קוקנדיק אויף איר שוואַכער ברוסט, צוליב וועלכער זי האָט נאָר געקענט פאַרווענדט ווערן אַלס אַ זייגערין און נישט געקענט קיינמאָל אַרבעטן אין די גרובן.

— האַ, יאָ! פילאָמען! האָט זכריה אָפּגעענטפערט, זי לאַכט זיך אויס דערפון, זי שלאָפט... דאס איז אן אומריינקייט צו שלאָפן ביז זעקס אַ זייגער!

ער האָט אַרויפגעצויגן זיינע הויזן און אויפגעעפנט דאס פענצטער, ווערנדיק פאַרכאַפּט פון אַ פלוצימדיקן געדאנק. דרויסן, אין דער מאָרגן-גרויקייט, איז אין די אַרבעטער-שטיבלעך געוואָרן לעבעדיק, פון אונטער די לאָדנס האָט אויפגעבליצט אייך ליכט נאָכן אַנדערן. נאָך איין שטרייט-פראגע איז געווען צו ערלעדיקן: ער בויגט זיך אויס דורך דעם פענצטער בעסער צו זען, אויב עס גייט נישט ארויס געגנאיבער פון פיעראנען דער אויפזעער פונם פארעו, אויף וועלכן מען האט געזאגט, אז ער האט פערהעלטנישן מיט פיעראנס פרוי; אָבער די שוועסטער שרייט אים צו, אז פון נעכטן אָן האָט איר מאן אָנגעהויבן ארבעטן בייטאג, אזוי אז עס איז אוממעגלעך, אז דענסאערט זאל האָבן דאָרט די נאַכט געשלאָפן. א שאַרפע קעלט האט אַריינגעדרונגען אין צימער, נאָר זיי ביידע האָבן זיך געהיצט פאַרטיידיקנדיק יעדער זיין השערה, ביז עס האָט זיך פלוצים דערהערט אַ קינדער געשריי. דאס איז געווען עסטעלע אין איר וויג, וועלכער די קעלט האָט געשטערט.

פלוצים האָט זיך מאַע ווידער אויפגעכאַפּט. וואָס האט ער עפּעס אזעלכעס אין דיביינער? נאָר באַלד איז ער צוריק איינגעשלאָפן, ווי איינער, וואָס טויג צו גאָרנישט. ער האט געשאָלטן אזוי הויך, אז די קינדער האָבן נישט געוואַגט דעם אָטעם צו כאַפּן. זכריה און יעאנלין האב פארענדיק דאס וואשן זיך מיט אַ מידער לאנגזאַמקייט. אלזיר, די אויגן ברייט פונאנדער-

געפּנט, האָט געהאַלטן אין איין קוקן. דיביידע קינדער לענאָרע און הענרי, וועלכע האָבן זיך געהאַלטן אַרומגענומען מיט די הענטלעך, האָבן זיך קיין ריר נישט געטון און נישט קוקנדיק אויף דעם אַרומיקן ליאַרם זיך געאָטעמט אַזוי שטיל און רויק ווי פּויער.

— קאַטערינע, ברענג מיר דאָס ליכט! האָט אויסגערופן מאַע. זי האָט פּאַרקנעפּלט דעם מאַנטל און דאַן אַריינגעטראָגן דאָס ליכט אינם חדר פון אירע עלטערן; די ברידער האָבן געקאָנט אירע קליידער אויסזוכן ביי דעם מאַטן ליכט, וואָס האָט אַריינגעדרינגען דורך דער טיר. דער פאָטער אירער איז אַראָפּגעשפּרונגען פון בעט, אָבער זי האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטן, האָט זיך אַראָפּגעלאָזט מיט אירע וואָלענע זאָקן פון די טרעפּ און האָט אָנגעצונדן אין צימער אַ צווייט ליכט, כדי צו קענען מאַכן קאַווע. אַלע הילצערנע פּאַנטאָפל פון דער משפחה האָבן זיך געפונען אונטער דעם בופעט.

— וועסטו אַמאָל אויפהערן, דו וואָרעם דו! האָט אויסגעשריגן מאַע, וועמען עסטעלס לאַרמען האָט אין אַ פאַרצווייפלונג אַריינגעבראַכט.

ער איז געווען אַזוי קליין ווי דער אַלטע באָנעמאָר, געהאַט דעם זעלבן גרויסן קאָפּ און אונטער די געלע קורצגעשוירענע האָר דאָס זעלבע באַנאַלע און פאַרוועלקטע געזיכט, דערשראָקן פון זיינע לאַנגע אָדערדיקע הענט, וועלכע האָבן זיך איבער אים באַוועגט, האָט דאָס קינד זיך נאָך מער צעיאָמערט.

— לאָז זי, האָט געזאָגט די פרוי מאַע, דו ווייסט דאָך אַז איר איז אוממעגלעך איינצושטילן, און האָט זיך פאַרריקט אין דער מיט פון בעט. זי האָט זיך אויך אויפגעכאַפּט און געווען דאַריבער בייז; עס איז דאָך צו נאַרעש מען זאָל די גאַנצע נאַכט נישט קענען שלאָפן. האָבן זיי דען נישט געקענט שטיל אַוועקגיין?

זי איז געווען אינגאַנצן איבערגעדעקט מיט דער קאָלדרע, אַזוי, אַז מען האָט נאָר געקענט זען איר לענגלעך געזיכט מיט

די רעגלמעסיקע נאָר שאַרפע שטריכן, וועמענס שענקייט עס איז שוין צו ניינאונדרייסיק יאָר און אַ לעבן פול עלנט און נויט און נאָכדעם ווי זי האָט זיבן קינדער געבוירן, אינגאַנצן געווען אָפּגעבליט. דעם בליק געווענדעט צום סופיט, האָט זי לאַנגזאַם גערעדט צו איר מאַן, וועלכער האָט זיך דערווייל אָנגעטון. ביידע האָבן שוין קיין אכט נישט געלעגט אויף דעם קינד, וועלכעס איז שוין כמעט ווי הייזעריק געוואָרן פון שרייען.

נו? דו ווייסט, אז איך האָב שוין קיין פּרוטה נישט ביי זיך און עס איז ערשט מאָנטיק; מיר מוזן נאָך זעקס טאג וואַרטן אויף דעם לוין פונם האַלבן חודש... עס איז אוממעגלעך ס'זאָל זיך אזוי ציען ווייטער. אַלע צוזאַמען ברענגט איר אהיים ניין פראַנק. ווי אזוי זאל איך אויסקומען דערמיט? מיר זענען צען אין דעם הויז.

— האַ! ניין פראנק! האָט אויסגעשריגן מאָע. איך און זכריה צו דריי, מאכט אויס זעקס... קאַטערינע און דער פּאָטער צו צוויי, איז פיר; פיר און זעקס איז צען... און יעאַנלין ניין פראנק איז שוין עלף.

— יאָ, עלף, אָבער עס זענען דאך פאראן זונטאָגן און סתם רו-טעג... מער ווי ניין קומט נישט אויס.

ער האָט גאָרנישט געענטפערט, ווייל ער איז געווען פאַרנומען מיט זוכן זיין לעדערנעם גאַרטל אויף דער ערד. דערנאָך, ווען ער האט אים שוין געפונען, האָט ער זיך אָפּגערופן:

— מען דאַרף זיך נישט באַקלאָגן, ווייל ביי דעם אַלעמען בין איך מיט מיינע צווייאוןפערציק יאָר נאָך גענוג שטאַרק. עס זענען פאַראן זייער אַ סך, וואָס אין דער עלטער דאַרפן זיי שוין האָבן אַ לאַטקע.

— גאַנץ מעגלעך, מיין אַלטער, אָבער דאָס גיט אונדז נישט קיין ברויט... זאָג, וואס זאָל איך איצט טון? דו האָסט ביי זיך גאָרנישט?

— איך האָב צוויי סו.

— באַהאַלט זיי און טרינק דערפאר אויס אַ גלעזל... מיין

צאָט! וואס וועל איך אנהויבן צו טון? זעקס טאג, דאס איז אן אייביקייט.

זעכציק פראנק זענען מיר שולדיק מעגראטן, וועלכער האָט מיר איירנעכטן די טיר געוויזן. דאס זאָל מיר נישט שטערן נאָכאַמאָל אים צו זעהן. און וואס וועט זיין אז ער וועט זיך עקשנותדיק האַלטן ביי זיינס...

און די פרוי מאהע האט ווייטער פאָרטגעזעצט אין אַ טרויעריקן טאָן נישט באַוועגנדיק מיטן קאָפּ, נאָר פון צייט צו צייט צושליסנדיק די אויגן ווען די טריבע שיין פון דעם ליכט איז אויף זיי געפאַלן.

זי האָט גערעדט פון דעם ליידיקן שפּייזשאַנק, פון דעם, אז אפילו קיין קאָולע איז שוין אין שטוב נישטאָ, פון דער וואסער, וואס רופט אַרויס ווייטיקן אין מאָגן און פון דעם, אז שוין מערערע טעג קומט גאָרנישט אין שטוב אַריין אויסער קרויט בלעטער, און מיט דעם לעבט מען. זי האָט אַלעמאָל גע־מוזט העכער רעדן, ווייל עסטעלעס געשריי האָט פאַרטויבט אירע ווערטער. דאָס געשריי איז געוואָרן אומדערטרעגלעך. מאָע, פלוצים קומענדיק צום באַוווסטזיין, האָט אַרויסגעריסן די קליינע פון דער וויג, אַ וואָרף געטון זי אין דער מאַמעס בעט, שרייענדיק מיט כעס:

— נו, נעם זי צו, אז נישט טויט איך זי... עס פעלט איר גאָרנישט, זי קען זויגן וויפל זי וויל, און שרייען שרייט זי מער ווי אַלע!

עסטעלע האָט דערווייל שוין געזוכט די ברוסט. זי איז געווען פאַרבאָרגן אונטער דער דעק, באַרוהיקט פון דער וואַרים־קייט און נאָר דאָס שטילע גערויש פון אירע זויגנדיקע ליפּן האָט זיך נאָך געלאָזט הערן.

— האָבן דיר די באַזיצער פון פיאַלען נישט געזאָגט זאָלסט אַהינקומען? האָט דער פאָטער אָנגעהויבן נאָך אַ קורץ שווייגן.

די מוטער האָט פאַרצויגן דאס מויל אין אַ מוטלאָזן צווייפל.

— יאָ, איך האָב זיי באַגעגנט. די פאַרטײלן קליידער פאַר אָרימע קינדער... נו, וויל איך היינט לעבאָרען און העגרין אַהין פירן. ווען זיי שענקען מיר כאָטש הונדערט סו!

ווידער האָט געהערשט אַ שווייגן. מאַע איז שוין געווען גרייט. ער איז נאָך געבליבן שטיין איין מאָמענט אומבאַוועגלעך און דערנאָך זיך אָנגערופן מיט אַ פאַרדומפּט קול:

— וואס ווילסטו? אַזוי איז עס, מען דאַרף זיך קענען איינאָרדנען לויט די מעגלעכקייט... עס וועט שוין בעסער נישט ווערן, אז מען וועט רעדן דערפון, איך וועל שוין גיכער גיין צו דער אַרבעט.

— געוויס, האט אפגעענטפערט די פרוי מאַע, לעש נאָר אויס דאס ליכט, איך דאַרף נישט זעען די פאַרב פון מיינע געדאַנקען.

ער האט אויסגעלאשן דאס ליכט. זכריה און יעאַנלין זענען שוין אַראפּגעגאַנגען און ער איז זיי נאכגעגאַנגען. די הילצערנע טרעפּ האבן געסקריפּעט אונטער זייערע שווערע, מיט וואלענע זאקן אנגעפּעלצטע פיס. אונטער זיי זענען געווען די שטובער און ווינונגען איינגעהילט אין טונקלקייט. די קינדער זענען געשלאפן, אפילו אלזיר׳ס ברעמען האבן זיך אויך געשלאסן. נאר די מוטער איז איצט געבליבן ליגן מיט אפענע אויגן אין דער טונקלקייט און עסטעלע האט ווי אַ קעצל געמרוקעט ביי אירע ליידיקע ברוסט.

פון אונטן איז קאַטערינע געווען צוערשט פאַרנומען מיט דעם פייער אויף דעם טשוגונענעם הייוועלע, אויף וועלכן מען האט שטענדיק אונטערגעהאַלטן הייסע קוילן. די גרובנגעזעלשאפט האט יעדער בארגפאמיליע געגעבן מאנאטלעך אכט העקטאליטער הארטע, אויסגעבראקירטע קוילן; די קוילן האבן זיך זעהר שווער צעברענט און דאס יינגע מיידל האט אלע אוונט צוגעדעקט מיט אַש די צעגליטע קוילן, כדי אויף דעם צווייטן טאג צו קענען מיט זייער הילף מאַכן פייער. נאכדעם ווי זי האט נאך איין קאכקעסל אַריינגעשטעלט אין דער פליטע, האט זי זיך אַנידערגעזעצט לעבן דער שפּייזשראנק.

דאס צימער איז געווען גענוג גרויס און האט פארנומען דעם גאנצן אונטערשטן שטאק; עס איז געווען אויסגעטינקט אין אַ עפּלגריגעם קאליר און עס האט געהערשט אין דעם אַ פלאַמאנדישע זויבערקייט, די דילן זענען געווען ריין אויסגעקערט און מיט ווייסן זאַמד באשיט. אויסער דער שפּייזשראנק פון לאקירטן סאסנע־האלץ, האבן זיך אין שטוב נאך געפונען אַ טיש און שטילן פון דעם זעלבן האלץ. אויף די ווענט זענען געהאנגען די בילדער פונם קייזער און דער קייזערין, וועלכע די גרויבנגעזעלשאפט האט יעדן געשענקט, היילקע בילדער מיט גאלדענע ארעאלן און סאלדאטן־בילדער, וועלכע האבן זיך מיט זייערע שרייענדיקע פארבן שארף אפּגעטיילט פון דער ארומיקער הוילקייט. אויסער דעם איז קיין שום באפּוצונגען נישט געווען אין שטוב, אַחוץ אפשר ארויטע קארטאן־שאכטל, וואס איז געשטאנען אויף דעם שפּייזשרענקל אין דעם רייך אויסגעפּארבטן פּוטליאר פון דעם קוקוסזייגער, וועלכער האט אנגעפולט די גאנצע געביידע מיט זיין שווערן טיק־טאק. נעבן דער טיר, וואס האט געפירט אויף די טרעפּ, האט זיך געפונען דער איינגאנג אין קעלער. נישט קוקנדיק אויף דער אויסערגעוויינלעכער זויבערקייט, האט דער ריח פון די נעכטיקע צוגעריישטע ציבעלעס נאך אנגעפולט די שווערע און הייסע לופט, וועלכע איז כמעט שטענדיק געווען א דורכגענומען מיט דער שארפקייט פון קוילן־אראמאט.

זיצנדיק אזוי פאַר דעם אָפענעם שפּייזשראַנק, האָט קאַטערינע נאָכגעדענקט. עס איז געווען נאָר איין שטיקל ברויט, און כאָטש ווייסער קעז איז גראַדע געווען גענוג איז אָבער פּוטער נאָר געווען איין קליין שטיקל — און פון דעם זאל זי פיר שטיקלעך ברויט מיט פּוטער אויסקאָמבינירן. ענדלעך האט זי זיך אַנטשלאָסן, האָט צעשניטן דאס שטיקל ברויט אויף פיר דינע פּענעצלעך, אַרויפגעלעגט אויף איינע צו שטיקלעך קעז און אויף די אַנדערע אַ פּיצל פּוטער און צונויפגעלעגט זיי אלע צוזאַמען: דאס איז געווען „איין ציגל", דאס באַשמירטע ברויט, וואס איז טעגלעך מיטגענומען געוואָרען אין די גרובן, באַלד

זענען אַלע פיר ציגל געלעגן גרייט אויף דעם טיש, מיט פיינלעכער גערעכטיקייט איינגעטיילט, פון דעם גרויסן, פאַרן טאַטן, ביז צום קליינעם, פאַר יעאַנלינען.

קאַטערינע, וועלכע איז געווען ביז אַ הער פאַרנומען מיט איר באַלעבאַטישקייט, האָט זיך פּלוצים דערמאַנט אין דער געשיכטע, וואס זכריה האָט דערציילט פונם אויפזער אין לאַפּיעראַן, זי האט דאַריבער אויפגעעפנט אַ ביסל די טיר און אַרויסגעקוקט אינדרויסן. אויף דער גאס האָט נאָך אַלץ דער ווינט געפייפט, דאָך האט זיך שוין דאָ און דאָרט אַ טיר געעפנט און די טונקעלע געשטאַלטן פון די בערגלייט האָבן זיך באַוועגט אין דער טונקלקייט. איז עס נישט געווען נאַריש פון איר זייט זיך אַליין אָנפרעגן אַ פאַרקילונג אין דער צייט ווען דער אויפזער איז נאָך געוויס געשלאָפן ביז די דינסט זיינע האָט אים זעקס אַ זייגער גערופן? זי איז אָבער אַלץ געשטאַנען דאָ און באַטראַכט דאס הויז און דעם גאָרטן, וועלכע זענען געגנאיבער געלעגן. עס האָט זיך אויפגעעפנט אַ טיר און איר נייגיר האט זיך דערוועקט פון ס'ניי. נאר דאס האט נאר געקאָנט זיין לידיע, פיעראַנס קליינע טאָכטער, וועלכע האָט זיך געלאָזט גיין אין די גרובן.

דאס זידן פון דער קאָכנדיקער וואַסער האָט איר גענויט זיך אומצוקערן. זי האט פאַרמאַכט די טיר און זיך געאיילט צום פייער. דאס וואַסער איז שוין געהאט איבערגעלאָפן און געדראַט דאס פייער צו פאַרלעשן. קיין קאַווע איז שוין אין שטוב נישט געווען, און זי האט דאַריבער געמוזט פאַרנוצן דאָס, וואס האָט זיך אָבגעזעצט פון דער נעכטיקער קאַווע; דערנאָך האט זי די קאַווע פאַרצוקערט, דאָ איז שוין אַראָפּגעקומען דער פאָטער מיט די ברידער.

— צום טייוול! האָט אויסגעשריגן זכריה נאָכדעם, ווי ער האט געהאַט די נאָז אין קאָפּ אַריינגעשטעקט. דאס וועט שוין אין קאָפּ אַריין נישט גיין! מאַע האט רעזיגנירט אַ צי געטון מיט די אַקסלען.

— דאָ! פאָרט אַ ביסל וואַרעמס:

יעאַנלין האט צונויפגעזוכט די ברעקלעך און זיי אַריינ־געוואָרפן אין זיי קאַווע. נאָכדעם ווי קאַטערינע האָט שוין אויך אָפּגעטרינקען, האט זי דאס רעשט צעגאָסן אין בלעכענע פלעשער. אַלע האָבן זיך געאײַלט אין אָפּגעזופּט דאס ביסל קאַווע שטייענדיק ביי דער מאָטער שיין פונם חלבן ליכטל.

— ענדליך! האָט אויסגערופן דער פאטער, מיר דערלויבן זיך אויף אזוי פיל צייט, גלייך מיר זאָלן לעבן פון אונדזערע אייגענע איינקונפטן.

פון די טרעפּ, אויף וועלכע זיי האָבן אָפן געלאָזט די טיר, האט זיך געהערט אַ שטומע. דאס האָט אַראָפּגעשריגן די פרוי מאָע:

— נעמט מיט דאס גאַנצע ברויט, פאַר די קינדער האָב איך נאָך עפּעס.

— יאָ, יאָ! האָט אפּגעענטפערט קאטערינע.

זי האט דאס פייער מיט אַש באַדעקט און אויף דער פּליטע אַרויפגעשטעלט אַ טעפּל מיט זופּ, כדי דער זיידע, קומענדיק זעקס אַזייגער אַהיים, זאָל טרעפן דאס ביסל וואַרעמס. יעדער פון זיי האט ארונטערגערוקט די הילצערנע פּאַנטאָפל אונטער דער שפּייזשראַנק, פאַרוואָרפן די שנור פון דער בלעכענער פלאַש אויף די פּלייצעס און דעם „ציגל" אויף דעם רוקן צווישן דער העמד און בלוזע פארשטעקט. דאַן זענען זיי אַלע ארויסגעגאנגען, פריער די מענער און נאָך זי דאס מיידל, וועלכע האט דאס ליכט אויסגעלאָשן און די טיר פארשלאָסן. דאס הויז איז ווידער פאַרזונקען אין חושך.

— אָט זעט איר! מיר גייען צוזאמען אַרויס, האט געזאָגט אַ מאַן, וועלכער האט גראַדע פארשלאָסן די טיר פונם שכנות־דיקן הויז.

ס'איז געווען לעוואַק מיט זיין זון בעבערט, אַ יונגל פון 12 יאָר, יעאנלינס פארטרויטער פריינד. קאטערינע אַ פארוווּנ־דערטע, האט איינטערדריקט אַ געלעכטער און זי האט אַ שעפּטשע געטון זכריהן:

— וואס זאָל דאס הייסן? בוטעלוּך וואַרט שוין נישט, קומט

אויס, אַפּילו ביז דער מאַן וועט האָבן אַ וועקגעגאַנגען!

אין ארבעטער־דארף האָבן זיך ווידער אויסגעלאָשן אלע ליכט. נאך איין טיר האט ערגעץ אַ קלאַפּ געטון און עס איז צוריק געווארן שטיל. די פרויען און קליינע קינדער האָבן זיך צוריק אין די בעטן געלעגט, ווי זיי האָבן איצט מער פּלאַץ געהאַט, און פאָרטגעזעצט זייער איבערגעריסענעם שלאָף. און פון דעם איינגעדרימלטן דארף אונטער דעם געדויש פון ווינט האט זיך לאַנגזאַם געצויגן צום פאַרעי צו אַ לאנגע ריי פון טונקעלע געשטאַלטן. זיי האָבן די אַקסלען אויפגעהויבן אין דער הויך, די הענט אויף דער ברוסט געקרייציקט, אין דער צייט, ווען דער „ציגל" אויף די פּלייצעס, האָט ביי יעדן גע־בולדעט אַ האָרב. אָנגעטון אין דינע מאַנטלען האָבן זיי אלע געציטערט פאר קעלט, דאָך האָבן זיי זיך נישט געאיילט, שפּאַנענדיק שריט נאָך שריט אין דער לענג פונם וועג ווי אַ טשערדע.

III

עטיען האָט זיך ענדליך באַשלאָסן אראָפּצושטייגן און איינגעטרעטן אין דעם פאַרעי אָבער די מענער, צו וועלכע ער האט זיך געווענדעט מיט דער פראַגע, צי עס איז דא ארבעט, האָבן געשאָקעלט מיטן קאָפּ און אים געהייסן ווארטן ביז דער עלצטער אויפזעער וועט קומען. מען האָט אים געלאָזט אומגעשטערט אַרומ־שפּאַצירן אין די געביידעס, ווו עס האָבן זיך געפונען פיל שווארצע ערעפענונגען, וועלכע האָבן עפירט צו אַן אומהיימלעכן לאבירינט פון זיילן און שטאָקן. נאָכדעם ווי ער האט אראָפּגע־שטיגן פון אַ טונקעלע, האַלב איינגעפאַלענע טרעפּ, איז ער ארויף אויף אַ וואַקלנדיקן זיך וועג און דערנאָך געבליבן שטיין אין אַזאַ פינצטערניש, אז ער האָט געמוזט די הענט האַלטן אויס־געשטרעקט פאר זיך, כדי נישט אָנצושטויסן זיך אויף עפּעס. פּלוצים האָבן פון דער פינצטערניש זיך באַוויזן צוויי געלע, גרויסע אויגן. ער האָט זיך געפונען אין שאַכט הויז אינם קאָנטראָל־צימער, ביי דעם אַריינגאנג אין די גרובן.

אַן אויפזעער, דער פּאָטער ריכאָם, אַ דיקער מאַן מיט אַ גרויער באָרד, וועלכער האָט געהאַט דאָס אויסזעען פון אַ זשאַנדאַרם, איז באַלד צוגעגאַנגען אויף דעם באַפעל פונעם קאָנטראָליער.

— אפשר דאַרף מען דאָ אַן ארבעטער, אַלצאיינס צו וואָס פאַר אַ אַרבעט? האָט עטיען נאָכאַמאָל געפרעגט.

ריכאָם האָט געוואָלט ענטפערן ניין, נאָר ער האָט זיך באַקלערט און אָפּגעענטפערט, גייענדיק דערווייל ווייטער, גלייך ווי די אַנדערע:

— וואַרט צו אויף הער דאַנסאַערט, דעם אויבער־אויפזעער.

די אַרבעט האָט זיך דערווייל ווידער אָנגעהויבן. אומזיס־הערלעך האָבן זיך געצויגן די קוילנוועגעלעך און אין גערודיש־פולן מישמאַש פון שוואַרצע געגנשטאַנדן, האָבן זיך געלאָזט אונטערשיידן די לאַנגע, איינגעבויגענע רוקנס פון די וועגעלעך־פירערס.

איין מאָמענט איז עטיען געבליבן שטיין אומבאַוועגלעך, פאַרטויבט און פאַרבלענדט. ער איז געווען געפרוירן פון אַלע זייטן האָט דאָ אַריינגעבלאָזט דער ווינט. נאָר באַלד האָט ער געמאַכט אַ פּאָר טריט אין דער ריכטונג פון דער דאַמפמאַשין, וועמענס שטאָלענע און קופּערנע טיילן ער האָט איצט דערזעען פינקלען. זי האָט זיך געפונען אַ פינף־און־צוואַנציק מעטער אונטער דער שאַכטעפענונג אויף אַ געוויסער הויך, און זי איז געשטאַנען דאָרט אַזוי פעסט אויף איר ציגל פונדאַמענט, אַז נישט קוקנדיק אויף אירע פירהונדערט פערדקראַפט, האָט זי נישט געמאַכט ציטערן די ווענט, אין דער צייט ווען איר ריזיקע טרייבשטאַנג האָט זיך געהאַלטן אין איין אויפהויבן און אַראָפּלאָזן. דער מאַשיניסט האָט אָנגעפירט מיט דער קווער שטאַנג און זיך צוגעהערט צו יעדן גלאָק־צייכן, נישט אָפּווענדנדיק דאַביי דעם בליק פון דעם פּלאַן, אויף וועלכן עס איז געווען אויסגעמאָלט אַלע שאַכטן אין דורך וועלכע עס האָבן זיך באַוועגט קליינע הענגנדיקע שטיקלעך בליי, וואָס האָבן פאָרגעשטעלט מיט זיך

די אויפצוגן. און ביי יעדן אריינפאר האבן זיך די צוויי גרויסע רעדער פון פינף מעטער אין אומפאנג, וועלכע האבן די צוויי שטאלענע גרובנקייטן אראפ און ארויף געצויגן, זיך געדרייט מיט אזא שנעלקייט, אז זיי האבן אויסגעזען צו זיין פון א גרויען שטויב-געוועב.

— אכטונג! האָבן געשריגן דריי ארבעטער וועלכע האָבן געשלעפט אריזיקן לייטער.

עטיען האט שיעור זיך נישט איבערגעקערט. נאר וואס ווייטער, אַלץ מער האָבן זיך זיינע אויגן צוגעוווינט צו דער טונקלקייט און ער האט דערזעען איבער זיך די גרובנשטריק, וועלכן שטייגן אַרויף דרייסיק מעטער די הויך צום טורם, ווו זיי וויקלען זיך אַרום די רעדער, כדי מיט די שאַכטשטילן צוריק און די גרובן זיך אַראָפצולאָזן. ווי אַ פויגל, וועלכער שניידט אַ דורך די לופט מיט אַ שטומען פיילשנעלן פליען, אזוי האט דער שטריק זיך אויפגעהויבן געשווינד מיט אַ משא פון צוועלף טויזנט קילאָגראַם מיט דער שנעלקייט פון צען מעטער אין אַ סעקונדע.

— צו אלדי רוחות, ג׳ט אכטונג! האבן אויף ס׳ניי געשריגן די ארבעטער וועלכע האבן דעם לייטער געשלעפט אויף דער צווייטער זייט צו באַטראַכטן דעם מאַשין.

עטיען איז זיך לאנגזאם צוריק צוגעקומען צום קאנטראל פענצטערל דאס גיגאנטישע פליען איבער זיין קאפ האט אים איינגאנצן צעטומלט. זיין שטארקן ווינטצוג, ציטערנדיק פון קעלט, האט ער מיט די אויגן באגלייט יעדן ארבעטער, וועלכער האט ארויף און אראָפגעשטיגן, אין דער צייט ווען דער רעש פון די קוילנוועגעלעך האט אים שיעור נישט די אויערן אַדורכגעלעכערט. ביי דער שאכטעפנונג האט זיך געפונען דער סיגנאל: אַ שווערער האמער, וועלכן אן אנגעצויגענער שטריק פון דער טיף האט דערלויבט צו פאלן אויף אַ קאוואלניע, איין קלאפ האט באדייט אָפשטעלן זיך, צוויי — אראפלאזן זיך, דריי — אויפהויבן זיך. אָן אן אויפהער האבן זיך געהערט די קלעפ פון דעם האמער באגלייט פון העלע קלאנגען, און דער

ארבעטער, וועלכע האט צוגערופן דעם מאשיניסט פארשידענע אנווייזונגען, האט נאך פארגרעסערט דעם טומל. און ביי דעם אומדערטרעגלעכן רעש זענען פארגעקומען די אויפצוגן פון די וועגעלעך און עטיען האט זיך נישט געקענט קלאָר מאכן, ווי עס קומט פאר דאס אלץ אין דעם פארוויקלטן פּלאָנטער.

ער האט נאר באגריפן איין זאך: די גרובן האבן באַשלינגען אַ דרייסיק, פּירציק, ארבעטער מיטאמאל אזוי לייכט, גלייך זייער אריינקומען אין זיי האט זיך גארנישט געלאזט מערקן. פיר אַ זייגער האט זיך אנגעהויבן דאס אראפלאזן זיך פּון די ארבעטער. זיי זענען געקומען פון זייערע דייזער בארפעסע, מיט די לעכּפלעך אין די הענט און געווארט אין קליינע גרופן, ביז עס האט זיך צונויפגעזאמלט אַ גרעסערע צאל. שט־ם ווי אַ נאכטיקע רויב־חיה, וואס גנבעט זיך אונטער, דאט יעדעס מאל ארויפגעשטיגן אַ נייער אויפצוג פון דער שווארצער טיף און זיך פעסט איינגעאנקערט מיט זיינע פיר שטאקן, אויף וועלכע עס האבן זיך געפונען צו צוויי וועגן קוילן. די ארבעטע האבן די וועגן מיט קוילן ארויסגענומען אויף באזונדערע פלאטפארמעס און זיי פארביטן אויף אנדע־ע, ליידיקע, אדער אנגעפולטע מיט האלץ. און די ליידיקע וועגעלעך האבן זיך צו פינף ארבעטער אריינגעזעצט, אזוי, אז און אלע זענען אריין, פירציק מאן, דאן האט מען דורך דער רער געגעבן אַ באפעל און דער האמער האט פיר קלעפ געגעבן, אלס סימן, אז די וועגן זענען פול מיט מענטשן מאטעריאל, דערנאך האט מען עטוואס ארוק געטון און דער אויפצוג איז שטום, ווי אַ שטיין, פארזונקן אין דער טיף און נאר דער ציטערדיקער שטריק איז געבליבן נאך אים.

— איז דאס טיף? האט עטיען געפרעגט זיין בערגמאן, וועלכער האט אַ פארשלאפענער געווארט נעבן אים.

— פינף הונדערט פיר און פופציק מעטער, האט געענטפערט דער מאן, נאר עס איז דא פון אונטן פיר פלאטפארמען. די ערשטע ביי דרייהונדערט צוואנציק מעטער.

ביידע האבן שווייגנדיק געקוקט אויף דעם שטריק, וועלכער האט צוריק זיך אויפגעהויבן.

— און ווען עס רייסט זיך איבער? פרעגט עטיען.

— האַ! ווען עס רייסט זיך איבער...

דער בערגמאַן האט דורך אַ האנטבאַוועגונג אויסגעדרוקט דאס, וואס ער האָט נישט דערדערט. עס איז געקומען זיין ריי, דער אויפצוג, איז שוין ווידער געווען, ער איז אַריינגעשטיגן צוזאַמען מיט זיינע קאַלעגן און פאַרזונקען אין דער טיף. אין פיר מינוט איז דער אויפצוג שוין ווידער געווען, כדי אַ נייע מענטשן-מאַכע אויפצונעמען. אזוי האט די שאַרכע אין משך פון אַ האַלבע שעה אַלע אַרבעטער איינגעשלינגען מיט איר גיכיקן פיסק, זי דאָט אָבער קיינמאָל נישט אויסגעזעען זאט און איז שטענדיק גרייט געווען אַ גאַנץ פאָלק איינצושלינגען.

עטיענען האָט ווידער באַהערעט דאָס געפיל, וואס אויף דער פריי, צוואס נאָך לענגער וואַרטן? דער אויבעראויפזעער וועט אים זיכער אָפּפערטיקן, ווי די איבעריקע. אַן אומבאַשטימטער פחד האט אים געצוואונגען בלוצים אָנצונעמען אַ געוויסן באַשלוס: ער דאָט אָנגעהויבן שנעל צו גיין און זיך אבגעשטעלט ערשט דאַן, ווען ער האט זיך דערזעען פאַר דעם מאַשינען-הויז שטיין. דער טויער איז געשטאַנען ברייט צעפראַלט און מען האָט געקענט זיבן דאַמף-קעסל און צוויי הויוונס זעעי. אין דער ווייסער פאַרע, וועלכע האָט זידנדיק אויפגעשטיגן, האָט אַ הייצער געוואָרפן קוילן און איינעם פון די הויוונס, וועמענס צעגליטע היץ עס האָט זיך געלאָזט שפירן אפילו אויף דער שוועל. עטיען האט געוואָלט נענטער צוגיין, כדי זיך אָנצוואַרעמען, און דאָ האָט ער זיך אָנגעשטויסן אויף אַ נייער גרופּע בערגלייט, וועלכע איז צו די גרובן געגאַנגען. דאס זענען געווען די פאַמיליע מאַע און לעוואַק. ווען ער האט אין דער שפּיץ פון דער גרופּע דערזעען קאַטערינען מיט איר זאַנפט ייגגלש געזיכט, איז אים בלוצים אַריין אַן אַבערגלויבישע אידעע אין קאָפּ צו פרוון איר שטעלן די לעצטע פראַגע.

— זאָגט, קאָלעגע, דאַרף מען דאָ אפשר האָבן אַן אַרבעטער, אַלצאיינס צוואס פאר אַן ארבעט?

זי האָט אים אָנגעקוקט דערשטוינט און אַ ביסל דער־שראָקן, ווייל זיין שטימע האט זיך פלוצים פון דער פינצטערניש דערהערט. נאר מאַטע, וועלכע איז געגאַנגען אונטער איר, האט די פראַגע געהערט, אָפּגעענטפערט און זיך אַריינגעלאָזט אַ רגע אין אַ שמועס. ניין, מען דאַרף נישט קיינעם, דער אָרעמער טייוול, אין געשטאַלט פון אַן אַרבעטסלאָזן, וועלכער האט זיך אַרומגעבלאָנקעט איבער די גאַסן זוכנדיק אַרבעט, האָט אים פאַראינטערעסירט. גייענדיק ווייטער האָט ער געזאָגט צו די איבעריקע:

— איר זעט, אין אזא לאַגע קענען מיר אויך זיין. מען דאַרף זיך נישט באַקלאָגן, נישט אַלע האָבן ארבעט, ביי וועלכע מען זעט זיך מיטן טויט.

די גאַנצע גרופּע איז געגאַנגען גלייך צו דער וואַרמשטוב, אַ גרויסע זאַל מיט אויסגעקלעפּטע ווענט, אַרום וועלכע עס זענען געשטאַנען שרענק, וואס האָבן זיך פאַרמאַכט מיט הענגנ־דיקע שלעסער. אינמיטן האט זיך געפונען אַ ריזיקער, אייזערנער היוון, וועלכער איז געווען פייער־רויט און פול געפּאַקט מיט גליענדיקע קוילן, אזוי, אז פול שטיקלעך זענען אַראָפּגעפאַלן אויף דעם זאַמדיקן באָדן. דער זאַל איז געווען באַלויכטן פון דעם קוילנפייער, זיין בלוטיקער אפשיין האט געציטערט אויף די שמוציקע הילצערנע ווענטלעך פון די שאַפעס און אויף דער פאַררויכערטער סטעליע.

ווען די מאַעס זענען אָנגעקומען האָט זיך פונם הייסן היוון דערטראָגן אַ הויך געלעכטער. אַ דרייסיק בערגלייט זענען זיך דאָרט געשטאַנען מיט די רוקנס צום פייער און זיך געמיטלעך געוואַרעמט. פאַר דעם אַריינפאָר אין די גרובן קומען זיי אַלע אַהער כדי מיטצונעמען אַ גוטע פּאָרציע וואַרעמקייט אין דער פייכטער לופט פון די שאַכטן. היינט זענען זיי אַלע גראַדע געווען זער גוט געשטימט און האָבן געשפּאַסט מיט מוקעט, אַן אכטצעניעריק קרעפטיק מיידל, וועמענס ברוסטן און שטאַרק

אנטוויקלטע פיגור עס האָבן שיעור נישט די הויזן מיט דער בלוזע צענומען. זי האט געוווינט מיט איר אַלטן פאָטער, דער שטאַלקנעכט מוקעט און מיט איר ברודער אין רעקיאַר; זיי האָבן אָבער נישט געהאט די זעלבע ארבעטסשעהן און האָבן געמוזט גיין באזונדער צו די שאכטן, וואס האט איר דאס מעגלעכקייט געגעבן צו געניסן פון אירע אַלעמאָל נייע געליבטע, זומער צווישן די תבואות אויף די פעלדער, און ווינטער ביי די מויערן.

ווען מען האט איר אַמאָל פארגעווארפן, אז מ'האט איר געזען מיט אַ שמיד פון מארשיען, איז זי געווארן אויסער זיך פון כעס און געשריגן, אז זי וועט זיך לאזן אַ האנט אָפּ-שניידן, אויב עמעץ וועט קענען באשטעטיקן, דאס זי זאָל זיך ווען עס איז נישט האָבן געטראפן מיט נישט קיין בערגמאן.

— עס איז אַלזא נישט דער לאנגער שאַוואַל? האט איין בערגמאן געזאגט לאכנדיק. דו האסט זיך איצט דעם קליינעם אויסגעוויילט? דער וועט דאך אַ לייטער באדארפן... איך האב אייך באמערקט אונטער רעקיאר. ער איז אויף אַ שטיין געקראכן.

— און וואס נאָך? האט אָפּגעענטפערט מוקעט גוט געשטימט. וואס גייט עס דיר אָן? מען האט דאך דיר צו הילף נישט גערופן.

דער גראָבער שפאס האט אויף ס'ניי אויפגעמונטערט די מענער, וועלכע האבן זיך געטרייסלט פון געלעכטער אין דער צייט, ווען זייערע פלייצעס זענען שוין כמעט געווען האלב צוגעבראטן פון דער היץ. נאָכדעם ווי די פריילעכקייט האט זיך אַ ביסל פארקלענערט האט די מוקעט דערציילט מאען, אז פלעראנס, די גרויסע פלעראנס, וועט שוין צוריק צו דער ארבעט נישט קומען; מען האט זי נעכטן אוונט טויט אויף איר געלעגער געפונען. אייניקע האָבן געזאגט פון אַ הארץ-שלאג, אנדערע ווידער פון אויסטרינקען צו שנעל אַ גאנצן ליטר בראנפן. מאע איז געווען אין פארצווייפלונג. ער האט

פארלוירן איינע פון זיינע אונטערהעלפערינס, נישט קענענדיק זי באלד פארשטעלן מיט א צווייטע. ער האט געארבעט אויף א קאנטראקט און צו אים איז צוגעשטאנען זכריה, נצוויק און שאוואש. אויב איצט זאל זיי איבערבלייבן אלס וואגנשיבערין נאר איין קאטערינע, וועט מוזן די ארבעט ליידן.

פלוצים האט ער אויסגעשריגן:

— היי! ווו איז דער מאַן, וואס האט געזוכט אַרבעט?

דאָ איז דאנסאערט דורכגעגאַנגען דורך דער וואַרמשטוב און מאע האט אים איבערגעגעבן אין וואס עס האַנדלט זיך, בעטנדיק ביי אים די ערלויבניש צו באשעפטיקן דעם מענטשן; ער האָט אָנגעוויזן דאַרויף, אז די געזעלשאַפט טראָגט זיך שוין לאַנג ארום מיט דעם פלאַן צו פארבייטן די וואגנשיבערינס דורך יינגע מענער, ווי עס איז געווען דער פאל אין אַנצין. דער אויבער אויפזעער האָט געשמייכלט, ווייל דער פלאַן אויסצושליסן די מיידלעך פון דער אַרבעט האט נישט געהאט קיין דערפאָלג ביי די בערגלייט, וועלכע האָבן נאָר געקלערט ווי זייערע טעכטער צו באַשעפטיקן, און נישט געקימערט זיך אײנגאַנצן צי די מאָראל און דאס געזונט ליידן דערביי. נאָך אפאָר מינוט זיך וואַקלען, האט ער דאך איינגעוויליקט, נאר ער האט דעם באשלוס אָפהענגיק געמאַכט דערפון צי דער הער נעגרעל, דער אינזשיניער, וועט מסכים זיין.

— האָ! האט זכריה דעקלערט, דער מאַן איז שוין זיכער ווייט, ווייל ער האט געהאַלטן אין איין גיין.

— ניין, האט קאטערינע זיך אַריינגעמישט, איך האב אים געזעען זיך אָפשטעלן ביי די דאַמפּקעסלען.

— טא לויף אים זשע נאָך, דו פוילע, דו! האט אויסגערופן מאַע.

דאס יינגע מיידל האָט זיך דערווייטערט אין דער צייט ווען אַ שטראָם פון בערגלייט האט זיך אין די גרובן אַראָפּגעלאָזט, מאכנדיק פלאַץ ביי דעם פייער פאר אנדערע. יעאנלין, נישט ווארטנדיק אויף דעם טאטן, האָט גענומען זיין לעמפּל צוגלייך מיט בעבערטן, אַ גרויס, נאַאיוו יינגל, און לידיען,

אַ שוואַך צעניעריק מיידל. אויף די טונקעלע טרעפּ האָט זיך געהערט מוקעטס שטימע, וועלכע איז געגאַנגען פאַר זיי, גע־שיט מיט געזאַלצענע ווערטער, געזידלט און געדראָט אין פּיסק אַריין צו געבן אויב זיי וועלן נישט אויפהערן צו קנייפּן זיך.

עטיען האָט ווירקליך נאָך געפּלוידערט אין קעסלצימער מיטן הייצער. אים האָט שוין געפּרווירעט ביי דעם געדאַנק. אַז די היינטיקע נאַכט וועט ער אויך מוזן פאַרברענגען אין דרויסן. דאָך האָט ער זיך געהאַט שוין באַשלאָסן אַ וועקצוגיין, ווען אַ וואַרע־מע האַנט האָט זיינע אַקסלען באַרירט.

— קומט מיט, האָט קאַטעריגע געזאָגט, עס איז עפּעס דאָ פאַר אייך.

אינם ערשטן אויגנבליק האָט ער זי נישט פאַרשטאַנען. נאָר באַלד איז זיין פרייד שטורמיש אויסגעבראָכן און ער האָט פעסט געדריקט אירע הענט.

— אַ גרויסן דאַנק אייך, חבר!... האַ, איר זענט אַ וווילער חברה־מאַן, למשל!?

זי האָט געלאַכט, באַטראַכטנדיק אים דערוויל ביי דעם רויטן פייערשיין פון הויוון. עס האָט איר פריילעך געמאַכט דאָס וואָס ער האָט איר געהאַלטן פאַר אַ יונגל ווייל אירע האָר זענען געווען פאַרבאָרגן אונטער דעם באַרגהיטעלע. און איין אויגנבליק זענען זיי געשטאַנען מיט פאַרויטלטע באַקן און לאַכנדיק איינער געגן אַנדערן.

מאַע האָט דערוויל אַרויסגענומען פון דער וואַנט־שראַנק וואָס אין וואַרעמצומער זיינע הילצערנע שיך און די דיקע האַלענע זאָקן. ווען עטיען איז געקומען איז אַלץ ערלעדיקט געוואָרן אין געציילטע ווערטער: ער האָט איינגעשטימט אויף דרייסיק סו אַ טאָג נישט קוקנדיק, וואָס די אַרבעט איז געווען זעהר אַ שווערע. דער העקער האָט אים געראָטן די שטיוול דאָ איבערצולאָזן און האָט אים אויסגעבאָרגט אַ לעדערנע היטל צו שיצן דעם קאָפּ, אַ פאַרזיכטמיטל, וואָס דער פאָטער און די קינדער האָבן פאַראַכט, דערנאָך האָט מען אַרויסגענומען די

אינסטרומענטן פון דער שראנק, אין וועלכער עס איז אויך גע־ליגן פלאָרענס רידל, און נאכדעם ווי מען האט אין דער שראנק אריינגעלייגט די שיך, זאקן, עטיענס פאקעט און זי אפגעשלאָסן איז מאַע פלוצים געווארן אומגעדולדיק.

— וואס טוט ער שוין ווידער, די שמאטע, שאוואל? ער יאגט זיך שוין ווידער ארום מיט אַ מיידל?.. מיר האבן זיך שוין היינט אזוי אויך פארשפעטיגט אויף אַ האלבער שעה.

זכריה און לעוואק האָבן זיך רויק געווארעמט די פלייצעס.

— דו ווארטסט אויף שאוואל? האט זיך אנגערופן דער ערשטער, ער איז געקומען פאר אונדז און באלד זיך אראפּ־געלאזט.

— ווי? די ווייסט דאס און זאגסט מיר גארנישט!.. קומטס! קומטס! לאָמיר זיך צו איילן.

קאטערינע, וועלכע האט זיך נאך געווארעמט די הענט האט געמוזט נאכגיין די אנדערע, עטיען האט איר געלאָזט גיין פאר זיך און איז איר נאָכגעגאנגען פון הינטן. ווידער איז מען דורכגעגאנגען א לאבירינט פון טרעפּ און טונקעלע גענג, ווי די בארפעסע פיס האבן אנגעמאכט א גערויש, ווי עמעץ זאל האבן געגאנגען אין אלטע פילצענע זאקן. פלוצים האבן זיי דערזעען פאר זיך דאס העלע ליכט פון דעם לעמפּלען־מאגאזין. דאס איז געווען א צימער מיט גלעזערנע ווענט, אין וועלכן עס האָבן זיך געפונען הונדערטער פון דייוויס זיכער־הייטס־לעמפּלעך, וועלכע פלעגן אלע אָוונט אונטערזוכט און איבערגערייניקט ווערן; זיי האבן געברענט ווי די ליכט אין א קאטאפאלק. יעדער ארבעטער האט אליין גענומען זיין לעמפּל, וואס איז געווען באצייכנט מיט זיינס א צייכן, אליין עס פארשלאָסן און אין דער זעלבער צייט האט דער קאנטראל־באאמטער פארשריבן די שעה, אין וועלכער ער האט זיך אראפּ־געלאזט אין די גרובן.

מאַע האט געמוזט זיין נייעם שיבער ערשט מיט א לעמפּל באזארגן, דערנאך איז נאך געווען א צווייטע קאנטראלע, וועלכע

האט באטראכט די לעמפלעך פון אלע ארבעטער צי זיי זענען פארשלאסן.

—בררר!.. דאָ איז נישט ווארם. האט קאטערינע געמורמלט, ציטערנדיק פון קעלט.

עטיען האט זיך באגנוגנט מיט א קאפ־שאקל. ער האט זיך געפונען ביי דעם אריינגאנג אין די גרובן, אינמיטן פון א גרויסן צימער, וועלכער איז געווען אויסגערייניקט פון די ווינטצוגן. ער האט זיך זיכער געהאלטן פאר אַ שטארקן, דאָך האָט אים אַ נישט אַנגענעם געפיל געשטיקט אין ברוסט, ווען ער האט נאר פאַרנומען דאס דונערן פון די וועגן, די טעמפע סיגנאַל קלעפ און די פאַרדומפּענע רופן דורך דער רער און ווען ער האט זיך דערזעען געגן איבער די שטריק, וועלכע האבן גיך שנעל בעוועגט אַראָפ און אַרויף. די אויפצוגן האָבן זיך ווידער געהויבן אַראפ און אַרויף, שטום, ווי אַ נאכטיקע רוב־חיה, וואס גנבעט זיך אונטער, און האָבן נאָך אלץ געהאלטן אין איין אויפנעמען מענטשן, וועלכע דער שווארצער אָפּגרונט האָט אויסגעזעען צו פאַרשלינגען. איצט איז געקומען זיין ריי. ער איז געווען געפרוירן און האט נערוועז געשוויגן, איבער וואס זכריה און נעוואק האָבן זיך געוויצלט, ווייל ביידע איז דאָס אנגאזשירען פון דעם אומבאַקאַנטן געווען אומאנגענעם, באַזונדערס לעוואקן, וועלכער האָט זיך געפילט באַליידיקט, וואָס מען האָט זיין מיינונג נישט געפרעגט. קאַטערינע האָט זיך דערפרייט ווען זי האָט ענדלעך שוין דערהערט, ווי דער פאָטער אירער גיט צו פאַרשטיין דעם ייִנגערמאַן דעם ענין פון אויפצוג.

— זעט איר, דאָרט אויבן איבער דער שטייג אין וועלכער מען זעצט זיך אַריין, איז דאָ אַ פּאַלשירם, צוויי אייזערנע קלאַמערן, וועלכע עגבערן זיך איין באַלד אין די זיילן פון די ווענט אין פאַל ווען איין שטריק רייסט זיך איבער. דאָס ווירקט, האָ! נישט שטענדיק... יאָ. יעדע שאכט איז אין דריי שטאָקן צעטיילט, וועלכע זענען באַשלאָגן פון אויבן ביז אונטן

מיט ברעטער. אין דער מיט געפונט זיך דער אויפצוג, לינקע פירן אַראָפּ לייטערס...

ער האט פּלוצים אויפגעהערט און שטיל אונטערגעברומט, ווייל ער האָט נישט געוואָגט הויך צו רעדן:

— גאָט שטאַרקער! וואָס לאָזט מען אונדז דאָ שטעקן, איז דאָס נאָר אַן אופן ווי אַזוי אונדז איינצופּרירן!

דער אויפזעער ריכאָם, וועלכער האָט אויך געוואָלט זיך אַראָפּלאָזן און וועלכער האָט געטראָגן אַן אָפן לעמפּל אויף דער לעדערנער קורטקע האָט די ווערטער איינגעהערט.

— נעם דו אין אַכט, אַז די ווענט האָבן אויערן! האָט ער געזאָגט שטילערהייט און אין אַ פֿאָטערלעכן טאָן, ווייל אלס אַ מאָליקער בעקער, איז ער געבליבן אין גוטע באַציאונגען מיט די קאָלעגן ביז אויפן היינטיקן טאָג. נו! אָט איז שוין אונדזער ריי געקומען, שטייג איין מיט דיינע מענטשן.

דער אויפצוג איז געשטאַנען גרייט. מאע, זכריה, לעוואק און קאַטערינע האָבן אַריינגעשטיגן אין איינעם פון די אונטערשטע וואָגנס, און ווייל ער האָט געקענט אויפנעמען פינף, איז עטיען אויך איינגעשטיגן אַ הין. די בעסערע פּלעצער אָבער זענען שוין געווען באַזעצט און ער האָט געמוזט שטיין נעבן דעם יינגן מיידל, וועלכע האָט מיט אירע עלנבויגן אַריינגעשניטן זיך אין זיין לייב. זיין לעמפּל האָט אים און מען האָט אים געראַטן אויפצוהענגען עס אויף אַ קנעפּל פון זיין מאַנטל. ער האָט נישט פֿאַרשטאַנען און עס ווייטער געהאַלטן אומבאַהאָלפן אין דער האַנט. דערווייל האָב זיך די וואגנס אָנגעפולט איבער זיי און אונטער זיי, עס האָט אויסגעזעען ווי אַן אנלאַדונג פון בהמות. פֿאַרוואָס רירט עס שוין נישט? אים האָט זיך אויסגעדוכט, אַז ער וואַרט שוין אַ לענגערע צייט. ענדלעך האָט ער דערפילט אַ דערשיטערונג, און באַלד נאָכדעם האָט אים אַרומגענומען אַ פֿינצטערניש, די זאַכן וואָס אַרום אים זענען פֿאַרשווינדן פון זיינע בליקן און ער האָט דערפילט אַן אומהיימלעכן שווינדל, גלייך ער זאָל פֿאַלן אין אַ תהום. דאָס האָט געדויערט אַזוי לאַנג, כּל-זמן ער האָט זיך נאָך געפונען אין

דער הערשאפט פון טאָג, נאָר באלד ווי נאָר ער איז פארזינקן אין דער פינצטערניש פון די גרובן, איז ער אינגאנצן געוואָרן פארטויבט און האט זיך שוין נישט געקענט אָפּגעבן קיין רעכנונג פון די איינדרוקן.

— און אָט לאָזן מיר זיך אַראָפּ, האָט מאַ רויק געזאָגט.

אַלע זענען שוין געוווינט דערצו; עטיען אָבער האט מאָמענטווייז זיך געפרעגט צי ער לאזט זיך אַראָפּ, צי ער שטייגט אַרויף. די גרובנלעמפּלעך האבן מאַט באלויכטן די צוזאמענגעדריקטע מענטשלעכע קערפּער. נאר דאס אָפענע לעמפּל פונם אויפזעער אינם שכנותדיקן וואגן האט געשיינט ווי איין לייכט-טורם.

— די שאכט האָט פיר מעטר אין דורכשניט, האָט מאַ ווייטער פארטגעזעצט, כדי עטיענען באקענט צו מאכן. מען האָט געמוזט פון ס'ניי די ווענט באשלאגן מיט ברעטער, ווייל די וואסער האט זיך אַ דורכגעשלאָגן פון אַלע זייטן... איצט זענען מיר אויף דעם ערשטן שטאק דריי הונדערט צוואנציק מעטר די טיף... מערקט אייך נאָר ווי שנעל עס גייט.

אויפהויבנדיק זיין לעמפּל האָט ער באלויכטן אַ דעמבענע ברעט, וועלכע איז אַזוי שנעל פארבייגעפלויגן ווי אַ שינע אונטער דעם אייזנבאן; אויסער איר איז נאך גארנישט געווען צו זען. נאך דריי שטאק איז פארביי זיי אַ דורכגעפלויגן מיט דער געשווינדקייט פון אַ בליץ.

— ווי טיף דאָס איז! האָט עטיען געמורמלט.

דאס אראפּלאזן זיך האט אים אויסגעזעען שטהן-לאנג צו געדויערן.

די אומבאקוועמע לאגע, אין וועלכער ער האט זיך געפונען, איז אים געוואָרן שווער, דאך ווי שטארק עס האָבן אים נישט געדרוקט קאטערינעס עלנבויגן, האט ער זיך נישט געוואגט צו רירן. זי האָט קיין ווארט נישט גערעדט, ער האָט נאָר געפּ‎ילט די ווארמקייט פון איר קערפּער.

נאָכדעם ווי זיי האָבן ענדלעך דערגרייכט די טיף פון פינפהונדערט פיר און צוואַנציק מעטר, איז עטיען געוואָרן דערשטוינט, הערנדיק, אז דאס אַראפּלאָזן זיך האָט נישט געדויערט מ״ר ווי איין מינוט, נאָר דאָס באַוווסטזיין ווידער צו האבן אַ פוסטן באָדן אונטער די פיס, האָט אים מיט אמאל איבערגעפירט אין א פרייליכער שטימונג. און ער האָט אין אַ שפּאס זיך געווענדעט צו קאטערינען מיט אַ פראגע, איבער-גייענדיק זאָגאר אויף דו.

— וואָס האסטו דען, וואָס דו ביסט אַזוי ווארם?... אין דער אמתן, האסט מיר מיט דיין עלענבויגן שיער דאס לייב נישט אַ דורכגעלעכערט!

זי האט געשמייכלט, ווי נאריש ער דארף זיין, אז ער האלט איר פאר איינגל! האָט ער דען קיין אויגן נישט?

דו האָסט מיין עלענבויגן אין דיינע אויגן, האט זי אפגעענטפערט אונטער א שטורמישן געלעכטער פון די אנוועזנדע, וואָס עטיען האָט זיך נישט געקענט דערקלערן.

דער אויפצוג האט זיך אויסגעליידיגט. די ארבעטער האָבן אַ דורכגעשפּאנט די אנקומזאל, אַ גרויסער צימער אין שטיין אויסגעהאקט וועלכער איז געווען באלויכטן פון דריי לאמפּן מיט אויפגעדעקטע פלאמען. אויף די אייזערנע שינעס האבן די שיבערס געפירט פולע אנגעלאדענע וואגנס.

— אַ הער! האָט מאע געזאגט צו עטיענען. דאָס איז נישט אונדזער פּלאץ, מיר האבן נאך צו מאכן צוויי שטארקע קילאמעטער.

די ארבעטער האבן זיך צוטיילט און גרופּנס וויינ פאר שווינדן אין די שוואַרצע עפנונגען. אפשר פופצן האבן זיך געלאזט גיין אויף לינקס. עטיען איז געווען דער לעצטער, ער איז געגאנגען אונטער מאען, פאר וועלכן עס איז געגאנגען קאטערינע, זכריה און לעוואק. דער וועג איז געווען זעלטן גוט דורכגעבויערט דורך די פעלזן און נאר טיילווייז האט מען זיך געדארפט צו מויערן. זיי זענען געגאנגען איינער נאכן אנדערן, קיין ווארט נישט אויסרעדנדיק, ביי דער שוואכער

שיין פון די לעמפּלעך. דער יונגערמאן איז כמעט ביי יעדער שריט געשטרויכלט געוואָרן און זיך אנגעשטויסן אין די שינעס, פון אייניקע מינוט האט אים באַאומרוהיקט אַ פארטעמפּט גערויש, ווי דאס רוישן אַ ווייטן שטורמווינט, וואס האט אויסגעזעען צו קומען פון דער טיפעניש פון דער ערד. איז דאס דער דונער פון אַ איינפאל, וועלכער האט זיך געקייקלט אויף די קעפּ פון די פעלזן, וואס האבן זיך פונאנדערגעשיידט פון דעם טאג-ליכט? אין דער טונקלקייט האט פלוצים אויפגעבליצט אַ ליכט און ער האט דערפילט ווי אלע שטיינער ציטערן; און נאכדעם, ווי ער האט זיך גלייך מיט די איבעריקע צו דער ווענט צוגעדריקט, האט ער דערזעען הארט נעבן זיך דורכפארן אַ גרויס ווייס פערד, איינגעשפאנט אין אַ וואגנצוג. אויף דעם ערשטן איז געזעסן בעבערט און געהאלטן די לייצן, פון אונטן, האלטנדיק די רעכטע האנט אויף דעם לעצטן וואגן, איז נאכגעלאפן בארפעס יעאנלין.

זיי זענען געגאנגען ווייטער און דערגרייכט אַ שיידוועג, וווּ עס האבן זיך ווידער אפגעצווייגט צוויי גאלעריעס, און די קליינע גרופּע האט זיך נאכאמאל צעטיילט; די ארבעטער האבן זיך פאמעלעך צעשייט איבער אלע ארבעטס פלעצער אין די שאכטן. די ווענט זענען דא געווען פארמויערט, סאסנעווע סלופּן האבן אונטערגעהאלטן די סטעליע אין באלקן האבן בארעקט די שטיינער, פון צווישן די באלקן האט זיך ארויסגעזעען אַ זאמדיק-שטייגערנע מאסע וואס ווייטער מען איז געקומען, אלץ ענגער און נידריקער זענען געווארן די דורכגענג און די נישט גלייכע סטעליע האט געצווונגען די ארבעטער אן אַ אויפהער זיך איינצובויגן.

עטיען האט זיך דעם קאפּ צעקלאפּט, ווען נישט זיין לעדערן היטל, וואלט ער זיך דעם שטערן צעשעדיגט. האט ער שוין זיך ווייטער פלייסיק צוגעקוקט צו יעדער מינדסטער באוועגונג פון מאען, וועלכער איז געגאנגען פאר אים, און וועמענס טונקעלער שאטן עס איז מעגלעך געווען צו אונטערשיידן ביי דעם שיין פון די לעמפּלעך, אים האט גרויסע

שווערקייטן פארשאפט דער גליטשיקער באדן וועלכער איז וואס ווייטער אלץ מער וואסעריקער געווארן. מאמענטווייז איז אפילו אויסגעקומען דורכצוגיין דורך בלאטעס, וואס האט פארראטן דאס פאלשן פון די בארפעסע פיס. אממייסטן איז טר געווען פארוואונדערט פון דער טעמפעראטור-ענדערונג.

ביי דעם ארייגאנג אין די גרובן איז זעהר קאלט געווען, און דארט, ווו עס זענען זיך צונויפגעקומען די אלע לופטן פון די גרובן, האט געבלאזן אן אייזיקער ווינט, וועלכער האט אין די ענגע דורכגענג אנגענומען צייטנווייז דעם כאראקטער פון א שטורם-ווינט; וואס ווייטער אבער זיי האבן זיך פארנומען אין די זייטיקע ערטער, וועלכע האבן אין דער דורכלופטערונג א קליינעם אנטייל גענומען, אלץ שוואכער איז געווארן דער ווינט און די היץ איז געווארן שווער און שטיקנד.

מאע האט דאס מויל נישט געעפנט, ער האט זיך איינגעבויגן אין א דורכגאנג אויף רעכטס און האט א זאג געטון צו עטיענען נישט אויסדרייענדיק זיך צו אים:

— דער ווילהעלם-אָדער!

דאָ האט זיך געפונען זייער אַרבעט-פלאַץ. שוין מאַכנדיק די ערשטע שריט, האָט זיך דער יונגערמאַן אָנגעשטויסן מיטן קאָפּ אין דער סטעליע, וועלכע איז דאָ אַזוי נידעריק אַראָפּגעהאָנגען, אַז אויף אַ שטרעקע פון צוואַנציק, דרייסיק מעטער האָט מען געקאָנט גיין נאָר איינגעבויגן. מען האָט אַ דורכגעמאַכט אַזוי אַ פּאָר הונדערט מעטער און פלוצים איז זכריה, לעוואַק און קאַטערינע פאַרשוואונדן געוואָרן, גלייך זיי זאָלן זיך האָבן אַריינגעגליטשט אין אַ שפּאַלט, וואָס האָט זיך פאַר זיי געעפנט.

— איצט גייט באַרג אַרויף, האָט מאע געזאָגט. הענגט אויף אייער לעמפל אויף אַ קנאָפּ און האַלט זיך פעסט ביי דעם האָלץ!

דער דאָזיקער שמאָלער וועג איז געווען ספּעציעל פאַר בערג אַרבעטער. ער האָט געהאַט די ברייט אַ זעכציק סענטימעטער, ווי די קוילנשאַכט דאַ. צום גליק איז עטיען געווען שלאַנק, עס האָט אים אָבער נאָך געפעלט די געוווינשאַפט, דעריבער

איז אים נאר מיט גרויסער מי, אנקלאמערנדיק זיך מיטביידע הענט ביי דעם האַלץ, געלונגען זיך אַדורכצושלאָגן. אַרויפּ־קריכנדיק אויף אַ פיפצן מעטער, האָבן זיי זיך אנגעשטויסן אויף דער ערשטן גלייכן וועג, זיי האָבן אבער געמוזט העכער גיין, זייער אויבעט פלאַץ האט זיך געפונען אין זעקסטער גאלעריע, אדער ווי זיי האבן זיך אויסגעדריקט אין דער „הייל". עטיען האט שווער געאטעמט, זיינע הענט זענען געווען פארבלוטיקט, זיינע קני צעקלאַפּט און ער האט געכילט, ווי דאס בלוט איז אים געפלאסן אין קערפער. אין א זייטנגאנג האט ער דערזען נישט קלאָר צוויי געשטאַלטן איינע א גרויסע און איינע א קליינע, וועלכע האָבן געריקט פאַר זיך צוויי וואגנס; דאס זענען געווען ליד ע און מוקעט, וועלכע זענען שוין געשטאַנען ביי דער אַרבעט. דער שוייס, וואָס האָט זיך געגאָסן פון זיין שטערן האָט אים אינגאַנצן פאַרבלענדט, און ער האָט שוין כמעט אָנגעווירן די האָפנונג נאָכצוגיין די אנדערע, וועלכע האָבן זיך אזוי פלינק פון צווישן די שטיינער אַרויסגערוקט.

— מוט! דאָס זענען מיר! האָט זיך דערהערט קאטערינעס שטימע. דאָך ווען ער איז צוגעקומען נעענטער צו איר, האט אַ צווייטע שטימע אויסגערופן:

— נו, וואָס איז דאָס?... צוויי קילאָמעטער האָב איך געדאַרפט דורכגיין פון מאסטו און בין דער ערשטער אויפן פלאַץ!

דאָס איז געווען שאַוואַל, אַ מאָגערער, ביינעדיקער מאַן פון אַ פינפאונצוואַנציק יאָר מיט שאַרפע בולטע געזיכטס־שטריכן. ער איז געווען בייז, וואָס אים איז אויסגעקומען צו וואַרטן. ווען ער האָט באַמערקט עטיענען, האט ער אַ פאַרוואונדערטער געפרעגט מיט פאַראַכטונג:

— וואָס וויל דער דאָ?

און נאָכדעם, ווי מאַע האָט אים אַלץ איבערגעגעבן, האָט ער אונטערגעברומט צווישן די ציין

— אַזוי נעמען צו די מענער ביי די מיידלעך דאָס שטיקל ברויט!

ביידע מענער האָבן זיך איבערגעקוקט מיט אַ בליק, וועלכער האָט פלוצים אַ ציטער געטון מיט אינסטינקטיווער שנאה. עטיען האָט דערפילט די באַליידיקונג, כאָטש ער האט זי נישט פאַרשטאַנען, אלע האבן זיך שווייגנדיק גענומען צו דער ארבעט.

דער גיריקער שלאנג האָט זיין טעגלעכע פּאָרציע איינגעשלינגען און איצט האָבן אין דעם ריזיקן מוראשקע הויפן געארבעט זיבנהונדערט מאן, וועלכע האבן דורכגעלעכערט און דורכגעבויערט די ערד אין אַלע ריכטונגען, ווי אַ שטיקל האלץ וואָס איז צעפרעסן פון ווערים.

ווען עטיען האט זיך אויסגעדרייט, האט ער געפונען קאטערינען ווידער הארט נעבן זיך, נאר דאס מאָל האָט ער דערפילט איר בוזים, וועלכער האט זיך שוין אנגעהויבן בולט צו פארקייִלעכיקן און אים איז פלוצים קלאָר געוואָרן, פונוואנען עס האט זיך גענומען די ווארעמקייט וועלכע ער האָט פריער געפילט.

— דו ביסט, אַלזאָ, אַ מיידל? האָט ער געמורמלט אַ דערשטוינטער.

און זי האָט אים געענטפערט אין איר פריילעכן טאָן, נישט פאַרויטלנדיק זיך:

— נו, יא... אבער עס האָט זיכער אַ ביסל געדויערט, ביז דו האסט עס באמערקט!

ין

די העקער האבן זיך דערווייטערט איינער פון דעם אנדערן, צעשיידט דורך ווענט פון ברעטער, וועלכער האבן באקומען אן אנדער אויסזעען פונם קוילן-שטויב. יעדער האט זיך אפגענומען אַ שטח פון פיר מעטער די לענג אויף צו באארבעטן, נאר זי אָדער איז דא געווען אזא שוואכע, אז זי האט קוים דעגרייכט פופציק סענטימעטער די ברייט און די ארבעטער ביי דער ארבעט האָבן געמוזט ליגן אויף א זייט מיט א איינגעבויגענעם באקן נישט קענענדיק זיך אויסדרייען.

פון אונטן איז געלעגן זכריה, איבער אים האָבן זיך

געפונען לעוואַק און שאוואַל, אין איבער אַלע גאַנץ אויבן מאַמער פון אַלע האָט געליטן מאַע. אין דער הויך, ווי ער דאַט זיך געפונען, האט די טעמפעראַטור דערגרייכט ביז פינפאונדרייסיק גראַד, קיין שום לופט איז דאָרט נישט אריינגעדרינגען און מיט דער צייט איז דאָרט געוואָרן אזוי הייס דערשטיקט צו ווערן. כדי עפּעס צו זען האָט ער זיין לעמפּל אויפגעהאָנגען אויף אַ נאָגל איבערן קאָפּ און די היץ פון לעמפּל, וואָס האָט געברענט זיין שאַרבן, האָט נאָך פאַרשטאַרקט דאָס כוואַליען פון זיין בלוט. זיין פּיין איז נאָר געוואָרן פאַרגרעסערט פון דער ביימטקייט. עטלעכע סענטימעטער אָפּגעטרעטן פון זיין פּנים האָט פון די שטיינער געהאַלטן אין איין רינען גרויסע טראָפּנס וואַסער, וועלכע זענען גיך און מיט אַ האַרטנעקיי ער רעגלמעסיקייט. געפאַלן אויף איין און דעם זעלבן אָרט. ער האָט געמעגט דרייען מיטן האַלדז ווי ער האָט געוואָלט, די טראָפּנס האָט ער נישט געקענט אויסמיידן, זיי האָבן אים געשפּריצט און געשלאָגן אין פּנים אָן אַ אויפהער. אין משך פון איין פירטל שעה איז ער געווען אינגאַנצן נאַס און באַדעקט מיט שוויס, אַזוי, אַז די פּאַרע האָט פון אים געשלאָגן, ווי פון אַ וואַשמולטער. אַ טראָפּן, וואָס איז געפאַלן אויף זיינע אויגן האָט אים אויפגעבראַכט, און ער האָט זיך געשאָלט. ער האָט אָבער נישט געוואָלט איבעררייסן און האָט ווייטער געהאַקט אין די פעלזן, צווישן וועלכע ער איז געלעגן, ווי אַ בלאַטלויז צווישן צוויי בלעטער פון אַ בוך, אַ באַדראָטער צו צעדריקט ווערן פון זיי.

מען האט זיך נישט איבערגעביטן מיט קיין וואָרט. אַלע האָבן געהאַקט און מען האט גאָרנישט נישט געהערט, אויסער די אומרעגלמעסיקע, פאַרטעמפּטע, ווי זיי זאָלן קומען פון ערגעץ ווייט, קלעפּ. קיין שום ווידערקול האָבן די קלעפּ נישט ארויסגערופן אין דער שטיקנדיקער לופט. די טונקלקייט האט נאָך אויסגעזען גרעסער צוליב דעם קוילנשטויב, וואָס האט דאָ אָנגעפילט דעם חלל. מען האט גאָרנישט געקענט אונטערשיידן, די בייזע שאָכט האט אויסגעזען ווי אַ ברייטע פלאַכער קוימען,

ווי די סאַזשע פון צען ווינטערן האט געשאַפן אַ טיפע נאַכט, נאָר פון צייט צו צייט האט מען געקאַנט דערזעען ביי דער שיין פון די לעמפּלעך די רונדקייט פון אַ שענקל, אַ מוסשיין פון די לעמפּלעך, אַ קולנע האַנט, אָדער אַ פּנים וואָס איז געווען אַזוי שוואַרץ, ווי עס זאָל זיך האָבן פאַרשטעלט פאַר אַ פאַרברעכן, מאָמענטווייז האָבן אָפּגעריסענע שטיקלעך קוילן אויפגעשיינט ווי פינקלדיקער קרישטאַל, אָבער באַלד איז ווידער אַלץ פאַרזינקען געוואָרן אין פינצטערניש און די בערגלייט האָבן געהאַקט מיט פאַרטעמפּטע קלעפּ און עס האָט זיך געהערט נאָר זייער שווערער אָטעם און אויסרופן פון אומצופרידנהייט און ערשעפּונג, וועלכע איז געקומען פון דער שטיקנדיקער לופט און רינענדיקער וואַסער.

זכריה, וועלכער האט נאָך פון די נעכטיקע פאַרווײַלונגען געהאַט אַ שלאַפע האַנט האָט באַלד אוועקגעשטעלט די אַרבעט, אונטער דעם אויסרייד, אַז ער דאַרף פאַרבויען די ווענט, און אַרבעט וואָס איז אים אָם בעסטן געפעלן, ווייל זי האָט אים דערלויבט זיך שטיל צו צופּייפן און סתם אַזוי זיך גלאָצן מיט די אויגן אין דער פינצטערניש. הינטער די העקער האָט זיך שוין געפונען אַ דורכגאַנג פון דריי מעטער די לענג און זיי האָבן זיך גאַרנישט געקומערט וועגן דער געפאַר, וואָס דראָט זיי ווען זיי וועלן נישט אונטערשטיצן די פעלזן, קאַרגנדיקצייט.

— האַ! האָט אויסגערופן דער יינגערמאַן צו צטיענען דרינג צו האַלץ.

עטיען וועלכער האט זיך געלאָזט לערנען פון קאַטערינען ווי מיט דער לאָפּאַטע אַרומצוגיין, האָט געמוזט ברענגען צו שלעפּן האָלץ. עס איז נאָך געבליבן אַ ביסל פון נעכטן אָוונט. יעדן מאָרגן פלעג מען צושניידן וויפל מען האט באַדאַרפט און צעטראָגן איבער די אַרבעטספּלעצער.

— אייל זיך צו, דו ליידיקגייער, דו! האָט אויסגעשריגן זכריה, זעענדיק ווי דער נייער וואַגנשיבער שלעפּט זיך אומבאַהאָלפן דורך די קוילן מיט פיר באַלקנס.

ער האָט געמאַכט מיט דער האַק אַן איינשניט אין דער סטעליע און אין די זייטיקע ווענט און דאָס האָלץ אַריינגעשטעלט אזוי, אַז עס זאָל אונטערהאַלטן די פעלזן. נאָכמיטאָג האָבן די ערד אַרבעטער אָנגעפילט דעם נייען דורכגעבויערטן אָדער מיט מיסט, איבערלאָזנדיק נאָר אַזוי פיל פלאַץ, אַז עס זאָל זיין גענוג אויף די וועגלעך דורכצופירן.

מאע האָט אויפגעהערט צו קרעכצן, ער האָט ענדלעך זיין טייל דורכגעבראָכן. ער האָט אָפּגעווישט מיטן אַרבל דעם שווייס וואָס איז אים גערינען פון שטערן. אים האָט אויפגערעגט דאָס, וואָס זכריה האָט זיך גענומען איצט צו אַזאַ אַרבעט.

— לאָז עס אָפּ! האָט ער געזאָגט. דערצו איז נאָכמיטאָג אויך צייט... האַק בעסער, כדי מיר זאָלן צוזאַמען מאַכן די זאַל וואָגנס.

— עס זינקט, האָט אָפּגעענטפערט דער יינגערמאַן, זע נאָר, אָט האָסטו אַ שפּאַלט, איך האָב מורא עס זאָל נישט איינפאַלן.

דער פאָטער האָט אַ צו געטון מיט די אַקסלען, ווייס איך וואָס! איינפאַלן! און עס וואָלט אויך נישט געווען דאָס ערשטע מאָל, מען וואָלט זיך שוין אַ עצה געטון. ענדלעך האָט ער זיך צעבייזערט און צוריק געשיקט דעם זון צום האַקן.

איבעריגנס, האָבן זיך אַלע געפוילט. לעוואק איז געלעגן אויף דעם רוקן און געשאָלטן, באַטראַכטנדיק דעם גראָבן פינגער, וועלכן עס האָט צעבלוטיקט אַן אַראָפּגעריסן שטיקל שטיין. שאַוואל האָט דורכגעלופּטערט זיין, אנטבלויזנדיק דעם נאַקן, כדי זיך אָפּצוקילן. זיי זענען שוין געווען פאָלקאָם שוואַרץ פון קוילן, באַדעקט מיטן קוילנשטויב, וועלכער האָט זיך אָפּגעשווענקט מיטן שווייס, וואָס איז גערינען אין קליינע שטראָמעלעך איבערן גאנצן לייב. מאע האָט דער ערשטער ווידער אנגעהויבן צו האַקן, איצט שוין טיפער, אזוי, אז זיין קאָפּ האָט זיך געפונען הארט נעבן די פעלזן. די וואסערטראָפּן זענען אים איצט געפאַלן אויף דעם שטערן, אזוי עקשנותדיק, אז אים

האָט זיך אויסגעדאַכט ווי זיי בויערן אַ לאָך אין זיין שאַרבן.

— דו דאַרפסט אויף דעם קיין אכט נישט לעגן, האָט קאַטערינע געזאָגט צו עטיענען. זיי זענען שטענדיק אָנגעבלאָזן.

און זי האָט זיך גענומען צוריק אים צו לערנען. יעדער וואָגן קומט פון אויבן מיט אַ בעזונדערער מאַרקע פאַרזען, כדי דער קאָנטראָליאָר זאָל אים קאָנען איינשרייבן אויף דער אַביקאָנטא פון דעם אַרבעטער. דעם וואָגן טאָר מען נישט אָנפולן, מען דאַרף די בעסטע קוילן אויסקלייבן, אַ נישט, קען מען אים צוריקשיקן.

דער ייִנגערמאַן, ווען אויגן עס האָבן זיך אַלעמאָל מער צוגעוווינט צו דער טונקלקייט, האָט זיך בעסער צוגעקוקט צו קאַטערינען; איר פּנים מיטן בלוטלאָזן קאָליר האָט נאָך אויסגעזעען ווייס און אים איז שווער געווען אָפּצושאַצן איר עלטער, ער האָט געגלויבט, אז זי איז מער נישט אַלט וויעלטער צוועלף יאָר, אזוי יונגטליך פריש האָט זי אים אויסגעזען. ער האָט, איבעריגנס, פאַרשטאַנען אז זי דאַרף עלטער זיין מיט איר ייִנגלשן, פרייען באַנעמען זיך און נאַאיווער חוצפּה, וועלכע האָט אים אַ ביסל אַריינגעבראַכט אין פאַרלעגנהייט. זי איז אים נישט געפעלן, מיט איר בלייכן קאָפּ און איינגעצויגענעם אויף די שלייפן גרובנהיטל האָט זי אויסגעזען צו קינדעריש. אָבער ער איז געווען דערשטוינט איבער דער קראַפט פון דעם קינד, האַנט-ביי-האַנט מיט אזוי פיל געשיקטקייט. מיט קורצע, רעגלמעסיקע און גיכע לאַפּאַטעס האָט זי איר וואגן אָנגעפולט פיל שנעלער, ווי ער. נאָכדעם האָט זי אים, נישט פאַרהאַקנדיק זיך, אַרויסגעשטופּט אויף דעם הויפּטוועג און פלינק זיך דורכגעשלאָגן דורך די נידריקע גענג. ער דאַגעגן האָט זיך גוט געמוטשעט, זיין וואגן האָט זיך פון די שינעס אַראָפּגעגליטשט און ער איז געבליבן שטעקן.

און דער אמתן איז עס נישט געווען קיין באַקוועמער וועג. אַ שטרעקע פון זעכציק מעטר איז געווען פון דער אַרבעטסשטעלע

ביז דעם וועג, וואָס האָט פאַרקירצעוועט אין אַ זייט ; דער וועג, וועלכן די ערדאַרבעטער האָבן נאָך נישט אויסגעגלייכט איז געווען זעהר אומרעגלמעסיק ; געווען אַזעלכע ערטער ווי דאָס וועגעלע מיט קוילן האָט מען קוים געקענט דורכשטופּן, דער פירער האָט געמוזט אויף די קני קריכן, כדי ער זאָל זיך נישט אָנשלאָגן מיטן קאָפּ אין די שטייגער. אויסערדעם, האָבן זיך שוין געבראָכן די באַלקנס, וואָס האָבן אונטערגעהאַלטן.

— שוין ווידער — האָט קאַטערינע געלאַכט.

עטיענס וועגעלע איז אַראָפּ פון די שינעס אויפן שלעכטסטן אָרט. ער האָט געשאָלטן און זיך געהיצט, געריסן מיט כעס די רעדער און דאָך נישט געקענט, נישט קוקנדיק אויף אַלע פאַרצווייפלטע אנשטרענגונגען, זיי צוריק אַרויפברענגען אויף די שינעס.

— נאָר געדולד ! האָט געזאָגט דאָס יינגע מיידל. אז דו וועסט זיך היצן און זיין אין כעס וועט עס ערשט נישט גיין.

געשיקט האָט זי זיך אַרונטערגעגליטשט אונטער דעם וואָגן און מיט די פּלייצעס אים אונטערגעהויבן און צוריק אַרויפגעשטעלט אויף די שינעס. ער האָט געוויגן זיבנהונדערט קילאָגראַם. דערשטוינט און פאַרשעמט האָט עטיען מורמלנדיק זיך אַנטשולדיקט.

ביי דעם קרומען וועג, וועלכער האָט זיך דורכגעשלענגלט דורך אַלע שאכטן, האָט זי אים געלערנט ווי אויסצוליידיקן שנעל דאָס וועגעלע. ביי דעם אָנהויב און ביי דער ענדע פון דעם קרומען וועג, זענען געשטאנען יינגען, די ערשטע האָבן געהאט די אויפגאבע איינצוהאַלטן די וואָגנס, וועלכע מען האָט אַראָפּגעלאָזט, די צווייטע אָפּצונעמען זיי. די דאזיקע טויגענישטן פון צוועלף, פופצן יאָר האָבן געשריגן איינער צום אנדערן מיט אַזעלכע זידלווערטער, אז כדי צו פארשטענדיקן זיך מיט זיי האָט מען געמוזט שרייען העכער פון זיי. ווען אַן אויסגעליידיקטער וואָגן איז גרייט צום אַרויפציען גיט דער יינג, וואָס שטייט פון אונטן אַ צייכן, די פירערין בינדט צו איר אָנגע-

לאָדענעם וואגן צום שטריק און איין משא ציט אַרויף דעם אנדערן. פון אונטן אין דער גאלעריע ווערן אלע וואגנט צוזאמענגעשטעלט, און פון דאָרט פירן זיי אָפּ די פערד אין פאָדערונגסשאכט.

— היי ! עזלען ! האט קאַטערינע אריינגעשריגן אין דעם פון אלע־זייטן ארומגעבויעטן וועג, וועלכער האָט זיך געצויגן אפשר אויף הונדערט מעטר און איר שטימע האָט זיך אפּגע־שלאָגן, ווי זי זאָל האבן אריינגערעדט אין אַ ריזנרער.

די יינגן האבן זיך געקערט מאכן אן אָפּרו־פּויזע, ווייל בישט דער, נישט יענער האט זיך אָפּגערופן. אויף אלע שטאקן איז געבליבן שטיין די ארבעט. ענדלעך האט זיך אפּגערופן אַ דינע מיידל־שטימע :

— געוויס איז איינער ביי מויקעטן !

מען האט אויסגעשאָסן מיט אַ געוואַלטיק געלעכטער. די וואגנשיבעריגס פון דעם גאנצן אָרער האבן זיך געטרייסלט פון געלעכטער.

— ווער איז די ? האט עטיען געפרעגט קאַטערינען.

זי האָט אים אנגערופן די קליינע לידיע, וועלכע, נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס זי איז קליין, ווייסט שוין מעהר פון אן אנדערער פרוי און וועלכע קענען זיך פארגלייכן מיט יעדער פרוי אין ענין פון ארבעט, כאטש אירע הענטלעך זענען אזוי דין, ווי ביי אַ לאַלקע. וואס אנבעלאנגט מויקעטן איז פאלקאם צו גלויבן, אז זי ליגט איצט פארשטעקט מיט בידע יינגען.

דאך, פלוצים, האט זיך דערהערט די שטימע פון איינעם פון די יינגען, וועלכער האט געשריגן, אז מען האט שוין די וואגנס צובינדן. געוויס איז פונקט פאריבערגעגאנגען אן אויס־זעער, און אלע שטאקן האט זיך צוריק אנגעהויבן די ארבעט און מען האט גארנישט געהערט, אויסער דאס רעגלמעסיקע איבערשרייען זיך פון די יינגען און דאס אטעמען פון די שיבערינס, וועלכע האבן שווער געסאפּעט, ווי פערד, וועלכע פירן א שווערע משא.

יעדעס מאל ווען עטיען איז צוגעקומען צו דער ארבעטס־

שטעלע, האט ער פארנומען דיזעלבע טעמפע קלעפּ און דאס שווערן קרעכצן פון די העקער, וועלכע האָבן געאַרבעט אָן אַן אויפהער. אַלע פיר האָבן זיך געהאַט אויסגעטון און זענען געווען ביז דעם גרובנהיטל מיט אַ שווארצן קוילנשטויב באַדעקט. איינמאָל האָבן זיי באַדאַרפט מאַען ארויסציִען פון אונטער די קוילן, ווי ער איז געלעגן און געכריפּעט, די ברעטער האָט מען געמוזט אויפרייסן, כדי די קוילן זאָלן זיך אַראָפּגליטשן אויפן וועג. זכריה און לעוואַק האָבן געשאָלטן די אַרבעט וועלכע איז געוואָרן אזוי שווער און האָבן געזאָגט, אז עס הערט זיך אויף צו לוינען דער גאַנצער מסחר. שאוואל האָט זיך אויסגעדרייט, געבליבן איין מאָמענט אויפן רוקן ליגן און אויסגעלאָזט זיין שלעכטע שטימונג צו עטיענען, וועמענס אַנוועזנהייט עס האָט אים עפּנטלעך, אַריינגעבראַכט אין אַ פאַרצווייפלונג.

— אַזאַ שוואַכע בריאה! ער קען זיך אַפילו נישט פאַרגלייכן מיט קיין מיידל!... ווילסטו אָנפילן דיין וואָגן ווי עס באַדאַרף צו זיין? האַ? דיינע הענטלעך ווילסטו אָפּהיטן... צו אַלדי רוחות! צען סו וועל איך אַראָפּנעמען פון דיין לוין, ווען איין וואָגן וועט זיין אומגעקערט.

דער יונגערמאַן האָט אויסגעמיטן צו ענטפערן, ער איז געווען אַזוי גליקלעך, וואָס ער האָט געפונען די אַרבעט, אַז ער האָט מסכים געווען אויף דער ברוטאַלער באַציאונג פון די בערגאַרבעטער צו די האַנטפירער.

מאַע האָט געהאַט אַ זייגער, נאָר ער האָט קיינמאָל גאָר נישט געקוקט אויף אים. אין דער דאָזיקער טיפער, שטערנלאָזער נאַכט, האָט ער קיינמאָל זיך נישט טועה געווען, אַפילו אויף קיין פינף מינוט נישט. אַלע האָבן צוריק אָנגעטון די העמדער און וועסטן. דערנאָך זענען זיי אַרויסגעקראָכן פון די לעכער אויסגעזעצט זיך אויף דער ערד, די פיס אונטער דעם געזעס און די הענט אָנגעשפּאַרט אויף די שענקלען, אַ פּאָזע אין וועלכע די בערגלייט זענען געוויינלעך געזעסן שטענדיק, אויך אויסער די גרובן. יעדער האָט אַרויסגעשלעפּט זיין ציגל

און געשמאַק זיך פאַרנומען צום עסן, נאָר פון צייט צו צייט זענען געוואָרפן געוואָרן אַ פּאָר ווערטער איבער דער מאָרגנ־דיקער אַרבעט. קאַטערינע, וועלכע איז געבליבן שטיין, האָט אויפגעזוכט עטיענען. ער איז זיך אפּגעגאַנגען אין אַ זייט, איבער די שינעס, מיטן רוקן אַנגעשפּאַרט אינם האָלץ. ער האָט דאָרט געהאַט כּמעט אַ טריקן שטיקל פלאַץ.

— דו עסט נישט? האָט זי אים געפרעגט מיט אַ פול מויל, האַלטנדיק דעם ציגל אין דער האַנט.

דאָ האָט זי זיך געכאַפּט, אַז דער דאָזיקער יונגער מענטש, וועלכער האָט אַ גאַנצע נאַכט אַרומגעבלאָנדזשעט, גאַנץ מעגלעך, אַז ער האָט קיין פּרוטה נישט ביי זיך.

— ווילסט זיך טיילן מיט מיר? האָט זי געפרעגט.

און אַז ער האָט מיט אַ מאָטער שטום אָפּגעזאָגט, מאָטיווירנדיק דאַמיט, וואָס ער איז נישט הונגעריק, האָט זי ווייטער געזאָגט:

— יאָ, ווייל דו מיאוסט זיך... אָבער זע, איך האָב גאָר פון דער זייט אָפּגעביסן, איך וועל דיר געבן פון דער אַנדערער זייט.

זי האָט איר ברויט צעבראָכן, דער יונגערמאַן האָט גענומען די העלפט און האָט זיך געמוזט געוואַלטיק איינהאַלטן ער זאָל זי נישט איינשלינגען פאַר אַ מאָל. ער האָט די הענט אָנגעשפּאַרט, כּדי זי זאָל נישט באַמערקן ווי ער ציטערט.

קאַטערינע האָט אים איין אויגנבליק שווייגנדיק באַטראַכט. מיט זיינע פיינע געזיכטס־שטריכן און שוואַרצע וואָנצעס האָט ער איר אויסגעזען גאַנץ שען, און אַנגענעם שמייכלענדיק האָט געשפּילט אויף אירע ליפּן.

— דו ביסט, אַלזאָ, אַ מאַשיניסט און מען האָט דיר פון דער אייזנבאַן אָפּגעזאָגט? האָט זי געפרעגט... פאַרוואָס?

— ווייל איך האָב געפּאַטשט מיין שעף.

זי האָט אים פאַרוואונדערט אָנגעקוקט. דאָס האָט זי מיט איר איינגעבוירענער אויפפאַסונג פון אונטערטעניקייט און געהאָרכזאַמקייט נישט געקענט באַגרייפן.

— איך מוז צוגעבן, אַז איך בין דעמאָלט געווען אָנגע־טרינקען, האט ער ווייטער פאָרטגעזעצט, און ווען איך טרינק זיך אָן, ווער איך משוגע און קען דאַן אַלע מענטשן אַזן מיר אליין אויך אומברענגען... איך קען קיין צוויי גלעזלעך נישט אויסטרינקען, איך זאָל באַלד נישט גלוסטן זיך צו שלאָגן... נאָכדעם בין איך צוויי טעג קראַנק.

— אויב אַזוי דאַרפסטו נישט טרינקען, האָט זי צערנסט באַמערקט.

האָ! האָב נישט קיין מורא, איך קען זיך!

און ער האָט אַ טרייסל געטון מיטן קאָפּ. ער האָט געפילט אַ טיפע שנאה צו בראָנפן, אַ שנאה פון אַלעצט קינד פון אַ שיכורים־משפחה, וועלכעס טראָגט אינם בלוט אַלע שלעכטע און שעדלעכע בייגונגען פון אלקאָהאָל, אַזוי, אַז יעדער טראָפּן פאַר־וואַנדלט זיך אין אים אין גיפט.

— באַזונדערס טוט מיר לייד אויף דער מאַמען וואָס איך בין ארויסגעוואָרפן געוואָרן אויף דער גאַס, האט ער געזאָגט נאָכדעם ווי ער האָט איינגעשלינגען דעם ביס, וואס ער האט געהאַלטן אין מויל.

מיין מאַמען גייט נישט גוט און איך האָב איר פון צייט צו צייט צוגעשיקט אַ הונדערט סו.

ווו איז דען דיין מוטער איצט?

— אין פּאַריז... זי איז אַ וועשערין אויף דער גאַס לאַ גוט־ד׳אָר.ביידע האָבן געשנויגן אַן אויגנבליק.

— איצט, האָט ער אָנגעהויבן ווידער, קען איך איר אַפילו קיין דרייסיק סו נישט שענקן. זי וועט אויסגיין פון עלענד, דאָס איז זיכער

ער האָט פארצווייפלט אַ ציַ געטון מיט די פּלייצעס און זיך ווידער גענומען עסן.

ווילסטו טרינקען? האָט קאַטערינע אים געפרעגט אויפ־עפענדיק די פלאַש. דאָס וועט דיר נישט שאַדן, עס איז קאַווע... עס שטיקט, ווען מען פארטרינקט נישט מיט עפּעס.

ער האָט אַפּגעזאָגט, שוין גענוג, אַז ער האָט זי אויף אַ העלפט

פון איר מיטאָג באַרויבט. נאָר זי איז באַשטאַנען מיט אַ גוטמוטיקער מינע אויף אירס און געזאָגט:

— נו גוט! וועל איך טרינקן די ערשטע, אויב דו ביסט שוין אַזוי איידל... נאָר מער דאַרפסטו מיר נישט אָפּזאָגן. דאָס וועט זיין געמיין.

זי האָט אים דערלאַנגט די פלאַש, און זיך אַוועקגעזעצט אויף די קני. ער האָט זי געזען הארט נעבן זיך, באַלויכטן פון ביידע לעמפלעך. ווי אַזוי האָט ער זי געקענט געפינען פאַר מיאוס? איצט, זייענדיק איבגאַנצן שוואַרץ און באַדעקט מיט אַ געדיכטן קוילן-שטויב, האָט זי אים אויסגעזען צו האָבן אַ באַזונדערן רייץ. פון דעם, אין שאָטן איינגעהילטן געזיכט, האָבן אַרויסגעגלאַנצט פון דעם עטוואָס גרויסן מויל בלענדנדיקע, ווייסע ציין און די אויגן האָבן געלייכט מיט אַ ווייטן גרינלעכן שומער, ווי קאַצנאויגן. אַ בינטל רויטבלאָנדע האָר, וואָס האָט זיך אַרויסגערוקט פון אונטער דעם גרובנהיטעלע האָט איר געקיצלט אין אויער און איר געמאַכט לאַכנדיק, זי האָט אים שוין נישט אויסגעזען מער אַזוי יינג, זי האָט שוין געקענט האָבן אַ פירצן יאָר.

— כדי דיר צו געפעלן, האָט ער געזאָגט, אויסטרינקנדיק און איר אָפּגעבנדיק צוריק די פלאַש.

זי האָט געטרינקען נאָך אַ ביסל און אים אויך גענויט נאָך צו טרינקען; זי וויל זיך ערלעך טיילן, האָט זי געזאָגט, און עס האָט איר פריילעך געמאַכט צו זעהן ווי דאָס קליינע פלעשל גייט איבער פון מויל צו מויל.

— ביזט אַלט פירצן יאָר? האָט ער געפרעגט נאָכדעם ווי ער האָט זיך צוריקגעקערט צו זיין ברויט.

זי איז געוואָרן איבערראשט און כמעט בייז.

— ווי! פירצן! איך בין שוין פירצן יאָר אַלט!.. עס איז אמת, איך בין נישט גרויס, נאָר ביי אונדז וואַקסן די מיידלעך נישט אַזוי שנעל.

ער האָט ווייטער זי אויסגעפרעגט און זי האָט אים אויף אַלע פראַגן געענטפערט פריי אָן בישה. זי האָט איבריגנס געוויוסט

עלץ וואָס אַנבעלאַנגט דעם פארקער צווישן מאַן און פרוי־באָטש זי איז נאָך געווען אַ קינד, און אין געשלעכטלעכן זין, צוליב די שלעכטע באַדינגונגען פון לעבן און שווערער אַרבעט, ווייט געווען אָפּגעשטאַנען. ווען ער האָט זי איבערגעפרעגט פון מוקעטן, מיט דער כוונה זי אַריינצוברינגען אין פארלעגנהייט, האָט זי אים דערציילט אין אַ רוהיקן טאָן און שפּאַסנדיק שוידער־האַפטע געשיכטעס, הא! זי האָט עס געמאַכט זעער שען. ווען ער האָט איר געפרעגט צי זי האָט נאָך נישט קיין געליבטן, האָט זי אָפּגעענטפערט, אַז זי וויל נישט געגן דער מוטערס ווילן האַנדלען, דאָך וועט עס אין אַ געוויסן טאָג אויך מוזן געשעען.

— מען מוז דאָך סוף כל סוף געפונען אַ געליבטן, ווען מען לעבט אַזוי צוזאַמען, נישט אמת? האָט ער געפרעגט.

— נו געוויס!

— און דאָס שאַדט גאר קיינעם נישט... דעמג לח דארף מען גארנישט זאָגן.

— האָ! דער גלח! וואס גייט ער מיר אן!... אבער דער שוואַרצער מאַן!

— ווער איז ער, דער שוואַרצער מאַן?

— דער אַלטער בערגמאַן, וועלכער גייט אַרום אין די גרובן און דרייט אָפּ דעם האַלדז יעדער שלעכט מיידל.

ער האט זי אנגעקוקט מיינענדיק, אַז זי שפּאסט פון אים.

— דו גלויבסט אין אַ זעלכע נאַרישקייטן? האָסטו דען אין שולע נישט געלערנט?

— אָ, יאָ, לעזן און שרייבן האָב איך געלערנט, דאָס קומט אַ מאָל צו נוץ. טאַטע־מאַמע האָבן אין זייער צייט דאָס אויך נישט געלערנט.

זי איזווירקלעך געווען זעהר ליבעסווירדיק. אַז זי וועט ענדיקן דאָס עסן, האָט ער זיך געקלערט, וועט ער זי אַרומנעמען און איר אין די גרויסע רויטע ליפּן קישן. זי האָט שוין דעם לעצטן ביסן אויפגעגעסן. ער האָט געטרינקן פון דער

פלאַש און דערנאָך זי איבערגעגעבן איר, וועלכע זי האָט באַלד אויסגעטרינקן. איצט איז געקומען די מינוט פון האנדלען און ער האָט געוואָרפן אַן אומרויִקן בליק צו די ארבעטער, אין דער טיף, ווען אַ טונקעלע געשטאלט האָט אים פלוצים פאַר־שטעלט דעם וועג.

שוין אייניקע מינוט אז שאוואל האָט זיי שטייענדיק באטראכט פון דער ווייטנס. ער האָט זיך צוגעריקט נענטער און, פארזיכערנדיק זיך, אז מאַ זעט נישט, האָט ער ארומגע־נומען קאַטערינען, וועלכע איז נאָך אלץ געזעסן אויף דער ערד, איינגעבויגן איר קאָפּ אויף צוריק און איר ברוטאל אַ קוש געטון, מאכנדיק דאבײַ דעם אָנשטעל, ווי ער באמערקט גאר אינגאַנצן נישט עטיענען. אין דעם קוש איז געווען איינצייטיק דאָס וועלן פאַרכאַפּן די אויבערהאנט און אַ באַשלוס, וואָס קומט פון אײַפערזוכט.

דאָס יינגע מיידל איז געווען אויסער זיך.

— לאז מיר אָפּ! דו הערסט?

ער האט נאך פעסט געהאלטן איר קאָפּ און איר ארייַנגע־קוקט טיף אין די אויגן. זײַנע רויטע וואָנצעס און באקנבערד האבן געלייכט אויף זײַן שווארצן געזיכט מיט דער גרויסער אדלערנאז. ער האט זי ענדלעך אָפּגעלאזט און זיך אַוועקגע־גאנגען ווייטער נישט אויסרעדנדיק קיין וואָרט.

עטיענען איז אַן אײַזקאַלטער ציטער דורכגעלאָפן. דאָס איז געווען נאַריש פון זײַן זייט, וואָס ער האָט אַזוי לאַנג געוואַרט. איצט וועט ער זי דאָך נישט אַרומנעמען, ווייל זי וועט דאָך געוויס קלערן, אַז ער וויל יענעם נאָכטון. זײַן פאַרוווּנדערטער שטאָלץ איז איבערגעגאַנגען אין עכטער פאַרצווייפלונג.

— פארוואָס האַסטו געזאָגט ליגן? האָט ער געפרעגט מיט אַ שטיל קול. דאָס איז דײַן געליבטער.

— אָבער ניין! איך שווער דיר! האָט זי אויסגעשריגן. צווישן אונדז איז גאָרנישט. ער שפּאַסט נאָר אזוי אַ מאָל... ער איז איבעריקנס גאָרנישט פונדאַנען; ער איז מיט זעקס חדשים צוריק פון פּאַ־דע־קאַלע געקומען.

זיי האָבן זיךביידע אויפגעהייבן. מען האָט זיך שוין צוריק אומגעקערט צו דער ארבעט. ווען זי האָט דערזעען, אז ער איז געוואָרן אזוי קאַלט, איז זי געוואָרן זער טרויעריק. זי האָט אים געהאַלטן אָן צווייפל, פול שענער פונם צווייטן און זי וואָלט אים געגעבן מער פאָרצוג, ווי יענעם. עס האָט איר געפייניקט דער געדאַנק, ווי אים צו טרייסטן. און ווען דער יינגער מענטש האָט אַ פאַרווינדערטער באַטראַכט זיין לעמפל, וועלכעס האָט איצט געלויכטן מיט אַ בלויען פלאַם און איז גע- ווען איינגעהילט אין אַ ווייסער שיין, האָט זי געפרוווט כאָטש אים אַרויספירן אויף אַנדערע געדאַנקן.

— קום איך וועל דיר עפּעס ווייזן, האָט זי געפליסטערט צו אים מיט אַ פריינטלעך פנים.

נאָכדעם ווי זי האָט אים צוגעפירט צו דער ענדע פון דער גאַלעריע, האָט זי אים אויפמערקזאַם געמאַכט אויף אַ שפּאַלט. אַ שטילער גערויש האָט זיך פון דאָרט געהערט ווי דאָס צוויטשערין פון פייגל.

— שטעל נאָר אַריין דאָרט דיין האַנט, די פילסט אַ ווינט... דאָס איז דער שטיק-גאַז.

ער איז געבליבן דערשטוינט. דאָס איז אלזא די שרעקלעכע זאך וואָס צעשטערט אלץ? זי האט געלאכט און געזאָגט, אז היינטיקן טאָג איז דאָ זער פיל פון דעם גאַז אין דער לופט, ווייל די פלאַמען פון די לעמפלעך זענען בלוי.

— ווען וועט איר שוין אויפהערן צו פּלאַפּלען, איר פוילע האָט זיך געהערט מאעס רויע שטים.

עטיען און קאַטערינע האָבן זיך געאיילט אָנצופולן זייערע וועגן און זיי אָפּפירן. שוין ביי דעם צווייטן מאָל זענען זיי געווען באַגאָסן מיט שווייס און האָבן זיך געפילט ווידער שטאַרק דערשלאָגן.

אויך די העקער האָבן זיך גענומען צו דער ארבעט. זיי פלעגן אָפט פאַרקירצן זייער פרישטיק צייט, כדי זיך נישט צו פארקילן; און זייערע „ציגל”, וועלכע זיי האָבן שטום און גיריק איינגעשלונגען אזוי ווייט פון דעם זון-ליכט, איז זיי

געבליבן ליגן ווי בליי אינם מאָגן. ליגנדיק אויף אַ זייט, האָ[illegible] זיי געקלאַפּט מיט מער קראפט און נאָר איין געדאַנק האָט זייערע מוחות פאַרנומען: אַנצופילן ווי מעגלעך אַ גרעסערע צאָל וואגנס מיט קוילן. זיי האָבן שוין נישט געפילט מער די אַראָפּטריפנדיקע טראָפּנס וואַסער, נישט די קראַמפּן, וועלכע זענען זיי געקומען פון דער געצווינגענער האַלטונג און נישט די שטיקנדע לופט אין דער פינצטערניש, אין וועלכער זיי זענען פארוועלקט געוואָרן, ווי געוויקסן, וועלכע מען האט אין אַ קעלער פאַרפלאנצט. וואָס ווייטער, אלץ ערגער איז געוואָרן די לופט פון דעם רויך פון די לעמפּלעך, פון דעם אָטעמען פון די אַרבעטער און פון די פארשידענע גאזן. ווי שפּינוועבס איז געלעגן אויף די אויגן, און די דורכרייניקונג פון דער לופט איז געוועזן צו ערוואַרטן ערשט אין אוונט. אבער די ארבעטער האבן אלץ געהאַלטן אין איין קלאַפּן אין זייערע פינצטערע היילן, אויף וועלכע עס איז געלעגן די ערד מיט איר גאנצער משא און אין וועלכע זייערע ברוסטן האבן שוין כמעט נישט געהאַט מיט וואס צו אָטעמען.

V

נישט קוקנדיק אויף דעם זייגער, וועלכן ער האט איבערגעלאָזט אין וועסט, האט מאַע זיך אָפּגעשטעלט און געזאגט:

— עס איז שוין באַלד איינס אַ זייגער... זכריה, ביזט פאַרטיק?

דער יינגערמאַן, וועלכער האט צייט איי‌ניקע מינוט פאַרבויעט, איז געבליבן ליגן אינמיטן דער ארבעט אויפן רוקן און געחלומט פון די באלפּאַרטיעס, וואס ער האט נעכטן אוונט געשפּילט. ער האט זיך אויפגעוועקט און אפּגעענטפערט:

— יא, עס וועט זיין גענוג, מארגן וועל איך עס נאכאַמאָל באַקוקן. און ער האט זיך צוריקגעקערט צו פאַרנעמען זיין פלאץ. לעוואק און שעוואל האבן אויך אוועקגעלייגט זייער געציי‌ג. מען האט זיך געמאכט אן אפּרו-פויזע. אלע האבן זיך געווישט מיט די נאַקעטע הענט דעם שווייס פונם פנים און

האבן באטראכט דעם פעלזיקע סופיט, אין וועמענס פלאסט־נאכטיקער מאסע עס האבן זיך געוויזן שפאלטן זיי האבן גע־רעדט נאר פון זייער ארבעט.

— דאס איז נאך איין שאנס, האט געזאגט שאוואל, אז מען זאל ווען עס איז נישט צעקוועטשט ווערן אונטער דער ערד, וואס וועט איינפאלן... מען לעגט גאר אויף דעם נישט קיין אכט.

— זשוליקעס! האט ארויסגעשטאמלט לעוואק.

זכריה האט געלאכט. אים האט די ארבעט ווייניק גע־קימערט, עס האט אים פארשאפט פארגניגן, ווער עס האט גע־הערט ווי מען נעמט זיך צו דער געזעלשאפט. מאע האט דער־קלערט אז די נאטור פון דער ערד בייט זיך דא יעדע צוואנציק מעטר. מען דארף זיין גערעכט, עס איז דא גארנישט פארויס־צוזען. און ווען די צוויי האבן ווייטער גערעדט געגן די עלצטע, איז ער געווארן אומרויק און זיך ארומגעקוקט אין די זייטן.

— זאל זיין שטיל! פאר איצט איז שוין גענוג.

— דו האס רעכט, האט לעוואק געזאגט, וועלכער האט פיי־ווי גערעדט שטיל. דאס קען שאדן.

אפילו אין דער דאזיקער טיפקייט האבן זיי אויך מורא געהאט פאר שפיאנען, גלייך ווי די קוילנווענט זאלן האבן אויערן.

— עס מאכט נישט! האט שאוואל אנגעהויבן הויך און מיט ארויספאדערנדיקן טאן, ווען דער דאזיקער חזיר דאנסאערט, זאל נאכאמאל רעדן צו מיר אין דעם זעלבן טאן ווי דעמאלט, וואלט איך אים געגעבן מיט א ציגל אין בויך... מיר שטערט גארנישט, אפילו נישט זיין בלאנדינקע, וואס האט אזא צארטע הויט.

דאס מאל האט זכריה אויסגעפלאצט מיט א הויך גע־לעכטער. איבער דער ליבע פון דעם אויבער־אויפזעער מיט לא־פיעראן האט מען זיך אין די גרובן שטענדיק געוויצלט. אפילו קאטערינע, וועלכע איז געשטאנען אנגעשפארט אויף איר

לאָפּאַטע, האָט זיך געהאַלטן בײַ די זײַטן און אײַנציִיטיק האָט זי געקלערט ווי איבערצוגעבן ענטיענען אין אײניקע ווערטער די סבּה פֿון איר לאַכן. מאַע דאַגעגען איז געוואָרן בייז. אים האָט באַהערשט אַ מורא, וועלכע ער האָט גאָרנישט געפּרווּט צו פֿאַרבאָרגן.

— נו? ווּעסט אַמאָל שווייגן!... וואַרט כּל־זמן ביסט נאָך אַליין גאַנץ, אויב דו ווילסט עס זאָל דיר אַן אומגליק געשעען.

ער האָט נאָך גערעדט, ווען פֿון דער העכערער גאַלעריע האָבן זיך דערהערט שריט. באַלד האָט זיך באַוויזן דער אינ־זשינער פֿון די גרובן, דער קליינער רעגרעל, ווי די אַרבעטער האָבן אים גערופֿן צווישן זיך. און הינטער אים דאַנסאַערט, דער אויבעראויפֿזעער.

— איך האָב עס דאָך געזאָגט! האָט מאַע אונטערגעבּרומט, זיי זענען שטענדיק דאָ, ווי זיי זאָלן פֿון דער ערד אַרויסוואַקסן.

פּאַאָל רעגרעל דער ברודערזון פֿון הער העגעבאָ איז געווען אַ יונגערמאַן פֿון אַ יאָר זעקסאונצוואַנציק, אַ שלאַנ־קער און אַ שענער מיט זײַער פֿלייסיק פּאַרקעמטע האָר און ברוינע וואָנצעס. ער איז געווען געקליידעט ווי די אַרבעטער, דאָס פּנים ווי בײַ זיי, שוואַרץ פֿון קויל און כּדי צו פֿאַרדינען זיך אַכטונג מצד די אַרבעטער, האָט ער אַרויסגעוויזן שטענדיק פֿול מוט, געקלעטערט אויף די געפֿער־לעכסטע ערטער, ווי מען האָט געקענט צעבּרעכן האַלדז און נאַקן און בײַ יעדער אומגליק געווען דער ערשטער.

— מיר זענען אויפֿן אָרט, נישט אמת, דאַנסאַערט? האָט ער געפֿרעגט. דער אויבעראויפֿזעער, אַ בעלגיער מיט אַ פֿלייסיק געזיכט און גרויסע תּאוותדיקע נאָז, האָט אָפּגעענטפֿערט אין אַ איבערגעטריבן העפֿלעכן טאָן:

— יאָ, הער רעגרעל... דאָ איז דער מאַן, וועלכן מען האָט הײַנט פֿרי צוגענומען.

ביידע זענען אַרײַנגעקראָכן אין מיטן פֿונם אַרבעטס־לאָך און צוגערופֿן עטיענען. דער אינזשיניער האָט אויפֿגע־

הויבן דאָס לעמפל און אים באַטראַכט, נישט שטעלנדיק אים קיין איין פראַגע.

עס איז גוט, האָט ער זיך ענדלעך אָפּגערופן. איבעריגנס האָב איך עס נישט ליב, אז מען נעמט צו מענטשן פון דער נאָס... דאָס דאַרף מער נישט געשעען.

ער האָט גאָר קיין אַכט נישט געלעגט אויף די אַרגומענטן, וועלכע מען האָט אים געבראַכט וועגן דער דרינגלעכקייט פון דער אַרבעט, וועגן דעם אַלגעמיינעם ווּנטש צו פאַרבייטן די מיידלעך־שיבערינס אויף מענער; ער איז געשטאַנען און אויפמערקזאַם באַטראַכט דעם סופיט, אין דער צייט ווען די אַרבעטער האָבן זיך צוריק גענומען צו זייער אַרבעט; פּלוצים האָט ער אויסגערופן:

— זאָגט נאָר, מאַע, זענט איר אפשר נישט ביי דעם זינען?... איר ווילט דאָ אַלע באַגראָבן ווערן?

— ע, דאָס האַלט נאָך שטאַרק, האָט אָפּגעענטפערט דער אַרבעטער רויהאַק.

— ווי? פעסט!... דער פעלז האָט שוין שפּאַלטן און דערצו גייט איר נאָך די שטיץ־באַלקן אויף צוויי מעטער אָפּגעטרעטן, חי עס זאָל אייך זיין אַ שאַד האַלץ! אַך! איר זענט איינע אין די אַנדערע געראָטן: איר וועט זיך בעסער לאָזן דעם שאַרבן צעגעמען, איידער אָפּגעבן די נויטיקע צייט אויף צו פאַרבויען. עס זאָל שוין געמאַכט ווערן! די באַלקנס מוזן זיין דאָפּלט, איר פאַרשטייט?

און אַז די אַרבעטער האָבן געמאַכט נישט קיין צופרידענע פּנימער, מיינענדיק דערמיט צו זאָגן, אַז זיי ווייסן שוין אַליין ווי זיך אָפּצוהיטן, האָט ער זיך נאָך מער צעהיצט:

— און אַז עס וועט אייך די קעפּ צעשמעטערן, צי וועט איר נאָר אַליין טראָגן די פאָלגן דערפון? געוויס נישט! די געזעלשאַפט וועט אייך מוזן צאָלן פּענסיע, אייך אָדער אייערע פרויען... איך זאָג עס אייך נאָכאַמאָל, איך קען אייך שוין גוט. כדי צו האָבן איבערן טאָג נאָך אַ צוויי וואַגנס צוגעשטעלט, וו?ט איר אייער הויט פאַרקויפן.

נישט קוקנדיק אויף דעם, וואס זיין כעס איז אלעמאל געשטיגן, האט אים מאַע אפגעענטפערט נאך געגוג רויק:

— ווען מען זאל אונדז בעסער צאלן, וואלטן מיר אויך זיך בעסער פארבויעט.

דער אינזשיניער האט אַ צי געטון מיט די אקסלען, נישט אפענטפערנדיק גארנישט. ער איז לאנגזאם צוגע־גאנגען ביז צום סוף פון דעם דורכגאנג און זיך אפגערופן פון דארט

— עס בלייבט אייך נאך איין שעה איבער. ברענגט אלץ אין ארדנונג. און איך מאך אייך אויפמערקזאם, אז פאר דעם שלעכטן פארבויען ווערט אראפגענומען פון אייער לוין דריי פראנק שטראף.

אַ טעמפּ מורמלען פון די העקער האט באגלייט די לעצטע ווערטער. נאר די מורא פאר דעם שטרענגען כמעט מיליטערישן רעזשים, וואס האט געבראכט דערצו, אז פונם שיקיינגל ביז דעם אויפזעער האָט זיך איינער פאַר דעם אַנדערן געבויגן, האָט זיי אָפּגעהאַלטן. שאוואל און לעוואק האָבן געהאַט אַ צערייצט אויסזען, נאָר מאַע האָט זיי מיט אַ בליק דערמאנט, אז זיי מוזן זיך אויפהאלטן רויק, זכריה האָט איראָניש געהויבן די אָקסלען, אַממערסט, אפשר, האָט געציטערט עטיען. צייט ער האָט זיך אין דער הייל געפונען, איז ביי אים אין אינגעווייט עטוואָס אלץ מער און מער אויפגערייצט געוואָרן. ער האָט דער־זעען שטיין קאָטערינען אינגאַנצן פאַרצווייפלט מיט אן איינגע־בויגענעם קאָפּ. איז עס דען מעגלעך, אז מענטשן זאָלן אזוי שווער אַרבעטן און אין אַזעלכע פינצטערע הייל זייערע כוחות אָוועקגעבן און פאַרדינען נישט מער ווי עלעכטע סו, וואָס מען דאַרף האָבן אויף דעם טעגלעכן ברויט

דערווייל האָבן זיך נעגרעל און דאנסאערט דערווייטערט. דאנסאערט האָט געהאלטן אין איין שאָקלען מיטן קאָפּ אלס צייכן פון איינשטימיקייט, זיי האָבן ווידער גערעדט הויך, אָפּ־שטעלנדיק זיך און נאָכאמאָל באַטראַכנדיק דאָס פארבויען פון דעם סופיט.

— אז איך זאָג אייך, די לייט קימערן זיך וועגן גאָרנישט! האָט דער אינזשיניער געשריגן. און איר... צום טייוול! ניט איר גאָרנישט אכטונג אויף דער אַרבעט?

— אָ יאָ, אָ יאָ, האט געשטאַמלט דער אויבעראויפזעער, און איז שוין מיד פון איבערחזרן זיי דאס זעלבע.

— מאע! מאע! האָט דער אינזשיניער געשריגן צערייצט.

אלע זענען אַראָפּגעשטיגן, ער האָט פאָרגעזעצט.

— קוקט זיך צו! קען דאָס האַלטן?.. די גאַנצע אַרבעט איז ווי פאר אַ קאץ... איצט פאַרשטיי איך שוין פארוואָס עס קאָסט אָפּ אזויפיל געלד די אויסבעסערונגען! נישט אמת, ווען עס האלט נאָר אזוי לאַנג, ביז איר זענט דערפאר פאַראנטוואָרטלעך? דערנאָך מעג זיך אלץ אומוואַלגערן, און די געזעלשאפט מוז אויסהאַלטן אַ גאַנצע ארמעי פאר אויסבעסערן...

שאוואל האָט זיך געוואָלט אַנרופן, יאר ער האָט אים באַפוילן צו שווייגן.

— ניין, איך ווייס שוין וואָס איר ווילט זאָגן, מען זאָל אייך מער צאָלן, נישט אמת? נו, מאך איך אייך אויפמערקזאם, אז איר וועט צווינגען די דירעקציע אייך צו באַצאָלן באזונדער פאר דעם פארבויען און אין הסכם דערמיט אזויפיל אראָפּלאָזן פונם פרייז פון די וואגנס, וועלן מיר זען צו איר וועט עפעס דערפון געווינען?.. דערווייל, מוז דאָ באלד פארבויעט ווערן, איך וועל מאָרגן קומען.

און ווען אלע זענען נאָך געשטאנען שווייגנדיק אונטער דעם איינדרוק פון דער דראָונג, האָט ער זיך דערווייטערט. דאנסאערט, וועלכע איז געווען אזוי דערשלאָגן אין זיין געגנוואַרט, איז נאך געבליבן עטלעכע מינוט שטיין, כדי צו זאָגן די אַרבעטער אַפּאָר הארטע ווערטער:

— צוליב אייך מוז איך הערן אזעלכע גראָבע ווערטער... נישט מיט דריי פראנק שטראָף וועל איך זיך נאָך באַגנוגענען. נעמט עס אייך אין אכט!

ווען ער איז שוין געהאַט צוועקגעגאַנגען, האָט מאע אויסגעשאָסן:

— גאָט אין הימל! וואָס עס איז אַן אומגערעכטיקייט, בלייבט אַן אומגערעכטיקייט, איך האָב געזעדט רויק, ווייל איך האַלט, אַז אויף אַזאַ אופן איז אַמבעסטן זיך צו פאַרשטענדיקן, אָבער דאָס קען דעם מילדסטן מענטשן אַרויסברענגען פון דער העזה... האָט איר געהערט? דעם פּרייז פון די וואַגנס פאַרקלענערן אויף דעם רעכנונג פון פאַרבויען! דאָס איז אַ מיטל אַזוי אַ נאָך ווייניקער אונדז צו צאָלן!.. גאָט מיינער, גאָט מיינער!

ער האָט עמעצן געזוכט, אויף וועמען זיין כּעס אויסצוגיסן און האָט באַמערקט עטיענען און קאַטערינען שטיין מיט אַראָפּגעלאָזטע הענט.

— ווילט איר באַלד ברענגען האָלץ! האָט ער געשריגן, גייט עס אייך עטוואָס אָן?..

עטיען האָט זיך געאיילט צו ברענגען האָלץ, נישט זייענדיק אינגאַנצן אויפגעבראַכט אויף דעם גראָבן טאָן, ווייל ער אַליין איז געווען אַזוי אויפגעבראַכט אויף די עלצטע, אַז די אַרבעטער האָבן אים נאָך אויסגעזעען צו מילד.

לעוואַק און שאַוואַל האָבן זייער צאָרן אויסגעגאָסן אין גראָבע ווערטער. אַלע, אַפילו זכריה, האָבן צערייצטע געאַרבעט ביי דעם פאַרבויען. אַ האַלבע שעה האָט מען נישט געהערט גאָרנישט אויסער דאָס קראַכן פונעם האָלץ און דאָס קלאַפּן פון די האַק, מיט וועלכע מען האָט דאָס האָלץ באַפעסטיקט. אַלע האָבן געשוויגן, נאָר דעם כּעס זייערן האָבן זיי אויסגעלאָזט צו די שטיינער, וועלכע, זיי וואָלטן אויף שטיקלעך צעשמעטערט ווען זיי וואָלטן נאָר געקאָנט.

— עס וועט שוין זיין גענוג? האָט ענדלעך געזאָגט מאַע, ערשעפּט פון כּעס און אָנשטרענגונג. עס איז שוין האַלב צוויי... האָ! דאָס וועט זיין אַ ריינער טאָג, מיר וועלן קיין פּופציק סו נישט האָבן!.. איך גיי איצט, עס איז מיר אינגאַנצן צוגענומען געוואָרן דער אַפּעטיט צו אַרבעטן. און כאָטש עס איז נאָך איבערגעבליבן אַ האַלבע שעה צו אַרבעטן, האָט ער דאָך זיך גענומען אָנטאָן. די איבעריקע האָבן אים נאָכגעטון. שוין

דער אנבליק אליין פון דעם ארבעטס-פלאץ האט זיי אויפגע־בראכט. ווען די וואגנשיבערין האט זיך צוריק גענומען צו איר ארבעט, האבן זיי זי צוריק גערופן, צוליב איר ארבעטס־אייפער: ווען די קוילן זאלן האבן פיס, וואלטן זיי שוין אליין געגאנגען. און אלע זעקס, דאס געצייג אויף די הענט האבן זיך געלאזט גיין, האבנדיק נאך דורכצומאכן אַ צוויי קילאמעטער, ווייל זיי האבן געמוזט צוריק קומען צו דעם ארט, דורך וועלכן זיי זענען גאנץ פרי אנגעקומען.

אונטערוועגס איז עטיען מיט קאטערינען געבליבן הינטער־איבעריקע און זיי האבן ביי אַ זייטיק וועגל באגעגנט די קליינע לידיע, וועלכע האט אויפגעהאלטן איר וועגעלע, כדי זיי אדורכצולאזן און וועלכע האט זיי איינוועגס דערציילט, אז מוקעטן האט אזוי שטארק אנגעהויבן בלוטיקן פון דער נאז, אז שוין מיט אַ שעה צוריק האט זי געמוזט צוועקגיין זיך צו לעגן קאלטע קאמפרעסן. ווען זיי האבן זיך צעשיידט, האט דאס קינד ווייטער געשטופט איר וואגן, ווי אַ שווארצע, מאגערע מוראשקע, וועלכע פרווט פאר זיך צו באוועגן א צו שווערע פאר איר משא.

זיי ווידער האבן זיך אַנידערגעלעגט אויפן רוקן, צונויפ־געדרוקט די פלייצע, כדי זיך דעם שטערן נישט צעקלאַפן, און אזוי שנעל זיך אראפגעגליטשט אויף דעם שטיין, וואס איז גע־ווען גלאט אויסגעריבן פון די לעדערנע פאַרטוכער פון די ארבעטער, אז פון צייט צו צייט האבן זיי זיך געמוזט אנהאַלטן ביי די זייטיקע באלקן זיי זאלן נישט, ווי זיי האבן זיך שפּאַסנ־דיק אויסגעדרוקט, נישט כאפן קיין פייער.

פון אונטן זענען זיי אַליין געווען. דארט ווי דער וועג האט זיך פארקירעוועט, האָבן זיך פון דער ווייטנס געלאָשן די לעמפּלעך איינע נאך די אַנדערע, ווי רויטע שטערן, זייער פרייליכקייט איז פאַרשוווּנדן און זיי זענען געגאַנגען מיט מידע שווערע טריט ווייטער, זי פאָראויס און ער הינטער איר. די לעמפּלעך האָבן שוין גערויכערט, ער האָט זי קוים איינגעזען, אזוי איז זי געווען איינגעהילט אין רויך; דער געדאַנק, אז די

איז אַ מיידל האט אים געפייניקט, ווייל עס האט אים אויסגעזעען נאַריש נישט צו באַנוצן זיך מיט דער געלעגנהייט און זי אַרומנעמען, און טון עס האט ער נישט געקאנט צוליב דער ערינערונג פון דעם אנדערן. זי האט געוויס געזאגט אַ ליגן: דער אַנדערער איז איר געליבטער. זי האט ווידער זיך יעדע מינוט צו אים געווענדט און געמאַכט אויפמערקזאַם אויף אַן אנדער שטערונג, עס האט אויסגעזעען ווי זי זאל אים וועלן אויפמונטערן, אים מאכן מער ליבעסווירדיקער. זיי זענען געווען אזוי איינער אליין און זיך געקענט שפּאַסן, ווי אמתע גוטע פריינט! ענדלעך זענען זיי ארויסגעקומען אין דער הויפּט-גאַלעריע, וואס פאַר אים איז עס געווען אַ אויסלייזונג פון דער פּיין פון אומאַנטשלאָסנהייט; זי אבער האט אים צום לעצטן מאל צוגעווארפן אַ טרויעריקן בליק, אין וועלכן עס איז געלעגן באַדויערן איבער דעם פאַרשווונדענעם גליק, וואס וועט שוין אזוי גיך נישט צוריקקערען.

איצט האט אַרום זיי פּולסירט דאס אונטערערדישע לעבן. אויפזעער זענען ארומגעגאַנגען אהין און אַהער, צוגן זענען אנגעקומען און צוריק געגאַנגען. אומאויפהער האבן אין דער טונקלקייט אויפגעבליצט די לעפּלעך. זיי האבן זיך געמוזט צו דער וואַנט צודרוקן, כדי דורכצולאַזן טינקעלע געשטאַלטן פון מענטשן און פערד, ווען עס האט זיי אין פּנים אַריין געשלאגן, יעאַנלין, וועלכער איז באַרפעס נאָכגעלאָפן נאָך זיין צוג, האט זיי צוגעוואָרפן אַ גיפטיק וואָרט, נאר זיי האבן עס נישט איינגעהערט צוליב דעם גערויש פון די רעדער. זיי זענען געגאַנגען ווייטער, זי איצט אַ שווייגנדיקע, און ער נישט געדענקנדיק די קרייצונגען און וועגן פון גאַנצפרי, האט זיך איינגערעדט, אז זי פירט אים אַלץ טיפער אין דער ערד. ער האט שוין געצווייפלט צו קומען אַ מאָל צו אַ ציל, ווען פּלוצים האבן זיי זיך געפונען אין דער זאַל, ווי עס קומט פאַר דער אויפצוג.

שאוואל האט זיי צוגעוואָרפן אַ בליק פון דער זייט און זיין מויל האט זיך חשדימדיק געקנייטשט. די אנדערע זענען

געשטאַנען באַגאָסן מיט שווייס אין דעם קאַלטן צוגווינט, אַזוי שווייגנדיק ווי ער, און מיט פאַרביסענע ליפּן פון כּעס. זיי זענען צו פרי געקומען און מען האָט זיי נישט געוואָלט אויפהייבן פריער פון אַ האַלבע שעה, בפרט אַז מען האָט נאָך געמאַכט פאַרברייטונגען אַ פערד אַראָפּצוברענגען.

מאַע האָט אויסגעפּרוּווט דאָס לעצטע מיטל. ער האָט זיך דערנענטערט צו פּיעראַנען, וועלכער האָט אָנגעהויבן זיין זעקס־שעהדיקע דינסט.

— הער נאָר, דו קענסט אונדז אויפהייבן.

נאָר פּיעראַן, אַ היבשער בחור מיט אַ קרעפּטיקן קערפּער־בוי און פריינטלעך געזיכט האָט אים אָפּגעזאָגט מיט אַ מינע פון שרעק.

— אוממעגלעך, בעט אַן ערלויבניש ביי אַ אויפזעער... איך וועל מוזן באַצאָלן שטראָף.

ווידער איז דורך דער גרופּע פון העקער אַ פאַרשטיקט מורמלען אַ דורך. קאַטערינע האָט זיך איינגעבויגן און איינגע־רוימט עטיענען אין אויער:

— קום, וועל איך דיר ווייזן די פערדשטאַלן. דאָרט איז זער אָנגענעם! זיי האָבן זיך געמוזט אַהינלאָזן אומבאַמערקט ווייל עס איז געווען דאָרט פאַרבאָטן צו גיין. דער שטאַל האָט זיך געפונען אויף לינקס צום סוף פון אַ לאַנגער גאַלעריע. ער האָט געהאַט אַ פינפאונצוואַנציק מעטער די לענג, אַ פיר מעטער די הויך אויסגעהאַקט אין די פעלזן און האָט געקענט אַריינגעמען אַ צוואַנציק פּאָר פערד. און ווירקלעך איז דאָרט געווען זער אַנגענעם. ווארעם פון די פערד און אַן אָנגענעמער ריח פון פרישער זויבערער שטרוי. דער איינציקער לאָמפּ האָט דאָ געברענט רוהיק, ווי אַ נאַכטליכט. די פערד האָבן אויסגע־דרייט די קעפּ, און מיט גרויסע קינדערשע אויגן נייגיריק באַטראַכט די וואָס זענען אַריינגעקומען, דערנאָך ווידער אָן האָסט זיך גענומען צום האָבער. צווישן זיי איז געווען קרעפּטיקע און גוט אויסגעשפּייזטע אַרבעט־פערד, וועלכע יעדער האָט ליב געהאַט.

ווען קאטערינע האט הויך געלייענט די נעמען פון די פערד פון די צינק-שילדלעך אראפ, וועלכע זענען געווען צעהאנגען איבער די קארטעס, האט זי פלוצים אויסגעשריגן, ווייל פאר איר האט זיך מיטאמאל אויפגעהויבן א געשטאלט, דאס איז געווען מוקעט, וועלכע איז א דערשראקענע ארויסגעקראכן פון א בארג שטרוי, אויף וועלכן זי האט גע־אט איינגעדרימלט. יעדן מאנטיק, זייענדיק שטארק מיד פון די זינטיק-פארוויילונגען, פלעגט זי זיך געבן א שטארקן זעץ מיטן פויסט אין נאז, און אונטער דעם אויסרייד, אז זי מוז זיך קאלט וואסער צולייגן צו האמען דאס בלוט, האט זי פארלאזט דעם ארבעט-פלאץ. זי פלעגט דאן אנטלויפן דא אהער צו די חיות אינם ווארעמען שטרוי. איר פאטער איז געווען געגן איר צו שוואך און האט עס געדולדן, נישט קוקנדיק אויף דעם וואס ער האט דערפון געקענט האבן אומאנגענעמליכקייטן.

באלד איז אריינגעקומען מוקעטס פאטער אין שטאל אריין. דערזעענדיק די צוויי אנדערע מיט זיין טאכטער האט ער זיך צעכעסט:

— וואס האט איר דא אלע צו טון, וואס? מארש, ארויס פונדאנען! דאס וועט זיין גאנץ פיין, ווען איר וועט מיר אלע דא אהער קומען אפצוטון אייערע געמיינהייטן!...

מוקעט האט דאס איינגעפונען פאר זער קאמיש און האט זיך געטרייסלט פאר געלעכטער. עטיען דאגעגן האט זיך געפילט אין גרויסער פארלעגנהייט און האט באלד פארלאזט דעם שטאל; קאטערינע האט צו אים צוגעשמייכלט. ווען אלע דריי זענען צוריק געקומען צום אויפצוג, האבן זיי דארט געטראפן יעאנלינען און בעבערטן מיט א וואגן. עס איז געווען א שטיקל פויזע און דאס יונגע מיידל האט זיך דערנענטערט צו זייער פערד, האט עס געגלעט, דערציילנדיק פון דעם איר באגלייטער, דאס איז געווען באטאי, דאס עלצטע פערד אין די גרובן. שוין צען יאר אז דאס ווייסע פערד האט זיך אין דער טיפעניש געפונען, פארנעמענדיק כסדר דאס זעלבע ווינקל אין שטאל, דורכוואנדערנדיק אלע טאג די זעלבע טונקעלע גענג

און נישט אָנקוקנדיק קיינמאָל דאָס טאָגליכט. מען האָט אים זער גוט דערנערט, ער האָט אַ גלאַנציקע פעל און זער אַ גוטמוטיקן אויסזעען. ער האָט געפירט דאָ, אין געגענזאַץ צו די אומגליקן און צרות פון אויבן, אַ שטיל רויהיק לעבן פון אַ חכם, איבעריגנס איז ער דאָ אין דעם חושך געוואָרן זער כיטרע, האָט זיך צוגעוווינט צו אַלע טונקעלע גענג, זיך איינגעבויגן ווו מען האָט באַדאַרפט, כדי זיך נישט צו דערלאַנגען, און מיטן קאָפּ אויפגעעפנט די לופט-טירן. עס איז אָן שום צווייפל, אַז ער פלעגט איבערציילן וויפיל מאָל ער איז געפאָרן, ווייל נאָך אַ באַשטימטער צאָל, האָט ער מער נישט געוואָלט גיין און מען האָט אים געמוזט צובונדן צו דער קאַרעטע. איצט איז געקומען די עלטער און זיינע קאַצנאויגן האָבן באַקומען אַ זער מעלאַנכאָלישן אויסזעען. אפשר האָט אויפגעטוירט אין זיינע שטילע חלומות דאָס בילד פון דער מיל, נאָענט נעבן מאַרשיען, אין וועלכער ער איז געבוירן געוואָרן. עפּעס האָט געגליט אין דער לופט, אַ מין ריזיקער לאָמפּ, וועלכן זיין חיהשער זכרון האָט זיך נישט געקענט גוט פאַרשטעלן, און ער איז געבליבן שטיין מיט אַן אַראָפּגעהאָנגענעם קאָפּ ציטערנדיק אויף זיינע אַלטע פיס און געמאַכט אומזיסטיקע אָנשטרענגונגען זיך צו דערמאַנען אין דער זון.

דערווייל איז די באַוועגונג אין דער הויף-גאַלעריע געווען אין פולן גאַנג. דער סיגנאַל-האַמער האָט געגעבן דריי קלעפּ און פון אויבן האָט מען אָנגעהויבן אַראָפּלאָזן דאָס פערד. דאָס איז שטענדיק געווען אַ געשעעניש, ווייל צייטנווייז האָט די חיה זיך אַזוי איבערגעשראָקן, אַז פון אונטן איז זי אָנגעקומען שוין אַ טויטע. פון אויבן פלעגט מען עס איינהילן אין אַ נעץ, אין וועלכער עס פלעגט זיך אומבאַהאָלפן און פאַרצווייפלט וואָרפן, ווי נאָר עס האָט דערפילט, אַז עס איז פאַרשווונדן דער באָדן פון אונטער די פיס, אַזוי פלעגט אים אַ דורך אַ ציטער איבער דעם גאַנצן קערפּער אין פאַרשטאַרט פון שרעק פלעגט עס מיט ברייט פונאַנדערגעעפנטע אויגן קוקן פאַר זיך. דאָס פערד, וואָס מען האָט איצט אַראָפּגעלאָזט איז געווען צו

דרויס און מען האט דעם געמוזט דעם קאָפּ צו דער זייט צובינדן. דאס אַראָפּלאָזן האט געדויערט דריי מינוט, ווייל מען איז געווען פאָרזיכטיק און די מאַשין געלאָזט זער לאַנגזאם. פון אונטן איז שוין געווען אַלץ באזאָרגט. אומבאַוועגליך און שטאַר פון שרעק איז דאָס פערד ענדלעך אַראָפּגעקומען. עס איז געווען פון אַ רויטברוינעם קאָליר און קוים דריי יאר אלט געווען. גערופן האָט מען עס טראמפּעט.

— אַכטונג ! האָט געשריגן דער פאָטער מוקעט, וועלכער האָט עס אָפּגענומען. ציט עס דאָ אַהער ; בינדט עס נאך נישט אויף !

טראמפּעט איז אַראָפּגעלאזט געווארן אויפן שטיינבאדן ווי נישט קיין לעבעדיקע מאַסע. דאָס פערד האט זיך נאך אַלץ נישט גערירט, מען האט עס אנגעהויבן אויפבינדן, אינדעם איז אריינגעקומען באַטאַי אן אויסגעשפּאנטער און אויסשטרעקנדיק דעם האַלדז האָט ער באשמעקט דעם נייעם חבר, וועלכער איז אַראָפּגעפאַלן פון דעם אויבערוועלט. די אַרבעטער האבן אים לאכנדיק געמאַכט פלאַץ. נו, וואס פאַר אַ גוטן ריח האָסטו דא געפונען ? נאר באַטאַי האָט זיך גארנישט געקימערט איבער דעם חוזק־מאכן און האט נאך שטאַרקער געשמעקט. ער האט דא זיכער דערשנאַפּט דעם גוטן ריח פון פרישער לופט, דעם לאַנג פאַרגעסענעם ריח פון זונבאַשיינטע קרייטעכצער און ער האט פלוצים אויסגעבראכן אין אַ הויך הירזשען. דאס איז געווען אַ מין שלום־עליכם, די פרייד איבער דעם לאַנג פאַרגעסענעם, פון וועלכן עס איז צו אים דערגאנגען און דער טרויער איבער דעם נייען געפאנגענעם, וועלכער וועט שוין לעבעדיק נישט אנקוקן דאס טאגליכט.

אַה ! באַטאַי ! האבן גערופן די אַרבעטער, לוסטיגע איבער דעם קאָמישן האלטן זיך פון זייער ליבלינג. ווי ער פלוידערט עס מיט זיין חבר !

טראמפּעט איז באַפרייט געווארן פון זיינע שטריק, נאר ער האט זיך נאך אַלץ נישט גערירט. ענדלעך האט מען אים אויפגעמונטערט מיט אַפּאָר בייטשן און פאָטער מוקעט האט ביידע צוזאמען אפגעפירט אין דעם שטאַל.

— נו, און איצט וועלן מיר שוין גיין? האט מאַן געפרעגט.

מען האָט פריער געמוזט אַלץ ברענגען אין אָרדנונג און אויסער דעם האבן נאך געפעלט צען מינוט צום טערמין פון אויפשטייגן. פאַמעלעך האבן זיך אפגעריינִיגט די אַרבעט-פּלעצער, פון אַלע וועגלעך זענען זיך אונגעקומען אַרבעטער. עס זענען זיך שוין צונויפגעקומען אַ פופציג פאַרשוין. פיעראן, נישט קוקנדיק אויף זיין גוטמוטיק פנים, האט אַראָפּגעלאָזט זיין טאָכטער לידיע אַ פּאַטש דערפאַר, וואָס זי האט פאַרלאָזט די אַרבעט פאר דער באַשטימטער צייט. אין דער זייט איז זיך געשטאנען זכריה און שטילערהייט געקנופט מוקעטן. דער גערויש איז דערוויַיל אַלעמאַל גרעסער, שאוואַל און לעוואַק האבן פאַרציילט פון דעם אינזשעניערס דראהונג צו פאַרקלענערן דעם פרייז פון די וועגן און באַזונדער צאָלן פאר דעם פאר בויען. צאָרנדיקע אויסרופן האבן באַגלייט דעם פראָיעקט או אין דעם ענגען רוים, זעקס הונדערט מעטער אונטער דער ערד, האט געיערט אַ בונט.

די דאָזיקע אַלע מענטשן, וועלכע זענען געווען שוואַרץ פונם קוילנשטויב און געפרוירן פון דעם לאַנגען וואַרטן אויף דער אייזקאַלטער לופט, האָבן באַשולדיקט די געזעלשאַפט, אַ זי ברענגט אום די אַרבעטער אַ טייל דורך הונגער, און אַ טייל דורך איבערמענטשלעכער אַרבעט. עטיען האָט ציטערנדיק זיך צוגעהערט צו אַלץ.

— איילט אייך! איילט אייך! האָט איבערגעחזרט דער אויפזעער ריכאַם. ער האָט אונטערגעיאָגט די אַרבעטער אויפצושטייגן און נישט ווילנדיק שלעכט האַנדלען לגבי זיי, האָט ער זיך געמאַכט, ווי ער הערט גאָרנישט. דער טומל איז אָבער געוואָרן אַזוי שטאַרק, אַז ער איז געווען געצוווּנגען זיך אַריינצומישן. הינטער זיין ריקן האט מען געשריגן, אַז דאָס וועט זיך אַזוי אייביק נישט ציען און אַז אין איין שענעם פרימאָרגן וועט אַלץ אויסשפּרינגען.

— דו ביסט דאָך דער קלוגסטער, האָט ער געזאָגט צו

מאען, מאך זיי זאָלן שווייגן, ווען מען איז נישט דער שטארקסטער, באדארף מען זיין דער קלוגסטער.

נאָר מאע, ווען עמענס צאָרן עס האט זיך שוין געהאט איינגעשטילט, און וועלכער האט זיך אָנגעהויבן באומרויקן פונדעם אלעמען, האט דאך נישט געקענט פארמיטלען אין דעם פאל. פלוצים איז געוואָרן שטיל. נעגרעל און דאנסאערט, וועלכע האבן צוריקגעקערט פון אַן איגספעקציע, זענען אנגעקומען אין דער גאַלעריע אויך אָפגעגאסענע מיט שווייס. די געוווינהייט פון דיסציפלין האט געווירקט אז די מענטשן זאלן זיך אויסשטעלן אין אַ ריי און דורכלאזן דעם אינזשעניער, וועלכער איז שווייגנדיק פארביי געגאנגען. ער איז איינגעשטיגן אין איין וואָגן, דער אויבעראויפזעער אין צווייטן; פינף סיגנאלן האבן געגעבן צו וויסן דאס אויפשטייגן פון דעם „גרויסן פלייש", ווי די ארבעטער האבן זייערע עלצטע גערופן, און ביי דעם שטילשווייגן פון די ארבעטער האט זיך די ווינדע אויפגעהויבן אין דער הויך.

אין דעם וואגן אין וועלכן עטיען איז אויפגעשטיגן, האט ער זיך באשלאָסן צוריק אומצוקערן זיך צום וואַנדערלעבן. עס איז שוין גלייכער אומצוקומען, איידער נאכאמאל זיך אראָפלאזן אין דער טיף פון דעם גיהינום, ווו מען פארדינט קוים אויפן טעגלעכן ברויט.

פלוצים איז ער געווארן ווי פארבלענדט. דאס אויפשטייגן איז פארגעקומען אזוי שנעל, אז ער האט זיך פאר דעם טאָגליכט דערשראקן און זיינע אויגן האבן זיך צוגעמאכט פאר דער העלקייט, פון וועלכער ער האט זיך שוין אפגעוווינט. ער האט דאך זיך דערפילט לייכטער, ווען ער האט דערהערט, ווי מען האט די ווינדע שוין פאראנקערט. אן ארבעטער האט אויפגעעפנט די טיר און אַ שטראם פון בערגלייט האט זיך ארויסגעגאסן פונם וואגן.

— זאָג נאָר, מוקעט, האָט זכריה צוגעפליסטערט דעם ארבעטער, וואָס האט געעפנט די טיר, גייען מיר היינט אָוונט אין וואָלקאַן?

דער וואָלקאַן איז געווען אזא טיי און קאָנצערט-הויז

אין מאָנטסו. מוקעט האָט אַ פינטל געטון מיטן לינקן אויג און האָט פאַרצויגן די ליפּן אין אַ שמייכל. ער איז געווען קליין און דיק ווי דער פּאַטער זיינער, נאָר אַ נאָז האָט ער געהאַט אַ פאַר-שייטע פון אַ פריילעכן לעבּ-יונג, וועלכער פאַרהוליעט אַלץ נישט זאָרגנדיק פאַר מאָרגן. פונקט איז דורכגעגאַנגען זיין שוועסטער, לא מוקעט, און ער האָט מיט ברידערלעכער צערטלעכקייט אַראָפּ-געלאָזט אַ שווערן קלאַפּ אויף די ברוסטן.

שאוואל, כאַפּנדיק אַ קוק אינם צעטל וואָס איז געווען ארויסגעהאָנגען אין דער קליינער ביורא פונם קאָנטראָליער, האָט זיך אָנגעצונדן פאַר כעס. ער האָט פעסטגעשטעלט, אַז מען האָט זיי צוויי וואגנס אָפּגערעכנט, איינעם, ווייל ער האָט נישט געהאט די גויטיקע לויט די פאָרשריפטן צאָל קוילן, און דעם צווייטן, ווייל די קוילן זענען נישט געווען ריין.

— דער טאָג איז פאלשטענדיק, האָט ער אויסגעשריגן נאָך צוואָנציק סו ווייניקער!... דאס קומט דערפון וואָס מען נעמט צו טויגענישטן, וועלכע נוצן אויס זייערע הענט, אזוי ווי אַ חזיר זיין וויידל!

און דער זייטיקער בליק, וועלכן ער האָט געוואָרפן אויף עטיענען, האט דערגענצט זיין געדאַנק. עטיען האט חשק געהאַט אפּצוענטפערן מיט אַ פּאַטש, נאר באלד האט ער זיך דערמאָנט אַז קיין גוטס וועט דערפון נישט אַרויסקומען און סיי-ווי גייט ער דאך אַ וועק. זיין באַשלוס איז געווען פעסט.

— מען קען נישט גלייך מיטן ערשטן טאג שוין צוטרעפן, מארגן וועט עס שוין גיין בעסער, האט זיך אַריינגעמישט מאָע, כדי צו מאכן שלום.

אַלע זענען געווען שלעכט געשטימט און האבן געפילט אַ באַדערפעניש זיך דורכצוקריגן. אַריינקומענדיק אין לאָמפּנ-מאגאזין, האָט זיך לעוואק דורכגעווערטעלט מיט דעם לעמפּלעך-אנציַנדער, פאַרוואָרפנדיק אים, אַז ער האט שלעכט אויסגע-רייניקט זיין לעמפּל. די שלעכטע שטימונג איז אַ ביסל פאַריבער-געגאַנגען ערשט אין דער וואָרמשטוב, ווו עס האט שטענדיק

נעברענט אַ פייער. מען האט, ווירקלעך, געמוזט האבן דא זער שטארק איינגעהייצט ווייל דער אויוון איז געווען רויט-צעגליט און דאס ליידיקע צימער אן פענצטער האט אויסגעזעען אין פלאַמען צו שטיין, אזוי בלוטיק-רויט זענען געווען די ווענט פון דעם ווידערשיין פונם פייער. און מיט צופרידנקייט האבן זיך אַלע אַ ביסל אפגעטרעטן פון דעם אויוון געווארעמט די רוקנס פון וועלכע עס האט געזעצט אַ פּאַרע, ווי פון הייסע זופּן. און ווען עס איז איין רוקן געווארן צו הייס, האט מען זיך אויסגעדרייט און געווארעמט דעם בויך.

— איך גיי, האָט זיך אָנגערופן שאואל, וועלכער האָט אריינגערוקט דאָס געצייג אין קעסטל אַריין.

קיינער האָט זיך נישט גערירט, נאָר מוקעט האָט זיך נאָכגעשלעפּט נאָך אים, מיטן אויסרייד, אַז זיי האָבן ביידע דעם זעלבן וועג. דער עולם האָט געשפּאַסט, ווייל מען האָט געוווסט, אַז ער וויל שוין מער נישט האָבן צו טון מיט איר.

קאַטערינע האָט שטילערהייט גערעדט מיטן פאטער, וועלכער האָט לכתחילה זיך פאַרוווּנדערט און דערנאָך געשאָקלט מיטן קאָפּ אַלס צייכן פון הסכּמה. צוריפנדיק עטיענען, כּדי אים אומצוקערן זיין פּאַקעט, האָט ער אים געזאָגט:

— הערט אויס, אויב איר האָט גאָרנישט קיין געלד קענט איר דאָך אויסגיין פון הונגער ביז מען וועט אויסצאָלן דעם לוין... ווילט איר איך זאָל זיך פלייסן אייך פארשאַפן קרעדיט?

איין אויגנבליק איז דער יינגערמאַן געבליבן אין פאר־לעגנהייט. אין דער אמתן האָט ער געוואָלט פאַרלאנגען איינע דרייסיק סו און אַ וועקגיין. נאָר עס האט אים אפּגעהאַלטן אַ געפיל פון בושה פאר דעם יינגען מיידל. אירע בליקן האָבן אוף אים גערוט, זי קען נאך אפשר מיינען, אַז ער האט מורא פאר אַרבעט.

— איר ווייסט, איך זאג אייך גארנישט צו, האט מאט

ווייטער געַרעדט, מער ווי אפגעזאגט קען מען אבער נישט ווערן.

עטיען האָט נישט געזאגט ניין. ער איז געווען איבער־צייגט, אז מען וועט אים אפזאגן. איבעריגנס, פארפליכטעט אים דאס צו גארנישט, ער קען צו יעדער צייט אַוועקגיין, ווען נאר ער וועט האבן עפעס אפגעגעסן. שפעטער, ווען ער האט דערזעען די פרייד פונם יינגען מיידל, איר לאכן, איר פריינטלעכן בליק, וואס האט אויסגעדריקט איר גליק, וואס זי האט אים געקענט קומען צו הילף, האט ער זיך שטארק געערגערט וואס ער האט באלד נישט געזאגט ניין. ווהין זאל דאס אלץ פירן?

אויסטוענדיק די שיך און פאַרשליסנדיק זיי אין דער שאַפע, האט די פאמיליע מאע די ערשטע פארלאָזט דאס ווארמ־צימער, נאָך זיי זענען זיך צעגאַנגען די אַנדערע. עטיען איז געגאנגען נאך די מאעס. נאר ווי זיי זענען צוגעקומען צום סארטיר־הויז, האט זיי אויפגעהאלטן אַ העפטיקע סצענע.

יאס סארטיר־הויז איז געווען א גרויסער שטאל מיט שווארצע פון קוילנשטויב באדעקטע באלקנס און מיט לעכער־דיקע לאדנס, דורך וועלכע עס האט ארייַנגעווייט אַ שטענדיקער לופטציג, דירעקט פונם קאנטראליער פלעגן די קוילנוועגלעך קומען דאָ אַהער, ווו מען האָט זיי אויסגעשיט אין גרויסע בלעכענע בעקנס; רעכטס און לינקס פון די בעקנס זענען געשטאַנען אויף טרעפ מיידלעך מיט לאָפּאַטעס און גראַבליעס, צונויפגענומען די קוילן אין די ריינע אָפּגעשאַרט ווייטער, פונוואנען זיי זענען דורך ליקעס אַרייַנגעפאַלן אין די וואגאנען פון דעם צוג, וואָס איז געשטאַנען אונטער דעם שטאַל.

דאָס האָט זיך געפונען פילאָמען לעוואק, אַ שוואַך און בלייך מיידל, וועלכע האָט אויסגעזען ווי אַ שווינדזיכטיקע. דעם קאָפּ אַרומגעוויקלט מיט אַ בלאָען טוך און די הענט ביז די עלנבויגנס שוואַרץ פון קוילנשטויב, האָט זי סארטירט נעבן אַן אלטע מכשפה, די מוטער פון לא־פיצראן, וועלכע מען

האָט געדופן ברולע, און וועלכע האט אויסגעזעען שרעקלעך מיט אירע סאווע-אויגן און צונויפגעשנורוועט מויל, ווי דאס בייטעלע פון אַ קאַרגן. זיי האָבן זיך געהאַלטן אין איין איבערווערטלען, די יינגע האָט באַשולדיקט דער אַלטער, אַז זי שאַרט אַוועק ביי איר די קוילן, אַזוי אַז אין צען מינוט קען זי קוים איין קויש אָנפילן. מען האָט זיי געצאָלט פונם קויש, און דאָס קריגן זיך האָט דעריבער קיין ענדע נישט געהאַט. מען האָט זיך געריסן די האָר און אויף די פאַר-רויטלטע פנימער איז געבליבן שוואַרצע צייכנס פון די הענט.

— מאך איר אַמאָל אַלאָך אין קאָפּ! האָט זכריה געשריגן פון אויבן צו זיין געליבטע.

די סאַרטירערינס האָבן זיך אַלע צעלאַכט, נאָר לאַ ברולע האָט זיך געוואָרפן אויף דעם יינגעבמאַן.

— דו פאַדלער, דו! וואָלסט בעסער אנערקענט געזעצלעך די צוויי ממזרים, וועלכע דו האָסט איר אָנגעהאנגען!..

מאַע האָט געמוזט איינהאַלטן זיין זון ער זאָל נישט אַראָפּ-גיין און פון דער נאָענט, ווי ער האָט זיך אויסגעדרוקט, זיך צוקוקן צו דער הויטפאַרב פון דעם סקעליעט. עס איז פאַרביי-געלאָפן אַן אויפזעער, און באַלד האָבן ווידער אָנגעהויבן צו אַרבעטן די גראָבליעס אין די קוילן. מען האָט מער נישט געזען, ווי די איינגעבויגענע רוקנס פון די פרויען, וועלכע האָבן זיך געפלייסט איינע ביי די אַנדערע אַוועקצושאַרן די קוילן.

דרויסן איז פלוצים דער ווינט שטילער געוואָרן און אַ פייכטע קעלט האָט זיך אַראָפּגעלאָזט פונם גרויען הימל. די בערגלייט האָבן איינגעצוירעט די פלייצעס, די הענט אויף דער ברוסט געקרייציקט און געאיילט ווייטער. ביי דעם העלן ליכט פון טאָג האָבן זיי אויסגעזעען ווי אַ מחנה נעגער, וועלכע האָבן זיך געוואַלגערט אין בלאָטע. אייניגע וועלכע האָבן זייער „ציגל" נישט אינגאַנצן אויפגעגעסן, האָבן דעם רעשט ברויט צוריק פארשטעקט צווישן דעם העמד און פידזשאק, וואָס האָט געבילדעט אַ הויקער אויף זייערע פלייצעס.

— האַ! אָט איז בוטערלופֿ! האָט זכריה לאַכנדיק אויסגערופֿן. לעוואַק האָט, נישט שטיין בלייבנדיק, זיך דורכגעוואָרפֿן מיט אַ פּאָר ווערטער מיט זיין שכן, אַ גרויסער, ברונעטער מאַן פֿון אַ יאָר פֿינפֿאונדרייסיק מיט אַ פֿריינטלעך און בכבודיק אויסזעען.

— איז די זופּ שוין גרייט, לואיס?

— איך גלויב.

— און איז מיין פֿרוי היינט ביי אַ גוטער שטימונג?

— יאָ, איך גלויב, אַז זי האָט היינט אַ גוטע שטימונג.

אויפֿן וועג האָבן זיי באַגעגנט נייע מחנות אַרבעטער, וועלכע האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט דריי אַ זייגער. די גרובן האָבן קיינמאָל נישט געהאַט קיין יום-טוב. טאָג און נאַכט האָט עס געווימלט אין זיי פֿון מענטשן-פֿליגעלעך, וועלכע האָבן געהאַלטן אין איין דורכפּרעסן די שטיינער זעקס הונדערט מעטער די טיף אונטער די ריבנפֿעלדער.

פֿאָרויס זענען געגאַנגען די יינגעלייט. יעאַנלין האָט צו פֿאַרשטיין געגעבן בעבערטן זער אַ קאָמפּליצירטן פּלאַן, וויאזוי מען זאָל קענען פֿאַר פֿיר סו באַקומען אויף באָרג טאַבאַק צום רויכערן; אין דער צייט ווען לידיע איז מיט דרך-ארץ זיך געגאַנגען אָפּגעטרעטן פֿון זיי אויף אַ געוויסן מרחק. קאַטערינע איז געגאַנגען מיט עטיענען און זכריהן. קיינער האָט קיין וואָרט נישט אויסגערעדט, ערשט פֿאַר דעם שענק-הויז „לאַוואַנטאַזש" *) האָט זיי אָנגעיאָגט מאַע און לעוואַק.

— דאָ זענען מיר, האָט דער ערשטער געזאָגט צו עטיענען, ווילט איר אַרייַנגיין?

מען האָט זיך געשיידט. אַ רגע נאָך איז קאַטערינע געבליבן שטיין אומבאַוועגלעך און נאָכגעקוקט דאָס לעצטע מאָל דעם יינגעמאַן מיט אירע גרויסע אויגן. דערנאָך האָט זי אַ שמייכ

*) „דער נצחון".

געטון און פֿאַרשוווּנדן מיט די אַנדערע אויף דעם וועג, וועלכער האָט געפֿירט אינם ארבעטס־דאָרף.

דאָס שענק־הויז האָט זיך געפֿונען צווישן דעם אַרבעטס־דאָרף און די גרובן, אויף אַ שיידעוועג. עס איז געווען אַ צוויי־שטאקיק מויערל, ווייס געקאַלכט, וועלכעס האָט אויסגעזעען זייער פֿריינטלעך צוליב די הימלקאָלירנדיקע פּאַסן, וועלכע האָבן אַרומגעריימט די פֿענצטער, אויף אַ פּירעקיק שילדל, וואָס איז געהאָנגען איבער דער טיר, איז מיט געלע בוכשטאַבן געווען אויפֿגעשריבן: „ל'אַר־אַנטאַזש, שענק־הויז פֿון ראַסענער". הינטער דעם הויז האָט זיך געפֿונען אַן אָפּגעצוימטער פּלאַץ פֿאר קעגל־שפּיל. און די געזעלשאַפֿט, וועלכע האָט געטון אַלעס מעגלעכעס כּדי צו באַזיצן דעם קליינעם פּלעץ, וועלכער האָט זיך אַריינגעריסן פּונקט אינמיטן פֿון אירע גיטער, איז געווען אין פֿאַרצווייפֿלונג פֿון דער שענק, וואָס איז געשטאַנען האַרט בײַ דעם אַריינגאַנג אין די גרובן.

— גייען מיר אַריין! האָט מאע נאָכאַמאָל איבערגעחזרט עטיענען. דאָס שענק־צימער איז געווען קליין און ווייס אויסגעקאַלכט. עס האָט זיך געפֿונען אין דעם דריי טישן, אַ קעגן אַ טוץ שטולן און אַ סטאַיקע, די גרויס פֿון אַ קיך־בופֿעט. אין דעם אייזערנעם אייוועלע האָט געברענט אַ מאַט קוילנפֿייער.

— אַ גלעזל! האָט מאע באַשטעלט בײַ אַ גרויס, בלאָנד מיידל, די טאָכטער פֿון אַ שכן, וועלכע האָט צייטווייליק דאָ באַדינט.

— איז ראַסענער דאָ?

דאס מיידל האט געדרייט דעם קראַן און אפּגעענטפֿערט, אז דער הער וועט די מינוט אריינקומען. פּאמעלעכן האט דער בערגמאַן מיט איין זופּ אריינגעגאסן אַ העלפֿט פֿון דער גלאז, כּדי אפּצושווייקען דעם קוילנשטויב, וואס איז אים געבליבן זיצן אין האַלדז. עטיענען האט ער נישט פֿארגעלעגט. ביי איינעם פֿון די טישלעך איז נאך געזעסן איין גאסט, אויך אַ בערגמאן, און האט נאכדענקלעך פֿארענדיקט זיין גלאז. אַ דריטער איז אריינגעקומען, האט באקומען אויפֿן ווינק דאס, וואס ער

האט זיך געווינטש, און איז באלד ארויסגעגאנגען אָן איין ווארט אויסצורעדן.

אַ מאן פון אַיאר אכטאונדרייסיק מיט אַ גלאט גערא זירט פנים איז אריינגעקומען מיט אַ גוטמוטיקן שמייכל. דאס איז געווען ראסענער, אַ געוועזענער בערגמאן, וועלכער האט צוריק מיט דריי יאר פון אַ שטרייק אויפגעהערט צו ארבעטן. עס איז געווען אַ טיכטיקער ארבעטער, אבער אויך אַ גוטער רעדנער, צוליב וואס ער איז געווען די נשמה פון יעדן בונט און דער שעף פון די אומצופרידענע. זיין פרוי, ווי די פרויען פון פיל אנדערע בערגלייט האט זיך געהאט אַ שטיקעל שענק אין שטוב, נאר דערנאך ווען ראסענער האט פארלאזט די ארבעט, האט ער זיך אליין איבערגעגעבן דעם שענק און, צונויפזאמלנדיק א ביסל געלד, האט ער זיך איינגעפונדעוועט מיט זיין שענק הויז הארט נעבן די גרובן, ווי אַן ארויספאדערונג צו דער געזעלשאפט. איצט, האט זיין געשעפט אויפגעבליט, ביי אים איז געווארן דער צענטער פון אלע אומצופרידענע, און וועמענס הערצער, ער האט פאמעלעך געוועקט דעם צארן געגן דער געזעלשאפט.

— דאס איז אַ מאן, וועלכן איך האב היינט פרי צוגענומען, האט מאָע באלד דערקלערט. איז א:שר פריי ביי דיר איינע פון די צוויי שטובן און צי וואלסטו אים אויף צוויי וואכן געגעבן קרעדיט?

אין ראסענערס ברייטן געזיכט האט זיך אויסגעדריקט אומצוטרוי, ער האט געווארפן אן אויספרווונדיקן בליק אויף עטיענען און האט אפגעענטפערט נישט אויסדריקנדיק אפילו קיין באדויערן:

— מיינעביידע צימערן זענען פארנומען. נישט מעגלעך.

עטיען האט זיך פריער גערעכט אויף אזא ענטפער, דאך האט עס אים שמערצלעך באַרירט און ער האט זיך געוווּנדערט פארוואס עס איז אים אזוי שווער פונדאנען אוועקצוגיין. נאר מילא, ער וועט אוועקגיין, ווי נאר ער וועט זיינע דרייסיק סו דערהאלטן. דער בערגמאן וועלכער האט געטרונקען ביי דעם טיש האט זיך דערווייטערט. אלעמאל איז אַן אנדערער אריינגע-

קומען זיך דורכצעשווינקען דעם האלדז און באלד מיט שוועדע טריט צוריק ארויסגעגאנגען. עס איז געווען אן איינפאך אויסשווינקען דעם האלדז אן א שום פארגנינן, אן א שום ליידנשאפט, א שטימע באפרידיקונג פון א באדערפעניש.

— אזוי, איז קיין שום נייעס נישטא? האט ראסענער מיט א באזונדער טאן איבערגעפרעגט מאען, וועלכער האט מיט קליינע זופן אויסגעליידיקט זיין גלאז.

מאע האט אויסגעדרייט זיין קאפ און געזעען, אז נאר איין פטיען איז נאך דא.

— דאס נייעסטע איז, וואס מען האט זיך נאכאמאל געקריגט... יא, עס האט זיך געהאנדלט וועגן דעם פארבויען...

דאס פנים פונם שענק-באלעבאס איז געווארן פורפורוויט, דאס בלוט האט אים געשלאגן אין קאפ ארייַן, די באקן זיינע און די אויגן האבן געגליט. ענדלעך האט ער אויסגעשאסן:

— אהא! זיי האבן זיך שוין געפונען אן אויסרייד קלעער צו מאכן די פרייז, ווי נידריק!

די אנוועזנהייט פון עטיענען האט אים געשטערט. ער האט דאך ווייטער גערעדט און נאר פון צייט צו צייט האט ער אים צוגעווארפן בליקן פון אומצוטרוי. ער האט גערעדט פונם דירעקטאר האנעבא, פון זיין פרוי, פון דעם אינזשיניער נעגרעל נישט אנרופנדיק זיי דאבֵיי ביי די נעמען. ער האט געהאלטן אין איין איבערחזרן, אז אזוי קען עס שוין לאנג נישט אנהאלטן, פריער צי שפעטער, עס וועט מוזן קומען צו אן אויסברוך. דער עלענד איז שוין געווארן צו גרויס, ער האט אויסגערעכנט די פאבריקן וועלכע האבן זיך פארמאכט, די ארבעטער, וועלכע זענען אפגעזאגט געווארן, שוין א חודש צייט, אז ער פארטיילט אלע טאג מער ווי זעקס פונט ברויט. נעכטן האט מען אים דערציילט, אז הער דענעלין, דער באזיצער פון שכנותדיקע גרובן, ווייסט שוין אליין נישט ווי אזוי לעבנגער זיך אויפצוהאלטן. ענדלעך האט ער נאך דערהאלטן א בריוו פון ליל פול מיט באומרויקנדיקע גריסן.

— דו ווייסט, האָט ער געשעפּטשעט, דאָס איז געקומען פון דעם מאַן, וועלכן דו האָסט אַמאָל דאָ אין אַן אָוונט באַגעגנט.

נאָר ער איז געוואָרן איבערגעריסן. עס איז אַריינגעקומען זיין ווייב, אַ גרויסע, מאָגערע און לעבהאַפטע פרוי מיט אַ לאַנגער נאָז און בלאָלעכע פלעקן אויף די ליפּן. אין די פּאָליטישע געשוויאונגען איז זי געווען נאָך פיל ראַדיקאַלער פון איר מאַן.

— דער בריוו פון פלוכאַרטן! האָט זי זיך אַריינגעמישט. אָה, ווען ער זאָל דאָ זיין באַלעבאָס, וואָלט שוין אַלץ בעסער געווען.

עטיען האָט זיך פון אייניקע מינוט צוגעהערט צום געשפּרעך, האָט פאַרשטאַנען אין וואָס עס גייט און האט זיך אויפגערעגט בײַ דעם געדאַנק פון דעם עלענד און דער אידעע פון נקמה. דערהערנדיק פּלוצים דעם נאָמען, האָט ער אויפגעציטערט. געגען זיין ווילן האָט ער זיך אויסגערעדט אין דער הויך:

— איך קען אים, פלוכאַרכטן.

מען האָט אים אָנגעקוקט און ער האָט געמוזט צוגעבן:

— יאָ, איך בין אַ מאַשיניסט, ער איז געווען אין ליל מיין געהילפס-מייסטער... ער איז אַ פעיקער מענטש, כ׳האָב מיט אים אָפט געשמועסט.

ראַסענער האָט אים נאָכאַמאָל באַטראַכט, נאָר דאס מאָל איז זיין פּנים געווען אינגאַנצן געענדערט און ער האָט אויסגעדריקט מיטגעפיל. צנדלעך האָט ער זיך געווענדעט צו זיין פרוי:

— מאַע האָט דעם הער געבראַכט, ער איז זיין וואַגנשיבער, און האָט געפרעגט, צי מיר האָבן נישט אויבן אַ צימער פריי און צי מיר וואָלטן נישט געקענט גיבן דעם יינגערמאַן קרעדיט אויף פירצן טאָג. אין אייניקע ווערטער איז די זאַך געשלאָסן געוואָרן. מאָרגן קלייבט זיך אַרויס אַ שכן און עס וועט שוין זיין פריי אַ צימער. איצט האָט דער באַלעבאָס זיך געפילט שוין פריי און גערעדט וואָס ער האָט געוואָלט. ער האָט

געהאלטן אין איין איבערחזרן, אז ער פאַרלאַנגט פון די אַרבעטס-געבער נאָר דאָס מעגלעכע, נישט ווי אַנדערע, וואָס פאָדערן אוממעגלעכע זאַכן. זיין פרוי האָט געהויבן די אַקסלען, זי האָט געפאָדערט איר רעכט אינגאַנצן.

— אַ גוטע נאַכט, האָט איבערגעריסן מאַע. דאָס אַלץ וועט נישט ענדערן דעם עצם ענין פון אַראָפּלאָזן זיך, און כּל-זמן מען וועט זיך אַראָפּלאָזן, וועט מוזן זיין אַזעלכע, וועלכע וועלן דאָרט געפונען זייער סוף... קוק זיך נאָר אָן, זיך אַליין, וואָס פון דיר איז געוואָרן צייט דו האָסט די גרובן פאַרלאָזט.

— יאָ, איך בין צוריק צו די כּוחות געקומען, האט ראַסענער מסכּים געווען.

עטיען האָט באַגלייט דעם בערגמאַן ביז דער טיר און אים אָפּגעדאַנקט, אָבער ער האָט נאָר אַ שאָקל געטון מיטן קאָפּ, נישט זאָגנדיק קיין וואָרט און עטיען האָט אים געזעען שווער זיך אויפהייבן אויף דעם וועג, וועלכער האָט געפירט אין אַרבעטסדאָרף, די מאַדאַם ראַסענער, וועלכע האָט געמוזט באַדינען די געסט, האָט אים געבעטן צוּוואַרטן אַ רגע, וועט זי אים פירן אין זיין צימער, ווו ער וועט זיך קענען אַרומוואַשן. זאָל ער בלייבן ? ער האָט זיך געוואַקלט. אים איז אַ שאָד געווען די פרייהייט אויף די ברייטע שליאַכן ; פון איין זייט דער הונגער און פון דער צווייטער דאָס זיין זיך אַליין באַלעבאָס. אים האָט זיך אויסגעדאַכט, אז פון זיין אָנקום אין די גרובן איז שוין פאַרריבער מער ווי אַ יאָר, און אין זיין אינערן האט עטוואָס געבונטעוועט זיך געגן דעם לעבן, וואָס ער וויל איצט אָנהייבן פירן, זיין שטאָלץ איז אויפגעבראַכט געוואָרן ביי דעם געדאַנק באַהאַנדלט צו ווערן ווי אַ בהמה, וועלכע מען טרעט מיט די פיס.

אין דער צייט ווען עטיען האָט אזוי געפירט זיין אינער-לעכן קאַמפּף, האָבן זיינע בליקן אַרומגעבלאַנדזשעט אויף די ווייטע פעלדער. ער האט געוווּנדערט : ער האט זיך נישט אזוי פאָרגעשטעלט די געגנט, ווען דער אַלטער באַנעמאַר האט אים אָנגעוויזן אויף איר מיט אַ האַנטבאַוועגונג. פאר אים, אין טאָל,

איז געלעגן דער פּאַרעי מיט זיינע הילצערנע און געמויערטע געביידעס, דער סאַרטיר־שטאַל, טורעם, מאַשינעריע־הויז און בלאָס־רויטן קוימען, אַלץ צוזאַמענגעדריקט און פון אַ זייער נישט פריינטלעך אויסזען. אַרום די געביידעס האָט זיך געצויגן אַ פירעקיקער רוים, וועלכער האָט אויסגעזען צוליב די הויפנס קוילן, וועלכע זענען געווען פּאַלדנווייז צעלייגט, ווי אַ טינט־אָזערע. רעכטס האָט אַ בראָג אַראָפּ פאַרשטעלט דעם אויסבליק. ערגעץ גאָר ווייט האָבן ווייסע פלעקן אָנגעוויזן אויף די שטעט מאַרשיען אין צפון זייט און מאַסטו צו דרום צו. אין דער צייט ווען פון מזרח האָט דאָס וועלדל פון פאַנדאַם מיט אַ בלאָלעכע ליניע פון באַבלעטערטע ביימער געזוימט דעם האָריזאָנט. און אונטער דעם בלאַסן הימל, אין דעם מאַטן ליכט פון דעם ווינטער־נאָכמיטאָג, האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז אַלץ איז שוואַרץ פון דעם פּאַרעי, אַז דער קוילנשטויב לאָזט זיך אַראָפּ אויף אַלע פעלדער, ציט איבער אַלע ביימער, באַדעקט אַלע וועגן און פאַרבט אין שוואַרצן די גאַנצע וועלט.

עטיען האָט באַטראַכט דאָס בילד און אַממייסטן האָט אים פאַרוואונדערט דער קאַנאַל, דאָס קאַנאַליזירטע טייכל סקאַרפּע, וועלכעס ער האָט ביינאַכט נישט באַמערקט. דער קאַנאַל האָט זיך געצויגן אין אַ גלייכער ריכטונג פון פּאַרעי קיין מאַרשיען צו, אַ מאַטע זילבערנע סטענגע פון צוויי מייל די לענג, אַן אַלעע, איינגעפאַסט אין צוויי שורות גרויסע ביימער, צווישן וועלכע די מאַט־שימערירנדיקע וואַסער־שטרייפן עס האָבן זיך פאַרלוירן אין די גרינע ברעגן. נאָענט פון די גרובן האָט זיך געפונען אַ קליינער פּאָרט פאַר די שיפלעך, וועלכע האָבן אויפגענומען די קוילן דירעקט פון די באַנען. דערנאָך האָט דער קאַנאַל זיך פאַרקירעוועט, דורכשניידנדיק די זומפּן, און אויסזעענדיק מיט דער געאָמעטרישער פּינקטלעכקייט פון זיין גראַדלינקן לויף, ווי דער לעבנס־אָדער פון די פּוסטע פעלדער.

עטיענס בליק האָט זיך געווענדעט פונם קאַנאַל אויף דעם ״״יִטעטס־דאָרף, פון וועלכן מען האָט אַרויסגעזען נאָר די רויטע [illegible] דערנאָך האָט [illegible] זיך צוריק אומגעקערט צום פּאָרעי

און האָט זיך אָפּגעשטעלט בײַ דעם לײמיקן גרוב אויף צוויי גרויסע הױפֿנס ציגל, װעלכע מען האָט דאָ אויפֿן אָרט אויסגעפּערטיקט און געברענט. הינטער אַ ברײטער־צוים איז דורכגעגאַנגען אַן אָפּצווײַגונג פֿון דער אײַזנבאַן פֿון דער געזעלשאַפֿט. אײנאַונאײנציקער װאָגאָן, װעלכן עטלעכע מענטשן האָבן געשטופּט האָט אָנגעמאַכט אַ שטאַרקן גערויש. עס איז שוין נישט געווען מער די געהײמניספֿולע טונקלקײט, דאָס אומפֿאַרשטענדלעכע דונערן, דאָס ליכט פֿון אומבאַקאַנטע אויפֿפֿלאַמענדע שטערן. מיטן פֿרימאָרגן זענען די אויוונס און קאָקס־פֿײערן געוואָרן בלײכער.

עטיען האָט זיך פּלוצים באַשלאָסן, מעגלעך, אז ער האט געהאָפּט אינם אַרבעטס־דאָרף װײטער צו זען קאַטערינעס העלע אויגן, און מעגלעך אז דאָס איז געווען גיכער אַ געפֿיל פֿון בונט, װאָס איז אים געקומען פֿון פֿאַרעי. ער האט עס אַלײן נישט געוווסט, נאר אַ שטארקער ווילן האָט אים באַהערשט נאָכאַמאָל זיך אַראָפּלאָזן אין די גרובן כּדי צו לײדן און קעמפֿן. ער האט שטאַרק געקלערט פֿון די מענטשן, פֿון װעלכע עס האָט גערעדט באַנעמאר, פֿון דעם זאַטן אָפּגאָט, װעלכער זיצט אונטער זיך און פֿאר װעמען צען טויזנט ארבעטער אָפּפֿערן מיטן לעבן, נישט קענענדיק אים אפֿילו.

צווייטער טייל.

דאָס אייגנטום פון גרעגואַר, לאַ פּיאָלען, איז געלעגן אַ צוויי קילאָמעטער צו מזרח צו פון מאָנטסו אויף דעם שליאַך, וואָס האָט געפירט צו זשואַסעל. דאָס איז געווען אַ גרויסע סטיללאָזע געביידע, וועלכע איז געבויט געוואָרן אין אָנהייב פון פאָריגן יאָרהונדערט. פון די פריערדיקע גרויסע שטחים ערד, וועלכע האָבן פריער געהערט דערצו, איז איבערגעבליבן נאָר אַ דרייסיק העקטאַר, אַרומגערינגלט פון מויערן. די געביידע איז געווען אַרומגערינגלט פון אַ גאָרטן, וועמענס פרוכטן און גרינוואַרג עס האָט געשמט, אַלס די בעסטע אין דער גאַנצער געגנט. דאַגעגן האָט געפעלט אַ פּאַרק און זיין אָרט האָט פאַרטרעטן אַ קליין וועלדל. די אַלעע פון אַלטע לינדן, וועלכע האָט זיך געצויגן אַ דריי הונדערט מעטער און האָט געפירט פון דעם טויער ביז די טרעפּ פון דעם הויז, איז געווען איינע פון די מערקווירדיקסטע זאַכן דאָ אין דער פוסטער געגנט, אויף וועלכער מען האָט געקענט איבערציילן די גרויסע בוימער פון מאַרשיען ביז באָגניעס.

היינט איז די פאַמיליע גרעגואַר אויפגעשטאַנען אַכט אַ זייגער אין דער פרי. געוויינלעך, פלעגט מען דאָ אויפשטיין ערשט אין אַ שעה שפּעטער, שלאָפנדיק זער גערן אַ סאַך; נאָך דער שטורם, וועלכער האָט אַ גאַנצע נאַכט געווילדעוועט, האָט אויפגעוועקט אַלעמען. אין דער צייט, ווען דער מאַן איז אַרויסגעגאַנגען באַטראַכטן, צי דער ווינט האָט ערגעץ-ווו נישט אָנגעמאַכט קיין שאָדן, איז די מאַדאַם גרעגואַר אין שטעק-שוך און אין אַ פלאַנעלענעם שלאָפראָק אַראָפּגעגאַנגען אין קיך. זי איז געווען אַ קליינע און דיקע פרוי פון אַ יאָר אַכט און פופ-

ציק און האָט מיט אירע ווייסע האָר אויסגעזעען ווי אַ גרוי-סע לי[illegible].

מעל[illegible]יע, האָט זי געזאָגט צו דער קעכין, איר קענט היינט [illegible] דעם קוכן פרי, ווייל דאָס טייג איז שוין פאַרטיק. די פריילין וועט ערשט אויפשטיין אין אַ האַלבע שעה און זי וועט עס קענען עסן מיט איר שאקאָלאַד... דאָס וועט זיין פאַר איר אַן איבערראַשונג.

די קעכין אַן אַלטע און מאגערע פרוי, וועלכע האָט שוין ביי זיי דרייסיק יאָר געדינט, האט געשמייכלט.

— יאָ, אמת, דאָס וועט ווירקלעך זיין אַ זעלטענע איבע-ראַשונג... די פליטע איז געהייצט און דאָס הייוועלע איז זי-כער ווארעם; און אויסער דעם קען מיר האָנאָרינע צוהעלפען.

האָנאָרינע איז געוועזן אַ מיידל פון אַ יאָר צוואַנציק, וועל-כעס איז אויפגענומען געוואָרן נאָך אַלס קינד אין דעם הויז, דאָ דערצויגן געווארן און איצט האָט זי געדינט אַלס קאמערמיידעל. דער גאַנצער דינער-פערסאָנאַל איז אויסער די צוויי פרויען באשטאנען נאָך פון דעם קוטשער, פראַנציס, וועלכער האט דערלעדיקט אַלע שווערע אַרבעטן. אַ גערטנער און אַ גערטנע-רין האָבן זיך באשעפטיקט מיטן גרינוואַרג, פרוכטן, בלומען און היגערצוכט. און ווייל די באציונגען צו דער דינערשאַפט זענען דאָ געוועזן פאטריארכאלע, כמעט קרובהשע, האט זיך דא-ריבער דאָס קליינע וועלטל געלעבט אין דער בעסטער פריינטשאַפט.

די מאַדאַם גרעגואַר, וועלכע האט דעם סיורפריז מיט דעם קוכן אויסגעטראכט נאָך אין בעט, איז נאך געבליבן אין קיך צו זעען ווי מען שטעלט אריין דאָס טייג אין הייוועלע.

— און ער זאָל ווערן גוט ברוין, נישט אמת? האט מאדאם גרעגואַר באפוילן, אריינגייענדיק אין שפייזצימער.

כאָטש דאָס גאנצע הויז איז געוועזן באהייצט דורך צענ-טראלער באהייצונג, דאָך האָט אין שפייזצימער געברענט א קוילנפייער. איבעריגנס, איז דאָ אַלץ געוועזן איינגעאָרדנט אָן א שום לוקסוס: א גרויסער טיש, שטילן און א בופעט; נאָך

צוויי באקוועמע לעהנשטולן האָבן פארראטן די ליבע צו פאר־
גניגן און לאנגע פארדייאונגס־שעה. אין סאלאָן אריין איז מען
קיינמאל נישט געקומען. דאָ האָט די פאמיליע פארבראכט דעם
גאנצן טאָג.

באלד איז אויך צוריקגעקומען הער גרעגואר. ער האָט
געטראָגן א קורצן בארבענטע פאלטא און נישט קוקנדיק אויף
זיינע זעכציק יאָר האָט זיין בכבודיק און גוטמוטיק געזיכט נאָך
געענוג ראָזיק אויסגעזען אונטער דעם שניי פון זיינע געלאָקטע
האָר. ער האָט געשמועסט מיט דעם קוטשער און גערטנער ;
קיין שום שאָדן איז נישט געשען, אויסער א קוימען, וואס
איז איינגעפאלן. יעדן פרימאָרגן האָט ער ליב געהאט ארומצו־
גיין און באטראכטן לא פיאָליע, וועלכעס איז נישט געווען אזוי
גרויס, עס זאָל אים פארשאפן ענמת־נפשן, און פון וועלכן ער
האָט דאָך ארויסגעצויגן אלע פארגעניגנס, וואס עס געניסט א
גוטבאזיצער.

— און סעסיל ? האָט ער געפרעגט, שטייט זי דען היינט
נאָך נישט אויף ?

— איך פארשטיי נישט גארנישט, האָט אָפגעענטפערט זיין
פרוי, מיר האָט זיך אויסגעדאכט, אז איך האָב געהערט א
רויש אין איר צימער.

דער טיש איז שוין געווען געדעקט. דריי טאצן זענען
געווען אויסגעשטעלט אויף דעם ווייסן טישטוך. האנארינען
האָט מען א וועקגעשיקט זעען וואָס דאָס פריילין מאכט. נאָר
זי איז באלד צוריקגעקומען און איינהאלטנדיק זיך פון געלעכט״ר
האָט זי מיט א שטיל קול, גלייך מען זאָל זי קענען הערן
אויבן אין שלאפצימער, געזאָגט :

— אָה ! ווען דער הער און די מאדאם זאלן זעען דאָס
פריילין . . . זי שלאפט, אָה ! זי שלאפט, אזוי ווי א יעזוס־קינ־
דעלע . . . מען קען זיך גאָר דאָס נישט פאָרשטעלן, עס איז
א פארגעניגן איר אָנצוקוקן...

דער פאָטער מיט דער מוטער האָבן זיך איבערגעוואָרפן
מיט א צערטלעכן בליק. ער האָט געזאָגט שמייכלנדיק .

— ווילסטו זי גיין זעען?

מיין אָרעם מיידעלע! האט זי געזאָגט. איך גיי.

און זיי זענען ביידע צוזאמען ארויפגעגאנגען. דאס צימער איז געווען דאס איינציקע אין וועלכן עס האָט געהערשט אַ געזויסער לוקסוס; עס איז געווען אויסגעשלאָגן מיט בלוי זייד און דאס ווייס־לאַקירטע מעבל איז אויך מיט בלוי זייד געווען איבערגעצויגן, די עלטערן האבן צופרידנגעשטעלט דעם קאַפריז פון זייער צעבאַלעוועט קינד, און דעם ווייסן בעטל איז אינם האלבן ליכט, וואס האט ארייננעדרונגען דורך די פאָרהאַנגעס, געשלאָפן אַ יינג מיידל, די באַק אָנגעלענט אויף דער נאקעטער האנט. זי איז נישט געווען שיין, צו קרעפטיק, צו רייף פאר אכטצן יאָר, אבער זי האָט געהאט אַ זעלטענעם, מילך־ווייסן קאָליר פון פנים, ברוינע קאַשטאַן־האָר, אַ קיילעכדיק פנים און אַ פארריסן נעזל, וועלכעס איז געזיצן צווישן צוויי דיקע בעקלעך. איר קאלדרע האט זיך אראָפגערוקט און זי האָט אזוי ואנפט געאָטעמט, איז איר שוין פאָלקאמען אנטוויקלטע ברוסטן :אבן זיך קוים באַוועגט.

— דאס האט דער פארשאָלטענער ווינט איר געשטערט אן אויג צו צומאכן, האט די מוטער שטיל געזאגט.

דער פאָטער האט איר מיט אַ האנטבאוועגונג געגעבן אַ צייכן זי זאל שווייגן. ביידע האָבן זיך איינגעבויגן און באַטראכט מיט אנטציקונג אין דער דאזיקער נאָענטער ייִנגפרוי, דאס אויסגעבעבנקטע קינד, וועלכעס איז זיי געקומען אזוי שפעט, ווען זיי האָבן זיך דאָרויף שוין אליין נישט געריכט. דאָס מיידל איז אלץ געשלאפן נישט פילנדיק, ווי נאענט זיי האבן זיך איינגעבויגן צו איר געזיכט. נאָר אט איז אַ לייכטער שאטן איבער איר געזיכט פאַריבער און די עלטערן, מורא־האָבנדיק, אז זי זאל זיך נישט אויפכאפן, האָבן זיך אויף די שפיץ־פינגער צוריקגעצויגן פון דעם צימער.

— ש...ש...שאַ! האט געזאָגט הער גרעגואר שוין אויף דער טיר, ווען זי איז ביינאַכט נישט געשלאָפן מוז מען זיי איצט לאָזן שלאָפן.

— וויפיל זי וועט וועלן, די קליינע, האָט צוגעגעבן די מאַדאם גרעגוואר. מיר וועלן וואַרטן.

זיי זענען צוריק אַראָפּגעשטיגן און זיך געזעצט אין די גרויסע פאַטעלן פון שפּייז-צימער; אין דער צייט ווען די דינערינס האָבן געשפּאסט איבער דעם צו לאַנגען שלאָפן פון דער פריילין און, נישט באַקלאָגנדיק זיך, געהאַלטן דעם שאָקאָלאַד איף דער פּליטע, ער זאָל נישט קאַלט ווערן. הער גרעגוואר האט גענומען אַ צייטונג אין האנט אַריין; זיין פרוי האט געשטריקט אַ וואָלענע קאָלדרע. אין שטוב איז געווען זער וואַרעם, קיין שום גערויש האָט זיך נישט געהערט אין דעם גאַנצן הויז.

דאס גאנצע פאַרמעגן גרעגוואַרס, ביי אַ פערציק טויזנט פראַנק איינקונפט, האָט זיך אינגאַנצן געפונען אין אַן אקציע פון גרובן אין מאָנטסו. זיי האָבן גערן דערציילט די געשיכטע ווי אזוי עס איז אַנטשטאַנען זייער פאַרמעגן, וועלכע איז פארגעקומען אין דערצייט, ווען די געזעלשאַפט האט זיך געגרינדעט.

אין אָנהייב פון פאָריגן יאָרהונדערט האט אין דער גאַנצער געגנט פון ליל ביז וואלענסיען פּלוצים אויסגעבראָכן אַ קוילן-עפּידעמיע. דער דערפאָלג פון די קאָנצעסיאָנערן, וועלכע האבן נאָכדעם געזאָלט די גרובן-געזעלשאַפט פון אַנצין בילדן, האָבן אַלעמען דעם קאָפּ פאַרדרייט. אין יעדער אָרט האט מען דעם באָדן אונטערזוכט און די געזעלשאפטן און קאָנצעסיעס זענען אויסגעוואַקסן איבער נאַכט ווי שוואַמען. צווישן די קוילנזוכערס פון יענער צייט האָט זיך באַזונדער אויסגעצייכנט דער באַראָן דעסריומאָ מיט זיין העלדישקייט און עקשנות. פערציק יאָר האט ער אומאויפהערלעך געקעמפּפט מיט פאַרשידענע שטערונגען.

די ערשטע גראָבונגען זענען געווען אומזיסט, די אַנדערע ווידער, וועלכע מען האט בייגעקומען נאָך לאַנגע חדשים פון ארבעט, זענען פארשיט געוואָרן, דערנאך האט אויסגעבראָכן אַ וואַסער אוי די ארבעטער פארטרינקן, אזוי האבן די ערד-

אַרבעטן הונדערטער, טויזנטער פראנק פארשלונגען; דערנאָך פאַרשידענע פאַרדריסלעכע פעלערן, אַ פּאַניק צווישן די אַקציאָ־נערן, מחלוקתן מיט די גוטבאַזיצער, וועלכע האָבן נישט געוואָלט אָנערקענען די קעניגלעכע קאָנצעסיעס. ווען מען האָט פריער נישט מיט זיי אונטערגעהאַנדלט. ענדלעך האָט עס אים אָפּגעגליקט צו גרינדן די געזעלשאַפט, דעסריומאַ, פּאַקענואַ עט קאַמפּ. אויף צו עקספּלאָאַטירן די גרובן אין מאַנטסו, און ווען די גרובן האָבן שוין אָנגעהויבן גיבן פאַרדינסט, האָבן זיי די צוויי שכנותדיקע אונטערנעמונגען, איינער פון דעם גראַף פון קוגני און די צווייטע פון זשואַסעל, וועלכע האָט געהערט צו דער געזעלשאַפט קאָרניל אין זשענאַרד דורך זייער קאָנקורענץ ווידער אָנגעהויבן צו דערדריקן. צום גליק איז אין יאָר 1760 געקומען צו אַן אויסגלייך צווישן די דריי געזעלשאַפטן און זיי האָבן זיך אַלע אין איין אונטערנעמונג פאַרשמאָלצן. אַזוי איז געגרינדעט געוואָרן די געזעלשאַפט פון די קוילנגרובן אין מאַנטסו, וועלכע עקזיסטירט נאָך ביז אין היינטיקן טאָג.

אין דער צייט האָט דער באַראָן געהאַט אין זיין באַזיץ לאַ פּיאָלען, צו וועלכן עס האָט געהערט דריי הונדערט העקטאַר לאַנד, און האָט געהאַט צו זיין דינסט אַלס פאַרוואַלטער האָנאָרע גרעגואַר, אַ יונגערמאַן פון פּיקאַרדיע, דער עלטער־זיידע פון לעאָן גרעגואַר סעסילס פאָטער. ווען עס האָט זיך געבילדעט די גרובן־געזעלשאַפט אין מאַנטסו, האָט זיך האָנאָרע געלאָזט פאַר־פירן און אויך איינגעהאַנדלט אַ חלק פאַר צען טויזנט ליוור האַלטנדיק אין איין ציטערן, אַז ער באַגנבעט זיינע קינדער דערמיט וואָס ער נעמט אַראָפּ אַזאַ סומע פון די אָפּגעשפּאָרטע פופציק טויזנט פראַנק. זיין זון עזשען האָט ווירקלעך זייער ווייניק געהאַט דערפון, און היות ער האָט די איבעריקע פערציק טויזנט פראַנק פון זיין טאַטנס ירושה אָנגעווירן אין אַ נישט געלונגענע אונטערנעמונג, האָט ער געמוזט לעבן גענוג באַשיידן. נאָר די הכנסה פון דעם טייל איז אַלעמאָל געוואָרן מער און פעליסיען האָט שוין ווידער געהאַט אַ פאַרמעגן, אַזוי, אַז ער האָט געקענט פאַרווירקלעכן דעם טרוים פון זיין זיידן,

דעם אַמאַליקן פּאַרוואַלטער, און אַפּקויפן פאַר אַ קליינינקייט דאָס
נאַציאָנאַליזירטע גוט. דאָך די פאָלגנדע יאָרן זענען געווען
שלעכטע, עס זענען געקומען די רעוואָלוציאָנערע קאַטאַסטראָפעס
און די בלוטיקע מפּלה פון נאַפּאָליאָנען. ערשט לעאָן גרעגואַר
האָט אין אַ ווינדערלעכער מאָס גענאָסן די פרוכט פון דעם געלד,
וועלכע דער עלטער זיידע גבֿיר האָט אריינגעלעגט מיט אַזוי
פיל מורא און ציטערניש. פון דעם יאָר 1820 האָבן זיי אריינ-
געבראַכט הונדערט פּראָצענט, צען טויזנט פראַנק יערלעך; אין
יאָר 1844 האָבן זיי אריינגעבראַכט צוואַנציק טויזנט פראַנק און
אין יאָר 1850 פערציק טויזנט פראַנק יערלעך. צוויי יאָר האָבן
די דיווידענדן דערגרייכט אפילו ביז דער לעגענדאַרישער צאָל
פון פופציק טויזנט אַ יאָר; אויף דער לילער בערזע איז
זיין טייל געשאַצט געוואָרן אין אַ מיליאָן, אַזוי אַרום האָט איין
איין יאָרהונדערט זיין חלק געשטיגן אויף הונדערט מאָל
אַזויפיל.

ווען מען האָט דעם הער גרעגואַר געראָטן צו פאַרקויפן
זיין אַקציע ביי דעם הויכן קורס, האָט ער געשמייכלט דערפון.
דערנאָך, ווען אין אַ זיבן חדשים שפּעטער איז דער קורס גע-
פאַלן אויף זעקסהונדערטטויזנט, האָט דער הער גרעגואַר גאָן
אַלץ געשמייכלט און גאָרנישט באַדויערט, וואָס ער האָט פריער
נישט פאַרקויפט, ווייל די גאַנצע משפּחה האָט געהאַט אַ שטאַרקן
צוטרוי צו אירע גרובן און האָט געהאָפט, אַז זי וועט זיך צו-
ריק הייבן. מיט דעם פעסטן גלייבן האָט זיך נאָך פאַרייניקט
די דאַנקבאַרקייט פאַר אַן אונטערנעמונג, וועלכע האָט ערנערט
די משפּחה אין משך פון אַ גאַנצן יאָרהונדערט, נישט פאָדערנ-
דיק קיין שום אַרבעט. און זיי האָבן געהאַט אַן אָבערגלויבע-
רישן פחד, זייענדיק כמעט איבערצייגט, אַז ווען זיי זאָלן פון
זייער אַקציע מאַכן געלט, און דאָס געלט אין שאַפע אריינ-
לייגן, וואָלטן זיי דערפון שוין פונלאַנג גאָרנישט געהאַט.

איבעריגנס, האָט דאָס גליק גערעגנט אויף דעם הויז. הער
גרעגואַר האָט נאָך זייענדיק גאָר יינג חתונה געהאַט מיט דער
אַפּטייקערס טאָכטער פון מאַרשיען, אַ מיאוס מיידל אָן אַ שום

פארמעגן, וועלכער ער האָט אנגעבאטן און איר ליבע באַקומען. זי איז געווען אינגאַנצן פאַרשלינגען מיט איר באַלעבאַטישקייט, געווען אנטציקט מיט איר מאַן און נישט אָנערקענט קיין אַנדער ווילן אויסער זיינעם. איר געשמאַק איז שטענדיק געווען דערעלבער וואָס זיינער און ביידע האָבן געהאַט דעמזעלבן אידעאַל פון אַ צופרידן לעבן; שוין פערציק יאָר, אז זיי האָבן זיך ביידע אזוי געלעבט אין געגנזייטיקער ליבע און אַכטונג. דאָס איז געווען אַ לעבן לויט שטרענגע און אומפאַרענדערלעכע כללים, אין וועלכע די פערציק טויזנט פראַנק זענען אויפגעגעסן געוואָרן שטיל אָן אַ שום גערויש, אָפּגעשפּאָרט האט מען נאר פאר טעסילן, וועלכע האט מיט איר שפּעטן געבורט אַריינגעבראַכט א געוויסע אומאָרדנונג אין דעם בודזשעט. נאָך איצט האָבן זיי אַלע אירע קאפריזן ערפילט: א צווייט פערד, נאָר צוויי וואגנס, טואַלעטן פון פּאַריז. נאָר זיי האָבן געהאט דערפון אַלץ אַ באַזונדערן פאַרגעניגן, זיי האָבן גאָרנישט אויסגעפונען קיין צו-שיינס פאר זייער טאָכטער, דאביי האָבן זיי זיך פערזענלעך אזוי אפגעהיט פון אַלץ, וואָס איז ניי, אז זענען כמעט געבליבן טריי דער מאָדע פון זייער יוגנט. יעדע אויסגאַבע, וועלכע האָט נישט אריינגעבראכט קיין פּראָפּיט, האָט זיי אויסגעזעצן נאריש. פּלוצים האָט זיך אויפגעעפנט די טיר און א קרעפטיקע שטימע האט אויסגערופן:

— נו: וואָס איז דאס? מען פרישטיקט גאָר אָן מיר?

דאָס איז געווען טעסיל, אזוי ווי זי איז נאר פונם בעט אראפגעשפרונגען, נאך מיט פארשלאפענע אויגן. זי האָט נאר ווי אזוי עס איז נישט אירע האָר פארדרייט און ארויפגעווארפן אויף זיך א ווייסן, וואָלענעם מאָרגנ-ראָק

— אָה ניין, האָט זיך אנגערופן די מוטער, דו זעסט דאך, אז מיר ווארטן אויף דיר... דער שטורם האָט דיר זיכער געשטערט צו שלאָפן, מיין אָרעמע קליינינקע!

דאָס יינגע מיידעל האָט איר אָנגעקוקט דערשטוינט.

— א שטורם?... איך ווייס פון גארנשט, איך האָב זיך די גאנצע נאכט נישט גערירט.

דאָס האָט אלעמן אויסגעזעצן קאמיש און אלע דריי האָבן

זיך צעלאכט, אפילו די דינעריגס, וועלכע האָבן אריינגעבראכט דעם פרישטיק, האָבן אויך געלאכט, אזוי קאמיש האָט ביי אלע־מען אין די אויגן אויסגעזעען דאס, וואס די פריילין איז צוועלף שעה דורכאנאנד געשלאפן!

— וואס! ער איז שוין אפגעבאקן? האט אויסגערופן סע־סיל. דאס הייסט א סיורפריז!... ער איז נאך ווארם. דאס וועט זיין אויסגעצייכנט צו דער שאקאלאד!

ענדלעך האבן זיך אלע געזעצט צום טיש, די פארע האט זיך אויפגעהויבן פון די גלעזער שאקאלאד און מען האט נישט געערדט פון גארנישט אויסער פון דעם קוכן. מעלאניע און הא־נארינע זענען נאך געבליבן שטיין ביי דעם טיש, דערציילנדיק פארשידענע פרטים פון דעם באקן און צוקוקנדיק ווי די בא־לעבאַטים מיט פעטע גלאַנצנדיקע ליפּן שלינגען איין דעם קוכן, האָבן זיי באשטעטיקט, אז עס איז אַן אמתער פארגניגן צו באקן אַ קוכן, ווען מען זעט נאָכדעם, ווי ער שמעקט די באלעבאַטים.

פלוצים האָבן אנגעהויבן די הינט צו בילן. מען האט געגלויבט, אַז דאָס זאָגן זיי אָן דאָס אנקומען פון דער קלאוויר־לערערין, וועלכע פלעגט יעדן מאָנטיק און פרייטיק קומען פון מארשיען. אויך פלעגט קומען אַ לערער פון ליטעראַטור. די גאנצע לערע אירע האט, אזוי אַרום, דאס יינגע מיידל באַקו־מען אין לא פיאלען און זי האט געקענט נאכגיבן אלע אירע קאפריזן, ארויסווארפנדיק דורכן פענצטער יעדעס ביכל, וואס האט איר געלאנגווייליקט.

האנארינע איז געגאנגען זעען ווער דאס איז.

— עס איז הער דענעולין, האט זי געמעלדעט צוריק־קומענדיק.

הינטער איר איז געגאנגען דענעולין, אַ שוועסטערקינד פון דער הערשאפט גרעגואר; מיט זיין פרייען האלטן זיך, הויכער שטימע, און לעבעדיקער באוועגונג האט ער אויסגע־זעען ווי אן אמאָליקער ארטילעריע־אפיציר; נישט קוקנדיק אויף זיין פופציק־יעריקן עלטער, איז זיין קורצגעשוירענע באָרד און לאנגע וואנצעס געווען נאך עכט שווארץ.

— יא, איך בין עס. גוטמארגן!.. שטערט אייך נישט!

ער האט זיך אנידערגעזעצט, אין דער צייט, ווען די פאמיליע האט אים באגריסט. דערנאך האבן זיי זיך צוריק גענומען צו זייער שאקאלאד.

— האסטו מיר עפעס מיטצוטיילן? האט געפרעגט דער הער גרעגואר.

— ביין, גארנישט, האט הער דענעולין געאיילט צו ענטפערן, איך האב געמאכט אַ מארגנשפאציר, כדי זיך אַ ביסל צו דערפרישן, און אזוי ווי איך בין דורכגעגאנגען דורך אייער הויז, האט זיך מיר פאר וואלט אייך אפגעבן גוט-מארגן.

סעסיל האט זיך נאכגעפרעגט נאך זשאננען און לוסיען, ויינע טעכער. זיי פילן זיך אויסגעצייכנט; די ערשטע קען מען נישט אבּרייסן פון איר מאלן, און די צווייטע, די עלטערע זיצט פון פרי ביז נאכט ביי דעם קלאוויר און בילדעט אויס איר שטימע. זיין שטים האט אַ ביסל געציטערט, אונטער די אויסברוכן פון פריילעכקייט האט ער פארבארגן אן אומצופרידנהייט.

— און איז די גרובן גייט עס אַלץ גוט? האט געפרעגט הער גרעגואר.

— כאפט עס דער טייוול! דער פארשאלטענער קריזיס ברענגט אונדז אלע צרות...אָה! מיר וועלן מוזן איצט באַצאָלן פאר די אלע גוטע יאָרן! מען האָט צופיל פאַבריקן געבויט, צופיל אייזנבאַנען דורכגעפירט, צופיל קאַפּיטאַל אַריינגעלעגט אין אַ ריזיקער פּראָדוקציע. און היינט איז דאס געלט זעלטן און מען ציט נאר ארויס אזוי פיל, וויפיל מען דארף האָבן צום פארקער... צום גליק דארף איך גאָרנישט פאַרצווייפלען, ווייל איך וועל מיר סיי-ווי דערפון צוריקציען.

ער האט אויך געירשנט, ווי זיין קוזין, איין אקציע אין די גרובן פון מאנטסו, נאָר אלס ענערגישער אינזשעניער, האָט ער זיין חלק פאַרקויפט, ווען ער האט נאָך געהאַלטן אַ מיליאָן, און געטריבן פון דעם חשק זיך צו ערווערבן אַ קעניגלעך פארמעגן, האָבן זיך אים געחלומט פאַרשידענע אונטערנעמונגען,

שוין פון אייניקע מאָנאטן, אז ער האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ געוויסן פּלאַן. זיין פרוי האט באַקומען פון אַ פעטער בירושה די קליינע קאָנצעסיע פון וואנדאם, ווו עס האבן זיך געעפנט ערשט צוויי גרובן, זשאַן-באַרט און גאַסטאַן-מאַריע; זיי זענען געווען אין אזא פאַרלאזטן צושטאַנד, אז די עקספּלאָאַטאציע האט קוים די קאסטן געדעקט. ער האָט געטרוימט נאר פון צו באַנייען און ערפרישן זשאַן-בארט, אויפצושטעלן אַ נייע מאשין און די שארטע צו דערווייטערן, אין דער צייט ווען גאַסטאָן-מאַריע האט ער באטראכט נאר ווי אַ וואסער־שאכט. מען וואלט דעמאלט געקאנט, האט ער געזאגט, שארן געלט. זיין געדאַנק איז געווען אַ ריכטיקער, דאך, דער מיליאן, וועלכן ער האט דארויף באנוצט, האט די געוואונשטע רעזולטאטן נישט געבראכט, ווייל פונקט אין דער צייט האט אויסגעבראָכן דער קריזיס און נישט דערלאזט, אז דער גרויסער פארדינסט זאל באווייזן די ריכטיקייט פון זיינע אויסרעכנונגען. אויסער דעם איז ער געווען זער אַ שלעכטער פארוואלטער, געווען צופיל גוט צו זיינע ארבעטער און האט זיך געלאזט צייט דעם טויט פון זיין פרוי רויק באנעמען. זיינע טעכטער האט ער אויך באַגעגעבן ווי זיי האבן געוואלט. די עלטערע האט געהאלטן אין איין רעדן פון איינטרעטן אין טעאטער און די יינגערע האט שוין געהאט אירע דריי בילדער אוועקגעשיקט פאר דעם „סאַלאָן“, וועלכע זענען איר אלע אפּגעשיקט געווארן.

— זעסט, לעאן, האט דענעולין ווייטער געזאגט מיט אַ וואקלנדיקער שטים, די טוסט נישט גוט, וואס די פארקויפסט נישט גלייך מיט מיר דיין חלק. איצט פאלט אלץ און דו קענסט שוין לאנגווארטן ביז די פרייז ועט שטיין נאכאַמאל אזוי הויך... ווען דו פארטרויסט מיר דיין געלט, וואלסטו שוין געזען, וואס מיר וואלטן געמאכט פון וואנדאם!

הער גרעגואר האט נישט איילנדיק פארענדיקט זיין שאקאלאד און דערנאך האט ער רויק געזאגט:

— קיינמאל נישט!.. דו ווייסט דאך גוט, אז איך וויל קיינמאל נישט שפעקולירן. איך פיר מיר אַ רויק לעבן און עס

וואלט געוועז נאריש, ווען איך זאל מיר וועלן פארדרייען א קאפ מיט געשעפטלעכע זארגן, די אקציעס פון מאַנטסו קענען זיך רויק פאלן, מיר וועלן נאך שטענדיק האבן דאס, וואס מיר דארפן, מען דארף זיך נאר קענען איינאָרדנען, און, ווייסט, ווערסט נאך אמאל חרטה האבן אויף דעם, ווייל די אקציעס פון מאנטסו, וועלן נאך ווידער שטייגן. אוז אפילו סעסילס קינדס־קינדער, וועלן נאך דערפון לעבן.

דענעווילין האט אין פארלעגנהייט געשמייכלט.

— אויב אזוי, האט ער געשטאמלט. ווען איך זאל דיר זאגן, אז דו זאלסט אריינלעגן הונדערט טויזנט פראנק אין מיין אונטערנעמונג, וואלסטו מיר אפגעזאגט?

דאך, ווען ער האט דערזעען דאס פארזארגטע פנים פון גרעגואר, האט ער באלד באדויערט, וואס ער איז אזוי ווייט נעגאנגען, און אפגעשטופט דעם פלאן פון א הלוואה אויף שפעטער, ווען ער וועט זיך שוין אין דעם אויסערסט נויטיקן.

— אָה! איך באדארף עס נישט! עס איז געוועזן בלויז א שפאס... מיין גאט! דו האסט אפשר רעכט! דאס געלט, וואס אנדערע פארדינען פאר דייבעטוועגן, מאכט אם זיכערסטן פעט.

דאס געשפרעך האט אנגענומען א צווייטע ווענדונג. סעסיל האט ווידער זיך אומגעקערט צו אירע קוזינעס, וועמענס נעשמאקן עס האבן איר פאראינטערעסירט און איינצייטיק פאר־דראסן. די מאדאם גרעגואר האט צוגעזאגט דעם ערשטן ווארע־מען טאג צו באזוכן מיט איר טאכטער די ליבע קינדערלעך, דאך איז הער גרעגואר געוועזן צעשטרייט און האט נישט גע־נומען קיין אנטייל אין דעם שמועס.

— ווען איך זאל זיין אויף דיין ארט, האט ער זיך פלוצים אנגערופן אין דער הויך, וואלט איך זיך ווייטער נישט פאר־דרייט קיין קאפ און וואלט בעסער אונטערגעהאנדלט מיט מאנטסו... זיי וואלטן געווען ערוואָרבן דיינע גרובן און דו וואלסט ווידער געקומען צו דיין געלט.

ער האט אנגערירט די אלטע שנאה, וועלכע האט געהערשט

צווישן די באַזיצערס פון דיביידע גרובנס. דענעוולינס אויגן האָבן אויפגעפלאַמט:

— קיינמאָל נישט! האָט ער אויסגעשריגן פון זיין זייט. אַזוי לאַנג ווי איך לעב וועט מאַנטסו וואַנדאַם נישט האָבן!.. איך האָב פּריוויט געפּרישטיקט ביי האַנעבאַ, און איך האָב גוט באַמערקט, ווי ער האָט זיך געדרייט אַרום מיר. שוין דעם פאַרגאַנגענעם הערבסט, ווען עס זענען זיך דאָ צונויפגעקומען די הויפּט-אַקציאָנערן, האָט מען זיך צו מיר אויף פאַרשידענע אופנים צוגעחנפעט... יאָ, יאָ, איך קען זיי די מאַרקיזן און הערצאָגן, די גענערעלער און מיניסטערס! דאָס איז אַ רויבער-באַנדע, וועלכע וואָלט איינעם ביזן העמד באַרויבט, ווען ס'איז נאָר מעגלעך!

ער איז נישט מיד געוואָרן. איבעריגנס, האָט הער גרע-גואר נישט פאַרטיידיקט די פאַרוואַלטונג פון מאַנטסו. די זעקס פאַרוואַלטונגס-מיטגלידער וועלכע זענען געוועלט געוואָרן דורך דעם טראַקטאַט פון יאָר 1760, האָבן רעגירט אויף אַ דעספּאָטישן אופן און ווען איינער פון זיי איז געשטאָרבן האָבן די איבער-געבליבענע פינף אויסגעקליבן שטענדיק אויף זיין אָרט איינעם פון די איינפלוסרייכסטע און פאַרמעגלעכסטע אַקציאָנערן. דער באַזיצער פון לאַ פּיאָלען איז געווען דער מיינונג, אַז די הערן זענען שוין אין זייער תאווה צו געלד אַביסל צו ווייט פאַר-גאַנגען.

עס איז אַריינגעקומען מעלאַניע אַראָפּצונעמען פונם טיש. אין דרויסן האָבן ווידער די הונט אָנגעהויבן צו בילן און האָנאָרינע איז שוין צוגעגאַנגען צו דער טיר זעען ווער עס קומט, ווען סעסיל, דערוואַרעמט פונם גוטן פרישטיק, האָט זיך אויפגעהויבן פונם טיש.

— ניין, לאָז זיין, עס איז געוויס מיין לערערין.

אויך דענעוולין האָט זיך אויפגעהויבן.

ער האָט נאָכגעקוקט דעם יונגען מיידל און לאַכנדיק געפרעגט:

— נו! און ווי האלט עס מיט דער פארליבונג מיטן קליינעם בעגערל?

— עס איז נאך נישט באשלאסן, האט געזאָגט די פרוי גרעגואר. דערווייל איז עס גאר נישט מער ווי אַן אידעע... מען באַדאַרף גאר דענקן.

— אָן אַ שום צווייפל! האָט ער ווייטער געזאָגט מיט אַ צווײדייטיקן שמייכל. איך גלויב אַז דער שוועסטערנזון און די מימע... דאס, וואָס מיר איבעררעשט אַממערסטן איז דאס, וואָס די מאַדאַם האַנעבאַ פאַלט אזוי סעסילן אויף דעם האַלדז...

אָר די פרוי גרעגואַר איז בייז געוואָרן: אַזאַ בכּבודיקע דאַמע און דערצו נאך מיט פערצן יאָר עלטער פונם ייִנגער-מאַן! דאס איז אומדערהערט, זי האָט נישט ליב אַזעלכע שפּאסן, אַלץ נאך לאַכנדיק, האט איר דענעוליז געדריקט די האַנט און פאַרלאָזט דאס צימער.

— עס איז נאך נישט די לערערין, האט סעסיל געזאָגט צוריקקערנדיק. עס איז די פרוי מיט די צוויי קינדער. דו ווייסט דאך ווער, מאַמאַ, די פרוי פונם בערגמאַן, וועלכע מיר האָבן באַגעגנט... זאל זי אריינגיין? טאַטע-מאַמע האבן זיך נישט געקענט באַשליסן. זענען זיי שטאַרק ברודיק? ניין, נישט זער, און זיי קענען דאך אויך זייערע שיך אויף די טרעפּ איבערלאָזן. נאָר די הערשאַפט גרעגואַר האָט זיך שוין באקוועם בעמאַכט אין די פאָטעלן צו פאַרצייען דעם געשמאַקן פרישטיק. די מורא פאר דער לופט ענדערונג האט ענדלעך באַשטימט זייער באַשלוס.

— זאָלן זיי אריינגיין, האָנארינע.

עס זענען אַריינגעקומען לאַ מאהעד מיט איר צוויי קליינע קינדערלעך, פארשטארט פון קעלט און אויסגעהויקערט און האָבן זיך מיט מורא אַרומגעקוקט אין דעם צימער ווו עס איז געווען אַזוי וואַרעם און עס האָט אַזוי געשמעקט נאך דעם קוכן.

II

דורך די פענצטערלאַדן האָט אַרייַנגעדרינגען אין דעם פאַרשלאָסענעם צימער אַ גרויע ליכט; די איינגעשלאָסענע לופט איז נאָך געדיכטער געוואָרן, די שטויב-מענטשן זענען נאָך אַלע געשלאָפן: לענאַרע און העבּרי איינע אין די אָרעמס פונם צווייטן, אַלציר, דעם קאָפּ אויף איר הויקער צוריקגעבויגן; און דער אַלטער באַנעמאַר, וועלכער האָט איצט איינער אַליין פאַרנומען דאָס בעט פון זכריהן און יעאַנלינען, האָט געשנאָרכט מיט אַן אָפן מויל. גאַרניש נישט האָט זיך באַוועגן אין דעם צימער, ווו לאַ מאַהעד, אָנזויגנדיק עסטעלען, איז צוריק איינגעשלאָפן.

פון אונטן האָט דער קוקוס-זייגער געשלאָגן זעקס. לענג-אויס דעם אַרבעטס-דאָרף האָט זיך געהערט דאָס סקריפּן פון די טירן, דערנאָך דאָס קלאַפּן פון הילצערנע שיך אויף די שטיינער פון טראָטואַר: דאָס זענען געוועזן די סאָרטירערינס, וועלכע האָבן זיך געלאָזט צו די גרובן. און ווידער האָט די שטילקייט געהערשט ביז זיבן אַ זייגער. ענדלעך זענען די לאָדנס געעפנט געוואָרן און פון די הינטער מויערן האָט זיך דערהערט אַ גענעצן און הוסטן. לאַנג האָט געסקריפּעט אַ קאַפּע-מילכל, דאָך האָט זיך קיינער אין צימער נישט אויפגעכאַפּט.

נאָר פּלוצים האָט אויפגעוועקט אַלצירן אַ געוויש פון פּעטש און געשרייען. ערקונדיקנדיק זיך וויפיל דער זייגער איז, באַרפעס צוגעלאָפן צום בעט פון דער מוטער און זי געוועקט.

— מאַמע! מאַמע! עס איז שוין שפּעט. דו ווילסט דאָך היינט נאָך ערגעץ גיין... גיב נאָר אַכטונג, וועסט נאָך עסטעלען דערשטיקן.

זי האָט עסטעלען געבראַכט אין אָרדנונג. לאַ מאַהעד האָט זיך די אויגן געריבן.

— מען איז אַזוי אויסגעהאָרעוועט, אַז מען קען אַ גאַנצן טאָג שלאָפן, האָט זי געשטמלט... טו נאָר אַן לענאַרען און העבּ-רין, איך מוז מיט זיי אוועקגיין. דו וועסט אַכטונג גיבן אויף

עסטעלען, איך וויל זי נישט מיטשלעפן, איך האב מורא, אז אין דעם שלעכטן וועטער קען זי נאך זיך צוקילן.

זי האט זיך איילִיק ארומגעוואַשן, אנגעטון זיך אַן אַלט בלוי קלייד, דאס בעסטע וואס זי האט פארמאגט, און אַ גרוי, וואלן מאנטל, אויף וועלכן זי האט ערשט נעכטן אוונט צוויי פרישע לאטעס געלייגט.

— און די זופּ, צו אלדי טייוול! האָט זי פון ס'נייי גע־ברומט.

ווען די מוטער איז אַראָפּגעגאַנגען, האָט אַלציר זיך צו־ריקגעקערט אין שטוב אַריין מיטנעמענדיק מיט זיך עסטעלען, וועלכע האָט ווידער געליאַרעמט. זי איז אָבער שוין געווען גע־וווינט מיט די געשרייען פון דער קליינער און האָט פאַרשטאַ־נען, נישט קוקנדיק אויף אירע אַכט יאָר, ווי זי איינצונעמען. צאַרט האָט זי איר אַריינגעלייגט אין דעם נאך וואַרעמע בעט און איינגעשלעפערט, אריינשטעקנדיק אין איר מיילעכל אַ פינגער, זי זאָל האָבן וואָס צו זויגן. עס איז טאַקע געווען די העכסטע צייט עס זאָל איינשלאָפן, ווייל באלד איז אנטשטאנען אַ נייער ליאַרם צווישן לענארע און הענרין. די קינדערלעך האָבן געלעבט בשלום נאָר דאַן, ווען זיי זענען זיך געשלאָפן אַ רומגעגומען איינס אינם אַנדערן. וויבאַלד אָבער דאָס זעקסיאָריקע מיידעלע האָט זיך אויפגעכאַפּט, אזוי איז זי באַלד באַפאַלן דאָס יינגערע מיט צוויי יאָר ברודערל, וועלכעס האָט זיך נישט געקענט געגן איר ווערן. אַלציר האָט געמוזט דער שוועסטער ביי די פיס פון בעט אַרויסציען, דראָענדיק איר מיט שמייסן. און דער קריג האָט זיך איבערגעחזרט אַזוי ביי דעם וואַשן און ביים אָנטון. די לאָדנס האָט מען נישט געעפנט כדי נישט צו שטערן דעם אַלטן באָנעמאר און זיין שלאָף. ער האָט זיך ווייטער רויק געשנאָרכט אינמיטן דעם געוואַלדיקן ליארם פון די קינדער.

— איך בין שוין פאַרטיק, צי זענט איר דאָרט פון אויבן שוין אויך פאַרטיק? האָט געשריגן לאַ מאַהעד.

זי האָט די לאָדנס צעעפנט, צעבלאָזן דאס פייער און פרי־

שע קוילן אַרויפגעלייגט. זי האָט געהאַפּט, אַז דער אַלטער האט די גאַנצע זופּ נישט אויפגעגעסן. אבער זי האט געטראָפן דעם טאפּ ליידיק און האט זיך גענומען אָפּצוּקאכן אַ פולע האַנט לאָקשן, וועלכע זי האט געהאט ליגן נאָך פון דריי טעג צוּריק. מען וואלט זיי שוין אַראפּגעשלינגען אַזוי, באַר אין וואַסער געקאכט, אָן פּוטער, צום גליק אבער האט זי געפונען נאָך אַ שטיקל פּוטער די גרויס פון אַ נוס, וואס קאַטערינע האט אויף אַ וואונדערלעכן אופן אפּגעשפּאָרט. איצט אבער איז שוין דער שפּייז־שראַנק ווירקלעך געווען ליידיק. וואס וועט מיט זיי זיין, ווען מעגראַט וועט טאַקע בלייבן ביי זיין וואָרט און זיי מער קיין קרעדיט נישט גיבן און ווען די באַזיצער פון לאַ־פּיאַלען וועלן איר קיין הונדערט סו נישט שענקען? ווען די מאַנסלייט און די טאכטער וועלן צוריקקומען פון די גרובן וועלן זיי מוזן עסן, ווייל מען האט דאָך צום אומגליק נאָך נישט אויסגעפונען דאס מיטל, מען זאל קענען לעבן אָן עסן.

— קומט שוין אַראָפּ, אַ סוף! האט זי געשריגן שוין בייז ווערנדיק. איך וואָלט שוין באַדאַרפט לאַנג גיין.

ווען אַלציר איז אַראָפּגעקומען מיט די קינדער, האט זי די לאָקשן איינגעטיילט אויף דריי קליינע טעלער. זי אַליין איז נישט הונגעריק, האָט זי געזאָגט, כאָטש קאַטערינע האָט שוין איינמאָל אָפּגעבריט דאס ביסל קאַווע, וואָס איז געבליבן פון נעכטן, האָט זי עס נאָכאַמאָל געבריט, און גיריק אויסגעטרינקען צוויי גלעזער קאַווע, וועלכע האָבן אויסגעזען, ווי ברוינע וואַסער. דאָס האָט שטענדיק אויף איר גוט געווירקט.

— הערסט, האט זי נאָכאַמאָל געזאָגט אַלצירן, דעם זיידן זאָלסטו לאָזן שלאָפן און זאָלסט זען, אַז עסטעלע זאָל נישט ברעכן דעם קאָפּ, און אַז זי וועט זיך אויפכאַפּן און שטאַרק שרייען, טאָ האָסטו פאַר איר אַ שטיקל צוקער, זאָלסט עס צעלאָזן אין וואַסער און יעדעס מאָל איר געבן צו לעפל... איך ווייס אַז דו ביסט קלוג און וועסט עס אַליין נישט אויפעסן.

— און די שולע, מאַמע?

— די שולע? נו, וועסט שוין גיין אַן אַנדער טאָג... איצט דאַרף איך דיר האָבן.

— און דו זופ, זאָל איך זי אַליין אָפּקאָכן, אויב דו וועסט זיך זאָמען?

— די זופ, די זופ... ניין, וועסט וואַרטן ביז איך וועל שוין קומען. איצט איז שוין דאס גאַנצע ארבעטס-דאָרף געווען וואַך, גאַנצע מחנות פון קינדער האָבן זיך געצויגן אין דער שולע און האבן געקלאַפּט מיט זייערע שיך אויף דעם טראָטואַר. דער זייגער האָט געשלאָגן אַכט. פון דעם הויז אויף לינקס, פון די לעוואַקס, האָט זיך וואָס ווייטער, אַלץ אַ העכערער ליאַרם געהערט. עס האט זיך אָנגעהויבן דער טאָג פון די ווייבער ביי די קאַווע-פאַנען, די צינגער האָבן זיך געהאַלטן אין איין באַוועגן, ווי די מילשטיינער. אַ פאַרוועלקט געזיכט מיט גראָבע ליפּן און פלאַטשיקער נאָז האָט זיך צוגעדריקט צו אַ פענצטער-שויב און געשריגן:

— עס איז דאָ נייעס, הער!

— ניין, ניין, שפּעטער! האט אפּגעענטפערט לאַ-מאהעד. איך מוז איצט אַוועקגיין.

און מורא האָבנדיק, אַז זי וועט זיך לאָזן פאַרפירן נאָך פון איין גלאָז וואַרעמער קאַווע, האט זי אַרויסגעשטופּט פאַר זיך לענאַרען און הענערין און זיך געלאָזט מיט זיי גיין. פון אויבן האָט אַלץ געשנאַרכט דער אַלטער באַנעמאַר און זיין שנאָרכן האָט אויסגעזעצן ווידער צו פאַרוויגן די גאַנצע שטוב אין שלאָף.

ווען לאַ-מאהעד איז אַרויסגעגאַנגען פון שטוב האָט זי אַ פאַרוואונדערטע דערזעען, אַז דער ווינט האָט זיך שוין איינגעשטילט. דער פראָסט האָט פּלוצים נאָכגעלאָזט און דער הימל האט געהאַט אַן ערדישן קאָליר. שוין האט זי געמוזט לענאַרן אנפּאַטשן, ווייל די קליינע האט זיך געוויילט דערמיט, וואָס זי האָט מיט דער שפּיץ פון איר שיך צונויפגענומען די בלאָטע פון גאַס.

— וואַרט! וואַרט! דו חזיר! האָט זי געשריגן, איך וועל דיר ווייזן ווי זיך אין בלאָטע צו פּאַטשקען!

דאָס מאָל איז עס געווען העברי, וועלכער האָט אנגענומען פּולע הענט מיט בלאָטע.

ווען זי האָט זיך דערנענטערט צו די שטאַלן פון דער געזעלשאַפט, האָט זי זיך אנטשלאָסן לענאַרען און העברין ביי די הענט אנצונעמען, דאָס יינגל רעכטס און דאָס מיידל לינקס. נישט ווייט האָט זיך געפונען די וווינונג פון דעם דירעקטאָר האַנעבאַ, אַ ברייטע ווילע, וועלכע האָט זיך אפּגעטיילט פון דער גאַס מיט אַ פּלויט, הינטער וועלכן עס האָט זיך געצויגן אַ גרויסער גאָרטן פון ביימער. פאַר דעם טויער האָט זיך אפּגעשטעלט אַ וואָגן און פון אים זענען אויסגעשטיגן א הער מיט אן אָרדן-באַנד און אַ דאַמע מיט א פוטערנעם מאַנטל; עס איז זיכער געקומען ווער צו-גאַסט פון פּאַריז מיטן מאַרשיענער צוג, ווייל באַלד האָט זיך באַוויזן די מאַדאַם האַנעבאַ אינם טונקלען ליכט פון קאָרידאָר און באַגריסט די אנגעקומענע מיט אן אויסרוף פון איבערראַשונג און פרייד.

— ווייטער גייט, איר פּוילע! האָט לאַ-מאַהעד אויסגערופן און האָט מיטגעשלעפּט די קינדער, וועלכע האָבן געוואָלט זיך אפּשטעלן אין בלאָטע.

זי איז צוגעקומען צום הויז פון מעגראַטן און דאָס האָט איר אויפגערעגט. מעגראַט האָט געוווינט נעבן דער ווילע פון דעם דירעקטאָר. אַ פּשוטע וואַנט האָט זי אָפּגעטיילט פון זיין קליין שטיבל. ער האָט דאָרט געהאַט זיין סחורה ליגן אין אַ לענגלעכע געביידע, אין וועלכער עס האָט זיך געפונען צו דער זייט פון דער גאַס אַ קלייטל אָן פענצטער, אין דעם קלייטל האָט זיך געפונען אַלץ: וווּרשט, פּרוכטן, ברויט, ביער און צו-בייסעכץ. ער איז פריער געווען אויפזעער אין פאַרעי, דערנאָך האָט ער אָנגעהויבן צו-ביסלעך אונטערצוהאַנדלען און אַ דאַנק דער פּראָטעקציע פון זיין שעף האָט זיך זיין געשעפט אַלעמאָל פאַרבעסערט און צונישט געמאַכט דעם גאַנצן דעטאַל-האַנדל פון מאַנטסו. ער האָט געהאַלטן אַלערליי סחורות און אַ דאַנק דער

גרויסער צאָל קונים פונם ארבעטס־דאָרף האָט ער געהאַט די מעגלעכקייט צו פאַרקויפן ביליגער פון אַן אַנדערן. ער איז אָבער געווען אָפּהענגיק פון דער געזעלשאַפט, וועלכע האָט אים אויסגעבויט זיין שטיבל און קלייט.

— אָט בין איך נאָכאַמאָל, הער מעגראַט, האָט געזאָגט לאַמאהעד מיט אַ טרויעריקער שטים, טרעפנדיק אים שטיין פאַר זיין טיר.

ער האָט זי אָנגעקוקט, נישט ענטפערנדיק גאָרנישט, ער איז געווען אַ דיקער מאַן מיט אַ קאַלטן און העפלעכן אויסזען. ער האָט זיך שטענדיק געפלייסט נישט צוריקציען זיינעם אַ באַשלוס.

— איר וועט מיר שוין נישט צוריקשיקן ווי נעכטן. מיר מוזן דאָך עסן ביז שבת... עס איז אמת, מיר זענען אייך שולדיק פאַר צוויי יאָר זעכציק פראַנק...

זי האָט די ווערטער אַרויסגעבראַכט מיט גרויס מי. עס איז געווען אַן אַלטער חוב, וועלכער איז אַנטשטאַנען צייט דעם לעצטן שטרייק. צוואַנציק מאָל האָט זי אים שוין צוגעזאָגט דעם חוב צו ערלעדיקן און נישט געקענט האַלטן קיין וואָרט. דערצו האָט נאָך אייערנעכטן אַ פּריש אומגליק געטראָפן, זי האָט געמוזט אַ שוסטער, וועלכער האָט געדראָט זי איינצוזעצן, צוואַנציק פראַנק באַצאָלן. דעריבער זענען זיי איצט געבליבן אָן אַ פּרוטה. ווען נישט דאָס וואָלטן זיי גלייך ווי די אַלע איבעריקע אַרבעטער שוין אויסגעקומען ביז שבת.

מעגראַט איז געשטאַנען מיט אַרויסגעשטעלטן בויך און פאַרלעגטע הענט און האָט אויף אַלע ביטעס נאָר צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ.

— נישט מער ווי צוויי ברויט, הער מעגראַט, איך בין באַשיידן, קיין קאַווע פאַרלאַנג איך נישט... נישט מער ווי צוויי ברויט צו דריי פונט טעגלעך.

— ניין! האָט ער ענדלעך אויסגעשריגן מיט אַלע כּוחות.

אין דער צייט פון דעם געשפּרעך איז מעגראַטס פרוי אַרויסגעקומען, נאָר האָט אפילו נישט געוואָגט דעם קאָפּ אויפ־

צוהייבן. ווען לאַ־מאהעד האט געווענדעט צו איר אירע בעטנדיקע אויגן האט זי זיך דערשראָקן צוריקגעצויגן. מען האָט איבער־געגעבן אז זי האט געמוזט טיילן דעם מאַנס ליבע מיט אַלע מיידלעך און פרויען פון אַרבעטס־דארף. דאס איז שוין געווען אַלעמען באַוווסט, אז ווען אַן אַרבעטער האט באַדארפט עפּעס באָרגן, האט ער געמוזט זיין טאָכטער אָדער זיין פרוי שיקן, אַלצאיינס צי זי איז געווען אַ שענע אָדער אַ העסלעכע, זי האָט נאר נישט באַדארפט זיין שטאָלץ.

לאַ־מאהעד, ווענעמס בעטנדיקער בליק עס איז נאך אַלץ געווען געווענדט אויף מעגראַטן, איז געבליבן פאַרלעגן, באַ־מערקנדיק ווי ער טוט זי אויס מיט זיינע קליינע אויגן. איר צאָרן האט אויפגעברויזט און זי האט מיט געוואַלד אַ שלעפּ געטון לעגאַרען און הענערין און האט זיך געלאָזט אוועקגיין.

— דאס וועט אייך קיין גליק נישט ברענגען, העך מעג־ראַט! האט זי אויסגערופן.

עס זענען איר נאך איבערגעבליבן די באַזיצערס פון לאַ־פיאַלען. אויב זיי וועלן איר נישט געבן קיין הונדערט סו, מעגן זיי זיך אַלע אויסלעגן אין דערגיין. זי האט זיך פארגומען אויף לינקס, אויף דעם וועג קיין זשוואַסעל. זי האט געהאַט צו מאכן נאָך צוויי קילאָמעטער. די קינדערלעך האבן שוין מער נישט געקלערט פון צו שפּילן זיך, האבן אויסגעזעען זייער דערשלאָגן און זיך קוים נאָכגעשלעפּט.

—טראג מיר, מאַמע!

זי האט געטראָגן איינעם נאָכן אנדערן. דער וועג איז גע־ווען פול מיט קאַלוזשעס פון דעם רעגן און זי האט פארשאַרצט דאס קליידל, כדי נישט אָנצוקומען אַהין אַ פארבלאָטיקטע. דריי־מאל איז זי שיעור נישט געפאַלן, אזוי גליטשיק איז געווען, און ווען זי איז ענדלעך שוין געשטאַנען פאר די טרעפּ, זענען איר פלוצים באַפאַלן די הונט און אזוי הויך געבילן, אז די קליינענקע האָבן זיך צעוויינט פון מורא. דער קוטשער האט געמוזט קומען צו הילף מיט דער בייטש און פארטרייבן די־הונט.

— לאזט איבער אייערע שיך אין דרויסן און קומט אריין, האט געזאגט האנארינע.

אינם שפייזצימער איז די מוטער מיט די קינדער געבליבן שטיין אין באוועגונג. עס האט זיי פארקלעמט די פלוצימדיקע ווארעמקייט און זיי זענען געבליבן פארלעגן אונטער די בליקן פון דעם אלטן פאר-פאלק, וועלכעס איז זיך באקוועם געווען צעזעצט אין די פאטעלן.

— טאכטער מיינע, האט געזאגט מאדאם גרעגואר, דערפיל דיין קליינעם חוב.

די עלטערן האבן סעסילן באפולמעכטיקט צו צעטיילן די נדבות. דאס האט אויך געהערט צו זייער אידעאל פון גוטער דערציונג. מען באדארף זיין וווילטעטיק, זיי האבן געזאגט, אז זייער הויז דארף זיין דאס הויז אין וועלכן עס זאל רוען גאטס-גענאד. זיי האבן זיך אבער באמיט צו זיין וווילטעטיק אויף א קלוגן אופן. זיי האבן קיינמאל נישט געטיילט קיין געלט, קיינמאל! נישט קיין צוויי סו און נישט קיין צען, ווייל עס איז שוין געווען באוווסט, אז אן ארעמאן ווי נאר ער קריגט א פאר גראשן, אזוי פארטרינקט ער זיי. זייערע נדבות זענען באשטאנען אין געברויך-ארטיקלען, פריער פאר אלעמען אין ווארעמע קליידער פאר די קליינע קינדערלעך אויף ווינטער.

— אה! די ארעמע קליינישקע! האט אויסגערופן סע-סיל, ווי בלאס זיי זענען אויס פון דעם גאנג אין דער קעלט... האנארינע, ברענג נאר אהער דעם פאקעט, וועלכער ליגט אין שאפע.

אויף די דינסטמיידלעך האבן באטראכט די קליינישקע מיט דעם מיטלייד פון מיידלעך, וועלכע דארפן שוין נישט זארגן פארן עסן. אין דער צייט ווען דאס קאמערמיידל איז ארויפגע-גאנגען, איז די קעכן געבליבן שטיין פארזינקן אין מהשבותן און האט צוריק די שיסל מיטן רעשט ביסל עסן ארויפגעשטעלט אויפן טיש.

— איך האב נאך גראדע, האט סעסיל ווייטער געזאגט,

צווײ װאָלענע קלײדלעך און טיכער... איר װעט שױן זעען װי־
װאָרם דאס װעט זײן פאר די קינדער.

לאַ־מאהעד האט ענדלעך צוריקגעפונען לשון.

— איך דאנק אײך זער, פרײלײן, איר זענט אלע זער
גוט... האָט זי געשטאמלט.

טרערן זענען איר געשטאַנען אין די אױגן, זי האָט גע־
גלױבט, אז דאָ װעט מען איר געבן די הונדערט סו און האט
נאָר געקלערט, װי אזױ אָנצוהײבן בעטן, װען מען לעגט איר
אַלײן נישט פאר.

דאס קאַמערמײדל איז נאָך נישט צוריקגעקומען און אײן
אױגנבליק האט געהערשט אַ פארלעגן שװײגן. די קינדערלעך,
װעלכע האבן זיך אָנגעהאנגען אין דער מאַמעס קלײד, האָבן
נישט אַראָפגענומען די אױגן פון דעם קוכן.

— איר האָט נאָר די צװײ? האָט געפרעגט די מאדאם גרע־
גואר כדי איבערצורײסן דאס שװײגן.

— אָה, מאַדאם, זיבן האָב איך...

הער גרעגואר, װעלכער האט צוריק גענומען די צײטונג
אָין דער האנט האט זיך אױפגעכאַפּט מיט־אַמאָל:

— זיבן קינדער! גאָט מײנער! צוװאס אזױ פיל?

— דאָס איז נישט קלוג, האט געמורמלט די אַלטע מאדאם.

לאַ־מאַהעד האט געהאַט אַ מינע, װי זי זאָל זיך האָבן
אנטשולדיקן.

װאָס קען מען דען טון? דאס קומט פון זיך אַלײן, נישט
קלערנדיק איבער דעם. און װען די קינדער זענען אױפגע־
װאַקסן, האָבן זײ אױך אַרײנגעבראַכט געלט אין שטוב, זײ
האָבן מיטגעהאלפן דער באַלעבאַטישקײט, זײ װאָלטן שױן גאנץ
גוט אױסגעקומען, װען אַלע זאלן קענען אַרבעטן אין די גרובן,
אבער דער זײדע איז שױן שװאַך און פון אירע קינדער זענען
נאָר צװײ זון און די עלצטע טאָכטער צו דער אַרבעט. אָבער
עסן מוזן אלע, אפילו די קלײנע קינדער אױך.

— שױן לאַנג אַרבעט איר אין די גרובן? האט פרוי
גרעגואר װידער געפרעגט.

אַ מוטער שמייכל איז אַ דורך איבער דעם בלאַסן געזיכט פון לאַ-מאהעד.

— אַך יאַ, אַך יאַ... איך אַליין האָב זיך אין די גרובן אַראָפּגעלאָזט ביז אין צוואַנציקסטן יאָר פון מיין לעבן. דאַמאָלט האָט דער דאָקטאָר דערקלערט אַז אויב איך וועל לעבן, זאָל איך מער אין די גרובן נישט אַרבעטן. איבעריינגס האָב איך דאַ-מאָלט חתונה געהאַט און געהאַט געניג אַרבעט אין שטוב... פון מיין מאַנס צד ווידער אַרבעטן זיי שוין אין די גרובן אַ גאַנ-צע אייביקייט. עס דערגרייכט ביז צום זיידן פון דעם זיידן, ביז דעם אָנהייב פון דער גרובן-אַרבעט בכלל, ווען עס איז אין דעקיאַר די ערשטע שאַכט געעפנט געוואָרן.

דער גרעגואַר האָט נאָכאַמאָל געווענדעט זיין בליק אויף דער פרוי מיט די אָרעמע קינדערלעך. ווידער האָט געהערשט אַ שווייגן, און מען האָט נאָר געהערט דאָס קנאַקן פון די קוילן.

— וואָס טוט זי דאָרט אַזוי לאַנג? האָט אויסגערופן סע-סיל, וועלכע האָט שוין אָנגעהויבן ווערן אומגעדולדיק. מעלאַניע, גיי אַרויף און זאָג איר, אַז דער פּאַקעט ליגט לינקס אין שאַפע.

דער גרעגואַר האָט הויך פאַרענדיקט דעם געדאַנק, וואָס האָט אין אים אַרויסגערופן דער אָנבליק פון די אויסגעמאַטער-טע געשטאַלטן.

— עס איז דאָ פיל שלעכטס אויף דער וועלט, דאָס איז אמת; אָבער, ליבע פרוי, מען מוז אויך זאָגן, אַז די אַרבעטער לעבן נישט איינגאַנצן גוט... אַנשטאָט אַ-אָפּצולייגן אין דער זייט, ווי עס טוען די פּויערן, פאַרטרינקען עס די בערגלייט, מאַכן אָן שולדן און דערנאָך ווייסן זיי נישט ווי אַזוי זיך צו העלפן און זייער פאַמיליע צו ערנערן.

— דער גנעדיקער הער האָט רעכט, האָט רויק אָפּגעענט-פערט לאַ-מאהעד, נישט שטענדיק גייט מען מיט דעם ריכטיקן וועג. דאָס זאָג איך אויך די טויגע נישט ווען זיי באַקלאָגן זיך... איך אָבער האָב גראָדע גוטע געטראָפן, מיין מאַן טרינקט נישט. העכסטנס אַמאָל, שוין אין אַ גרויסן יום-טוב-טאָג, טרינקט ער

אויס אַ גלעזל-צוויי. און דאָס מוז מען נעמען אין אַכט, אַז פאַר דער חתונה פלעגט ער זיך אנטרינקען ווי אַ חזיר, שוין איידל געזאָגט... און דאָך קענען מיר נישט אויסקומען. פאראן אזעלכע טעג, ווי היינט אַ שטייגער, ווען מען קען אַלע שופלאדן איבערקערן און קיין איין פרוטה וועט פון זיי נישט אַרויספאַלן.

זי האָט געוואָלט זיי ארויפפירן אויף דעם געדאַנק איר די הונדערט סו צו געבן און האט זיי דערציילט ווייטער פון דעם חוב, וועלכער איז צוביסלעך אויף אזא סומע אנגעוואקסן. צום אנהייב האט מען אלע פירצן טעג ביסלעכווייז אפגעצאלט, נאר איינמאל איז מען געבליבן שטיין און פון דעמאלט אן לאזט זיך עס שוין נישט דעריאגן. די לאך ווערט אַלעמאָל גרעסער, די מענער פארלירן יעדן חשק צו דער אַרבעט, ביי וועלכער זיי פארדינען נישט אפט נאָר אַזויפיל, וויפיל זיי איז נויטיק די חובות צו באַצאָלן. עס קען זיין, נישט באשולדקנדיק קיינעם, אז עס קומט אויך דערפון, וואָס די ארבעטער פארדינען נישט גענוג.

— איך גלויב, האט געזאגט די פרוי גרעגואר, אז די געזעלשאפט גיט אייך דירה און באהייצונג אן געלט.

לאַ-מאהעד האָט פון דער זייט געוואָרפן אַ בליק אויף די צעפלאמטע קוילן אין קאַמין.

— יאָ, יאָ, מען גיט אונדז קוילן און אויב זיי זענען אפילו נישט אזעלכע גוטע, דאך ברענען זיי... וואָס אַנבעלאַנגט דירה-געלט, צאלן מיר זעקס פראנק אַ חודש. אין פלוג איז עס ווייניק, דאך קומט אן דאס צאלן אפט זער שווער... אַזוי קען מען מיר היינט אויף שטיקער צעשניידן און מען וועט קיין צוויי סו נישט געפונען. דארט ווו עס איז גארנישטאָ, איז נישטאָ.

הער גרעגואַר און זיין פרוי האבן געשוויגן, זיי האבן זיך אויסגעצויגן אין זייערע פאָטעלן און אויג אויף אויג מיט אזא עלענט האבן זיי זיך אנגעהויבן צו פילן אַ ביסל נישט גוט און אַ ביסל זיך צו לאנגווייליקן. פרוי מאַהעד, מורא האבנדיק, אז זי האט זיי מיט עפיס באליידיקט, האט אַלס פראקטישע פרוי צוגעגעבן:

— אָה! איך זאָג דאָס נישט, כדי זיך צו באַקלאָגן. אַזוי

איז עס און מען מוז דערמיט שלום מאַכן, העכסטנס קענען מיר זיך געגן דעם ווערן, ענדערן נישט... נישט אמת, גנעדיקער הער און גנעדיקע פרוי, עס איז נאָך דאָס בעסטע, ווען מען פלייסט זיך ערלעך צו טון די פליכט אויף דעם אָרט, אויף וועלכן דער גוטער גאָט האָט אַוועקגעשטעלט.

הער גרעגואַר האָט צוגעשאָקלט, אַלס צייכן פון הסכּמה.

— מיט אַזעלכע געפילן, מיין בראווע פרוי איז מען געגן יעדן אומגליק באַוואָפנט.

האַנארינע און מעלאַניע האָבן ענדלעך געבראַכט דעם פּאַקעט. סעסיל האָט אים אַליין אויפגעעפנט און אַרויסגענומען צוויי קינדער-קליידלעך. דערצו האָט זי נאָך צוגעלעגט צוויי טיכלעך, זאָקן און הענטעשקעס. זי האָט זיך געאיילט און געהייסן די דינסטמיידלעך איינפּאַקן די זאַכן, ווייל יעדע מינוט האָט געקענט אָנקומען די קלאַוויר-לערערין. זי האָט דער מוטער מיט די קינדער געשטופּט צו דער טיר.

מיר זענען אין גרויסער נויט, האָט געשטאַמלט לאַ מאהעד. ווען מיר קאָנען נאָר באַקומען אַ הונדערט סו...

די ווערטער האָבן זי שיעור נישט דערשטיקט, ווייל די מאַהע זענען געווען שטאָלץ און האָבן נישט געבעטלט.

סעסיל איז געוואָרן אומרויק און האָט זיך אומגעקוקט אויף דעם פאָטער, נאָר דער פאָטער האָט געמאַכט אַ ערנסטע מינע און האָט גלייך אָפּגעזאָגט.

— ניין, דאָס איז נישט אין אונדזערע געוווינהייטן, דאָס קענען מיר נישט טון.

דאָס יינגע מיידל, זייענדיק גערירט פון לאַ-מאהעדס דערשלאָגן אויסזען, האָט כאָטש געוואָלט פון עפּעס די קינדער מהנה זיין, זיי האבן אַלץ געהאַלטן אין איין קוקן אויף דער קוכן. זי האָט אָפּגעשניטן צוויי שטיקער און זיי געגעבן.

— נעמט! דאָס איז פאַר אייך.

דערנאָך האָט זי אים ווידער ארויסגענומען פון זייער האנט און געבעטן אַן אַלטע צייטונג.

— וואַרט, איר וועט זיך טיילן דערמיט מיט אייערע ברי־דער און שוועסטער.

אונטער די צערטלעכע בליקן פון די עלטערן האָט זי זיי איינגאַנצן אַרויסגעשטופּט פון שטוב. די אָרעמע ווערעמלעך, וועלכע האָבן נישט קיין שטיקל ברויט געהאַט, האָבן פאַרלאָזט דאָס הויז, האלטנדיק אין די פאַרשטאַרטע פינגער מיט דרך־ארץ די שטיקלעך קוכן.

לאַ־מאהעד האט מיטגעשלעפּט מיט זיך די קינדער איוף דער גאס, זי האָט שוין גאָרנישט נישט געזעען, נישט די פוסטע פעלדער, נישט די שוואַרצע בלאָטע און נישט דעם גרויסן, בלאסן הימל. אלץ האָט זיך פאר אירע אויגן געדרייט. קומענ־דיק צוריק קיין מאנטסו, איז זי צוריק אריינגעגאַנגען צו מעגראטן אין קלייט און אַזוי אנטשלאָסן אים געבעטן, אַז זי האט באַקומען נישט נאר די צוויי ברויט, פוטער און קאווע, נאָר אַפילו די הונדערט סו, ווייל דער מענטש האט אויך געבארגט אויף קורצע טערמינען. עס האט זיך ארויסגעוויזן, אז נישט פון איר האט ער עפּעס געוואלט, נאר פון קאטערינען, זי האט עס באלד פאַרשטאַנען, ווען ער האט איר פארגעלעגט, אז זי קען דורך איר טאכטער ביי אים תמיד איינקויפן. נאר אויף קאטערינען קען מען זיך פארלאָזן. זי וועט אים אויס־פּאטשן, אויב ער וועט זיך דערלויבן צופיל.

III

איוף דעם טורם פונם קליינעם קלויסטער, אין וועלכן דער פאטער זשואר האט אלע זונטיק אפגעריכט די תפילות, האט שוין דער זייגער געשלאָגן צוועלף. אין די הייזער האט מען געקאכט די זופּן צום מיטאג, פון די קוימענס איז געגאנגען אַרויך, דא און דארט האט זיך באַוויזן אַ פרוי, וועלכע האט אויפגעעפנט אַ טיר און פארשוואונדן. כאטש קיין רעגן איז שוין מער נישט געגאַנגען, דאָך איז דער גרויער הימל געווען פול מיט רעגן און פון די דעכער־רינוועס האָט געהאלטן אין איין טריפן אין די אונטערגעשטעלטע כלים.

קומענדיק אין דאָרף אַריין, האָט זיך לאַ-מאהעד אראָפּ־גענומען אין א זייט כדי צו קויפן ביי דער פרוי פון איינעם אַן אויפזעער קאַרטאָפל, וועלכע זי האט געהאט נאָך פון פאַר־יאָרן. הינטער אַ שורה פון שלאַנקע טאָפּאָלן, די איינציקע בוי־מער אין דער פלאכער געגנט, איז זיך געשטאַנען א גרופּע פון געביידעס, פיר קליינע הייזער אַרומגערינגלט פון גערטנער. און אַזוי ווי די געזעלשאַפט האָט די טייל געהאַלטן פאר די אויפזעער, האבן די אַרבעטער זי גערופן דאָס „דאָרף פון זיידענע זאָקן", אין דער צייט ווען זייער קווארטאל און גוט־מוטיקער איראָניע אויף זייער עלענד, האָבן זיי אַ נאָמען גע־געבן „דאָרף פון די פאַרשוילדיקטע".

נו! ענדלעך זענען מיר שוין דא, האט געזאגט לא-מאהעד, אַ באַלאדענער מיט פעק, און האט אַריינגעשטופּט לענארען און הענרין, פארבלאַטיקטע און טויט-מידע.

פאר דעם פייער האט עסטעלע געליארמט, געוויגט אין אַלצירס ארעמס. ווען דער צוקער האט זיך אויסגעלאזט, האט אלציר נישט געוווּסט וואס אנהייבן צו טון כדי דאס קינד איינ־צושטילן און זי האט זיך אנטשלאסן צו געבן איר ברוסט. אַמאל איז דאס געלונגען. נאר דאס מאל איז דאס קינד גע־ווען בייז, ווייל עס האט גארנישט געקענט אויסזויגן פון דער מאגערער ברוסט פון דעם אכטיעריקן מיידל.

— גיב עס מיר! האט אויסגערופן די מוטער, נאכדעם ווי זי האט די פעקלעך אויפן טיש אַנידערגעלעגט.

ווי נאר דאס קינד איז צוגעפאַלן צו איר ברוסט, איז עס באלד פארשטומט געווארן און מען האט געקענט עפעס רעדן. אלץ איז געווען אין ארדנונג, די קליינע האט דא דאס פייער אונטערגעהאלטן, אויסגעקערט און אויפגערוימט. אין דער שטילקייט, וועלכע האט געהערשט אין צימער האט מען געהערט פון אויבן שנארכן דעם אלטן, וועלכער האט ווי פריער גלייכ־מעסיק און ריטמיש געכראַפּעט, נישט אויפהערנדיק אויף קיין איין מינוט.

— האסט אַ סך געבראַכט! האט אלציר געמורמלט, לאכנדיק

ביי דעם אנבליק פון אזויפיל שפייז, אויב דו ווילסט, מאַמע, וועל איך קאָכן די זופּ.

דער גאַנצער טיש איז געווען באַדעקט: דער פּאַקעט מיט די קליידער, צוויי ברויט, קאַרטאָפל, פּוטער, קאַווע, ציקאָריע און אַ האַלב פונט חזיר־קעז.

— אָה! די זופּ! האט לאַ־מאהעד געזאָגט מיט אַ מידער שטים. מען מוז ערשט גיין אָנרייסן שטשאַוו און ציבעלעס אָנ־שניידן... ניין, איך וועל שוין שפּעטער די זופּ קאָכן, נאָר פון די מענער. שטעל צו קאַרטאָפל, מיר וועלן זיי איבערשמעלצן מיט אַ שטיקל פּוטער... און ווי האַלט עס מיט דער קאַווע? פאַרגעס נאָר נישט די קאַווע!

פּלוצים האט זי זיך דערמאַנט אין דעם קוכן. לענאָרעס און העגריס הענט זענען געווען ליידיק און די קינדער האָבן זיך שוין געשלאָגן אויף דער ערד אויסגערוטע און גוט געשטימטע. זאָלן די פּרעסערס האבן אויפגעגעסן אויפן וועג דעם גאַנצן קוכן. זי האָט זיי געוואָלט שלאָגן, נאָר אַלציר, וועלכע האָט צוגעשטעלט דעם טאָפּ צום פייער, האָט זיך געפּלייסט איר צו באַרוהיקן:

— לאָז זיי, מאַמע. אויב דער קוכן איז געווען פאַר מיר, ווייסטו דאָך, אַז ביי מיר איז קוכן נישט אַזא גרויסע מציאה. זיי זענען געוויס געווען הונגעריק נאָך אַזא וויַיטן וועג.

דער זייגער האט געשלאָגן צוועלף. אויף די טראַטוארן האבן געקלאַפּט די שיך פון דעם יינגוואַרג, וואס האט זיך אומגעקערט פון דער שולע. די קאַרטאָפל זענען שוין געוואָרן ווייך, די קאַווע, אויסגעמישט אויף העלפט מיט ציקאָריע, האט זיך מיט אַ שטילן גערויש טראָפּנסווייז געזייעט. אַלציר האָט אָפּגעראַומט איין עק טיש פאַר דער מוטער, די קינדער האבן זיך אויסגעזעצט אויף די קני; און די גאַנצע צייט האָט דער קליינער יינג געהאַלטן אין איין קוקן מיט אַ שטומער גיריקייט, אָן איין וואָרט אַרויסצורעדן, אויף דער חזירשן קעז, וועמענס פעט פּאַפּיר עס האָט אים שטאַרק געריצט.

לאַ־מאַהעד האָט געטרונקען די קאווע מיט קליינע זופּן, ארומהאלטנדיק דאס גלאז מיט ביידע הענט כדי זיך צו דערוואַרעמען, ווען דער אלטער באנעמאר איז אריינגעקומען. ער פלעגט געוויינלעך אויפשטיין שפּעטער און שוין טרעפן זיין פרישטיק גרייט ביי דעם פייער. נאר היינט האט ער אנגעהויבן אונטערצוברומען, ווייל עס איז נאך נישט געווען פארטיק די זופּ. נאכדעם אבער ווי זיין שניר האט אים געזאָגט, אז נישט שטענדיק גייט עס, ווי מען וויל, האט ער שוין רויק געגעסן די קארטאפל. פון צייט צו צייט איז ער אויפגעשטאנען, צוגעגאנגען צום פייער און דארט אויסגעשפּיגן, כדי נישט צו פאראומרייניקן דעם בריק; און אנידערזיצנדיק זיך דערנאך אויף זיין שטיל האט ער די קארטאפל אריינגעשטופּט אין מויל מיט אראָפּגעזינקענעם קאפּ און אויסגעלאשענע אויגן.

— אַך, איך האב פאַרגעסן, מאַמע, האָט אַלציר געזאָגט, די שכנה איז דאָ געווען...

די מוטער האָט איר איבערגעריסן.

— זי בודזשעט מיר!

זי איז געווען בייז אויף דער לעוואַק, וועלכע האָט איר נעכטן איגמיסטן אנדערצײלט פון איר נויט, כדי איר גאָרנישט צו באָרגן, אין דער צייט, ווען זי, לאַ־מאַהעד, האָט אין דער זעלבער צייט גוט געוווסט, אז בוטעלופ האָט איר באצאָלט פאָראויס פאר פירצן טעג. אין דעם אַרבעטס־דאָרף האט מען זיך איינער צום אנדערן נישט אזוי לייכט געבאָרגט.

— גוט, וואָס אין האָב מיר דערמאָנט! האָט לאַ־מאהעד געזאָגט, איינוויקלנדיק אין פּאַפּיר אַ מעסטעלע קאַווע... איך וועל עס אָפּטראָגן לאַ־פּיעראַז, וועלכער איך בין עס נאך שולדיק פון אייערנעכטן.

און ווען אלציר האָט צורעכט געמאכט דאָס פּעקעלע, האָט לאַ־מאהעד צוגעגעבן, אז זי קומט באלד אריין זיך שטעלן קאכן דעם זופּ. זי איז אַרויסגעגאַנגען מיט עסטעלען אויף די הענט, איבערלאזנדיק זעם אַלטן פּאַמעלעך קייען די קארטאפל,

אין דער צייט, ווען לענארע און העני האָבן זיך פון אונטן געשלאגן פאר די לופּענעס.

אנשטאט צו גיין מיט דער גאס, איז לאַ־מאהעד געגאנגען מיטן גארטן, כּדי לעוואַק זאל זי נישט באמערקן. איר גארטן האָט זיך געגרענעצט מיט דעם גארטן פון לאַ־פּיעראן און אין פּלויט איז געווען אַ לאָך, דורך וועלכער די שכנים זענען געגאַנגען איינע צו די אנדערע, אויף דעם אָרט האָט זיך אויך געפונען אַ בשותּפותדיקער ברונעם. דער זייגער האָט שוין געשלאָגן איינס, דאָס איז געווען די קאַווע־שעה, און מען האט קיין לעבעדיקן נפש נישט באמערקט, נישט אויף די טירן און נישט אין די פענצטער. ווי־נישט־ווי האט מען נאר באמערקט אַן ערד־ארבעטער, וועלכער איז פארן אַראָפּלאזן זיך אין די גרובן, געווען פארנומען אין זיין גארטן. ווען לאַ־מאהעד איז אנגעקומען צו דעם אַנטקעגנאיבערדיקן הויז, האָט זי, צו איר איבערראַשונג, דערזעען שטיין נעבן דעם קלויסטער אַ הער מיט צוויי דאמען, זי איז געבליבן אַ רגע שטיין און האט זיי באלד דערקענט: דאס איז געווען די פרוי האַנעבאַ, וועלכע האט איר געסט איבערן דאָרף אַרומגעפירט.

— צוואָס האָסטו זיך מטריח געווען? האָט אויסגערופן לאַ־פּיעראָן ווען לאַ־מאהעד האָט איר אָפּגעגעבן די קאַווע. ס׳איילט נישט, זי איז אַלט געווען אַכטאונצוואַנציק יאָר און האָט געשמט פאַר דער שענסטער פרוי אין אַ בעס־דאָרף! אַ ברונעטין מיט אַ נידריקן שטערן, גרויסע אויגן זון אַ קליין מויל; דאַביי איז זי געווען אַ קאקעטין, זיך שטענדיק געהאַלטן ריין ווי אַ קאַץ און איר בוזים איז נאָך געווען פעסט, ווייל זי האָט קיין קינדער נישט געהאַט. איר מוטער, לאַ־בריולע, אן אלמנה, וועמענס מאן עס איז אומגעקומען אין די גרובן, האָט איר טאכטער אַ וועקגעשיקט אין אַ פאבריק און געשווירן, אז זי וועט איר קיינמאָל נישט אויסגעבן פאַר אַ בארגמאַן, דאך האט זי שפּעטער חתונה געהאַט מיט פּיעראנען, וועלכער איז נאָך דערצו שוין געווען אַן אלמן און האָט געהאט אַ מיידעלע פון אַכט יאָר. דאָס פּאָרפאָלק האָט זיך געלעבט גליקלעך, נישט קוקנדיק אויף די אלע גע-

דערדערייען און מעשיות, וועלכע זענען אַרומגעגאַנגען אין דאָרף איבער דער נאָכגיביקייט פונם מאַן און די ליבעס פון דער פרוי; זיי האָבן קיין שום חובות נישט געהאַט, צוויי מאָל אין וואָך געגעסן פלייש און אין שטוב איז געווען אזוי ריין, אז מען האָט זיך געקענט אָנשפיגלען. אַ דאַנק דער פּראָטעקציע, איז איר געווען דערלויבט פון דער געזעלשאַפט צו פאַרקויפן צוקערקעס און פאַרשידענע זיסע זאַכן, וועלכע זי האָט אויסגעשטעלט אין די פענצטער. דאָס האָט איר אויך אַריינגעטראָגן פון זעקס ביז זיבן סו פאַרדינסט טעגלעך און זונטיק ביז צוועלף. ביי דעם גאַנצן גליק האָט די מוטער בריולע דאָך נישט אויפגעהערט צו קלאָגן. זי, די אַלטע רעוואָלוציאָנערין, האָט אַלץ נישט געקענט פאַרגעסן דעם טויט פון איר מאַן און האָט געוואָלט זען די נקמה פון זיינע באַלעבאַטים.

— ווי זי איז שוין אויסגעוואַקסן! האָט געזאָגט לאַפּיעראַן, גלעטנדיק עסטעלען.

— אך! וואָס איך האָב אָבער פון איר אויסצושטיין, רעד מיר גאָרנישט פון איר! האָט געזאָגט לאַ-מאהעד. דו ביסט גליקלעך, וואָס דו האָסט קיין קינדער נישט. וויי־ניקסטנס, קענסטו כאָטש אַלץ האַלטן ריין.

און כאָטש ביי איר איז אַלץ געווען אין בעסטער אָרדנונג און אַלע שבת האָט מען אַלץ אין שטוב אויפגעראַמט און אויסגעוואַשן, דאָך האָט זי מיט קנאה געקוקט אויף דעם ריינעם צימער, אין וועלכן עס האָט זיך געפונען אפילו לוקסוס-זאַכן, ווי באַגילדעטע וואַזעס אויף דער שפּייז-שראַנק, אַ שפּיגל און דריי בילדער אין ראַמען.

לאַ-פּיעראַן פלעגט אַליין טרינקן די קאַווע, ווייל דאָס גאַנצע הויזגעזונט איז געווען אין די גרובן.

— דו וועסט אויסטרינקען מיט מיר אַ גלעזל קאַווע, האָט זי געזאָגט.

— ניי, אַ דאַנק, איך האָב ביי מיר.

— וואָס מאַ... דאָס דען אויס?

און ווירקלעך האָט עס גאָרנישט אויסגעמאַכט. זיי האָבן

ביידע לאַנגזאַם געטרינקען די קאַווע און זייער בליקן האָבן דורך די אויסגעשטעלטע אויף דעם פענצטער זיסע זאַכן, געבלאָנדזשעט אויף די אנטקעגנאיבערדיקע הייזער, ווי די מער אדער ווייניקער רייניע פאָרהענגלעך האָבן עדות געזאָגט אויף דער לייטעשקייט פון די באַלעבאָסטעס. ביי לעוואַקן זענען די פאָרהענגלעך געווען אזוי קויטיק, גלייך זי זאָל מיט זיי ווישן די קיך-טעפּ.

— ווי קאָן מען דען לעבן אין אַזאַ שמוץ! האָט זיך אָנגערופן לאַ-פּיעראַן.

איצט האָט שוין אָנגעהויבן לאַ-מאהעד, נישט אָפּ-שטעלנדיק זיך. אַה! ווען זי האָט אַזאַ שכן, ווי בוטעלופּ, וואלט זי שוין געוווסט ווי איינצואָרדנען איר באַלעבאַטישקייט! ווער עס פאַרשטייט ווי זיך איינצואָרדנען, פאַר דעם איז אַ שכן אַ גוט געשעפט. מען דאַרף זיך נאר נישט מיט אים אריינלאָזן אין ווייטע דרכים. איבערינגס, איז דער מאן געווען אַ טרינקער, האָט געשלאָגן זיין ווייב און איז נאָכגעלאָפן די זינגערינס פון דעם קאַווע-הויז אין מאַנטסו.

לאַ-פּיעראַן האָט געמאַכט אַ מינע, ווי עס זאָל איר האָבן שטאַרק געעקלט.

— מיר וווּנדערט נאָר, וואס דו דערלאָזט אַרומגיין דיין זון מיט איר טאָכטער.

— אַך, יאָ! דערלאז נישט!... זייער גארטן גרענעצט זיך מיט אונדזערן. זומער איז זכריה שטענדיק מיט פלאמענען אונטער די בעז-קארטשעס, און מען קען גאר קיין וואסער נישט אָנשעפן, מען זאל זיי נישט איבערשרעקן.

— ווען איך בין אויף דיין ארט, וואלט איך צו דעם געמאכט אַן ענדע, האָט ווייטער געזאגט לאַ-פּיעראַן. זי האט שוין צוויי קינדער פון דיין זכריהן און עס וועלן נאך זיין...

לאַ-מאהעד האט א צערייצטע אויפגעהויבן די הענט.

— הער: איך וועל אים פארשטעלן ווען ער וועט נאך האבן... דארף שוין זכריה נישט האבן פאר אונדז קיין שום

דרך-ארץ ? ער האט אונדז דאך געקאסט געלד, נישט אמת ? און דאס מוז ער אונדז אומקערן, איידער ער גייט נעמען אַ פרוי... וואס וואלט דען פון אונדז געווארן, זאג אליין, ווען אונדזערע קינדער, ווי נאר זיי זענען אויסגעוואקסן, זאלן ארבעטן פאר אנדערע ? עס וואלט שוין דעמאלט געווען בעסער גלייך צו שטארבן !

זי האט זיך דאך באלד בארויקט.

— איך רעד אין אלגעמיין, שפעטער וועט מען שוין זעען וואס מען האט צו טון... דיין קאווע איז זער שטארק ; די קאכסט אזוי, ווי מען באדארף.

נאכדעם ווי זי האט נאך געגן א פערטל שעה געפלוי-דערט, האט זי זיך פלוצים אויפגעהויבן, אויסשרייענדיק, אז זי האט נאך די זופּ פאר די מאנסלייט נישט צוגעשטעלט. עס איז געווען די צייט, ווען די קינדער האבן זיך שוין פון דער שולע אומגעקערט, אייניקע פרויען זענען געשטאנען אויף די שירן און נאכגעקוקט דעם מאדאם האנעבאָ מיט אירע געסט. דער באַזון האָט אנגעהויבן אויפצורודערן דאס דארף. אַן ערד-ארבעטער האָט א רגע אפגעשטעלט זיין ארבעט, צוויי איבער-געשראקענע הינער זענען אנטלאפן אין גאָרטן.

גייענדיק א היים האט לאַ-מאהעד זיך אנגעשלאגן אויף לעוואק, וועלכע איז ארויסגעגאַנגען אפווארטן דעם גרובן-דאק-טאר, אַ קליין מענטשעלע, וועלכעס איז געווען שטענדיק באַ-שעפטיקט און האט זיינע מעדיצינישע עצות געגעבן לויפנדיק.

— הער דאקטאָר, האט געזאגט די לעוואק, איך קען נישט שלאפן, אלץ טוט מיר וויי... איך וואלט וועלן מיט אייך רעדן איבער דעם. ער האט אלעמען געדוצעט ; ער האט איר, גייענ-דיק ווייטער, אפגעענטפערט :

— לאז מיר צורו ! דו טרינקסט צופיל קאווע

— און מיין מאן, הער דאָקטאר, האָט אָנגעהויבן פון איר זייט לאַ-מאהעד, ווען זיי אַ מאָל באַטראכטן... ער האָט נאָך אלץ די ווייטיקן אין די פיס.

— אין דעם ביזטו שולדיק ! לאָז מיר צורו !

דיביידע פרויען זענען געבליבן שטיין, נאָכקוקנדיק
נ׳ט דאָקטאָר.

— קום נאָר אריין, האָט אָנגעהויבן די לעוואַק, נאָכדעם ווי זיי האָבן זיך ביידע איבערגעקוקט מיט פאַרצווייפלונגס-פולע אויגן, איך האָב דיר צו דערציילן עפּעס נייעס... און וועסט טרינקען מיט מיר אַ גלעזל קאַווע, ערשט פריש אָפּגעקאָכט.

לאַ-מאָהעד האָט זיך געשלאָגן מיט דער דעה, נאָר זי האָט נישט געהאַט קיין כּוח זיך אנטקעגנשטעלן. נאָר איין זופּ וועט זי טון, כּדי איר נישט צו באַליידיקן. און זי איז אַריינגעגאַנגען אין הויז, דאָס צימער איז געווען שוואַרץ פון שמוץ, די בריק, די ווענט, די שאַפע און דער טיש זענען געווען באַדעקט מיט פלעקן פון פעטס; נישט קיין אַנגענעמער ריח, וועלכער הערשט אין אומריינע הייזער, האָט פאַרכאַפּט דעם אָטעם. ביי דער פּליטע איז געזעסן בוטעלופ, די עלנבויגן אָנגעשפּאַרט אויף דעם טיש און די נאָז אַריינגעשטעקט אין שיסל. פאַר זייבע פינפאונדרייסיק יאָר האָט ער נאָך געגוג יינג אויסגעזען. ער האָט פאַרענדיקט זיין מיטאָג. נעבן אים איז געשטאַנען אַכיל, פילאָמענעס ערשטע קינד, אַ יינגל פון אַ יאָר דריי. ער האָט גע-קוקט אויף אים מיט אַ בעטנדיקער מינע, ווי אַ הונט. דער שכן, וועלכע איז געווען אַ גוטהערציקער מענטש, האָט אים פון צייט צו צייט אַריינגעשטופּט אַ שטיקל פלייש אין מויל.

— וואַרט איך מוז ערשט פאַרצוקערן, האָט געזאָגט לאַ-לעוואַק, אַריינשיטנדיק קרישטאַל אין דער קאַווע-פאַן.

זי איז געווען מיט זעקס יאָר עלטער פון בוטעלופן און זער מיאוס.

— אַלזאַ, וואָס האָב איך דיר געוואָלט דערציילן! האָט זי זיך ווייטער אָנגערופן. נעכטן אָוונט האָט מען ווידער געזעען לאַ-פּיעראַנען זיך ארומשליאָען ביי די „זיידענע-זאָקן". דער באַוווסטער הער האָט איר שוין אָפּגעוואַרט ביי ראַסענערס הויז און ביידע צוזאַמען זענען אוועקגעגאַנגען לענג-אויס

דעם קאנאל... נו? דאס איז פיין פאר אַ פארהייראטע פרוי!

בוטעלופ האט אויסגעשאָסן מיט אַ גרויס געלעכטער און האָט אַריינגעווארפן אכילן אין מויל א שטיק ברויט איינגע-טונקען אין זופ, אָבער בײדע פרויען האבן קיין אכט נישט געלעגט אויף בוטעלופס לאַכן און האבן זיך ווייטער אויסגע-רעדט די הערצער אויף לא-פיעראנ׳ס רעכנונג: די קאקעטקע, זי איז נישט שענער פון די אנדערע און שטעט גאנצע טעג אָפ ביי דעם שפיגל און באַטראכט זיך, וואשט זיך, שמירט זיך. איבעריגנס איז דאס דעם מאנס זאך, אז פאר אים איז רעכט אזא ברויט. זייער געשפרעך איז געוואָרן איבערגעריסן דורך דעם אַריינקומען פון אַ שכנה, וועלכע האָט מיטגעטראָגן מיט זיך אַ קינד פון ניין חדשים, דעסירע, פילאמענעס ייגגסטע קינד. פילאמענע וועלכע איז געווען באַשעפטיקט ביי רייניקן די קוילן, האָט דאָרט אויפן אָרט געפרישטיקט. דאָס קינד פלעגט מען איר ברענגען אַהין און זי האָט עס דאָרט, אַװעקזעצנדיק זיך אויף די קוילן, אָנגעזויגן.

— מיין קינד קען איך אויף קיין רגע נישט איבערלאָזן אַליין, באלד הויבט עס אָן ליאַרמען, האָט געזאָגט לאַ-מאהעד, באטראַכטנדיק עסטעלען, וועלכע איז איינגעשלאָפן אויף אירע הענט.

עס איז איר דאָך נישט געלונגען אויסצומיידן די פראגע, וועלכע זי האָט ארויסגעלייענט פון לעוואקס אויגן.

— זאג נאר, מען מוז דאָך סוף-כל-סוף אַ קלער טון וועגן אַן ענדע. צום אנהייב זענען בײדע מוטערס מסכים געווען שווייגנדיק אויף איין און דעם זעלבן: דאס פארל זאל נאך דערווייל נישט חתונה האָבן. ווען זכריהס מוטער האָט געפרווט ווי ווייט מעגלעך פארהאלטן פאר זיך דאס פארדינסט פון איר זון, איז דער לעוואק אויך געווען א שאד דאס פארדינסט פון איר טאכטער. קיינער האט נישט געיאָגט. ווען אָבער דאָס עלצ-טע קינד איז אונטערגעוואקסן און זיין ערנערונג האָט שוין אנ-געהויבן קאסטן געלט אין דערצו איז נאך צוגעקומען נאך איינס,

האט שוין די לעוואק איינגעפונען אז פאר איר איז דאס נישט קיין רעכנונג און האט אנגעהויבן צו יאָגן עס זאָל זיין חתונה.

— זכריה האט דאך שוין געצויגן אַ נומער און איז פריי פון מיליטער, האט די לעוואק ווייטער גערעדט, איצט האַלט אים שוין גארנישט אָפּ. — נו, ווען מאכן מיר חתונה?

— לאמיר ווארטן אויף בעסערע צייטן, האט אָפּגעענטפערט לאַ-מאהעד פארלעגן. גלייך זיי זאָלן זיך נישט קענען דער-ווארטן אויף דער החתונה... איך גיב מיין װארט, אז איך וועל קאטערינען דערווארגן, אויב זי וועט טון עטוואס ענלעכעס!
לאַ-לעוואק האט אַ צי געטון מיט די אַקסלען.

— לאָז צורו! זי וועט נישט זיין בעסער פון די אַנדערע!

בוטעלופ מיט דער רויקייט פון אַ מענטשן, וועס איז ביי זיך אין שטוב, האָט אויסגעגנישטשערט די גאנצע שפייז-שראנק, זוכנדיק ברויט. די געמיזע, וועלכע איז געווען אנגעגרייט פאר לעוואָקס זופּ, איז שוין געווען האַלב אָפּגערייניקט. אין דער צייט פון געשפּרעך האָט זי די לעוואַק שוין אפשר צום צענטן מאָל גענומען אין האַנט און צוריק אַוועקגעלייגט. ווען זי האט נאכ-אַמאָל עס גענומען אין האַנט, האָט זי עס פּלוצים אַוועקגע-ווארפן און צוגעלאָפן צום פענצטער:

— וואָס איז דאָס?... דאָס איז די פרוי האַנעבאַ מיט פרעמדע מענטשן! זיי גייען אריין צו דער פּיעראַן.

ביידע פרויען זענען נאכאמאָל אנגעפאלן אויף לאַ-פּיע-ראַן. וואס דען! שטענדיק אזוי. אז עס קומען געסט פירט מען זיי באַלד צו די פיעראַן, ווייל ביי איר איז ריין. אָבער די מעשיות מיטן אויפזעער דערציילט מען די געסט זיכער נישט. מען קען לייכט האלטן ריין, ווען מען האָט אַ ליבהאבער, וועל-כער פאַרדינט דריי טויזנט פראנק יערלעך מיט ווױנונג און באַהייצונג, שוין נישט רעכנדיק די מתנות. און די גאנצע צייט, וואס די געסט זענען געווען ביי דער לאַ-פיעראַן, האבן זיי געהאַלטן אין איין רעדן.

— אט גייען זיי שוין צוריק ארויס, האט עגדלעך געזאגט

א-לעוואַק. זיי דרייען זיך אויס... זע נאַר, מיין ליבע, מיר דאַכט, אַז זיי גייען צו דיר.

לאַ-מאַהעד האָט זיך איבערגעשראָקן, ווער ווייסט צי אַלציה האַט דאָרט דעם טיש אויפגערוימט? און די זופּ אירע איז אַך אויך נישט פּאַרטיק; זי האָט אַ מורמעל געטון „צום ווידערזעען" און האַט געאײַלט צו איר שטוב, נישט אויפהייבנדיק די אויגן.

נאָר אין שטוב ביי איר האָט אַלץ געבלאַנקט. אַלציר וועענדיק, אַז די מוטער קומט נישט, האָט זיך אַליין גענומען צוצוגרייטן די זופּ. זי האָט אויסגעריסן די לעצטע ציבעלע, אָנגעקליבן שטשאַוו און האַט דאָס גרינס געמאַכט צורעכט, אין דער צייט ווען אויף דער פּליטע איז געשטאַנען אין אַ גרויסן קעסל ווארעמע וואַסער, און ווען די מאַנסלייט האָבן זיך געוואַשן אַ היימקומנדיק. העגרי און לענאַרע זענען צופּעליק אויך געווען שטיל, זייענדיק פאַרנומען מיט צעררייסן אַן אַלטן קאַלענדאַר. דער פאַטער באַנעמאַר האַט שטילערהייט געראָכערט זיין ליולקע.

די מאַהעד האַט נאַר וואָס אפּגעאָטעמט, ווי די פרוי האַנעבאָ האָט אַנגעקלאַפּט אין טיר.

— איר וועט דאָך דערלויבן, נישט אמת? מיין גוטע פרוי. גייט אַריין! האַט זי זיך געווענדעט צו אירע געסט. מיר שטערן קיינעם נישט... נו? ווי ריין דאַ איז? און די בראַווע פרוי האַט זיבן קינדער! אַלע אונדזערע אַרבעטס וווינונגען זענען אַזוי... איך האָב אייך שוין דערציילט, אַז די נעזועלשאַפט נעמט זעקס זלאָטעס דירה-געלט. אַ גרויס צימער פון אונטן, אויבן צוויי שטובן, אַ קעלער און אַ גאָרטן...

דער הער מיטן אָרדן און די דאַמע אינם פוטער, וועלכע זענען גאַנצפרי פון פאַריז געקומען, האָבן אויפגעעפנט גרויסע אויגן, לאָזנדיק זיך פאַרפירן פון די אַלע זאַכן.

— און אַ גאָרטן אויך, האָט איבערגעחזרט די דאַמע, מען קען זיך דאַ אויסגעצייכנט לעבן!

— מיר געבן זיי מער קוילן, וויפיל זיי באַדאַרפן, האָט

די פרױ האנעבא װײטער געזאגט. צװײ מאל אין דער װאָך װערן זײ אונטערזוכט פון אַ דאקטאר און אז זײ װערן אלט באקומען זײ א שטענדיקע פענסיע, כאטש פון זײער לױן נעמט מען בײ זײ קײנמאל נישט אראפ.

— אַן אמתער גן-עדן !, א לאנד פון מילך און האניק ! האט דער הער געשטאמלט אַן אנטציקטער.

לא-מאַהעד האָט זיך געאײלט צו דערלאַנגען שטילן. די דאמען אָבער האָבן אָפגעדאַנקט. פרױ האַנעבאָ האט עס שױן געהאט גענוג. אױס לאנגװײליקײט האט זי אָנגענומען די ראָל פון אַ פירערין, גלײך דעם פירער און א חיות-שטײג, דער רוח אָבער פון אָרעמקײט און דלות, װעלכער האָט געהערשט אפילו אין די אױסגעקלײבענע שטיבער, האָט איר אָפגעשטױסן. אױסערדעם האָט זי נאָך איבערגעחזרט די װערטער, װעלכע זי האט געהערט פון אנדערע, זי אלײן האָט זיך אַפילו די מי נישט געגעבן צו באקענען זיך מיט דעם ארבעטספאָלק, װעלכעס האט געלײדט אזױ בשכנות מיט איר.

— שענע קינדערלעך ! האָט געזאגט די דאמע, כאטש זי האט זײ אױסגעפונען העסלעך מיט זײערע צו גרױסע קעפ און פארפלאָנטערטע שטרױענע האר.

לא-מאהעד האט געמוזט אָנגעבן די יארן פון די קינדערלעך. אױס העפלעכקײט האט מען איר געשטעלט אױך אַ פאר פראגן װעגן עסטעלען. דער אלטער באנעמאר האט דרך-ארץ-פול די לילקע פון מױל ארױסגענומען און װען אים איז אָנגעקומען א הוסטן-אָנפאל האט ער זיך שטיל צוריקגעצױגן, כדי מיט זײן שװארצן לעכעץ נישט ארױסרופן קײן עקל בײ די געסט.

אלצירן איז אָנגעקומען אַ גרױסע טײל פון לױב-װערטער, װאס פאר אַ פרעכטיקע באלעבאָסטע דאס איז. מען האט געבענטשט דער מוטער, װאס האט אזא טאָכטער, װעלכע איז שױן אזױ קלוג לױט אירע יארן ! קײנער האט נישט דערמאנט פון איר הױקער, נאר אין זײערע בליקן האט זיך געזעען מיטלײד און אומצופרידנהײט.

— איצט, האט געזאגט פּרוי האנעבא, אז מען וועט אייך פרעגן וועגן אונדזער ארבעטסדארף אין פּאריז, וועט איר שוין וויסן וואס צו ענטפערן... אומעטום הערשט די זעלבע רו, די זעלבע פּאטריאכאלישע מנהגים, און ווי איר זעט אליין, זענען אלע גליקלעך און צופרידן. איר וואלט געמעגט קומען אמאל דא אהער זיך צו פּארבעסערן אין געזונט, אין אזא שטילער און רויקער לופט.

— עס איז וווּנדערבאר, וווּנדערבאר! האט ענטוזיאסטיש אויסגערופן דער הער.

זיי האבן פארלאזט דאס הויז מיט דער אנטציקטער מינע, מיט וועלכער מען פארלאזט אַן ארט, ווי מען האט אַ ווונדער געזעען. לא-מאהעד, וועלכע האט זיי ארויסבאגלייט, איז געבליבן שטיין אויף דער שוועל, און זיי זענען זיך פּאמעלעך ווייטער געגאנגען, שמועסנדיק צווישן זיך גאנץ הויך. די גאנצן זענען געווארן באלעבעט און זיי זענען דורכגעגאנגען דורך גרופּן פרויען, וועלכע זענען אויס נייגיריקייט פון די הייזער ארויסגעגאנגען.

לא-לעוואק האט געראדע פאר איר טיר געטראָפן לא-פּיעראנען, וועלכע איז נייגיריק פארבייגעלאפן. ביידע האבן זיך אפּגעשטעלט פארוווּנדערטע. צי ווילן שוין די לייט איבערנעכטיקן ביי לא-מאהעד? נישטא דארט וואָס צו זעען.

— קיינמאָל האבן זיי קיין פּרוטה נישט אין קעשענע, כאטש זיי פארדינען אזוי פיל געלד! נאר ווען מען האט אזעלכע חסרונות!

— איך האב געהערט, אז זי איז היינט גאנצפרי געווען ביי דעם באזיצער פון לא-פּיאָלען עפּיס אויסצובעטלען און אז מעגראט, וועלכער האט שוין גארנישט געוואלט בארגן, האט דאך נאָך געבארגט... ס׳איז באוווּסט, ווי אזוי ארום ער נעמט אפּ דאס זייניקע!

— שטיל!... זיי גייען.

לא-לעוואק און לא-פּיעראן האבן זיי נאכגעקוקט מיט א גלייכגילטיקער מינע, נישט וועלנדיק פארראטן זייער נייגיר.

דערנאָך האָבן זיי צוגעווינקט לא־מאהעד, וועלכע איז געשטאַנען אויף דער שוועל מיט עסטעלען אויף די הענט. אַז די געסט זענען שוין געהאַט אָפּגעגאַנגען אַ דרייסיק טריט, האָט זיך דאָס רעדעניש און די פּליאָטקעס דאָפּלט פאַרגרעסערט.

— וויפיל געלד זיי טראָגן אויף זייער לייב! עס איז אפשר מער ווערט פון זיי אינגאַנצן!

— אָך, געוויס!... די אַנדערע קען איך נישט, אָבער פאַר אַנדערע, נישט קוקנדיק אויף גרעב, וועל אין קייז פיר סו נישט געבן. מען דערציילט פאַרשידענע מעשיות...

— ווי? וואָס פאַר אַ מעשיות?

— אַז זי זאָל האָבן ליבהאָבערס!... פריער פאַר אַלעמען דער אינזשיניער...

— אָט דער קליינטשקער!.. אָ, דער איז צו ווייניק פאַר איר, ער וועט דאָך צווישן אירע קליידער נישט בלייבן.

— וואָס פרעגסטו שאלות, וואָס, אַז זי האָט דערפון פאַרגניגן!.. איך געטרוי קיינמאָל נישט אַזעלכע פרויען, וועלכע מאַכן שטענדיק אַ מינע, גלייך דאָס אַלץ איז זיי דערווידער...

פרוי האַנעבאַ איז נאָך אַלץ געגאַנגען פאַמעלעך מיט אירע געסט און געפּלוידערט, ווען פון דעם וועג איז אָנגעקומען אַ קאָטש און זיך אָפּגעשטעלט ביי דעם קלויסטער. פון איר איז אַרויסגעשטיגן אַ הער פון אַ יאָר אַכטאונצוואַנציק אין אַ טונקעלען מאַנטל מיט אַ ברוין געזיכט און רעגלמעסיקע שטריכן.

— איר מאַן! האָט לא-לעוואַן געשטאַמלט מיט אַ פאַרדומפּט קול, גלייך זי זאָל מורא האָבן, אַז ער זאָל דערהערן. זי איז אינגאַנצן געווען דורכגענומען מיט דעם הייליקן פּחד, מיט וועלכן עס זענען געווען דורכגעדרונגען אַלע זעקס טויזנט אַרבעטער פאַר זייער דירעקטאָר.

איצט איז דאָס גאַנצע אַרבעטער־דאָרף געווען אויף די פיס. די נייגיריקייט פון די פרויען איז געוואַקסן, די גרופּן האָבן זיך צונויפגעגאָסן און געבילדעט אַ גאַנצע מחנה, אין דער צייט ווען אַ גאַנצער הויפן פון אומריינע קינדערלעך זענען

געשטאַנען מיט אָפענע מיילער אויף דעם טראָטואַר. די גרעסטע ענגשאַפט איז געווען פאר לאַ־לעוואקס טיר. צוערשט זענען צוגעקומען צוויי ווייבער, דערנאך צען, דערנאָך צוואנציק. לאַ־פיעראַן האט געשוויגן, ווייל דאָ איז שוין געווען צופיל אויערן. לאַ־מאהעד, די קלוגסטע פון אלע, האט זיך באַגרעניצט נאר מיט הערן און כדי איינצושטילן עסטעלען, וועלכע האָט זיך אויפגעכאַפּט און געמאַכט קולות, האט זי איינמיטן גאַס אנטבלויזט איר ברוסט און איר געגעבן צו זויגן. נאָכדעם ווי הער האנעבאָ האָט געהאָלפן איינשטייגן די דאמען און דער וואָגן האָט געדירט אין דער ריכטונג פון מאַרשיען, איז דאס קלאַפעריי פון די פרויען געוואָרן נאָך שטאַרקער. אלע פרויען האָבן געמאכט מיט די הענט, געשריגן איינע דער צווייטער אין פנים אריין און עס איז געווען אזא טומל, ווי מען זאָל אויפרירן אַ מוראַשקע־נעסט.

נאָר אָט האָט דער זייגער געשלאָגן דריי. די ערדארבעטער, ווי בוטעלופ און אנדערע זענען שוין געהאט אַוועקגעגאנגען. אין דער עק פון דער גאס ביי דעם קלויסטער האָבן זי באַוויזן די ערשטע גרובן־ארבעטער מיט שווארצע פנימער, דורכגעשוויצטע בלוזעס, די הענט אויף דער ברוסט געקרייציקט און די רוקנס אויסגעקרומט. דעמאָלט האבן זיך אלע פרויען צעשייט אין פארשידענע ריכטונגען, אלע האבן געאיילט אַ היים און מען האט נישט געהערט גאָרנישט אויסער אומרויקע קולות:

— אָה! מיין גאָט! און מיין זופּ! און מיין זופּ איז נאָך נישט פארטיק!

IV

ווען מאהע, איבערלאָזנדיק עטיענען ביי ראסענער׳ן, איז געקומען אַ היים, האט ער שוין געטראָפן קאַטערינען, זכריהן און יעאַנלינען ביי דעם טיש; זיי האָבן שוין געהאט פארענדיקט זייער זופּ. קומענדיק אַ היים זענען זיי געווען אזוי הונגעריק, אז זיי זענען באלד נאָך אין פייכטע קליידער געגאַנגען עסן אפילו נישט ארומוואשנדיק זיך; איינער האט נישט געווארט

אויף דעם צווייטן, דער טיש איז געווען געגרייט פון גאַנצפרי ביז אין אָוונט, שטענדיק איז דארט ווער געווען, וועלכער האט אויפגעגעסן זיין חלק.

נאך אויף דער טיר האט מאַהע באַמערקט די שפייז, וואס איז געלעגן אויף דעם טיש. ער האט גאָרנישט געזאגט, נאר זיין פארזאָרגט געזיכט איז געווארן לעבעדיקער. דעם גאַנצן מארגן האט אים געפייניקט דער געדאנק פון דער ליידעקער שפייז-שראַנק, ווי עס איז נישטאָ נישט קיין קאווע און נישט קיין פוטער, די טרויעריקע מחשבות האבן אים נישט פארלאזט אפילו דעמאָלט, ווען ער איז שיעור נישט דערשטיקט געווארן אין דער פינצטערער לאך אין אָדער. ווי אזוי האט עס זיין פרוי דאס אלץ באַקומען? און וואס וואָלט געווען, ווען זי זאל געווען אַהיים קומען מיט ליידיקע הענט? נאר אט איז דא אלץ. זי וועט אים שוין שפעטער דערציילן. ער האט גע-שמייכלט אַ צופרידענער.

קאטערינע און יעאנלין זענען שוין אויפגעשטאנען און, שטייענדיק געטרונקען זייער קאווע, אין דער צייט ווען זכריה, וועלכער האט זיין אַפּעטיט מיט דער זופּ נאך נישט געשטילט, האט נאך אפגעשניטן אַ שטיק ברויט און באשמירט עס מיט פוטער. ער האט געזעען ליגן אויף אַ טעלער דעם חזיר-קעז, נאר דאס האט אים נישט געקימערט, ווייל ער האט געוווסט, אז דאס איז פארן פאטער. אלע האבן פארטרינקען נאך דער זופּ מיט אַ גרויסע פרישע גלאז וואסער, זייער געווענלעכער געטראנק אין די טעג, איידער זיי האָבן באקומען אפגעצאָלט.

— קיין ביר האָב איך נישט, האט געזאגט לאַ-מאהעד, ווען דער פאטער האט זיך געזעצט צום טיש. איך האב געוואלט אַ פּאָר גראָשן אָפּשפּאָרן... אויב אָבער דו ווילסט, קען די קליינע דיר ברענגען אַ גלאז...

ער האט זי אָנגעקוקט אַ שטראַלנדיקער פון פרייד, וואָס? געלט האט זי אויך!

— ניין, ניין, האט ער געזאגט, איך האב שוין איין גלאָז געטרונקען, עס וועט זיין גענוג.

און מאהע האט אָנגעהויבן פּאַמעלעך צו עסן די זופּ פון ברויט, קאַרטאָפל, ציבעלעס און שטשאַוו פון אַ טעפּעלע, וועלכעס האט אים געדינט פאר אַ טעלער. נישט אַראָפּלאָזנדיק עסטעלען פון די הענט, האט לאַ-מאהעד צוגעהאָלפן אלצירן עס זאל דעם פאטער גאָרנישט פעלן, זי האט אים דערלאנגט די פּוטער, דעם חזיר-קעז און האט צוגעשטעלט די קאַווע צום פייער, זי זאל זיין גוט וואַרעם.

דערווייל האט זיך אנגעהויבן נעבן דער פּליטע דאס וואשן זיך אין דעם האלבן פעסל, וועלכעס איז פארוואנדלט געווארן אין אַ וואננע. צוערשט איז געגאנגען קאטערינע, וועלכע האט דאס האלבע פעסל אנגעגאָסן מיט ווארעמע וואסער, האט אויסגעטון איר גרובן-היטעלע, די בלוזע, דאס קליידל און ענדלעך דאס העמד; זייענדיק צוגעווינט דערצו פון אכט יאָר, האט זי אין דעם קיין שום שלעכטס נישט געזעען. זי האט אויסגעקערט דאס פּנים צום פייער און זיך גוט געריבן מיט שווארצע זייף, קיינער האט אויף איר קיין אכט נישט געלייגט, אפילו העניע און לענארע זענען אויך נישט געווען נייגעריק. נאכדעם ווי זי האט זיך אָרומגעוואשן, איז זי אַ נאקעטע אויף די טרעפּ ארויפגעלאפן און איבערגעלאזט דאס קויטיקע העמד און די קליידער אויף דער ערד ליגן. איצט איז געקומען צו אַ געקריג צווישן די צוויי ברידער. יעאנלין האט זיך געאיילט און אונטער דעם אויסרייד, אז זכריה עסט נאך, איז ער דער ערשטער אין דער וואַנע אריין. נאָר זכריה האָט דאַרויף נישט מסכים געווען, באַהויפּטנדיק, אַז פון זיין זייט איז עס שוין גענוג העפלעך, אז ער האָט פריער דורכגעלאָזט קאַטערינען, אָבער נאָך יעאנלינען וויל ער נישט, ווייל דעמאָלט וועט שוין די וואַסער זיין אַזוי שוואַרץ ווי טינט. געענדיקט האָט זיך עס דערמיט, וואָס דיביידע ברידער האָבן זיך צוזאַמען געוואַשן, אַלץ צוגעווענדט צום פייער און האָבן זיך געהאָלפן איינער דעם צווייטן, אייגרייבנדיק דעם רוקן מיט זייף. דערנאָך זענען די פאַרשוווּנדן נאקעטע, ווי זייער שוועסטער, אויף די טרעפּ.

— האָבן זיי אָנגעמאכט אַ שמוץ! האָט געמורמלט לאַ-מאַ-

הער, צונויפנעמענדיק די קליידער כדי זיי אויסהייגען צו טרו־
קענען. אַלציר, וויש אַ ביסל אויס, נו!

נאָר אַ ליארם פון דער צווייטער זייט וואַנט האָט איר
איבערגעהאַקט אינמיטן די ווערטער. מען האָט געהערט קללות
פון אַ מאַן, אַ געוויין פון אַ פרוי און טעמפע קלעפ, ווי עמע־
צער זאָל האָבן געשלאָגן איבער אַ הוילן ארביז.

— ביי לאַ־לעוואק האָט זיך שוין אָנגעהויבן דער טאַנץ,
האָט מאַהע געזאָגט רויק, אויסקראַצנדיק מיטן לעפל זיין טעפל.
דאס איז קאָמיש, בוטעלופ האָט דאָך פאָרט געזאָט, אז די זופ
איז שוין פאַרטיק.

— אַך יאָ, פאַרטיק! האָט געזאָגט לאַ־מאַהעד. איך האָב
נאָך געזעען דאָס גרינס ליגן אויפן טיש אפילו נישט אָפּגערייניקט.
דאָס געשריי איז געוואָרן שטאַרקער, עס האָט זיך דערהערט אַ
שטאַרקער שטויס פון וואָס די וואנט האָט אַ ציטער געטון, דער־
נאָך איז אַלץ געוואָרן שטיל. דעמאלט האָט דער בארגמאַן, צו־
טראָגנדיק צום מויל דעם לעצטן לעפל זופ דערקלערט מיט אַ
מינע פון רויקע גערעכטיקייט:

— אויב די זופ זיינע איז נאָך נישט פארטיק, איז שוין
אַלץ פאַרשטענדלעך, און נאכדעם ווי ער האָט אויסגעטרונקען
זיין גלאָז וואַסער, האָט ער זיך גענומען צום חזיר־קעז. ער האט
אָפּגעשניטן קליינע פירעקיקע שטיקלעך, וועלכע ער האט מיטן
מעסער צוגעטראָגן צום מויל און אָן אַ גאָפּל צוגעביסן צום
ברויט. אין דער צייט ווען דער פאָטער האָט געגעסן האָט
קיינער נישט גערעדט. ער אַליין האָט אויך געשוויגן און כאטש
ער האָט גוט געוווסט אז דאָס איז נישט פון מעגראַט׳ס קלייט,
דאָך האט ער קיין שום פראגע נישט געשטעלט. ער האט נאָר גע־
פרעגט, צי דער אלטער שלאָפט נאָך אַלץ פון אויבן. ניין, דער
זיידע איז שוין געהאַט ארויסגעגאנגען צו מאכן זיין געוויינ־
לעכן שפאציר. און ווידער האבן אלע געשוויגן.

דאך דער ריח פון דעם חזיר־קעז האט גורם געווען
דערצו, אז לענארע און הענרי, וועלכע האבן פון דעם פאר־
שפריצטן וואסער געמאכט קליינע טייכלעך, זאלן אויפהייבן די

קעפ. ביידע האָבן זיך צוגערוקט צום פּאָטער, דער קליינער פּארויס, זייערע בליקן האבן באגלייט יעדן שטיקל, ווי עס האט זיך פונם טעלער אויפגעהויבן ביז עס איז פארשווּנדן געווארן אינם טאטנס מויל. ענלעך האט זיי דער פאטער באמערקט.

— האבן די קינדער דערפון גארנישט באקומען? האט ער געפרעגט, און ווייל זיין פרוי האט אים באלד נישט געענטפערט, האט ער צוגעגעבן:

— דו ווייסט דאך, אז איז האָב פיינט אזעלכע אומגע-רעכטיקייטן מיר פארגייט דער אפעטיט, ווען זיי שטייען אזוי נעבן מיר אויסצובעטלען אַ שטיקל.

— אבער יא, זיי האבן באקומען! האט לא-מאהעד אויס-געשריגן אין כעס. ווען דו זאלסט קוקן אויף זיי, וואלסו זיי דיין חלק אפגעגעבן און די א בריקע חלקים און זיי וועלן אלץ האלטן אין איין עסן ביז צום פּלאַצן... נישט אמת, אלציר, מיר האבן אלע געגעסן דערפון?

— געוויס, מאמע האט אפגעענטפערט די קליינע הויקערין, וועלכע האט שוין אין אזעלכע פאלן פארשטאנען צו זאגן א ליגן, ווי אַ דערוואקסענע.

לענארע און הענרי זענען געבליבן שטיין אומבאוועגלעך, אויפגעבראכט פון אזאַ ליגן; זיי האָט מען מקיים פסק געווען, אז זיי האָבן נישט געזאָגט דעם אמת. זייערע קליינע הערצלעך זענען אויפגעשטאַנען געגן אַזא עולה און זיי האָבן שטארק חשק געהאט צו פּראטעסטירן און צו ערקלערן, אַז זיי זענען נישט געווען, ווען די אנדערע האבן געגעסן דערפון.

— גייט אוועק! האָט אויסגערופן די מוטער און האָט זיי פארטריבן אין צווייטן עק שטוב. איר דארפט זיך שעמען צו קוקן אַזוי כסדר דעם טאטן אין מויל אריין... און ווען ער אליין זאל עס נאָר עסן, אַרבעט ער דען נישט גענוג דארויף? אין דער צייט ווען איר, גנבים, טוט נישט גארנישט, נאר איר עסט!

נאר מאהע האט די קינדער צוריק גערופן. ער האט אנידערגעזעצט לענארען אויף זיין לינקער קני, הענרין אויף

דער רעכטער און זיך געטיילט מיט זיי מיטן רעשט. די קינדערלעך האָבן תאוודיק געשלונגען דעם חזיר-קעז.

ווען ער האט געענדיקט, האט ער געזאָגט צו זיין פרוי:

— ניין, ברינג מיר נאָך נישט די קאווע, איך וויל מיר פריער ארומוואשן... העלף מיר צו ארויסטראָגן די שמוציקע וואסער.

זיי האבן ארויסגעטראָגן די וואנע און זי אויסגעגאָסן אינם קאַנאַל, וואס פאַר דער טיר. באלד איז פון די טרעפ אַראָפּגעקומען יעאנלין שוין אין טרוקענע קליידער אין אַ צו גרויסער פאַר אים בלוזע אין הויזן, פון זיין ברודער. די מוטער האט דערזעען, אַז ער וויל זיך ארויסגנבענען דורך דער אָפענער טיר און האָט אים פעסט צוריקגעהאַלטן.

— ווּהין גייסטו?

— דאָרט אהין.

— ווו דאָרט אַהין?... הער דו וועסט מיר גיין אנקלייבן סאַלאָט אויף היינט אוונט, האסט פאַרשטאנען? ברינגסטו נישט קיין סאלאט, וועסטו האבן צו טון מיט מיר.

— גוט! גוט!

יעאנלין איז אוועקגעגאנגען, די הענט אין די קעשענעס, מיט אַ שלעפּנדיקן טריט און וויגנדיק די דארע ברוסט זייגע, ווי אן אַלטער העקער, דערנאך איז אראָבגעקומען זכריה, ער איז שוין געווען אנגעטון מיט מער פלייס און שענער, ער האט געטראגן אַ שווארצוואלענעם, בלויגעשטרייפטן זשאַקעט. דער פאָטער האָט אים נאכגעשריגן, ער זאָל נישט קומען שפּעט אַהיים, ער האט פאַרלאָזט די שטוב מיט א שטומען קאָפּ-שאָקל, די פייקע צווישן די ציין.

די וואנע איז ווידער אָנגעפולט געוואָרן מיט וואַרעמע וואַסער. מאהע האָט לאַנגזאַם אויסגעטון די קליידער. אויף ... ווינק, האט אלציר ארויסגעפירט לענארען און העגרין אויף דער גאַס. דער פאטער האט נישט ליב געהאט צו וואשן זיך אין דער אָנוועזנהייט פון דער גאנצער פאמיליע, ווי עס איז פאַרגעקומען אין אנדערע הייזער. ער האָט, איבעריגנס, קיינעם

נישט דערפאַר באַליידיקט, ער פלעגט נאָר זאָגן, אַז עס געשיקט זיך נאָר פאַר קינדער צו באָדן זיך אינאיינעם!

— וואָס טוסטו דאָרט אויבן אַזוי לאַנג? האָט לאַ־מאַהעד אַרויפגעשריגן אויף די טרעפּ.

— איך פאַרריכט מײַן קלייד, וועלכעס איך האָב נעכטן צעריסן, האָט קאַטערינע אָפּגעענטפערט.

— גוט... קום נישט אַראָפּ, דער פאַטער וואַשט זיך.

און מאַהע מיט לאַ־מאַהעד זענען איבערגעבליבן אַליין. די פרוי האָט זיך באַשלאָסן אַ וועקצולעגן עסטעלען אויף אַ שטיל, און דאָס קינד געפונענדיק זיך נאָענט פונעם פײַער, האָט אויפגעהערט צו שרײַען און האָט געווענדעט אויף אירע עלטערן אַ פּאָר נישט קלאָרע אויגן פון אַ קליין אומבאַוווסטזיניק באַשעפעניש. דער פאַטער אינגאַנצן אַ נאַקעטער איז געשטאַנען איינגעבויגן איבער דער וואַנע, האָט איינגעטונקען צוערשט דעם קאָפּ און אים געריבן מיט דער שוואַרצער זייף, וועלכע האָט פון אַ הונדערטיעריק באַנוצן זיך מיט איר פאַראַנדערשט און אויסגעבלייכט די האָר פון זײַן משפּחה. דערנאָך איז ער אַרײַנגעגאַנגען אין וואַסער, באַנעצט די ברוסט, דעם בויך, די הענט, די שענקלען און זיך שטאַרק געריבן מיט ביידע הענט. זײַן פרוי איז געשטאַנען דאַנעבן און צוגעקוקט.

— ווייסט, האָט זי אָנגעהויבן, איך האָב געזעען די מינע, וואָס דו האָסט געמאַכט, קומענדיק אַ היים... דו האָסט זיך גוט געזאָרגט? דער אָנבליק פון דער שפּײַז האָט דיר אויפגעמונטערט... שטעל זיך פאָר, אַז די באַזיצער פון לאַ־פּיאַלען האָבן מיר קיין סו נישט געגעבן. אָה! זיי זענען ליבלעכע מענטשן, זיי האָבן באַקליידט די קליינינקע און איך האָב מיר געשעמט זיי צו בעטן.

זי האָט אויף אַ רגע איבערגעהאַקט, כּדי צו פאַרריכטן עסטעלען אויף דער שטול, מורא האָבנדיק זי זאָל נישט אַראָפּפאַלן. דער פאַטער האָט ווײַטער זיך געריבן דאָס לײַב, נישט וואַגנדיק צו שטעלן קיין פראַגע, כאָטש די געשיכטע האָט אים

אינטערעסירט, ער האט געדולדיק געווארט אויף ווייטערע דערקלערונגען.

— איך מוז דיר נאך זאגן, אז מעגראט האט מיר אפגע־זאגט... אה! און גראב איז ער געווען!.. ווי א הונט, וואס מען יאגט ארויס... דו קענסט זיך פארשטעלן אין וואס פאר א גוטער לאגע איך האב זיך געפונען! וואלענע קליידער זענען טאקע ווארעם, אבער לעבן פון זיי קען מען נישט, נישט אמת?

ער האט אויפגעהויבן דעם קאפ, נאר ער איז געבליבן שטום ווי פריער. נישט אין לא־פיאלען, נישט ביי מעגראטן! ווי־זשע דען? זי האט זיך גענומען פארקאטשן די ארבל, כדי אים צו העלפן, ווי שטענדיק, זיך ארומוואשן די טיילן קערפער, וועלכע עס איז אים געווען שווער צו דערלאנגען, איבעריגנס האט ער עס ליב געהאט זי זאל אים אנזייפן און גוט איינ־רייבן.

— איך בין דאן נאכאמאל געגאנגען צו מעגראטן און אים געזאגט... אה! איך האב עס אים געזאגט... אז ער האט קיין הארץ נישט, אז עס וועט אים טרעפן אן אומגליק, אויב עס גיט נאך ערגעץ גערעכטיקייט... דאס האט אים געלאנגווייליקט, ער האט פארדרייט די אויגן און וואלט גערן אפגעצויגן... ענדלעך האט ער מיר אנגערופן אלטע קליאמרע... מיר וועלן קריגן ברויט ביז שבת, און דאס בעסטע, ער האט מיר אויס־געבארגט הונדערט סו... איך האב נאך גענומען ביי אים פוטער, קאווע און ציקאריע און וואלט נאך גענומען חזיר־קעז און קארטאפל, נאר איך האב דערזעען, ווי ער ווערט בייז... זיבן סו קאסט דער חזיר־קעז, אכטצן די קארטאפל, איז מיר נאך גע־בליבן דריי פראנק פינפאונזיבציק אויף רינד־פלייש צו יויך און אויף א פארשפייזע... נו? איך גלויב, אז איך האב דעם מארגן נישט פארלוירן אומזיסט?

איצט האט זי אים ארומגעווישט איינרייבנדיק מיט א האנ־טוך די ערטער, וועלכע האבן זיך נישט אזוי גיך אויסגעטרוקנט.

ער איז געווען גליקלעך און נישט וועלנדיק באקלערן,

אז די חובות וועט ער אויך מוזן באצאלן, האט ער פרייליך געלאכט, ארומנעמענדיק זי מיט ביידע הענט.

— לאז מיר! ביזט נאס, שמירסט מיר אויס, איך האב נאר מורא, אז מעגראט האט אין געדאנק...

זי האט געוואלט רעדן פון קאטערינען, זי האט זיך אבער אפגעהאלטן אינמיטן, צוואס באומרויקן דעם פאטער? דאס וועט אנמאכן געשוכטעס אן א סוף.

— וואס אין געדאנק? האט ער איבערגעפרעגט.

— איך געדאנק אונדז צו באשווינדלען! מען דארף, אז קאטערינע זאל גוט נאכזעען דעם רעכנונג.

ער האט זי ווידער ארומגענומען מיט די הענט און דאס מאל האט ער זי שוין נישט אפגעלאזט. שטענדיק האט זיך די באד אזוי געענדיקט.

יינקנדיק די קאווע, נאך אלץ אן דעם העמד, האט מאהע דערציילט זיין פרוי פונם אינצידענט מיטן אינזשיניער, ער איז איצט געווען רויקער און האט זיך צוגעהערט מיט קאפ-שאקלען פון צושטימיקייט צו די קלוגע עצות פון זיין פרוי, וועלכע האט געהאט א פארשטענדניש אין א זעלכע זאכן. זי האט אים געהאלטן אין איבערחזרן, אז מען וועט גארנישט גע-ווינען דערמיט, וואס מען וועט זיך בונטעווען געגן דער גע-זעלשאפט. זי האט אים דערציילט דערנאך וועגן דעם באזוך פון דער פרוי האנעבא. ביידע האבן זיך געפילט שטאלץ דערפון, נישט ארויסזאגנדיק קיין ווארט.

— קען מען ארא‌פגיין? האט קאטערינע געפרעגט פון די טרעפ.

— יא, דער פאטער טרוקנט זיך אפ.

דאס יינגע מיידל האט אנגעטון איר זונטיק-קלייד, אן אלט בלוי קלייד, וועלכעס איז שוין געווען אפגעבליאקעוועט און אפגעטראגן. אויפן קאפ האט זי געטראגן א פשוט היטעלע פון שווארצן טיול.

— ווי דו האסט זיך אויסגעפוצט... ווו גייסטו?

— איך גיי מיר קויפן אין מאנטסו א באנד צום היטעלע...

דאס אַלטע האָב איך אָראָפּגענומען, עס איז שוין געווען שמוציק.
— דו האָסט אַלזאָ געלט?
— ניין, מוקעט האָט מיר צוגעזאָגט אויסצובאָרגן צען סו.
די מוטער האָט איר געלאָזט גיין, נאָר ווען זי איז שוין געווען אויף דער טיר, האָט זי זי צוריקגערופן.
— הער נאָר, זאָלסט נישט גיין צו מעגראַטן קויפן דעם באַנד.. ער וועט דיר באַשווינדלען און וועט גלויבן, אַז מיר באָדן זיך אין געלט.
דער פּאַטער, וועלכער האָט זיך איינגעבויגן צום פייער, בדי ווי מעגלעך שנעלער אָפּצוטרוקענען דעם נאַקן און די פּאַכוועס האָט זיך באַגנוגנט מיט דער באַמערקונג:
— נאָר זע שלעפּ זיך נישט אַרום ביינאַכט אויף די גאַסן!
נאָך מיטאָג פלעגט מאַהע אַרבעטן אין גאָרטן. ער האָט שוין פאַרזעצט קאַרטאָפל, בובלעך און אַרבעס פאַרפלאַנצט, און נעכטן האָט ער געקריגן שוין קרויט און סאַלאַט גרייט צום פאַרזעצן. דאָס שטיקל גאָרטן האָט פאַרזאָרגט די פאַמיליע מיט גרינוואַרג אויף אַ גאַנץ יאָר, נאָר קאַרטאָפל איז נישט געווען אויסצוקומען, איבעריקנס, האָט זיך מאַהע גוט פאַרשטאַנען אויף גערטנערײַ און האָט פון זיין גאָרטן געהאַט אַפילו אַרטישאָקן, וואָס די שכנים האָבן געהאַלטן פאַר אַ גרויסן אויפטו. ווען ער האָט זיינע בעטן צורעכט געמאַכט, איז אין זיין גאָרטן אַרויסגעקומען לעוואַק, רויכנדיק אַ פייקע און באַטראַכטנדיק דעם סאַלאַט, וואָס בוטעלופּ האָט גאַנצפרי פאַרזעצט; ווען זיין שכן וואָלט זיך נישט אָפּגעגעבן צום גאָרטן, וואָלט אין אים אויסער קראַפּיווע גאַרנישט געוואַקסן. עס האָט זיך צווישן זיי פאַרבונדן אַ געשפּרעך דורך דעם פּלויט. לעוואַק אַ מידער און אַ אויפגערעגטער נאָכדעם ווי ער האָט זיין פרוי אויסגעפּאַטש, האָט זיך אומזיסט געפּלייסט מאַהען צו פאַרשלעפּן צו ראַכענער. האָט ער דען מורא פאַר אַ גלעזל ביר? מען וועט זיך אַביסל דורכשמוסען מיט די קאַלעגן און צו אָוונטברויט קומען צוריק, מען מוז דאָך פאָרט אַביסל קומען צו זיך נאָכדעם ווי מען גייט אַרויס פון די גרובן. קיין שום שלעכטס האָט מאַהע אין דעם נישט

געזעען, נאָר דאָך האָט ער דערפון אפילו נישט געוואָלט הערן, ווייל אויב ער וועט איצט נישט פאַרזעצן דעם סאַלאַט, וועט ער פארוועלקט ווערן. אבער די אמתע סבה, וואָס ער האָט נישט געוואָלט גיין איז געווען דאָס, וואָס ער האָט קיין חשק נישט געהאַט צו פאַרלאנגען פון דעם געלט, וואָס זיין פרוי האט באַקומען.

דער זייגער האָט שוין געשלאָגן פינף, ווען לאַ-פיעראָן א. געקומען פרעגן, אויב יצאנלין איז אַוועקגעגאנגען מיט לידיען. לעוואק האט אפגעענטפערט, אז עס קען געוויס זיין, ווייל בעבערט איז אויך נישטאָ און די דריי גייען שטענדיק ארום צוזאמען. נאָכדעם ווי מאהע האט זי באַרויקט, אז זיי זענען אלע געגאנגען קליבן סאלאט, האט ער מיט זיין קאלעגע אנגעהויבן אויף אַלערליי אופנים צו אטאקירן דער יינגער פרוי. זי איז געווארן אַ ביסל בייז, נאר זי איז נישט אוועקגעגאנגען, ווייל די באנאלע שפּאַסן זענען איר געפעלן און זי האט אזוי געלאַכט, אַז זי האָט זיך מיט ביידע הענט גע-האלטן ביי דעם בויך. איר צו הילף איז געקומען א מאָגערע פרוי וועמענס שטאמלען עס איז געווען ענלעך צו דעם קוואָקן פון א הין. די שולע איז איצט געווען געשלאָסן און אלע קינדערלעך האבן זיך מיט קולות אין די גאַסן ארומגעיאָגט, אין דער צייט ווען די פאָטערס וועלכע זענען נישט געווען אין די קנייפּעס, זענען זיך געשטאַנען גרופּנווייז אין די הייזער אָנגעשפּאַרט, געראויכערט די פייקעס און זיך דורכגעוואָרפן מיט איינצעלנע ווערטער. לאַ-פיעראָן איז אַוועקגעגאַנגען אַ בייזע, ווען לעוואק האָט שוין אנגעהויבן זיך טשעפּן צו איר מיט דער האנט: ענדליך האָט לעוואַק זיך באַשלאָסן אַליין צו גיין רעזו-סענערן, און מאַהע איז איבערגעבליבן ווייטער צו ארבעטן.

מיט אַמאָל איז צוגעפאַלן די נאכט, לאַ-מאַהעד האָט אָנגעצונדן דעם לאָמפּ אַ בייזע וואָס נישט די טאָכטער, נישט די יינגען זענען נאָך נישט אַהיים געקומען. זי האָט זיך געוועט, אַז קיינמאָל קען מען זיך נישט דערשלאָגן יערצו, אַז דעם איינציקן מאָלצייט, ביי וועלכן אַלע וואָלטן געקענט זיין

צוזאַמען, זאָל געמיינזאַם געגעסן ווערן. דערנאָך האָט זי געוואַרט אויף דעם סאַלאַט. זי האָט נישט געקענט פאַרשטיין, וואָס די יינגען קענען איצט אויפקלויבן אין אַזאַ טונקלקייט. דער ריח פון צוגעריישטע ציבעלעס האָט אַנגעפילט דאָס גאַנצע צימער. דער דאָזיקער אָנפאַנגס אַזוי אַנגענעמער ריח, וועלכער האָט אַזוי שנעל זיך דורכגעשלאָגן דורך די דינע ווענט פון די אַרבעטס-הייזער, האָט זיי אַלע פאַרפעסטעט, אַזוי אַז שוין פון ווייטן האָט זיך געשפירט דער דאָזיקער ריח פון די אָרעמע קוכן. ווען מאַהע האָט פאַרלאָזט דעם גאָרטן איז שוין געווען גוט טונקל, ער האָט זיך אַ נידערגעזעצט אויף אַ שטיל און דעם קאָפּ האָט ער אָנגעשפאַרט אין דער וואַנט, וויבאַלד נאָר ער האָט זיך דאָ אין אוונט אוועקגעזעצט, אַזוי איז ער באַלד איינגעדרימלט. דער קוקוס-זייגער האָט געשלאָגן זיבן. לענאַרע און הענרי, וועלכע האָבן דורכאויס געוואָלט העלפן אַלצירן ביים גרייטן צום טיש, האָבן צעבראַכן אַ טעלער, ערשט איצט איז געקומען דער אַלטע באַנעמאַר, ער האָט זיך געוואָלט אָפּעסן זיין אוונטברויט און גיין צו זיין אַרבעט. און לאַ-מאַהעד האָט געוועקט איר מאַן.

— מיר וועלן עסן אָן זיי!... זיי זענען שוין גענוג גרויס צו געפונען אַליין דעם וועג אַ היים, דאָס ערגסטע איז וואָס מיר האָבן נישט דעם סאַלאַט!

V

נאָכדעם ווי עטיען האָט ביי ראַסענערן אָפּגעגעסן זיין זופּ, איז ער זיך אַרויסגעגאַנגען צו זיך אויפן בוידעם-שטיבל, פונוואַנען עס איז געווען אַן אויסבליק אויפן פּאַרק, און איז אַ מידער מיט די קליידער אַנידערגעפאַלן אויפן בעט. און די לעצטע צוויי טעג איז ער מער נישט געשלאָפן, ווי פיר שעה. ווען ער האָט זיך פאַרנאַכט אויפגעכאַפּט איז ער אַ רגע געווען ווי פאַרטויבט, נישט דערקענענדיק דאָס אָרט, וווּ ער געפינט זיך. אַ נישט אַנגענעם געפיל האָט אים באַהערשט, דער קאָפּ איז אים געווען שווער און ער האָט זיך נישט געפינט האַלטן

אויף די פיס. ער האט דאריבער באשלאָסן איידער ער וועט אפעסן אוונטברויט און גיין ווידעראַמאָל שלאָפן ארויסצוגיין פריער אויף דער גאס כאפן פרישע לופט.

דרויסן איז די לופט געווען אַ מילדע, דער הימל האָט געהאט אַ קופּענעם אָפּגלאַנץ, אויף צפון-זייט זענען געהאנגען געדיכטע רעגנוואלקנס, וועמענס דערנענטערונג עס האט אָנגעזאָגט אַ פייכט קיל ווינטל. עטיען איז געגאַנגען גלייך אָן אַ שום ציל, ווילנדיק זיך נאָר באַפרייען פון זיין פיבער; ווען ער איז דורכגעגאַנגען פאַרביי דעם פּארעי, וועלכער איז שוין געווען איינגעהילט אין שאָטן, און ביי וועלכן עס האט נאָך נישט געברענט קיין איינציקער לאַמטערן, האט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ רגע צו זעען ווי די ארבעטער קומען פון זייער טאָג-אַרבעט. דער זייגער האט שוין געשלאָגן זעקס. מתנותווייז זענען זיך צונויפגעקומען די וואָגנשיבערס, אנלאדערס און אנטרייבער. צווישן זיי אין דער טונקלקייט האָט מען נישט דייטלעך געזעען די געשטאַלטן פון די לאַכנדיקע סארטיר-מיידלעך.

פריער פאַר אַלעמען איז געגאַנגען לאַ-בריולע מיט איר איידעם פּיעראָן. זי האָט זיך מיט אים געקריגט, וואס ער איז איר נישט געקומען צו הילף, ווען זי האָט זיך אַרומגעריסן מיט אן אויפזעער.

— גיי, דו שוואַכלינג! דו ווילסט זיין אַ מאַן און בויגסט זיך פאר די שמוציקע הונט, וועלכע זויגן אונדז אויס.

פּיעראָן איז רויק געגאַנגען ביי איר זייט און גאַרנישט געענטפערט. ענדלעך האט ער זיך אָפּגערופן.

— זאָל איך אפשר שפּרינגען דעם שעף אין פּנים אַריין. אַ דאנק! איך זאָל נאָכדעם האָבן אומאנגענעמלעכקייטן!

— טאָ גיי-זשע לעק זיי דעם אונטער-חלק! האט זי אויסגעשריגן. גאָט מיינער! ווען מיין טאָכטער זאָל מיר הערן!.. נישט גענוג, וואס זיי האָבן אומגעבראַכט מיין מאַן, ווילסטו נאך איך זאָל זיי באַדאנקן דערפאר.

זייערע שטימען זענען אנטשוויגן. עטיען האט געזעען לאַ-בריולעס אדלערנאָז, אירע פלאַטערדיקע ווייסע האָר

און מאָגערע זשעסטיקולירנדיקע הענט אין דער טונקלקייט פאַר־שווונדן. נאר אים האט פאראינטערעסירט דאס געשפרעך פון צוויי ייִנגע מענטשן. ער האָט דערקענט זכריהן, וועלכער האט דאָ געוואַרט און זיין קאָלעגע טוקעט, וועלכער האט זיך צו אים דערנענטערט.

— גייסט מיט? האט געפרעגט דער לעצטער, מיר וועלן שנעל אָפּעסן א פּוטערברויט, דערנאָך וועלן מיר גיין צום „וולקאַן".

— באלד, איך האָב נאָך דאָ עפּעס צו טון.

— וואס דען?

דער וואגנשיבער האט זיך אויסגעדרייט און באַמערקט פּילאָמענען, וועלכע איז אַרויסגעקומען פונם סארטירהויז. ער האט געגלויבט, אז ער פארשטייט שוין אין וואס עס האַנדלט זיך.

— אָה! אלזא גוט... אויב אזוי, גיי איך פריער.

— יאָ, איך קום גלייך נאָך דיר.

גייענדיק ווייטער האָט טוקעט באַגעגנט זיין פאָטער, וועלכער איז אויך אָנגעקומען פונם פארעי. זיי האָבן זיך בלויז באַגריסט, דער זון איז אוועקגעגאַנגען מיטן שליאַך און דער פאָטער איז זיך ווייטער געגאַנגען לענגאויס דעם קאנאל.

זכריה האט איר באַלד אַראָפּגעשטופּט פונם וועג, נישט קוקנדיק אויף אַנטקעגנשטעלן זיך. זי האט דאס מאל זיך שטאַרק געצאַיילט, זאָל זיין אַ צווייט מאָל; און זיי האָבן זיך מתוכח געווען ווי שוין פון לאנג חתונה־געהאַט. עס איז גאָר קיין פאַרגניגן נישט, האט זי געזאָגט, צו טרעפן זיך נאָר אינדרויסן, באַזונדערס ווינטער, ווען די גאַסן זענען קויטיק.

— עס האַנדלט זיך נישט וועגן דעם, האט ער אומגעדולדיק געזאָגט, איך האָב דיר עפּעס צו זאָגן.

ער האָט זי אַרומגענומען ביי דער טאַליע און צארט מיט־געצויגן מיט זיך. ווען זיי זענען שוין געווען אין שאָטן, האָט ער זיך געוואָלט דערוויסן, צי זי האָט געלט.

— צוואָס? וואָס ווילסטו דערמיט מאַכן? האָט זי געפרעגט.

ער האָט זיך פאַרפּלאָנטערט, אָנגעהויבן רעדן וועגן אַ חוב פון צוויי פראַנק, וואָס וועט אין דער היים אַרויסרופן אַ טומל.

— שווייג שוין!.. איך האָב געזעען מוקעטן, דו ווילסט מיט אים גיין אין „וואָלקאַן" צו די ברודיקע זינגערינס.

ער האָט זיך פאַרענטפערט, געקלאַפּט זיך אין האַרצן און געגעבן זיין ערנוואָרט. נאָר ווען זי האָט אַלץ געהויבן מיט די אַקסלען, האָט ער זיך פּלוצים אָנגערופן:

— קום אויך מיט אונדז, דו וועסט דאָרט גוט פאַרברענגען...

דו זעסט שוין, אַז דו שטערסט מיר נישט. וואָס וועל איך דאָרטן טון מיט די זינגערינס! גייסטו מיט?

— און דאָס קינד? האָט זי געענטפערט. קען מען זיך דען רירן פון שטוב, ווען מען האָט אַ קינד, וואָס האַלט אין איין שרייען?.. לאָז מיר גיין, איך בין זיכער, אַז אין דער היים איז שוין ווידער אַ ליאַרם.

נאָר ער האָט זי נישט אָפּגעלאָזט און געבעטן געלט. עס פּאַסט אים נאָר נישט פאַר מוקעטן, וועמען ער האָט צוגעזאָגט צו קומען. אַ מאַן קען נישט יעדן אָוונט זיך גיין לייגן שלאָפן מיט די הינער. זי האָט ענדלעך נאָכגעגעבן, האָט אויפגעטרענט די נאָט פון איר לייבל און אַרויסגענומען פון דאָרט צוועלף צענער-סו. אויס מורא, אַז די מוטער זאָל ביי איר נישט צונעמען, האָט זי דאָרט באַהאַלטן דאָס געלט, וועלכעס זי האָט באַקומען פאַר די שעהן, וואָס זי האָט געאַרבעט מער, ווי פיל זי האָט באַדאַרפט.

— זע, האָט זי געזאָגט, איך האָב פינף וועל איך דיר געבן דריי... נאָר דו מוזט מיר שווערן, אַז דו וועסט נויטן דיין מאַמען זי זאָל שוין מסכים זיין אונדז חתונה מאַכן. דאָס לעבן האָב איך שוין גענוג! די מאַמע וואַרפט מיר פאַר יעדן ביסן, וואָס איך עס... שווער! שווער פריער!

זי האָט גערעדט מיט אַ מאַטער שטים פון אַ קרענקלען

מיידל, אָן אַ שום ליידנשאפט, נאָר שוין מיד פון דעם לעבן, וואס זי האט געפירט. ער האט געשווירן און געשריגן, אז דאס איז שוין אן אָפּגערעדטע זאך און ס'איז הייליק. דעמאָלט האט ער באקומען דאס געלט. ער האט דאס מיידל געקושט, גע־גלעט אַ ווײַלע און זי לאַכנדיק געמאכט, דערנאך האט זי זיך אַליין אומגעקערט אין דאָרף אַריין און ער האט געשפּאַנט מיט די פעלדער כּדי אָנצוזאָגן זיין קאָלעגע.

עטיען האָט מאַשינאַל באַגלייט פון וויטען מיט זיינע בליקן, נישט פאַרשטייענדיק אין וואס דא האַנדלט זיך און מיינענדיק, אז דאס איז אַ פּשוטע באַגעגעניש. ער האט זיך דערמאנט אין די ארבעטאָרינס פון ליל, וועלכע ער האָט אויך אָפּגעוואַרט הינטער דער פאַבריק, אָט די מחנות פערצניעריקע מיידלעך, וועלכע פלעגן אומקומען פון עלענד. נאָר פּלוצים האט אים איבערראַשט אַ נייע באַגעגעניש. ער האט זיך אָפּ־געשטעלט.

צופיסנס פון אַ בערגל, ווי גרויסע אראָפּגליטשנדיקע זיך שטיינער האָבן געבילדעט אַ הייל, האט דער קליינער יעאנלין שטאַרק אַריינגערעדט אין בעבערטן און אין לידיען, וועלכע זענען געזעסן רעכטס און לינקס פון אים.

— ווי ? איר ווילט נאָך רעדן ?.. איך וועל יעדן פון אייך אויספּאַטשן אז איר וועט נישט זיין צופרידן... וועמען איז צו־ערשט איינגעפאַלן דער געדאַנק ? זאָגט !

און ווירקלעך איז דער געדאנק צוערשט יעאנליגען איינ־געפאַלן.

נאָכדעם ווי ער האָט אַ לענגערע צייט זיך ארומגעשלעפּט לענגאויס דעם קאַנאַל און געקליבן דעם סאַלאַט צוזאַמען מיט די אַנדערע צוויי, איז ער, זעענדיק דער גרויסן הויפן סאַלאַט, געקומען צו דער איבערצייגונג, אז עס וועט זיין צופיל פון דער היים, ער איז דאַריבער אנשטאט צו גיין אַ היים געגאַנגען קיין מאנטסו און געניט לידיען זי זאָל אַרומגיין אין די הייזער און אים פאַרקויפן. ער האָט שוין געהאט דערפאַרונג אין אַ זעלכע זאכן און האָט געזאָגט, אז די מיידלעך פאַרקויפן

אלץ, וואָס זיי ווילן, אין הויז פון פּאַרקויף איז דער גאַנצער הויפן אָפּגעגעבן געוואָרן; נאָר לידיע האָט געמאַכט עלף סו. און איצט האָבן זיך אַלע דריי געטיילט מיטן פאַרדינסט.

— דאָס איז אַן אומרעכט! האָט דערקלערט בעבערט. מען מוז עס אין דריי גלייכע טיילן איינטיילן... אַז דו וועסט נעמען זיבן, וועט אונדז נאָר איבערבלייבן צוויי.

— פאַרוואָס אומגערעכט? האָט יעאַנלין געשריגן אַ צע־רייצטער. ערשטנס האָב איך אַמּמייסטן אָנגעקליבן.

בעבערט פלעגט זיך געווייגלעך אונטערגעבן. ער האָט גע־פילט צו יעאַנלינען אַ מורא און אַ פאַרווונדערונג צוזאַמען, זיין לייכטגלויביקייט האָט אים שטענדיק געמאַכט פאַר אַ קרבן. כאָטש ער איז געווען עלטער און שטאַרקער פון יעאַנלינען, פלעגט ער דאָך זיך לאָזן פּאַטשן פון אים. נאר דאס מאָל האָט אים די גרויסע סומע געלט געטריבן זיך אַנטקעגנצושטעלן.

— נישט אמת, לידיע, ער וועט אונדז באַשווינדלען... אויב ער וועט זיך מיט אונדז נישט צעטיילן אויף גלייך וועלן מיר עס דערציילן זיין מוטער.

יעאַנלין האָט געהאַלטן זיין פויסט אונטער בעבערטס נאָז.

— זאָג עס נאָכאַמאָל! דעמאָלט וועל איך שוין אליין גיין און דערציילן ביי אייך, אַז איר האָט פארקויפט דעם סאלאט, וואָס איך האָב אנגעקליבן פאַר מיין מוטער... דו בהמהשער קאָפּ דו, ווי קען מען דען איבערינגס צעטיילן עלף סו אויף דריי גלייכע חלקים? פּריוו עס נאָר מאַכן!... דאָ האָט איר יעדערער פון אייך צוויי סו. באַשליסט שוין צו נעמען, אַ נישט לייג איך דאָס גאנצע געלט אריין צו מיר אין קעשענע.

בעבערט האט זיך געפילט באזיגט און האָט צוגענומען די צוויי סו. לידיע האָט אינגאַנצן געציטערט און זיך נישט אָנגערופן קיין וואָרט, זי האָט געהאַט צו יעאַנלינען דאָס געפיל פון מורא און צערטלעכקייט צוזאַמען, ווי אַ פרוי, וואָס ווערט שלעכט באהאַנדלט פון איר מאַן. ווען ער האָט איר דערלאַנגט

די צווי סו, האָט זי אויסגעשטרעקט די האַנט מיט אַן אונטער־טעניקן שמייכל. נאָר ער האָט זיך פּלוצים באַקלערט.

— היי, וואָס וועסטו דען מיט זיי מאַכן? די מאַמע וועט זיי ביי דיר געוויס צונעמען, אויב דו וועסט זיי נישט גוט באַהאַלטן... שוין בעסער, אַז איך וועל זיי דיר אָפּהיטן. אַז דו וועסט דאַרפן האָבן געלד, וועסטו מיר זאָגן.

און די ניין סו זענען פאַרשווונדן אין זיין קעשענע. כדי לידיען צו פאַרמאַכן דאָס מויל, האָט ער זי ארומגענומען און זיך געקאָשעט מיט איר אויף דער ערד. זי איז געווען זיין קליינע פרוי און זיי האָבן זיך אָפּט געשפּילט אין „טאַטע און מאַמע".

בעבערט, וועלכן זיי האָבן צו זייער שפּיל נישט צוגע־צויגן, האט זיך שטענדיק געערגערט איבער דעם. ער פלעגט זיי מקנא זיין און זיך געפלייסט דאריבער זיי שטענדיק צו שטערן.

— אַ מענטש גייט! האט ער אויסגעשריגן.

דאָס מאָל האָט ער קיין ליגן נישט געזאָגט, עס איז געווען עטיען, וועלכער האָט זיך באַשלאָסן ווייטער גיין זיין וועג. די קינדער זענען אויפגעשפּרונגען און אנגעהויבן צו אנטלויפן, נאָר ער איז זיך געגאנגען ווייטער לענגאויס דעם קאַנאַל.

הונדערט שריט ווייטער האָט ער זיך ווידער אָנגעשטויסן אויף אַ פּאָרל. ער איז אָנגעקומען קיין רעקיאַרט, ווי אין די אַלטע חרובדיקע גרובן האָבן זיך אַלע מיידלעך פון מאנטסו מיט זייער געליבטע ארומגעשלעפּט. אלפּ וועכטער האט דא געוווינט דער אַלטער מוקע, וועלכן די געזעלשאפט האט איינ־געאָרדנט צוויי שטובן צום וווינען אינם כמעט איינגעפאַלענעם טורם, וועלכער האָט יעדע מינוט געדראָט אינגאנצן איינצופאלן. און אזוי ווי די פענצטער זענען אין דעם וווינונג געווען אויס־געשלאָגן, האָט זיך מוקע באשלאָסן זיי מיט ברעטער צו פאר־שלאגן, עס איז דעריבער אין די שטובן געווען פינצטער, נאָר וואַרעם. איבעריגנס האָט דער וועכטער גאָרנישט אָפּגעהיט, ער האט זיך פאַרנומען בלויז מיט די פערד פון פארטי און זיך

לגמרי נישט געקימערט מיט די רואינען פון רעקיארט, וועלכע האָבן נאָר פאר די אנדערע גרובן געדינט אלס לופט-שאכט.

דאָ, צווישן די פארליבטע פּאָרלעך, איז דער פּאָטער מוקע גרוי געווארן. אַלע האבן אים געקענט און אלעמען האט ער געקענט. אָפט האט ער מיט אַ שטומען פּאָרוואורף צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ, איין זאך האט אים ארייננעבראכט אין אַ שלעכטער שטימונג: אַ פארליבט פארל האט זיך געמאכט די געוווינהייט צו האַלדזן זיך דוקאָ פאר זיין שלאָפצימער.

יעדן אוונט האָט אים באזוכט דער אלטער באנעמאר, וועלכער פלעגט זיך רעגלמעסיק מאכן זיין שפּאציר-גאנג נאך יעדן מיטאָג-עסן. דיביידע אלטע האָבן וויי‌ניק גערעדט צווישן זיך, איבערוואָרפנדיק זיך אינם משך פון זייער האלבשעהדיקן צוזאמענזיין אפשר מיט אַ צענדליק ווערטער. נאר זיי האָבן הנאה געהאט צו זיצן אזוי אינאיינעם, דערמאנען זיך אין די פארגאנגענע צייטן, וועלכע פלעגן ארויפשווימען אין זייער זכרון, נישט פילנדיק קיין שום נויטיקייט צו רעדן פון זיי.

— ווען עטיען איז אין דעם אָוונט גראד פארבייגעגאַנגען, האָט זיך שוין דער אלטער באַנעמאר אויפגעהויבן פונם באַלקן, אויף וועלכן ער פלעגט געוועגלעך זיצן, צוריקצוגיין אין דאָרף אריין און האט געזאָגט צו מוקע:

— אַ גוטע נאכט, אַלטער!.. זאג נאָר, דו האָסט דאָך געקענט דעם רויטער?

מוקע האט אַ רגע געקוקט שווייגנדיק פאר זיך און אריינגייענדיק אין שטוב אריין האט ער אָפּגעענטפערט:

— אַ גוטע נאכט! אַ גוטע נאכט, אַלטער!

באלד איז אַ פּאָרל, וואס איז אָנגעקומען פון מאנטסו, פאַרבייגעגאַנגען עטיענען, נישט באמערקנדיק אים, און זיך פארקירעוועט אין דער זייט פון רעקיארט. דאָס מיידל האט זיך געווערט און מיט שטילן געבעט זיך אַנטקעגנגעשטעלט, נאר דער מאן האט זי בעשטופּט צו די חורבות צו. דאס איז געווען קאַטערינע און דער גרויסער שאוואל. עטיען אָבער האָט זי נישט

דערקענט, ווען זי איז פאר אים פארבייגעגאנגען, און ער האט זיי באַגלייט מיט זיינע אויגן צו זעען וואס דער סוף וועט זיין.

נאָכדעם ווי זי האָט פארלאָזט דאס ארבעטער-דאָרף, איז זיך קאטערינע געגאנגען ווייטער אויף דעם וועג, וואס האט געפירט קיין מאנטסו. פון איר צענטן לעבנסיאָר, צייט זי האָט אָנגעהויבן צו פאַרדינען אין די גרובן, גייט זי זיך אזוי אַליין אומעטום אין פולער פרייהייט, און אויב ביז אַהער האָט זיך נאָך קיין מאַן צו איר נישט דערנענטערט, איז די סבה געווען די, וואס זי איז פאר אירע פופצן יאָר קערפערלעך נאָך ווייניק געווען אַנטוויקלט. ווען זי האָט זיך געפונען ביי די האָלץ-סקלאַדן פון דער געזעלשאפט איז זי אַריינגעגאנגען צו איין וועשערין, ווי זי האָט געוווסט, אז זי וועט טרעפן לא-מוקעטן. ליידער אָבער האט איר לא-מוקעט די צוגעזאגטע צען סו נישט געקענט אויסבאָרגן. אומזיסט האָט מען איר דאָרט געוואָלט טרייסטן, פארלייגנדיק אַ גלאָז ווארעמע קאַווע. זי האט אויך נישט מסכים געווען, אז איר פריינדין זאל די צען סו אויסבאָרגן ביי אן אַנדערע פרוי. פלוצים איז איר איינגעפאלן אַ געדאנק, אז עס וועט בעסער זיין איצט אפצושפאָרן; איר האט באהערשט אַ מין אַבערגלויבערישע מורא, אַ זיכערקייט, אז דער באנד, אויב זי וועט אים איצט קויפן, וועט איר ברענגען אן אומגליק.

זי האט זיך געאיילט צוריק אין דאָרף אריין און האט שוין געהאלטן ביי די לעצטע הייזער פון מאנטסו, ווען איר האָט ביי דער טיר פון דער רעסטאָראציע „פיקעט" עמעצער גערופן:

— הע, קאטערינע, וווהין לויפסטו אזוי שנעל?

עס איז געווען דער לאנגער שאוואל.

זי איז געוואָרן פאַרלעגן, נישט דערפאר, ווייל ער איז איר נישט געפעלן, נאָר ווייל זי איז פשוט איצט נישט געווען אויפגעלעגט צום שפאסן.

— קום אריין עפעס טרינקען מיט מיר... אַ קליין גלעזעלע ליס, ווילסטו? זי האָט העפלעך אָפּגעזאָגט. עס הויבט שוין אָן

טונקל צו ווערן און מען דאַרף זי האָבן אין דער היים, ער איז צו איר צוגעגאַנגען און מיט אַ שטיל קול געדעדט צו איר אינמיטן גאַס. שוין פון לאַנג האָט ער אין געדאַנק צו פועלן בײַ איר זי זאָל מיט אים ארויפגיין אין דעם שענעם צימער, וואָס ער פאַרנעמט אין דער רעסטאָראַציע „פּיקעט" אויף דעם אויבערשטן שטאָק, ווי עס געפונט זיך אַ גרויס בעט. זי וועט דאָרט זײַן די באַלעבאָסטע. צי האט זי מורא פאר אים, ווייל זי זאגט אים שטענדיק אפּ? זי האָט געלאכט און געזאגט, אז זי וועט שוין ארויפגיין איך אַ צייט, ווען קיין קינדער וועלן נישט וואַקסן. דערנאָך, אַ וואָרט פאר אַ וואָרט, איז זי ארויפּגעקומען, אליין נישט וויסנדיק ווי אזוי, אויף דעם בלאָען באַנד, וועלכן זי האט נישט געקענט קויפן.

— איך וועל אים דיר קויפן! האט ער אויסגערופן.

זי איז רויט געוואָרן, פילנדיק, אז זי וועט גיט טון, אז זי וועט בײַ אים די מתּנה נישט אָננעמען, נאָר אין דער טיף האט איר נישט פאַרלאָזט דער חשק צו באַזיצן אזא באַנד. עס איז איר צוריק געקומען אויפן געדאַנק אויסצובאָרגן זיך די נויטיקע סומע, און זי האט ענדלעך מסכּים געווען אנצונעמען זײַן פאַרשלאַג, נאָר מיט דעם באַדינג, אז זי וועט אים דאס געלט אומקערן. נאָר עס איז אנטשטאַנען אַ נײַע שוועריקייט, ווען ער האָט פאָרגעלעגט גיין צו מעגראַטן.

— ניין, נישט צו מעגראַטן, די מאַמע האָט עס מיר פאַרווערט.

— לאָז אפּ, דאַרפסטו דען זאָגן ווי דו ביסט געווען!.. ער האט די שענסטע בענדער פון גאַנץ מאַנטסו.

ווען מעגראַט האט דערזעען בײַ זיך אין קלייט דעם לאַנגען שאַוואָל מיט קאַטערינען ווי צוויי פאַרליבטע, וועלכע קויפן איין אויף זייער חתונה, איז ער געוואָרן פּורפּור-רויט און האט זיי פאַרגעלעגט די בלויע בענדער מיט אזא כּעס, ווי איינער, וואָס מען מאַכט פון אים חוזק. ווען זיי זענען אַוועקגעגאַנגען, האט ער זיך אַנידערגעשטעלט אויף דער טיר און זיי נאָכגעקוקט ווי זיי זענען בײַדע פאַרשוווּנדן געוואָרן אין דער טונקלקייט.

ווען זיין פרוי האט אים עפעס געפרעגט, האט ער צו איר אויס געגאסן זיין ביטער הארץ, געשאלטן און געשריגן, אז דאס אומדאנקבארע פאלק מוז נאך אמאל אין שטויב ליגן און זיינע פיס קישן.

שאוואל האט קאטערינען באגלייט. ער האט זי פאמעלעך, שטויסנדיק, אראפגעפירט פונם וועג און זי האט פלוצים באמערקט, אז זי געפינט זיך אויף דער שמאלע סטעזשקע, וועלכע פירט קיין רעקיאר. נאר איידער זי האט נאך צייט געהאט בייז צו ווערן, האט ער איר ארומגענומען פעסט ביי דער טאליע און מיט צערטלעכע ווערטער זי איינגענומען. עס איז דאך נאריש פון איר זייט, וואס זי האט מורא פאר אים, קען ער דען אזא ליבער קליינטשקער, וועלכער איז אזוי ווייך און צארט ווי זייד, צפעס שלעכטס טון? זי האט נישט געוווסט וואס צו ענטפערן, עס האט זיך איר אויסגעוויזן, אז ער האט איר טאקע ליב אויף דער אמתן. נאכדעם ווי זי האט שבת פאר שלאפן אויסגעלאשן דאס ליכט, האט זי זיך די פראגע געשטעלט, וואס וואלט געווען, ווען ער זאל זי אזוי ארומנעמען; זי האט דעמאלט איינגעדרימלט און געחלומט, אז זי וואלט אים שוין מער נישט געזאגט ניין. פארוואס זשע איצט פילט זי צו אים אזא ווידערווילן און האט חרטה אויף דעם דעמאלסטיקן געדאנק? אין דער צייט ווען זיין בארד האט אזוי צארט געקיצלט איר נאקן, אז זי האט אזש די אויגן צוגעמאכט, איז פלוצים אויפגעשווומען פאר אירע געשלאסענע ברעמען דער שאטן פון אן אנדער מענטשן, פון דעם, וועלכן זי האט געזען אין דער פרי.

פלוצים האט קאטערינע זיך ארומגעקוקט. שאוואל האט איר געפירט אין די רואינען פון רעקיאר און א שוידער האט אנגעפילט איר הארץ ביי דעם אנבליק פון די טונקעלע געביידעס.

— אה! ניין, אה! ניי, האט זי געפליסטערט, איך בעט דיר, לאז מיר אפ!

די מורא פאר דעם מאן האט אים פארדרייט דעם קאפ

און זי איז געבליבן ווי פארשטיינערט. זי האָט געהאַט דאָס געפיל, ווי עמעצער זאָל איר דראָען צו דערלאַנגען אַ קלאַפּ, דער ווייטיק פון וועלכן עס איז איר אומבאַוווּסט.

— ניין, ניין איך וויל נישט! איך בין נאָך צו יינג... שפּעטער.

ער האָט געברומט.

— בהמה! האָב נישט מורא...

ער האָט שוין גאָרנישט גערעדט מער. ער האָט זי פעסט אַרומגענומען און זי געשלעפּט אין דער חרובער געביידע. זי איז געפאַלן נאַזנדיק אויף דער ערד און זיך אויפגעהערט צו ווערן, אונטערגעבנדיק זיך איינגאַנצן דעם שטאַרקערן פון איר מאַן. מען האָט נאָר געהערט זיין הייסן אָטעם.

עטיען האָט אַלץ צוגעהערט, נישט רירנדיק זיך פונם אָרט. נאָך איינע איז באַגאַנגען דאָס נאַרישקייט! האָט ער געקלערט. אַ מאָדנע געפיל האָט אים אַרומגענומען, אַ געמיש פון אייפערזוכט און צאָרן, ער האָט זיך שוין נישט געהיט מער נישט אנצומאַכן קיין גערויש און איז געשפּרונגען איבער די באַלקנס, ווייל די ביידע זענען אַזוי געווען פאַרטון מיט זיך, אַז זיי האָט שוין גאָרנישט געקענט שטערן. ער איז אָבער איבערראַשט געוואָרן, ווען אָפּגייענדיק קוים הונדערט שריט, האָט ער באַמערקט נאָך זיך גיין דאָס פּאָרל, וועלכעס איז וואַר־שיינלעך שוין צוריקגעגאַנגען אין דאָרף אריין. דער מאַן האָט זי ווידער אַרומגענומען ביי דער טאַליע, געדריקט צו זיך און איר עפּעס איינגערוימט אין אויער, און זי האָט אויסגעזעען זיך צו איילן אַהיים און בייז צו זיין, וואָס ער האַלט איר אָפּ.

פּלוצים האט זיך אין עטיענען אויפגעוועקט די נייגי־רעקייט און אים האָט זיך פארגלוסט איר געזיכט צו זעען. עס איז געווען אַ נארישער געדאנק און ער האָט אינמיסטן פאַר־שנעלערט זיינע טריט, כּדי אים נישט נאָכצוגעבן. אין דער װירקלעכקייט אָבער איז ער געגאַנגען, לאַנגזאַמער און ווי נאָר ער איז צוגעקומען צום ערשטן גאַסן־לאַמטערן, האָט ער

זיך אָפּגערוקט אין שאָטן און זיך באהאַלטן. ער איז געבליבן שטאַר פון איבערראַשונג ווען ער האָט דערזעען, אַז דאָס איז קאַטערינע מיט שאוואלן. אָנפאַנגס האָט ער זיך אַפילו נישט געוואָלט גלויבן. איז דאָס יינגע מיידל אינם בלויען קליידל קאַטערינע? און דאָס איז שאַוואַל אָט דער יינג אין די הויזן מיט דעם גרובנהיטל אויפן קאָפּ? נאָר ער האט מער נישט געצווייפלט, ער האָט אירע אויגן דערקענט, אירע גרינ־שימערירנדיקע אויגן, וועלכע זענען אַזוי קלאר און אזוי טיף ווי קוואַל־וואסער! אים איז פּלוצים באַפאַלן אַ שטארקער נקמה־געפיל און ער האָט זי טיף פאַראכטעט, כאטש זי האָט אים גאָרנישט געטון.

קאַטערינע מיט שאוואלן זענען זיך געגאַנגען לאנגזאם ווייטער. זיי האָבן נישט געוווסט, אז מען באַאָבאכטעט זיי און ער האט זי ווידער צוריקגעהאלטן און געקושט, אין דער צייט ווען זי האט לאכנדיק צוגענומען זיינע צערטלעכקייט, קלענער מאכנדיק די שריט. עטיען איז געבליבן הינטער זיי, ביז וואָס זיי פארשפּאַרן אים דעם וועג. ער איז געוועז געצוווּנגען נאָכ־צוגיין זיי און זיין אַ עדות פון אזעלכע זאכן, וועלכע האָבן אים אריינגעבראכט אין פארצווייפלונג. דאָס וואָס זי האט אים גאנצפרי געשווירן איז אלזא געווען אמת: זי איז נאך נישט געווען קיינעמס געליבטע, און ער האט זי זיך געלאזט אוועק־רייסן פון אונטער דער נאָז.

דער שפּאציר האט שוין געדויערט אַן האלבע שעה. ווען זי זענען צוגעקומען צום פארעי, זענען זיי עטלעכע מאל געבליבן שטיין; זיי זענען איצט געווען ביידע אין אַ פריילע־כער שטימונג. עטיען האט יעדעס מאָל געמוזט בלייבן שטיין, מען זאל אים נישט באמערקן. ווען ער איז צוגעקומען צום פארעי, האט ער שוין פריי געקענט אהיים גיין עסן זיין אוונט־ברויט, נאר ער האט זיי אלץ נאכגעפאלגט ביז אין דארף אריין, ווו ער איז געבליבן שטיין אין דער טונקלקייט ביז קאטערינע איז איי שטוב אריינגעאנגעז. ערשט ווען ער איז

שוין געווען זיכער, אז זיי זענען שוין נישט ביידע צוזאמען איז ער אוועק ווייטער. ער האט לאנג ארומגעוואנדערט אויף דעם וועג, וואס האט געפירט קיין מארשיען, צו טרויערן און געדרוקט, ער זאל קענען זיך אפשליסן איצט אין זיין צימער.

ערשט אין א שעה שפעטער, ארום ניין א זייגער, איז ער צוריק געקומען אין דארף אריין, ער האט זיך געזאגט, אז אויב ער וויל אויפשטיין מארגן פיר א זייגער, מוז ער איצט גיין אפעסן און זיך לייגן שלאפן. אין דארף זענען שוין אלע געשלאפן, אומעטום איז געווען פינצטער, דורך די געשלאסענע לאדנס האט נישט דורכגעדרונגען קיין שום שיין; די הייזער־רייען האבן אויסגעזען ווי קאזארמעס, אין וועלכע אלץ איז געווען פארזונקען אין טיפן שלאף, נאר א קאץ איז געלאפן דורך די פוסטע גערטנער. דאס איז געווען די ענדע פונם טאג, מידע פון דער ארבעט און עסן, האבן זיך די ארבעטער גלייך פונם טיש אין בעט געלעגט.

אין דעם העלבאלויכטענעם צימער פון ראסענערס גאסט־הויז איז געזעסן א מאשיניסט און צוויי ארבעטער, וועלכע האבן געארבעט בייטאג, און געטרינקען ביר. איידער עטיען איז אריינגעגאנגען אין זיין צימער, האט ער נאך געווארפן א בליק אין דער טונקלקייט. ער האט געזען דעם זעלבן אומענדלעכן שווארצן האריזאנט, וועלכן ער האט באמערקט, אנקומענדיק א העך פארטאג אינם גרויסן שטורם. פאר אים האט ווי א בייזע חיה געקניט דער פארעי אין טריבן ליכט פון עטלעכע לאמטערנס. די דריי קוילנבעקן אויף דעם בערגל האבן ווידער געגליט אין דער לופט, ווי בלוטיקע לבנה׳ס, און פון צייט צו צייט האט מען געקענט זען די פארגרעסערטע שאטנס פון דעם פאטער באנעמאר און פון זיין געלן פערד, און ארום, אויף דער פוסטער פלאכקייט איז געלעגן אין שאטן געהילט, מאנטסו, מארשיען, דער וואלד פון וואנדאם און דער ווייטער ים פון ריבן און תבואה־פעלדער, אויף וועלכע די בלוילעכע פייערס פון די

חויוונס אין די רויטע פלאַמען פון די קאָקספייערן! האָבן געגליט
די ווייטע לייכט־טורמען. די נאַכט האט אראָפּגעגנידערט לאַנגזאַם.
דרויסן האט פאַמעלעך אין מאנאטאן געדעגנט און נאָר איינ־
אונאיינציק קול האט זיך געהערט; דאס שווערע לאַנגזאַמע
אָטעמען פון דער מאַשין, וועלכע איז טאָג און נאַכט געווען
טעטיק.

דריטער טייל.

דעם נעכסטן טאג און די פאָלגענדע טעג האט עטיען צוריקגעקערט צו דער אַרבעט אין די גרובן. ער האט זיך וואס ווייטער אלץ מער צוגעוווינט צו דער אַרבעט און ער האָט זיך צוגעפּאַסט צו די נייע געוווינהייטן, וועלכע האבן אים לכתחילה אויסגעזעצן אזוי שווער. איין און איינציקער פאָרפאל האָט איבערגעריסן די איינפאָרמיקייט פון די ערשטע צוויי וואָכן אַרבעט, אַ פיבער, וועלכער האט אים אויף אכטאונפערציק שעה צוגעבונדן צום בעט. און די חלומות, וועלכע ער האָט געהאט אין דער היץ, האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אז ער שטופּט זיין וועגעלע דורך ענגע דורכגאַנגען, דורך וועלכע עס איז אים שווער דורכצושטופּן זיין קערפּער. נאָר ער איז שנעל צוריקגעקומען צו זיך פון דער קרענק, וועלכע איז אים געקומען פון איבערמידקייט.

טעג זענען פאַרלאָפן, עס זענען פאַריבער וואָכן און חדשים. איצט איז ער שוין אויפגעשטאַנען גלייך מיט זייבע קאָלעגן דריי פאַרטאָג, אָפּגעטרינקען זיין קאַווע און מיטגענומען מיט זיך דאס עסן, וועלכעס די פרוי ראסענער האט אים אין אָוונט צוגעגרייט. גייענדיק גאַנצפרי צו דער ארבעט האט ער רעגלמעסיק יעדן טאָג באַגעגנט דעם אַלטן באַנעמער, וועלכער איז אַ היים געגאַנגען שלאָפן. און אומקערנדיק זיך בייטאָג פון דער אַרבעט, האָט ער בוטעלופן באַגעגנט, וועלכער איז אין די גרובן געגאַנגען. ער האט געטראָגן איצט אַ גרובנהיטל, הויזן און אַ קיטל פון לייווענט, געפרוירן גלייך ווי די איבריקע אַרבעטער און גלייך מיט זיי זיך געוואַרעמט דעם רוקן ביי דעם גרויסן פייער אין דער וואַרמשטוב. דערנאָך האט ער באַרפעס געמוזט וואַרטן אין שאכטצימער, ווו עס איז געווען אַ גרויסער

צוגעווינט. ער האט זיך שוין צוגעוווינט צו אלץ און אים האט
שוין מער גאָרנישט אינטערעסירט, נישט די גרויסע דאמפף-
מאַשין, וועמענס שטאָלענע טיילן און קופּערנע דעק עס האבן
געגלאנצט אין דער טונקלקייט, נישט די גרובנשטריק, וועלכע
האָבן זיך ווי נאַכטפייגל אַראָפּגעגליטשט אין דער טיף, נישט
די אויפצוגן, נישט די סיגנאלן מיטן האַמער און נישט דאס
הויכע איבערשרייען זיך דורך דער רער. זיין לעמפּל ברענט
שלעכט, דער אָנצינדער האט עס זיכער נישט גוט אויסגע-
רייניקט; ער ווערט מונטערער, ווען מוקעט שטופּט זיי שוין
אלע איינצושטייגן. די ווינדע פאַלט אַראָפּ ווי אַ שווערער שטיין,
נאר ער דרייט אפילו נישט אויס דעם קאָפּ צו זעען ווי עס
פאַרשווונדט די שיין פון טאג. אים איז שוין מער קיינמאָל נישט
איינגעפאַלן, אז עס קען געשעען אן אומגליק. וואס טיפער ער
האט זיך געפילט אין דעם חושך, אלץ מער האט ער זיך גע-
פילט ווי ביי זיך אין דער היים. מיט דער צייט האט ער זיך
אויך צוגעוווינט צו דער פייכטקייט און נישט אַנגענעמע ריחות.
די וועגן האבן אים אויסגעזעען צו זיין באַקוועמע, דער
קוילנשטויב האט אים שוין מער נישט געשטערט צו אָטעמען,
ער האט דייטלעך געזעען אין דער טונקלקייט און ער האט
אפילו נישט געפילט, אז פון גאנצפרי ביז אין אָוונט טראגט
ער פייכטע קליידער אויף זיין לייב. ער האט שוין מער זיינע
כּוחות נישט אַוועקגעלעגט אומזיסט און האט זיך אויסגעלערנט
צו ארבעטן אזוי שנעל און געשיקט, אז ער האט אלעמען פאר-
וווּנדערט. נאך דריי וואכן איז ער שוין געווען פאַררעכנט צו
די בעסטע וואגנשיבערס פון די גרובן; קיינער האט נישט
אזוי פלינק געפירט זיין וועגעלע און אזוי זאָרגפעלטיק דאס
אויסגעלאדן. זיין שלאנקער קערפּער האט אים מעגלעך געמאכט
אומעטום זיך אַ דורכצושטופּן און כאָטש זיינע הענט זענען גע-
ווען ווייס און צארט ווי פרויען-הענט, דאָך האט ער אויסגעזעען
צו האָבן שטאָלענע מוסקולן. קיינמאל האט ער זיך נישט באַ-
קלאָגט, אָן ספק פון שטאָלץ, אפילו דעמאלט, ווען ער איז שיעור

נישט געפאַלן פון מידקייט. מען האט אים גארנישט געקענט פאָרוואַרפן, אויסער דעם וואס ער האט זיך נישט פארשטאַנען אויף קיין שפּאַס און פלעגט באלד ווערן בייז, ווען מען האט נאר זיך געפרוווט מיט אים אַ רייץ טון.

באַזונדערס פריינטלעך איז געווען צו אים מאהע, וועלכער האט אים געשעצט פאר זיין גוטער אַרבעט. אויסער דעם, האט ער אויך ווי די אַלע אנדערע באַמערקט, אז דער יינגערמאַן באַזיצט אַ העכערע בילדונג פון אים; ער האט געזעען, ווי ער לייענט, שרייבט, צייכנט פּלאַנען און רעדט פון אַזעלכע זאַכן, פון וועלכע ער האָט קיין אהנונג נישט.

דאס האט אים נישט פאַרוווּנדערט, ווייל ער האט גוט געוווּסט, אז די בערגלייט זענען אומגעבילדעטע מענטשן און זייערע קעפּ זענען הארטער, ווי ביי די מאשיניסטן; פאַרוווּנדערט האט אים נאָר דער מוט פון דעם יינגערמאַן, וועלכער כדי נישט צו הונגערן, האט זיך אזוי לייכט באַשלאָסן צו ווערן א קוילנאַרבעטער. דאס איז געווען דער ערשטער פאַל מיט אַ מענטש פון דער גאַס, וועלכער זאל זיך אזוי שנעל איינ־אַרבעטן. ווען עס איז געווען צופיל אַרבעט און מאהע האט נישט געוואָלט אַוועקנעמען קיין ארבעטער, האט ער אים אנגע־טרויט דאס פאַרבויען, און האט זיך איבערצייגט, אז ער מאכט עס ערלעך און דויערהאַפט. ער האט באַמערקט, אז דאס פאַר־בויען פון זיין וואגנשיבער באַפרידיקט אפילו די עלצטע, דעם אינזשיניער נעגרעל און דאנסאערטן, כאָטש זיי האָבן זיך אלץ געטשעפּעט, געמאכט דעם אָנשטעל ווי זיי זאָלן נישט צופרידן זיין און געהאלטן אין איין איבערחזרן, אז די געזעלשאַפט וועט שוין אָננעמען ראַדיקאַלע מיטלען דערצו. די דאָזיקע געפאַר האט כסדר געשוועבט איבער די קעפּ און אַרויסגערופן אן אומ־צופרידנהייט אין די גרובן; אפילו דער רויקער און שטילער מאהע האט שוין אויך די פויסט געבײַלט.

אָנפאַנגס האט צווישן זכריהן און עטיען געהערשט אַ פריינטלעכע באַציונג. אין איין אָוונט האָט עס שוין אפילו געהאלטן ביי פּעטש. אָבער דער ערשטער, אַ בראַווער יינג,

וועלכער פלעגט זיך ביי אַ גלעזל ביר באלד איבערבעטן, האט זיך ענדלעך געמוזט בויגן פאר דעם ניי־אָנגעקומענעם, וועלכער איז געווען גרעסער פון אים. אפילו לעוואק האט אויך געמאכט אַ פריינטלעך פנים און האט זיך אָפט אונטערגעהאלטן מיט עטיענען, וועלכער, ווי ער האָט געזאגט, האט די זעלבע פּאָליטישע איבערצייגונגען, וואס ער. נאָר צווישן אים און שאוואלן האט נאך געהערשט אן אָנגעצויגענע שטימונג און כאָטש לפנים זענען זיי געווען קאָלעגן, דאך האט מען פון זייערע בליקן ווען זיי האבן גערעדט צווישן זיך, געקענט אַרויסלייענען ווי דערווידער זיי זענען זיך איינער דעם צווייטן. קאַטערינע האט ווי פריער געאַרבעט אין די גרובן, האט געשטופּט איר וועגעלע, געווען פריינטלעך מיט איר קאָלעגע, באַשיידן און געהאָרכזאַם לגבי איר געליבטן, פון וועלכן זי האָט די צערטלעכקייטן צוגענומען שוין פריי פאר אַלעמען. דאס איז שוין געווען אַ זאך אַ פאַרפאַלענע, אויף וועלכע די פאַמיליע אַליין האט צוגעמאכט די אויגן. יעדן אָוונט פלעגט זי שאוואל אַוועקפירן אויף דעם בערגל און באַגלייטנדיק זי אַהיים, האט ער זי געקושט פאר אַלעמענס אויגן.

עס איז אָנגעקומען דער פרילונג. ווען עטיען איז איינמאָל פון די גרובן אַרויסגעגאַנגען האט אים אַ ווייַ געטון אין פנים אַ וואַרעם אַפּריל־ווינטל, וואָס האָט שוין געשמעקט מיט צאַרט גרינס. פון דעמאָלט אָן האט ער יעדעס מאָל אַרויסגייענדיק פון די גרובן, אַלץ מער באַמערקט דעם פרילונג. די טעג זענען געוואָרן לענגער. שוין אין מאַי האט ער זיך אַראָפּגעלאָזט אין די גרובן, ווען די זון איז שוין אויפגעגאַנגען און איבער דעם פאַרעי האט זיך פאַרשפּרייט אַ פּורפּורנער הימל. מען האט שוין מער נישט געציטערט פון קעלט, איבער די פעלדער האט אַ וויי געטון אַ וואַרעמער הויך און פון אויבן האָבן זיך צעצוויטשערט די פייגעלעך. אין יוני זענען שוין געשטאַנען הויך די תבואות, וועלכע האָבן זיך מיט זייער בלאַלעכער געלקייט אויסגעטיילט צווישן די גרינע ריבנפעלדער. בלומען האָבן באַדעקט אַלע לאָנקעס און אומעטום האט גע-

שפראַט אַ ניי לעבן. ווען עטיען האט איצט געמאכט זיינע שפּאַ-צירגענג און די אָוונטן, האט ער שוין מער נישט געטראָפן די ליבע-פּאָרלעך אונטער דעם בערגל, נאָר ער האָט באַמערקט ווייערע שפּורן צווישן דער תּבואה. צוויימאָל האט ער אויך גע-טראָפן קאַטערינען מיט שאוּאַלן. נאָך יעדער אזא באַגעגעניש וענען איִם די פעלדער געוואָרן ענג, ער האט זיך דערפילט נידערגעשלאגן און האט שוין דעם אָוונט פארבראכט איז דער היים, ביי ראסענערן אין גאסטהויז.

— פרוי ראסענער, גיט מיר אַ קופל ביר... איך וועל שוין היינט נישט אַרויסגיין, איך פיל מיך עפּעס צעבראכן.

און ער האט זיך געווענדט צו אַ קאָלעגע, וועלכע איז געוועזן געזעסן ביי דעם היגטערשטן טיש דעם קאָפּ אין דער וואנט אָנגעשפּארט.

— סוואַרין, וועסט אויסטרינקען מיט מיר אַ קופל ?

— אַ דאנק, איך טרינק נישט.

עטיען האט זיך באקענט מיט סוואַרינען דורך דעם, וואס דער לעצטער איז געווען זיין שכן, ער איז געווען אַ מאשיניסט אין פאַרעי און האט פארנומען אַ מעבלירט צימער, וואס האט זיך געגרענעצט מיט עטיענס צימער. ער איז אלט געווען ביי אַ דרייסיק יאָר און איז געווען אַ שלאנקער בלאָנדין מיט פיינע געזיכטס שטריכן, מיט בלאָנדע לאנגע האָר אין אַ קליין בערדל. אין זיין אָרעמען חדר האָט זיך געפונען נאר אַ קעסטל פול מיט פאַפּירן אין ביכער. ער איז געווען אַ רוס, האט קיינמאָל נישט גערעדט פון זיך און געלאָזט די מענטשן רעדן פון אים, וואס זיי האָבן געוואלט. די בערגלייט, וועלכע האבן צו פרעמדע נישט קיין צוטרוי, האבן אָנפאנגס געקלערט, נעמענדיק אין אכט זיינע קליינע הענט, אז ער געהער צום בירגערשטאַנד און האט געמוזט אנטלויפן פון זיין היים צוליב עפּעס אַ געשעעניש, ווי אַ מאָרד, אדער עפּעס אנדערש. נאר ער האט זיך פאַרהאַלטן מיט זיי אזוי חבריש, דאס גאנצע קליינגעלט, וועלכעס ער האט געהאט, צווישן די ארבעטער-קינדער צעטיילט, אזוי, אז מיט דער צייט האט מען אים אָנגעהויבן צו באטראכטן ווי איינעם

פון זיי, דערצו נאך איז געווארן באוווסט, אז ער איז אנטלאָפן פון דער היים צוליב אַ פּאָליטישן פאַרברעכן.

אין די ערשטע וואכן האָט זיך עטיען אָנגעשטויסן אין אים אויף אַ פאָרזיכטיקער צוריקגעהאַלטנקייט. ערשט אין אַ צייט אַרום איז ער געוווּיר געוואָרן זיין לעבנס-געשיכטע. סוואַרין איז געווען דער יינגסטער זון פון אַ פאַרנעמער משפחה אין דער גובערניע טולע. אין פעטערבורג, ווי ער האָט שטודירט מעדיצין, איז ער מיטגעריסן געוואָרן מיט דער סאָציאַליסטישער שטרעמונג, וועלכע האָט די גאַנצע רוסישע יוגנט באַהערשט, און ער האָט זיך באַשלאָסן אויסלערנען אַ פאַך, כדי ער זאָל קענען גיין אין פאָלק צו לערנען דעם און אים בייהילפיק צו זיין. ער איז געוואָרן מעכעניק, און פון דעם פאַך לעבט ער איצט, נאָכדעם ווי ער האָט געמוזט צוליב נישט קיין געלונגענעם אטענטאַט אויף דעם קייזער פאַרלאָזן זיין היים. אַ חודש-צייט האָט ער געלעבט אין אַ קעלער פון אַ פרוכטנהענדלער, ווי ער האָט געגראָבן אַ מינע-הייל אונטער דער גאַס און צוגעגרייט באָמבעס. זייענדיק שטענדיק אין געפאַר צעריסן צו ווערן צוזאַמען מיטן הויז. פאַרשטויסן פון זיין משפחה, אָן געלט און ווערנדיק באטראַכט פון די פראַנצויזישע ווערקשטאטן אלס שפּיאָן, איז ער שוין געווען נאָענט אויסצוגיין פון הונגער, ווען די געזעלשאַפט פון מאנטסו האָט אים פלוצים אָנגענומען אין אַ מינוט, ווען זי האָט זיך שטארק געניטיקט אין אַ מעכאַניק, שוין אַ יאָר-צייט אַז ער ארבעט דאָ און איז פאררעכנט פאר אַ גוטן אַרבעטער, נאָר ער איז איינגעהאַלטן און שווייגנדיק. ער האט געאַרבעט איין וואָך ביי טאָג און די צווייטע ביינאַכט און מיט אַזאַ פּינקטלעכקייט, אז די עלצטע האָבן אים אַלס ביישפּיל אַרויסגעשטעלט.

— קיינמאָל ביזטו גאָרנישט דאַרשטיק? האָט עטיען לאַכנדיק געפרעגט

ער האָט אָפגעענטפערט מיט זייי זאנפטער שטים, כמעט אין א פרעמדער אויסשפּראַך:

— איך בין דאָרשטיק נאָר דעמאָלט, ווען איך עס.

זיינע קאַלעגן פלעגן אַמאָל אַ שפּאַס טון מיט אים, זאָגנדיק, אַז זיי האָבן אים געזעען אַרומגיין מיט אַ וואַגנשיבערין צווישן די תבואה פעלדער נישט ווייט פון די „זיידענע זאַקן". דעמאָלט פלעגט ער אַ הויב טון מיטן אַקסל. מיט אַ וואַגנשיבערין? צוואָס זאָל ער עס טון? ער האָט אין די מיידלעך געזעען נאָר חברות, ער האָט נישט געוואָלט געבונדן זיין נישט מיט קיין געליבטע, נישט מיט קיין פריינט, ער האָט געוואָלט זיין פריי. יעדן אָוונט, ווען דאָס שענק צימער איז אַרום ניין אַ זייגער שוין געוואָרן ליידיק, איז נאָך עטיען געבליבן אַ ביסל צו פּלוידערן מיט סוואַרינען. ער פלעגט זיך לאַנגזאַם טרינקען זיין ביר, אין דער צייט ווען דער מאַשיניסט האָט אומאויפהערלעך געראַכערט און זיך געשפּילט מיט דעם קראָליקל, וואָס איז זיך פריי אַרומגעלאָפן אין שטוב.

— איר ווייסט, האָט איינמאָל אין אַ אָוונט עטיען געזאָגט, איך האָב דערהאַלטן אַ בריוו פון פלוכאַרטן.

אויסער ראַסענערן איז אין שענק קיינער נישט געווען.

— אַה! האָט אויסגעשריגן דער באַלעבאָס, וועלכער איז געשטאַנען פאַר זיינע צוויי שכנים. ווו איז ער דען פלוכאַרט.

שוין 2 מאָנאַטן, אַז עטיען האָט זיך איבערגעשריבן מיט דעם מעכאַניק פון ליל, ער האָט אים מיטגעטיילט, אַז ער אַרבעט איצט אין מאַנטסו און יעדער האָט אים געלערנט ווי די בערגלייט צו אַגיטירן.

די געפלאַנטע פאַרבאַנדונג מאַכט גוטע פּאָרטשריט. עס זעט אויס אַז פון אַלע זייטן קומען אָן איינטריטס־דערקלערונגען.

— וואָס זאָגסטו צו זייער פאַרבאַנד? האָט ראַסענער געפרעגט סוואַרינען.

ער האָט געגלעט דאָס קראַליקל און אַרויסלאָזנדיק אַ וואָלקן רויך האָט ער געזאָגט:

— נייע שטותים!

עטיען האָט זיך אָנגעצונדן: זיינע סימפּאַטיעס פאַר רע־

וואָלוציאָנערע אידעען האָבן אים דעם ערשטן אריינגעוואָרפן אין קאַמפּף צווישן דעם קאַפּיטאל און ארבעט. דאָ האט זיך געהאנדלט וועגן אַן אינטערנאציאָנאלן פאַרבאנד, דעם בארימטן אינטערנאציאנאל, וועלכער איז נאר וואס געגרינדעט געוואָרן אין לאנדאן. איז דאס נישט געווען קיין ערלעכע אונטערנעמונג, אַ קאמפּף, אין וועלכן עס מוז זיגן די גערעכטע זאך? עס זענען געווארן באזייטיקט אלע גרענעצן, די ארבעטער פון דער גאנצע וועלט האבן זיך דערהויבן צו פאראייניקן זיך אין איין ברודער-מחנה, כדי יעדן אַרבעטער זיכערן זיין ברויט. ווי פשוט און גרויסארטיק עס איז די ארגאניזאציע! צוערשט די סעקציעס, וועלכע פארטרעטן די באזונדערע קהלות, דערנאך די פעדעראציעס, וועלכע פאראייניקן אלע סעקציעס פון איין פראווינץ, דערנאך די נאציע און ענדלעך איבער איר די מענטשהייט, די העכסטע אינסטאנץ, אין וועלכער יעדער נאציע איז פארטרעטן דורך זיין סעקרעטאר. אין משך פון זעקס חדשים וועט מען די גאנצע וועלט עראבערן און מען וועט די ארבעטסגעבער געזעצן דיקטירן.

—נארישקייטן! האט נאכאמאל אויסגערופן סוווארין. אייער קארל מארקס וויל לאזן ווירקן די נאטור אליין. קיין שום פאליטיק, קיין שום פארשווערונג, נישט אמת? אלץ וויל ער דערגרייכן אינמיטן העלן טאג און נאר דורך העכערן דעם ארבעטס-לוין... לאזט מיר צורו מיט אייער עוואלוציע! צינדט אָן די שטעדט אין אלע פיר עקן וועלט, פארניכטעט די מענטשן, צושטערט אלץ, און ווען פון דער פוילער וועלט וועט שוין גארנישט איבערבלייבן, דעמאלט ערשט וועט אפשר אויפשטיין א נייע און אַ בעסערע.

עטיען האט געלאכט, ער האט קיינמאָל נישט פארשטאנען וואס זיין חבר האט גערעדט. די טעאריע פון צעשטערן אלץ, וואס איז פאראן, האט אים אויסגעזען נישט מער, ווי אן אנשטעל. ראסענער, וועלכער איז געווען נאך מער פראקטישער און דערצו נאָך אַ מענטש שוין אן איינגעאָרדנטער, האָט געהאלטן אז עס לוינט זיך גאָרנישט צו היצן איבער דעם.

— ווי-זשע האלט עס? האט ער געפרעגט. דו ווילסט פרווון גרינדן אַ סעקציע אין מאָנטסו?

דאס איז געווען דער ווונטש פון פלוכארטן, דעם סעק-רעטאר פון דער פעדעראציע פון צפון-פראנקרייך. ער האט באַ-זונדערס אָנגעוויזן אויף דעם גרויסן פאדדינסט, וואס אזא בונד קען ברענגען פאר די בערגלייט, ווען ביי זיי וועט אויסברעכן אַ שטרייק. עטיען האט געגלויבט אז עס שטייט ווירקלעך אי-גיכן פאָר אַ שטרייק. די געשיכטע מיט דעם פארבויען וועט אָננעמען אַ שלעכטע ווענדונג. עס וועט זיין גענוג איין אומגערעכטע פאָדערונג מצד דער געזעלשאפט, אז די גאַנצע אַרבעטער-מאסע זאל זיך אויפרודערן.

— דאס נאַרישסטע זענען דאָ די שטייערן, האט ערקלערט ראַסענער. פופציק סאנטים יערלעך פאר דעם גענעראל פאָנד און צוויי פראנק פאר דער סעקציע, עס איז טאַקע אין דער אמתן נישט פיל, נאָר דאָך קען איך זיך וועטן, אז אַ סך וועלן נישט וועלן איינצאָלן.

— מען דארף נאָך גרינדן אַ הילפס-קאַסע, האט צוגעגעבן עטיען, וועלכע זאָל דינען אין פאל פון אַ שטרייק... כאטש וועגן דעם קען מען נאָך אַ קלער טון. וואס אנבעלאנגט מיר בין איך שוין גרייט, די אנדערע זאָלן נאָר זיין גרייט.

עס איז געוואָרן שטיל, אויף דעם שענקטיש האט זיך גע-רויכערט דער פעטראלעום-לאָמפּ. דורך דער אָפענער טיר האט זיך דייטלעך געהערט דער גערויש פון דער לאָפּאטע, מיט וועלכער דער הייצער פון פארעי האט אונטערגעוואָרפן קוילן אין מאַשין אַריין.

— אלץ איז אזוי טייער! האט זיך אָנגערופן די פרוי ראַסענער, וועלכע איז אָנגעקומען אינמיטן און זיך צוגעהערט צום געשפרעך מיט אן ערנסטער מינע; זי האט אויסגעזעען גרויס אין איר שווארץ קלייד, וועלכעס זי האט שטענדיק געטראָגן. אז איך וועל אייך זאגן, אז איך האב באַצאָלט פאר די אייער צו צוויי-און-צוואנציק סו... אזוי קען עס ווייטער נישט זיין!

אלע דריי מענער זענען איצט געווען ביי איין און דער זעלבער מיינונג. זיי האבן גערעדט צווישן זיך מיט טרויעריקע שטימען. די ארבעטער וועלן עס שוין לענגער נישט קענען אריבערטראָגן, די רעוואָלוציע האט נאר געמאכט אנטדרימלען זייער עלענט, צייט דעם יאָר 89 זענען נאָר די בורזשויען פעט געוואָרן, דעם ארבעטער האט מען נאָר איבערגעלאָזט די שיסל אָפּצולעקן. אין משך פון די הונדערט יאָר צי האט מען דען דעם ארבעטער געגעבן זיין גערעכטן חלק אין דעם אָנוויקס פון רייכטום און וווילזיין? מען האט דערקלערט אז זיי זענען פריי. יאָ, עס איז זיי פארגעשטאנען פריי פון הונגער אויסצוגיין. דאס וואס מען גיט אים דאס רעכט צו וועלן פאָרשטייער, וועלכע האבן אים נאָכדעם אין זינען ווי דעם פאַריאָריקן שניי, ברענגט נאָך קיין ברויט נישט. ..., אזוי צי אזוי, עס מוז נעמען אַ סוף, צי אויף דעם פרידלעכן, לעגאלן וועג, צי מיט בייזן, ווען אלץ גייט אויף אין פלאמען און איינער דעם אנדערן עסט אויף. אויב די אלטע וועלן עס שוין נישט זעען, וועלן עס די קינדער געוויס דערלעבן, ווייל עס איז נישט מעגלעך, אז עס זאל זיך פארענדיקן דאס יאָרהונדערט, אָן אַ צווייטע רעוואָלוציע, דאס מאל שוין אן ארבעטער־רעוואָלוציע, וועלכע וועט דורכרייניקן די געזעלשאפט פון אויבן ביז אַראָפּ און זי איבערבויען פון ס׳ניי אויף בעסערע און גערעכטערע יסודות.

— עס מוז קומען צו דעם קראַך! האט אנטשלאָסן געזאגט די פרוי ראַסענער.

— יאָ, יאָ, האבן אויסגערופן אלע דריי, עס מוזן קומען צום קראַך!

סוווארין האט איצט געקיצלט דאס קראָליקל אונטער די אויערן, אזוי אז עס האט פון פאַרגעניגען אזש מיט די נאָזלעכער באַוועגט. קוקנדיק שטאר פאר זיך האט ער געזאגט האלב הויך, ווי ער זאל רעדן צו זיך אליין:

— קען מען דען פארגרעסערן דעם לוין? אז עס איז פעסטגעשטעלט דער ארבעטער זאל פארדינען נאר אזויפיל, וויפיל ער באדארף האבן אויף אַ טרוקן שטיקל ברויט און

אַ קינד צו דערציען... אויב דער ארבעטס-לוין פאלט צו נידריק, שטארבן אויס די ארבעטער און די נאכפראגע נאך ארבעטס-הענט ברענגט ווידער דערצו, אז די ארבעטס-לוין זאל שטייגן... שטייגט ווידער, איז דער גרויסער אנבאט פון ארבעטס-כּוחות, ווירקט, אז עס זאל צוריק פאלן... דאס איז דאס גלייכגעוויכט פון ליידיקע מאגנס, דאס פארמשפּטן אויף אייביקע צוואנגס-אַרבעט ביי דעם הונגער.

ווען ער האט זיך אויף אזא ארט פארגעסן און די פראגע אוועקגעשטעלט ווי אַ געלערנטער סאָציאַליסט, זענען עטיען און ראסערנבער געוואָרן אומרויק. זיינע באַהויפּטונגען, וועלכע מען האט נישט געקענט אָפּפרעגן האבן זיי צעמישט.

— פארשטייט מיר נאָר גוט, האט ער ווייטער גערעדט מיט זיין געוויינלעכער רויקייט און זיי אנגעקוקט דאַביי, עס מוז אלץ צעשטערט ווערן, אַז נישט וועט צוריק דער הונגער אָנ-הייבן הערשן. יאָ, די אנארכיע, אויסער איר וועט גאָרנישט העלפן! צוערשט מוזן שטראָמען בלוט אפוואשן די ערד, דאס פייער מוז זי רייניקן... דעמאָלט וועלן מיר שוין ווייטער זעען!

— דער הער האט רעכט, האט אפגערופן די פרוי ראסענער, וועלכע מיט איר רעוואָלוציאָנערישן ברען האט דאך זיך גע-פלייסט צו זיין העפלעך.

עטיען, וועלכער איז געווען פארצווייפלט פון זיין אומ-וויסנהייט, האט מער נישט געוואלט דיסקוטירן. ער האט זיך אויפגעהויבן און געזאָגט:

— גייען מיר זיך לעגן. דאס אלץ וועט נישט איבעראַנדערשן, איך זאל נישט דארפן אויפשטיין דריי אַ זייגער.

אלע אוונט איז פארגעקומען ענלעכע געשפרעכן אין ראַ-סענערס ליידיקן שענק-צימער ביי דער איינציקער גלאז, ביי וועלכע עטיען איז אָפּגעזעסן שעהנלאנג און געטרינקען. אָבער נישט קוקנדיק אויף דעם טאג-טעגלעכן פארקער, איז סוואַרין דאך געבליבן ווי שטענדיק פארשלאסן אין זיך און געפּוּללאָז.

אין די ערשטע טעג פון חודש יולי האט זיך עטיענס לאגע

פארבעסערט, אין זיין איינטאָנעון לעבן איז פארגעקומען אַ געשעעניש:

די ארבעטער וועלכע זענען געווען באשעפטיקט אין „ווילהעלם׳ס־אָדער״ האבן זיך אנגעשטויסן אויף אַ טויבן גאנג. דאס האט אויפגערודערט די גאנצע גרובן, מען האט פון גאר־נישט גערעדט, אויסער פון דעם פארלוירענעם אָדער.

איין טאג האט מאהע באגלייט עטיענען ווען ער איז אַ היים געגאנגען און האט אים פארגעלעגט צו פארטרעטן לע־וואקס אָרט אלס העקער, ווייל לעוואק האט זיך אנגעשלאָסן אין אַ צווייטער גרופע. די זאך איז שוין געווען ארומגערעדט מיט אויבער-אויפזעער און מיט דעם אינזשיניער, וועלכע זענען גע־ווען מיט עטיענען זער צופרידן. עטיענען איז איבערגעבליבן נאר צו מסכים זיין צו דער פלוצימדיקער ענדערונג, שטארק דערפרייט פון דער אכטונג, וואָס מאהע ווייזט אים דערמיט ארויס.

אין אָוונט זענען זיי ביידע געגאנגען צו די גרובן איבערצולייענען די פרישע מודעות. די געזעלשאפט האט מודיע געווען די ארבעטער, וועלכע זענען געבליבן אָן ארבעט צייט עס איז פארלוירן געגאנגען דער ווילהעלם־אדער, אז די נייע ארבעטס-פלעצער, וועלכע וועלן ווערן אפגעגעבן דורך ליצי־טאציע, געפונען זיך אין דעם אדער פילאניער, אין צפון-טייל פון פארעי. די זאך האט אויסגעזעען נישט זער גינסטיק צו זיין, ווייל דער אלטער בארגמאן האט צוגעשאקלט מיטן קאפ, ווען עטיען האט אים די באַדינגונגען געלייענט. צו־מארגנס ווען זיי האבן זיך ביידע אראפגעלאזט צו באטראכטן דעם נייען אדער, האט מאהע געמאכט אויפמערקזאם עטיענען אויף דער ווייטקייט פונם צושטעלן די קוילן, אויף דעם וואס די קוילן ברעקלען זיך און זענען נישט שטארק. דאך, ווען מען וויל עסן, מוז מען ארבעטן. זיי זענען דעריבער דעם נעכסטן זונ־טיק געגאנגען אויף ליציטאציע, וועלכע איז פארגעקומען אין אַ שאפע. אָנגעפירט מיט דער ליציטאציע האט דער אינזשיניער נעגרעל מיט דער הילף פון דעם אויבעראויפזעער. פון פינף

ביז זעקס הונדערט מאַן האָבן זיך געפונען אין עק פון דער קליינער עסטראַדע. די ליציטאציע איז צוגעגאנגען שנעל, אזוי, אז מען האט נאר געהערט אַ מישמאש פון קולות, אויסגערופענע צאָלן, וועלכע זענען פון אנדערע צאָלן איבערגעשריגן געווארן.

אַ רגע האט מאהע שוין מורא געהאט אז ער וועט נישט קריגן קיין איינעם פון די פערציק אָנגעבאָטענע דורך דער געזעלשאפט פלעצער, באַאומרויקט פון אַ ידיעה וועגן אַ קריזיס, באַהערשט דורך דער מורא פאר אַן ארבעטסלאָזיקייט, האָבן די קאָנקורענטן געהאלטן אין ווארפן די פרייז. באַמערקנדיק דאס, האט זיך נעגרעל נישט געאיילט צו פאַרענדיקן און האט אָנגעבאָטן די נידריקסטע פרייזן אין דער צייט, ווען דאנסאוערט, וועלנדיק, אז די זאך זאל צוגיין נאך שנעלער, האט בעהאלטן אין איין אויסלויבן די פלעצער. מאהע, וועלכער האט געוואָלט אָננעמען אַ פלאץ פון פופציק מעטר, האט געהאט אויסצושטיין אַ קאמפף מיט אַ הארטן קאָנקורענט, וועלכער האט זיך איינגעשפארט גלייך מיט אים. זיי האבן נאָכגעלאָזט די פרייז, איין סאנטום נאָכן צווייטן פון אַ וואגן, אזוי אז ווען מאהע איז שוין געבליבן דער זיגער, איז די פרייז שוין געווען אזא נידריקע, אז דער אויפזעער ריכאָם, וועלכער איז געשטאַנען הינטער אים, האט אים געשטויסן מיט דעם עלנבויגן און בייז צוגעברומט, אז ביי דעם פרייז וועט ער אפילו די קאסטן נישט אָפנעמען.

ווען זיי זענען ארויסגעגאנגען, האט עטיען אנגעהויבן צו שעלטן. און אין דער געגנווארט פון שאַוואלן, וועלכער איז נאר וואס צוריקגעקומען מיט קאטערינען פון די תבואה-פעלדער, אין דער צייט ווען דער שווער זיינער איז מיט אַ זעלכע ערנסטע ענינים באַשעפטיקט, האט זיין צאָרן אינגאנצן אויסגעשאָסן:

— צו אלדי טייוול! האט ער געשריגן, זאס הייסט אַ מערדעריי!.. אזוי ווערט היינט אַנגערייצט איין ארבעטער אויפן צווייטן!

שאַוּאל האט זיך געהיצט, ער וואָלט קיינמאָל נישט גע־יואָרפן די פרייז, קיינמאָל נישט! און זכריה וועלכער איז איך צוגעגאנגען אויס נייגיריקייט, האט דערקלערט, אז דאס איז עקלהאפט. נאר עטיען האט זיי שטיל געמאכט מיט אַ זשעסט פון ווילדן כעס.

— דאס וועט נעמען אַן ענדע, עס וועט קומען אַ טאג ווען מיר וועלן זיין די באַלעבאַטים!

מאהע, וועלכער האט פון דער ליציטאַציע אָן קיין ווארט נישט אויסגערעדט, האט פּלוצים אויסגעזועט לעבעדיק צו ווערן. ער האט איבערגעחזרט!

די באַלעבאַטים זיין... אָה! ווייסט עס דער טייוול! עס וואלט שוין געווען צייט!

II

עס איז געווען דער לעצטער זונטיק פון חודש יולי, דער יום־טוב טאג ביי די קוילנגרעבער פון מאנטסו. נאך אַן אָוונט פריער האָבן שוין די פרויען פון ארבעטס דאָרף אויסגעוואַשן זייערע שטיבער באַגיסנדיק מיט אַ סך וואַסער די ווענט און בריקן וועלכע זענען נאך געווען נאס, כאָטש מען האט זיי באַשיט מיט זאמד, וואס איז געווען אַ צו טייערער לוקסוס פאר די קעשענעס פון די אָרעמע.

זונטיק איז די צייט פון אויפשטיין ביי די מאהע גע־ווען אַן אנדערע, ווי אין די וואָכנטעג. אין דער צייט ווען דער פאטער האט ארום פינף אַ זייגער שוין פארלאזט זיין גע־לעגער און זיך אָנגעטון, זענען די קינדער געשלאָפן ביז אַ זייגער ניין. היינט איז מאהע ארויסגעגאנגען אין גאָרטן צו פאררויכערן זיין פייקע, דערנאך איז ער צוריק אין שטוב אַריין און אליין אויפגעגעסן אַ שטיקל ברויט מיט פוטער און געוואַרט דאָרט ביז די שטובמענטשן וועלן אויפשטיין. אומבאַמערקט איז אים איבערגעלאָפן דער פרימאָרגן: ער האט פאַרריכט די וואַנע, וועלכע האט גערינט און האָט צוגעקלעבט אונטער דעם קוקוס זייגער אַ בילד פון די קייזערלעכע פרינצן, וועלכעס מען

האט געשענקט די קינדער. דערווייל האבן אָנגעהויבן אַראָפּצוקומען די אנדערע. דער פּאָטער באַנעמאר האט זיך ארויסגעטראגן אַ שטיל אויף דער גאס, כּדי זיך צו וואַרעמען אויף דער זון, די מוטער און אלציר האבן זיך גענומען רעכט צומאכן די פּליטע, און קאַטערינע האט זיך אַרומגעיאָגט מיט לעבארעין און הענרין, וועלכע האָבן זיך אָנגעטון עס האט געשלאָגן עלף, דער ריח פונם קראָליקל האט אָנגעפולט די גאַנצע שטוב, ווען זכריה מיט יעאנליגען זענען גענעצנדיק און מיט פאַרשלאָפענע אויגן אַראָפּגעקומען די לעצטע.

די מאהעס האָבן זיך געזעצט צו מיטאג, ווען עס האט געשלאָגן צוועלף. אויסער דעם קראָליקל, וועלכעס מען האט אַ גאנצן חודש געפּאַשעט, און געבראָטענע קאַרטאפל איז היינט נאך געווען צום מיטאג אַ זופּ פון פלייש און רינד-פלייש. בעכטן איז געווען דער טאָג, וואס מען האט אויסגעצאָלט. זיי געדענקען נישט, ווען זיי האבן נאך אזא גוטן מיטאג געהאט. אפילו אין דעם לעצטן יום-טוב פון דער הייליקער באַרבארא, לכּבוד וועלכער די בערגלייט פייערן דריי טעג, איז דער קראָליק נישט געווען אזוי פעט און געשמאק. אלע צען קינבאַקן פון דער קליינינטשקער עסטעלע, וועלכער עס האט זיך נאר וואס אָנגעהויבן שניידן ציין ביז דעם אַלטן באָנעמאָר, האבן געאַרבעט מיט אזא אייפער, אז אפילו די ביינער זענען פארשווונדן. דאס פלייש איז געווען גוט, נאר זיי האבן עס שלעכט פאַרדייעט, ווייל זיי האבן זייער זעלטן געגעסן פלייש. אלץ איז אויפגעגעסן געווארן, געבליבן איז נאָר איין שטיקל רינד-פלייש אויף וועטשערע. אויב מען וועט זיין הונגעריק, וועט מען קענען דערצו צובייסן אַ פּאָר שטיקלעך ברויט מיט פּוטער.

צוערשט איז נישט געבליבן יעאנלין. דערנאך איז אוועקגעגאנגען דער אלטער באַנעמאר און אפילו מאהע אליין האט זיך אויך באַשלאסן ארויסצוגיין כאַפּן אַ ביסל פרישע לופט, נאכדעם ווי ער האט געפרעגט זיין פרוי צי זי וועט שפּעטער נישט אראָפּקומען פון אונטן. נאר זי האט געענטפערט, אז זי קען

נישט צוליב די קינדער, איבעריגנס וועט זי שוין זעען, מען וועט זיך שוין טרעפן. נאָכדעם ווי ער איז אַרויסגעגאַנגען פון הויז, האט מאהע זיך געוואַקלט איין אויגנבליק וווהין ער זאָל גיין, דערנאָך איז ער אַריינגעגאַנגען צו די שכנים זעען, צי לעוואַק איז שוין גרייט. נאָר ער האָט דאָרט נישט געטראָפן קיינעם אויסער זכריהן, וועלכער האָט געוואַרט אויף פילאמענען, און די לעוואַק איז ווידער אַרויפגעקומען אויף דער חתונה און נעשריגן, אז מען מאכט איר צום נאַר און אז זי וועט ערנסט אַ רעד טון מיט לאַ-מאהעד.

וואס איז דאס פאר אַ לעבן אָפּצוזיטן די לעבעדיקע יתומים פון איר טאָכטער אין דער צייט ווען די לעצטע שלעפּט זיך אַרום מיט איר געליבטן! פילאמענע האט זיך דערווייל רויק אָנגעטון און זכריה האָט זי אַרויסגעפירט פון שטוב, דער־קלערנדיק נאָך אַמאָל, אז ער איז גרייט חתונה צו האָבן, אויב נאָר זיין מוטער וועט אים דערלויבן. היות ווי לעוואַק איז שוין אַוועקגעגאַנגען, האָט מאהע די שכנה אָפּגעשיקט צו זיין פרוי, און אַליין האָט ער זיך געאײַלט אַרויסצוגיין. בוטעלופ, וועלכער איז געזעסן מיט ביידע הענט אָנגעשפּאַרט אויף דעם טיש האָט פאַרענדיקט אַ שטיקל קעז האט אפּגעוואָרפן עקשנותדיק די איינלאַדונג צו גיין אויסטרינקען אַ גלעזל ביר. ווי אַ גוטער מאַן, איז ער געבליבן אין דער היים.

מאהע האט פאַרשטאַנען, אז לעוואַק איז ביי ראַסענערן און ער האט לאַנגזאַם זיך געלאָזט גיין אַהין. און ווירקלעך האט זיך לעוואַק געפונען ביי ראסענערן אין דעם קליינעם גערטנדל און געשפּילט מיט אייניקע חברים אין קעגל. דער אַלטער באָנעמאר און מוקע זענען געשטאַנען און זיך צוגע־קוקט צו דער שפּיל, נישט נעמענדיק אַליין קיין שום אנטייל. דאָ האט זיך אויך געפונען עטיען, וועלכע איז זיך געזעסן ביי אַ טישל און געזופּט זיין גלעזל ביר. ער איז געווען שלעכט געשטימט ווייל סוואָרין האט אים איבערגעלאָזט אַליין און ער איז אַריינגעגאַנגען צו זיך אין צימער לייענען צי שרייבן, ווי ער פלעגט עס טון אַלע זונטיק.

— ווילסטו מיטשפּילן ? האָט לעוואק געפרעגט מאהען.

ער האט אָפּגעזאָגט. עס איז אים געווען שרעקלעך הייס, אז ער איז שיעור נישט אומגעקומען פון דורשט.

— ראסענער ! האט אויסגערופן עטיען, ברענג נאך איין קופל ביר, און ווענדנדיק זיך צו מאהען האט ער געזאָגט :

— דו ווייסט, איך צאָל היינט.

איצט האָבן זיך אלע געדוצעט. ראסענער האט זיך נישט געאיילט, מען האט אים דריי מאָל געמוזט רופן און ענדלעך האָט די פרוי ראסענער געבראכט דאס ווארעמע ביר. עטיען האט זיך שטיל באַקלאָגט איבער דער באַלעבאטישקייט : זיי זענען געוויס הערלעכע מענטשן, וועלכע האָבן זער איידעלע געדאנקן, נאָר דאס ביר טויג נישט און די זופן זענען עקלהאפט ! ער וואָלט שוין צען מאָל געביטן די סטאנציע, ווען ער זאל זיך נישט וועלן אזוי דערווייטערן פון דעם וועג קיין מאָנטסו. ענדלעך וועט ער מוזן זיך אָפּזוכן אַן אָרט ביי אַ פאמיליע אין דאָרף.

— זיכער, זיכער, האט אָפּגעענטפערט מאהע מיט זיין דויקער שטים, ביי אַ פאמיליע וועט דיר זיין בעסער.

נאָר עס האט אויסגעבראָכן אַ געשריי, לעוואק האט געשלאָגן אַלע ניין מיט איין קלאַפּ. די פרייד פון דעם שטויס איז איבערגעגאַנגען אין שפאסן, ווען די שפילער האָבן באַמערקט פון אונטערן פלויט דאס פריילעכע געזיכט פון לאַמוקעט. זי האט זיך דאָ אַרומגעשלעפט שוין פון אַ האַלבער שעה, נאָר דערהערנדיק דאס געלעכטער איז זי נענטער צוגעקומען.

— וואס ? ביסט גאָר אַליין ? האט אויסגערופן לעוואק, און ווו זענען דיינע געליבטע ?

— מיינע געליבטע האב איך צעלאָזט, האט זי אָפּגעענטפערט מיט אן אומפארשעמטער אויסגעלאסנקייט. איך זיך אַ נייעם. אלע האָבן זיך איר אָנגעבאָטן, נאָר זי האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ אויף נישט און קאָקעטיש געלאַכט. איר פאָטער איז

אויך דאַביי געשטאַנען, נאָר ער האט אפילו קיין איין אויגנבליק זיך נישט אָפּגעווענדט פון דער שפּיל.

— גיי! האט געזאָגט לעוואק, אַ ווינקטועניק צו עטיענען, מיר ווייסן צו וועמען דו האָסט חשק, מיין טייערע!.. צו דעם מוזטו אָנווענדן געוואלד.

עטיענען האט עס פרעלעך געמאכט. אין דער ווירקלעכקייט האט עס אויסגעזעען, אז די וואגנשיבערין האָט זיך פאַרקוקט אויף אים, נאָר ער האָט אָפּגעזאָגט, כאָטש דאס האט אים אַמוזירט, ווייל זי איז אים נישט געפעלן זי איז נאך געבליבן שטיין אַ פּאָר מינוט און אים אָנגעקוקט מיט אירע גרויסע אויגן, דערנאָך איז זי לאַנגזאַם אַוועקגעגאַנגען.

עטיען האט ווידער אָנגעהויבן אויפצווייזן מאהען ווי נויטיק עס איז, אז די קוילנאַרבעטער פון מאָנטסו זאָלן גרינדן אַ הילפסקאַסע.

— ווען די געזעלשאפט זאל וועלן אונדז געבן פּרייזענט, האט עטיען געזאָגט, וואס וואָלטן מיר דען מורא געהאט? אויסער די פּענסיעס, וואס זי פאַרטיילט לויט איר איינזען, האבן מיר גאָרנישט. נו, וואָלט געווען גוט, מיר זאָלן אַליין האָבן אַ פאַריין פון געגנזייטיקער שטיצע, אויף וועלכן מיר וואָלטן געקענט רעכענען אין אַ נויטיקן פאַל.

און ער האָט אים צו פאַרשטיין געגעבן מער נענטער אלע פּרטים פון דער אָרגאניזאציע, צוזאָגנדיק אַליין זיך אָפּגעבן דער זאַך מיטן גאנצן האַרץ.

— איך בין שוין גרייט צוצוטרעטן צו דער זאַך, האט ענדלעך מאהע אויסגערופן אַן איבערצייגטער. עס האנדלט זיך נאר פון די איבעריקע... זע פליס זיך זיי צו געווינען פאר דער זאך.

לעוואק האט געווינען זיין דער עולם האט פארלאָזט דאס שפּיל צו גיין טרינקען ביר. נאָר מאהע האט אָפּגעזאגט צו טרינקען נאָך אַ גלאָז ביר. אפשר שפּעטער, דער טאג איז נאך גרויס. ער האט געקלערט פון פּיעראַנען. ווו קען ער זיין? אָן שום ספק אין דער קאַפּיינע „לאַנפאַן". ער האט איבערגערעדט

עטיענען און לעוואקן מיטצוגיין מיט אים און אלע דריי זענען אַוועקגעגאנגען קיין מאנטסו, אין דער צייט ווען אנדערע האָבן פארנומען דאס שפּיל.

אינטערוועגס האָבן זיי געמוזט אָפּטרעטן אין די שענק־הייזער „קאזימיר" און „פּראָגרעס", נישט קוקנדיק אָפּזאָגן די קאָלעגן, וועלכע האָבן זיי אריינגערופן דורך די אָפּענע טירן. און יעדעס מאָל האָט מען אויסגעטרינקען צו גלעזער ביר. אין „לאַנפאַן" האָבן זיי געטראָפן פּיעראנגען, וועלכער האָט שוין געהאַט אויסגעטרונקען אַ פּאָר גלעזער, נאָר זיי צוליב האָט ער באַשטעלט נאָך אַ גלאָז. דערנאָך האָבן זיך אַלע פיר געלאָזט גיין אין דער רעסטאָראַציע „טיסאָן" צו זען אויב זכריה איז דאָרט נישטאָ. דאָרט איז קיינער נישט געווען און זיי האָבן באַשטעלט צו גלעזער ביר, כדי צו קענען וואַרטן אַ פּאָר מינוט. דערנאָך האָבן זיי זיך דערמאָנט אין דער שענק סענט־עלואַ און זיי האָבן זיך אַוועקגעלאָזט אַהין, אַזוי האָבן זיי אַרומגעוואַנדערט פון איין שענק צום צווייטן אָן אַ שום ציל, נאָר כדי אַרומצוגיין.

— מיר מוזן גיין צום „וואָלקאַן"! האָט פּלוצים אויסגע־רופן לעוואַק, ווען דאָס ביר האָט שוין אָנגעהויבן שלאָגן אין קאָפּ אַריין. די אַנדערע האָבן געלאַכט און זיך געוואַקלט אַ רגע, נאָר דערנאָך האָבן זיי געפאָלגט דעם קאָלעגע. אויף דער בינע פון ברעטער אין דער טיף פון דער לאַנגער, שמאָלער וואָלקאַן־זאַל, האָבן זיך באַוועגט פינף זינגערינס, אויסוואורפן פון די ליליער גאַסנמיידלעך, אומפאַרשעמט געקליידעט. עס האָבן זיך דאָ געפונען כמעט די גאַנצע יוגנט פון די גרובן, אפילו פערצניעריקע יינגלעך איז דאָ געווען צו זען, געטרונקען האָט מען דאָ מער ווייַן, ווי ביר. עטלעכע לייכטזיניקע עלטערע מענער פון דעם אַרבעטס־דאָרף האָבן זיך דאָ אויך געפונען.

נאָכדעם ווי זיי האָבן זיך צוגעזעצט ביי אַ קליין טישל, האָט עטיען ווידער אָנגעהויבן צו אַנטוויקלען זיין פּלאַן פון דער הילפס־קאַסע פאַר לעוואַקן.

— יעדער מיטגליד קען גאַנץ לייכט אַריינטראָגן חודשלעך

צוואַנציק סו. אין צ׳ פיר, פינף יאָר וועט דאס צונויפגעזאַמלטע געלט שוין בילדן אַ גענוגנדן פאָנד. און אז מען האָט געלט פילט מען זיך שטאַרק, נישט אמת? דעמאָלט מעג שוין געשען וואס עס וויל זיך... נו, וואס זאָגסטו דערצו?

— איך זאָג נישט ניין, האָט לעוואַק געענטפערט צערשטרייט, עס לאָזט זיך רעדן.

עס האָט אויפגעטרעטן אַ דיקע בלאָנדע זינגערין און לעוואק האט דורכאויס נאָך געוואלט בלייבן, נאָר מאַהע און פיעראן אָפּטרינקנדיק זייערע גלעזער ביר האָבן זיך אויפגעשטעלט אַוועקצוגיין.

דרויסן האט עטיען, וועלכער איז מיט זיי מיטגעגאַנגען, ווידער געטראָפן לאַ-מוקעטן, וועלכע האָט אים, ווייזט אויס, נאָכגעפאָלגט. זי האָט אים אָנגעקוקט מיט אירע גרויסע אויגן און געהאַלטן אין איין שמייכלען צו אים, ווי זי זאָל זאָגן: „ווילסטו?“. דער יינגערמאַן האָט געשמייכלט און געהויבן מיט די אַקסלען. דעמאָלט האט זי אָנגענומען אַ בייזע מינע און פאַרשוווּנדן אין דער מאַסע.

— ווי איז שאַוואל? האט געפרעגט פיעראן.

— טאַקע אמת, האט געזאגט מאַהע. ער איז זיכער ביי פיקעט... גייען מיר אין פיקעט.

ווען זיי זענען שוין אָנגעקומען אין דער רעסטאָראַציע פיקעט, האָט זיי אַ געשלעג-טומל געצוווּנגען אָפּצושטעלן זיך אויף דער טיר. זכריה איז געשטאַנען מיט אַ געביילטער פויסט און געדראָט צו שלאָגן אַ פלעגמאַטישן שמיד, און שאַוואל איז געשטאַנען די הענט אין די קעשענעס און דאס צוגעזען.

— אַה! אט איז שאוואל! האט מאהע רויק געזאגט. קאַמערינע איז דא מיט אים.

שוין פינף שעה האבן די וואגנשיבערן אַרויסגעשפּאַצירט מיט זייערע געליבטע. אויף די ברייטע גאַסן פון מאנטסו מיט די קליינע שלעכט-אויסגעטינקענע הייזער האָבן זיך באַוועגט אין זונענגלי גרויסע מענטשן-שטראמען. די שטענדיקע שוואַרצע בלאטע איז געווען אויסגעטרוקנט און אַ שוואַרצער שטויב ווי

א וואָלקן האָט זיך אויפגעהויבן ביז צום הימעל. די שענקן ביי ביידע זייטן וועג זענען געווען פול פון מענטשן און מען האָט אפילו אַזוי ביי די זייטן צעשטעלט טישלעך און בוידן, ווי מען האָט פערקויפט טיכער און שפיגעלעך פאר די מיידלעך און מעסערס און היטלען פאַר די ייַנגען. אין דעם עק פון דער גאַס, וועלכע האָט געפירט קיין זשוואָסעל איז פאַרגעקומען אין אַן אָפּגעצוימטן פּלאַץ אַ קאַמף פון הוהנען; דאס האָבן זיך געשלאָגן צוויי גרויסע רויטע הונען, באַוואָפנטע מיט אייזערנע שפּאָרן, וועלכע זענען שוין צעבלוטיקט ביי די העלדזער. ווייטער צו האט מען געשפּילט אין ביליאַרד, ווי מען האט געקענט געווונען פאַרטוכער און הויזן.

שאוואל האָט געקויפט קאַטערינען אַ שפּיגל פאַר ניינצן סו און אַ שפּיגל פאר דריי פראַנק. זיי האָבן באַגעגנט עטלעכע מאָל דעם אַלטן מוקען און באַנעמארן, וועלכע זענען אויך געקומען אויף דעם יום-טוב. אַ צווייטע באַגעגעניש האָט זיי נישט פאַרשאַפט קיין פאַרגניגן. זיי האבן באַמערקט יעאַנלינען, וועלכער האָט אָנגערעדט בעבערטן און לידיען צו צוגנבענען אַ פלעשל ווייַן פון אַ בויד. קאַטערינע האָט נאָר געקענט איר ברודער אָנפאַטשן, אָבער פאַרהיטן פון דער גנבה האָט זי שוין נישט באַוויזן, ווייל די קליינע לידיע איז שוין מיט דעם פלעשל געהאַט אַנטלאָפן. די טייוולאָנים וועלן נאָך ענדיקן אין טורמע, האָט זי געזאָגט.

קאַטערינע און שאוואל האָבן באַגעגנט זכריהן מיט פילאָמענען. מען האָט זיך געדריקט די הענט און שוין געבליבן צוזאַמען. נאָר פּלוצים האָט זיך זכריה אונטערגעצונדן, ער האָט באַמערקט ווי אַ שמיד, וועלכער איז דאָ אַ דורכגעגאַנגען מיט זיינע קאָלעגן, האָט אַ קניפּ געטון זיין שוועסטער אין דער זייט; כאָטש זי איז רויט געוואָרן, האָט זי דאָך שטיל צוגענומען דעם קניפּ, ווייל זי איז אַנטציקט געוואָרן ביי דעם געדאַנק, אַז עס קאָן נאָך קומען צו אַ געשלעג אין וועלכען אַלע שמידן וועלן אָנפאַלן אויף שאוואַלן. זי האָט גוט געפילט די האַנט פון דעם מאַן, נאָר זי איז געווען אַזוי קלוג, אַז זי האָט געשוויגן.

איבעריגנס האָט איר געליבטער אויך געלאַכט דערפון און אַלע פיר זענען פונדאַנען אַוועקגעגאַנגען. די זאַך האָט אויסגעזען צו זיין פאַרענדיקט. נאָר ווי נאָר זיי זענען אַריינגעקומען אין דער רעסטאָראַציע „פיקעט״ אויסצוטרינקען אַ גלעזל ביר, האָט זיך באַלד ווידער באַוויזן דער שמיד וועלכער האָט זיך איראָניש און אַרויספאָדערנדיק צוגעפייפט אונטער דער נאָז. זכריה פילנדיק זיך באַליידיקט אין זיין פאַמיליענעהרע, האט זיך געוואָרפן אויף דעם חוצפּהניק.

— דאָס איז מיין שוועסטער, דו חזיר ;... וואַרט, איך וועל דיר שוין אויסלערנען, ווי אַזוי זי צו רעספּעקטירן !

מען האָט קוים צענומען די צוויי יונגע מענטשן, אין דער צייט ווען שאוואל האט רויק ערקלערט :

— לאָז אים, עס איז מיין זאַך... איך זאָג דיר, דער פאַרשוין איז גאָר נישט ווערט מען זאָל זיך מיט אים אָפּגעבן.

אין דעם איז אנגעקומען מאהע מיט זיין געזעלשאַפט און באַרויקט קאַטערינען מיט פילאַמענען, וועלכע האָבן שוין געוויינט. די צושויער האָבן געלאַכט, נאָר דער שמיד איז שוין געווען פאַרשוואונדן. כּדי צו פאַרענדיקן מיט דעם גאַנצן ענין, האָט שאוואל, וועלכער איז געווען אין פּיקעט אַ שטענדיקער גאַסט, פאָרגעלעגט ביר. אַלע האָבן געמוזט טרינקען לחיים און זיך צווינטשן „צום וווּל פון דער גאַנצער געזעלשאַפט !״ עטיען האָט געמוזט טרינקען לחיים מיט קאַטערינען. פיעראַן האָט זיך איינגעשפּאַרט, אַז ער מוז איצט באַשטעלן פון דעם בעסטן ביר. מען איז געווען אין דער פרייליכסטער שטימונג, ווען זכריה האָט זיך פּלוצים אויפגעריסן פון זיין אָרט, ווען ער האט דערזעען זיין חבר מוקעט און אים אויפגעפאָדערט צו גיין מיט אים זיך אָפּרעכענען מיט דעם שמיד.

— איך מוז אים הרגענען !... שאוואל בלייב דא מיט פילאַמענען און קאַטערינען. איך קום צוריק.

איצט האָט מאהע געשטעלט ביר. מען האָט נישט געזען קיין שום שלעכטס אין דעם, וואס דער ברודער גייט זיך נוקם זיין פאַר דער שוועסטער. נאָר פילאַמענע האָט געשאָקלט מיטן

קאָפּ. זי איז געווען איבערצייגט, אז דיביידע יונגען זענען אַ וועקגעגאנגען אין ווילקאַן.

אין אוונט האט מען פארענדיקט דעם יום-טוב ווי געוויינ-לעך אויף דעם באל ביי דעם „פריילעכן ברודער". דער לאָקאל האט געהערט צו דער אלמנה דעסור, א פרוי פון א יאר פופציק, וועלכע איז געווען קיילעכדיק ווי א פאס. נאר זער א פריילעכע. זי האט אלע קוילנארבעטער גערופן אירע קינדער, ווערנדיק צערטלעך געשטימט ביי דעם געדאנק פון דעם טייך ביר, וואס זי האט שוין אין זיי אריינגעגאסן צייט דרייסיק יאר און זי האט זיך אויסגערומט, אז קיין שום וואגנשיבערין האט נישט חתונה געהאט, נישט האבנדיק פריער געטאנצט ביי איר אין לא-קאל.

דער „פריילעכער ברודער" איז באשטאנען פון צוויי צי-מערן, דעם שענקצימער, ווו עס האט זיך געפונען דער בופעט און פון דעם באל-צימר, וועלכער האט געהאט א דיל נאר אינ-מיטן, און א רום ביי די ווענט איז ער געווען נאר אויסגעפלאס-טערט מיט ציגל. די דעקאראציע איז באשטאנען פון צוויי גיר-לאנדן פון פאפיר-בלומען אויף דער סטעליע און פון שילדן, וועלכע זענען געהאנגען אויף די ווענט און אויף וועלכע עס איז געווען אויסגעקריצט די נעמען פון הייליקע, פון דעם היי-ליקן עלוא, דער באשיצער פון די אייזנשמידן, פון דעם היי-ליקן קריספין, דער באשיצער פון די שוסטערס און פון דער הייליקער בארבארא, די באשיצערין פון די קוילנארבעטער. די סטעליע איז געווען אזוי נידריק, אז די דריי מוזיקאנטן, וועלכע זענען געזעסן אויף דער טריבונע, האבן איר שיעור מיט די קעפ נישט דערלאנגט. פיר נאפט-לאמפן צעהאנגען אין אלע פיר עקן, האבן אין אוונט באלויכטן דעם לאקאל.

היינט האט מען שוין פינף שעה געטאנצט און דער טאנ-שיין האט אלץ נאך ארייננגעדרינגען דורך די פענצטער, אבער ערשט ארום זיבן א זייגער האט זיך די זאל אנגעהויבן אנצופולן. אין דרויסן האט זיך אויפגעהויבן א שטארקערער ווינט, וועלכער האט געטראָגן גרויסע שווארצע שטויב-וואלקנס. זוען מאהע,

עטיעץ און פיעראן זענען אהין אריינגעקומען און געזוכט אָרט ווי זיך אנידערצוזעצן, האָבן זיי ווידער באַגעגנט שאוואלן מיט קאַטערינען, וועלכע האָבן געטאנצט, אין דער צייט ווען פילא־מענע איז זיך געשטאַנען אַליין און צוגעקוקט. נישט לעוואַק און נישט זכריה זענען נאָך דאָ נישט געווען, ווייל דאָ אין דעם זאַל איז נישט געווען נישט קיין שטילן און נישט קיין בענק, האָט זיך קאַטערינע נאָך יעדער מאָל טאַנצן אָנגעשפּארט ביי דעם טישל פון איר פאטער. מען האט אויך צוגערופן פילאָמענען, נאָר זי האט בעסער געוואָלט שטיין. דער טאָג האט זיך שוין געלאָשן, די דריי מוזיקאַנטן האָבן געשפּילט מיט אַ פערצווייפלטער אנשטרענגונג און אין דעם זאַל האט מען גאָרנישט געקענט אונטערשיידן אויסער אַ מישמאַש פון ברוסטן, בוזעמס און אָרעמס, אַ פרייד־אויסגעשריי פון דעם גאַנצן עולם האט באַגריסט די פיר אָנגעצונדענע לאָמפּן. עס איז פלוצים געוואָרן העל און מען האָט געקענט זעען די רויטע פנימער, צעפּלאָשעטע האָר און די צעפּלאָטערטע קליידער, וועלכע האָבן פונאַנדערגעטראָגן אַ שטאַרקן ריח פון שווייס. מאהע האט געמאכט אויפמערקזאַם עטיענען אויף לא־מוקעטן, וועלכע איז געווען דיק און קיילעכדיק ווי אַ חזיר־בלאָז. זי האָט זיך געדרייט מיט אַ גרויסן מאָגערן וואגנשיבער: זי איז שוין געווען געטרייסט און זיך אויסגעפונען אַ מאַן.

עס איז שוין געווען אַפּט אַ זייגער, ווען עס איז דער־שינען לא־מאהעד מיט עסטעלען אויף די הענט און מיט אלע קינדער, אלצירן, הענרין און לענארען. זי איז גלייך געקומען אַ הער, ווייל זי האט געוווסט, אז זי וועט איר מאַן דאָ טרעפן. עסן אָוונט־ברויט האָט מען געקענט שפּעטער אויך, קיינער איז נישט געווען הונגעריק, ווייל די מאָגנס זענען געווען פול מיט קאַווע און מיט ביר. עס זענען נאָך אָנגעקומען אנ־דערע פרויען און מען האָט פיל געלאַכט, ווען מען האט דער־זען הינטער לא־מאהעדן אויך לאַ־לעוואק מיט בוטעלופן, וועלכער האָט געפירט ביי דער האַנט פילאמענעס קינדער אכילן און דעסירע. צווישן דיביידע שכנהטעס, האט אויסגעזעען צו

הערשן פולע איינשטימיקייט. זיי האָבן זיך ביידע געפלוידערט אונטערוועגס איז געקומען צווישן זיי צו אַ העפטיקן שמועס און לא-מאהעד האט ענדלעך איינגעשטימט אויף חתונה-מאכן. זי איז געווען גערודערט פון דעם וואָס זי וועט פאַרלירן דעם לוין פון איר עלצטן זון, נאָר זי האָט איינגעזען, אז עס וועט זיין אַן אומגערעכטיקייט פון איר זייט, ווען זי וועט נאָך לענגער האַלטן דעם זון ביי איר אין שטוב. זי האָט זיך געפלייסט צו מאַכן אַ פריינטלעך פנים, ווען דאס האַרץ האָט זיך איר צוזאַמענגעדרוקט ביי דעם געדאַנק ווי זי וועט איצט קענען אויסקומען מיט איר באַלעבאַטישקייט.

— זעץ דיך דאָ אַנידער, שכנהטע! האָט זי געזאָגט, אָנווייזנדיק אויף אַ טיש נישט ווייט פון דעם, ביי וועלכן עס זענען געזעסן מאהע, עטיען און פיעראן.

— איז מיין מאַן נישטאָ מיט אייך? האט געפרעגט לא-לעוואק. די מענער האָבן אָפּגעענטפערט, אז ער וועט באלד קומען. אלע האבן זיך צוזאַמענגעדריקט איינאיינעם, בוטעלופּ די קינדער, אזוי אז ביידע טישן האבן אויסגעזען ווי איין טיש, מען האט באַשטעלט ביר. ווען פילאמענע האט דערזען די מוטער מיט אירע קינדער האט זי זיך באַשלאָסען נענטער צוצוקומען, זי האט זיך אַנידערגעזעצט אויף דערש טיל, וועלכע מען האט איר דערלאנגט און האָט אויסגעזען צו זיין צופרידן, ווען זי האט געהערט, אז מען וועט זי שוין ענדלעך חתונה מאַכן. ווען מען האט זיך געפרעגט אויף זכריהן, האט זי געענטפערט מיט איר זאַנפטער שטים:

— איך וואַרט אויף אים, ער איז דאָרט.

מאהע האט זיך איבערגעקוקט מיט זיין פרוי, זי האט אלזא געגעבן איר הסכמה? ער איז געוואָרן ערנסט און האט שווייגנדיק געריכערט זיין פייקע. אויך אים האט באהערשט די זאָרג פאר דעם עתיד אויג-אויף-אויג מיט דער אומדאנקבארקייט פון די קינדער, וועלכע האָבן איינציקווייז חתונה און לאָזן איבער די עלטערן אין אָרעמקייט.

— דו דערמאנסט זיך? האט געזאָגט לא-לעוואק, איינ-

בויגנדיק זיך צו לא-מאהעדן. דו האָסט געזאָגט, אז דו וועסט קאַטעריגען דערשטיקן, ווען זי וועט באַגיין אַזאַ נאַרישקייט! שאוואל האט צוגעפירט קאַטעריגען צום טיש און, שטייענדיק הינטער דעם פאָטער, האָבן זיי ביידע אויסגעליידיקט זייערע גלעזער.

— באַ! האט לא-מאהעד רעזיגנירט געמורמעלט. מען זאָגט זיך אַמאָל ארויס... נאר דאס, וואס עס באַרויקט מיך איז, אז זי קען נישט האָבן קיין קינד. אהא! אין דעם בין איך זיכער!..

איצט האָט דער עולם אויסגעפייפט אַ פּאלקע, און ווען עס האָט זיך פונסביי אָנגעהויבן אַ טומעל, האָט זיך מאהע שטילערהייט געטיילט מיט זיין אַ נייעם געדאַנק. פאַרוואס זאָלן זיי נישט אַריינגעמען אַ שכן? צום ביישפּיל עטיען, וועלכער זוכט אַ וווינונג. זיי וועלן האָבן גענוג פּלאַץ, אז זכריה וועט אַוועקגיין, און דאס געלד, וואס זיי פאַרלירן פון איין זייט, וועלן זיי פון דער זייט צוריק געפונען. לא-מאהעדס פנים איז געוואָרן פרייליכער; דאס איז אָן ספק זער אַ גוטער געדאנק, מען דאַרף זיך וועגן דעם אָפּרעדן, זי איז מיטאַמאָל געוואָרן ווידער גוט געשטימט און האָט באַשטעלט ביר פאר אַלעמען.

עטיען האָט דערווייל געפרווט צו געווינען פּיעראַנען פאר זיין פּלאַן און האָט אים ערקלערט די איינריכטונג פון דער הילפס-קאַסע, שוין האט אים פּיעראַן צוגעזאָגט צו צושטיין, ווען עטיען האָט די אומפאַרזיכטיקייט געמאַכט און אים אנט-דעקט דעם ציל פון דער זאך:

— און דו זעסט דאָך, וואס פאר אַ גרויסע פאַרדינסטן די קאַסע קען אונדז ברענגען, ווען עס וועט אויסברעכן אַ שטרייק. מיר וועלן זיך שוין נישט לאָזן שערן פון דער געזעלשאַפט, מיר וועלן שוין האָבן מיטלען צו קענען זיך זיי אַנטקעגנ-שטעלן... נו, שטייסטו צו?

פּיעראַן האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן און איז בלייך געוואָרן.

— איך וועל מיר איבערלעגן, האט ער געשטאַמלט, די בעסטע הילפס-קאַסע איז ווען מען פירט זיך גוט אויף.

מאהע האט גלייך אָן אַ שום פאַררעדענישן פאַרגעלעגט עטיענען איבערציען זיך צו אים. עטיען האָט באַלד מסכים גע־ווען, ווייל ער האָט געוואָלט וווינען אין דאָרף און צווישן זיינע קאָלעגן. אַלץ איז געוואָרן פאַרענדיקט אין אַ פּאָר ווערטער, די מאהעד האט נאָר באַמערקט, אז מען מוז צו וואַרטן ביז דער חתונה פון קינדער.

ענדלעך זענען געקומען זכריה, מוקעט און לעוואַק. אַלע דריי האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך דעם ריח פון „וואולקאַן", זיי האָבן געשמעקט מיט־ווין און עסיק. זיי זענען געווען שטארק אָנגעטרינקען, נאָר זיי האָבן אויסגעזען באַפרידיקט צו זיין און האָבן זיך לאַכנדיק געשטויסן מיט די עלנבויגנס. ווען זכריה איז געוואָר געוואָרן, אז ער וועט שוין אינגיכן חתונה האָבן האט ער אנגעהויבן הויך צו לאַכן. פילאָמענע אָבער האט רויק ערקלערט, אז איר איז ליבער ווען ער לאַכט, איידער ער זאָל וויינען. אזוי ווי עס איז מער נישט געווען קיין ליידיקע שטילן, האט בוטעלופ אַ האלבע שטיל אָפּגעטרעטן לעוואַקן, וועלכער, ווערנדיק פלוצים גערירט פון דעם, וואס אלע זיצן זיך אזוי געמיטלעך צוזאמען, האט נאָך אַמאָל באַשטעלט ביר.

— צום טייוול, מען לעבט זיך נאר איינמאָל! האט ער הויך אויסגערופן.

מען איז אלע געבליבן ביז צען אַ זייגער. און כסדר האט געהאלטן אין איין קומען פרויען אויפצוזוכן זייערע מענער און זיי אַהיים צופירן; זיי האט באגלייט מחנות פון קינדער; און די מוטערס האָבן זיך נישט געשעמט, זיי האָבן אנטבלויזט זייערע ברוסטן און זיי געגעבן די זויגקינדער, אין דער צייט ווען די קינדער, וואס זענען שוין אַרומגעלאָפן, האבען באַ־קומען ביר צו טרינקען און זענען אַרומגעקראכן אויף אלע פיר אונטער די טישן. אונטער די פאַרביקע פאַפיר-גירליאנדן האבן די טענצערס שוין גארנישט געזען, אזוי שטארק האבן זיי געשוויצט און זייער איין טענצערין איז אומגעפאלן און

דער טענצער אויף איר, האט דער גאנצער עולם אויסגעשאסן מיט אַ געלעכטער.

פיערראנען האט עמעצער, פארבייגייענדיק אים, געגעבן צו וויסן, אז זיין טאכטער לידיע ליגט פאר דער טיר איינ־מיטן דעם טראָטואר און שלאפט. זי האט אויסגעטרינקען איר חלק פון דער געגנבעטער פלאש און איז געווען פאַלקאם שכור; דער פאטער האט זי געמוזט ביי דעם האלדז אַ היים טראגן, אין דער צייט ווען יעאַנלין מיט בעבערטן, וועלכע האבן מער געקענט טרינקען, זענען געגאנגען נאך אים אויף אַ געוויסן שטח און זיך אמוזירט פון דעם גאנצן ענין.

דאס איז געווען אזוי ווי דער סיגנאל פאר אלע; די פאמיליעס האבן זיך באשלאסן צו פארלאזן דעם „פריילעכן ברודער", מאהע און לעוואק האט זיך אויך אומגעקערט צוריק אין דארף אריין. צו דער זעלבער צייט האבן אויך די אלטע מוקע און באנעבאר פארלאזט מאנטסו פארזינקען אין זייערע זכרונות. און אלע אינאיינעם האבן זיך געלאזט אַ היים צוריק דורך די רייען פון בוידן און רעסטאראציעס, פון וועלכע דאָס ביר האט זיך שוין פשוט געגאָסן אויף דער גאַס. דער שטורם האט נאך אלץ געדראָט אַ ליאַדע מינוט אויס־צוברעכן. ווען זיי האָבן שוין געהאט די באַלויכטענע הייזער הינטער זיך, גייענדיק שוין איבער די טונקעלע פעלדער, האט אַ פריילעך געלעכטער אויפגעשאַלט דאָ און דאָרט. איינציקווייז זענען זיי געקומען אין דאָרף אַריין, נישט די לעוואַקס, נישט די מאהעס האבן שוין מיט אַפעטיט געגעסן זייער אָוונט־ברויט; ווען זיי האבן געגעסן דאס איבערגעבליבענע פונם מיטאג פלייש, זענען זיי שוין האלב געשלאָפן.

עטיען האט שאוואלן נאך געשלעפט צו ראסענערן, כדי דאָרט צו טרינקען אַ גלעזל ביר.

— איך בין גרייט! האט געזאָגט שאוואל, נאָכדעם ווי עטיען האט אים אנטוויקלט די פלענער בנוגע דער הילפס־קאסע. קלאפ איין! דו ביסט אַ וווילער יאַט!

דאס שכּרות פלעמעלע האט זיך שוין אָנגעהויבן צו צינדן אין עטיענס אויגן. ער האט געשריגן:

— יאָ, לאָמיר זיך האַלטן צוזאַמען... זעסט, איך גיב אַוועק פאר דער גערעכטער זאַך אַלץ, דאָס טרינקען און די מיידלעך. נאָר איין זאַך דערוואַרעמט מיר מיין האַרץ, דאס איז דער געדאַנק, אז מיר וועלן פאַרקערן די בורזשויען.

אינמיטן אווגוסט האָט זיך עטיען איבערגעקליבן צו די מאַהעס, נאָכדעם ווי זכריה האט חתונה געהאַט און האָט באַקומען פון דער געזעלשאַפט אַ ליידיק הויז אין אַרבעטס-דאָרף פאַר זיך און זיין הויזגעזונט. אין דער ערשטער צייט האט זיך דער יינגערמאַן געפילט אַ ביסל זשענירט צוליב דער אנ-וועזנהייט פון קאַטערינען.

עס איז געווען אן אומאויפהערלעכע אינטימקייט, ער האט אומעטום פאַרטרעטן דעם עלטערן ברודער, געשלאָפן מיט יעאַנלינען אין איין בעט, אנטקעגנאיבער דעם בעט פון דער גרויסער שוועסטער. אין אָוונט און גאַנצפרי האָט ער געמוזט אין איר געגנוואַרט זיך אויסטון און אָנטון און האָט אויך גע-זעען ווי זי טוט זיך אויס און טוט זיך אָן.

איבעריגנס האט זי קיינמאָל נישט געהאַט קיין סיבה צו בייזערן זיך אויף אים, ער האָט אויסגעמיטן יעדן שפּאַס, יעדע באַרירונג. אויך די עלטערן זענען דאָ געווען און, אויסער דעם, האָט ער געפילט צו איר אַ מישמאַש פון פריינטשאַפט און שנאה, וואס האט אים אָפּגעהאַלטן צו טראַקטירן איר ווי אַ מיידל צו וועלכן מען האָט נאָר געפילן פון תאוה. דאס גע-פיל פון שעמען זיך איז געקומען צום אויסדרוק נאָר אין דעם, וואס איצט האָט זיך שוין קאַטערינע געוואַשן אַליין אין שלאָף-צימער, ווען די מאַנסבילן האָבן זיך איינער נאָכן אַנדערן גע-באָדן פון אונטן.

ווען עס איז שוין פאַריבערגעגאַנגען אַ חודש, האָבן עטיען און קאַטערינע אפילו קיין אַכט שוין נישט געלעגט, ווען זיי זענען, איידער מען האָט נאָך דאָס ליכט פאַרלאָשן, אַרומגע-גאַנגען אויסגעטועטע איבער דעם צימער, עטעיען האָט זיך נאָר

באַקלאָגט אויף יעאָנלינען, וועלכער האָט פאַרנומען דעם גרעסטן חלק בעט. אַלציר האָט שטיל געאָטעמט און יעדן פרימאָרגן האָט מען געפונען העגרין מיט לענאָרן אַרומגענומען זיך, ווי זיי זענען אין אָוונט איינגעשלאָפן.

אין דעם טונקעלן צימער האָט מען קיין שום אַנדער גע־רויש נישט געהערט אויסער דאָס שנאָרכן פון מאַהען און זיין פרוי. אין אַלגעמיין האָט זיך עטיען געפילט דאָ בעסער ווי ביי ראַסענערן, דאָס בעט איז נישט געווען קיין שלעכטס און דאָס בעט־וועש האָט מען געביטן אַלע חודש. די זופּ איז אויך געווען אַ בעסערע, ער האָט נאָר געליטן דערפון וואָס מען האָט זער זעלטן געגעסן פלייש, נאָר ער האָט דאָך נישט געקענט פאַר־לאַנגען אַז פאַר פינפאונפערציק פראַנק חודשלעך זאָל ער באַ־קומען צו יעדן מאָלצייט אַ קראָליקל. פאַר דער פאַמיליע, איבערינגס, איז די פינפאונפערציק פראַנק געווען אַ גרויסע שטיצע און די מאַהעס האָבן געוווסט ווי אָפּצודאַנקען זייער שכן. זיין וועש איז געוואָרן געוואַשן און אויסגעפּאַריכט און אַלע זיינע זאַכן האָט מען געהאַלטן אין דער בעסטער אָרדנונג ; ער האָט געפילט אַרום זיך די זויבערקייט און זאָרג פון אַ פרוי.

אין דער צייט האָבן זיך אָנגעהויבן צו אַנט־וויקלען און פאַרשפּרייטן די אידעען, וועלכע האָבן זיך אַרומגעטראָגן אין עטיענס כּוח. ביז אַהער האָט ער צווישן דער נעפּלהאַפטער אומצופרידנהייט פון זיינע קאַמעראַדן געפילט אַן אינסטינקטיוון בונט אין האַרצן. איצט זענען אים וואַך געוואָרן פאַרשידענע אומקלאָרע פראַגן : פונוואַנען נעמט זיך דער עלענד פון אייביקע און דאָס ווילזיין פון אַנדערע ? פאַרוואָס זענען אייניקע מענטשן שטענדיק אונטער די פיס פון אַנדערע, נישט האָבנדיק קיין האָפנונג ווען עס איז צו פאַרבעסערן זייער לאַגע ? און די ערשטע מדרגה, צו וועלכער ער האָט דערגרייכט נאָך די אַלע קלערענישן איז געווען די, אַז אים איז געוואָרן קלאָר זיין אומוויסנהייט. אַ געהיימע בושה און אַ פאַרבאָרגן ליידן האָט אים פאַרצערט : ער האָט נישט געוווסט אין נישט געוואגט צו רעדן פון די אַלע זאַכן וועלכע האָבן אים אַזוי שטאַרק אויפגערעגט,

פון דער גלייכהייט פון אַלע מענטשן און פון דעם גערעכטיקן געזעץ, וואָס הייסט צעטיילן אַלע גיטער פון דער ערד גלייך אויף גלייך צווישן אלע מענטשן. איצט האט ער רעגלמעסיק געפירט אַ בריוו-אויסטויש מיט פלוכארטן, וועלכער איז מער געווען געלערנט און באַהאוונט אין דער סאָציאַלער באַוועגונג. ער האָט אים געשיקט ביכער, וועמענס שלעכט פאַרדייטער אינהאַלט עס האָט אים נאָך מער אַריינגעבראַכט אין התלהבות, אַנארכיסטישע בראָשורן, וועלכע האָבן אים אויפגערייסלט, פאָליטישע עקאָנאָמיעס און אלטע צייטונגסנומערן, וועלכע ער האט אָפגעהיט ווי די שטאַרקסטע אַרגומענטן און פארשידענע מעגלעכע דיסקוסיעס. סווארין האט אים אויך געליען ביכער, אזוי איז מיט דער צייט פארשוווּנדן זיין שעמען זיך פאר זיין אומוויסנהייט און ער האט זיך דערפילט שטאָלץ פון דעם וואס ער האָט שוין אָנגעהויבן באַוווסטזיניקער צו דענקען.

ביי די מאָהעס איז מען איצט געבליבן שטענדיק נאָך איין שעה צו זאמען, איידער מען איז געגאַנגען שלאָפן. עטיען האט שטענדיק פאַרפירט דעם שמועס אויף דער זעלבער טעמע. זינט זיינע אנשויאונגען האָבן זיך אויסגעפיינערט, האָט ער זיך געפילט שטאַרק דערשלאָגן פון דעם צוזאמענלעבן אין ארבעטער דאָרף.

זענען זיי דען חיות, וואָס מען האָט זיי אזוי צוזאמענגעפרעסט אלע אינאייגעם, אזוי אז מען קען קיין העמד נישט אָנטון, מען זאל נישט בלייבן שטיין נאַקעט פאר אלע שכנים? און ווי שעדלעך דאס איז פאר דעם געזונט און ווי ווירקט דאָס שלעכט אויף דער מאָראַלישקייט פון די מיידלעך און יינגלעך!

— צו אלדי רוחות! האט אָפגעענטפערט מאהע, ווען מען האָט מער געלט, האָט מען אויך פאַרגניגן... דאס איז אמת, אז עס איז נישט גוט פאר קיינעם דאס וואס מען וווינט אזוי איינער אויפ'ן אנדערן.

לא-מאהעד האָט זיך אַריינגעמישט אין שמועס.

— דאס טרויעריקסטע איז, האָט זי זיך אָנגערופן, וואָס

מען מוז זיך זאָגן, אז עס קען אַנדעריש נישט זיין. אַזוי לאַנג ווי מען איז נאָך יינג רעדט מען זיך נאָך איין, אז דאָס גליק וועט נאָך קומען און מען האָפט פאַרשידן... נאָר עס קומט אַלץ דער עלענד און מען בלייבט אין די זעלבע קייטן... איך ווינטש קיינעם נישט קיין שלעכטס, נאָר עס איז דאָ מינוטן, ווען די דאָזיקע אומגערעכטיקייט ברענגט אַרויס פון זיך

אַלע האָבן געשוויגן אַ מינוט. נאָר דער פּאָטער באַנעמאר האָט אַ דערשטוינטער אויפגעריסן די אויגן, ווייל אין זיינע צייטן האָט מען זיך איבער אַ זעלכע זאכן דעם קאָפּ נישט געבראָכן; מען איז געבוירן געוואָרן צווישן די קוילן, געלעבט צווישן זיי און נישט געפרעגט קיין קשיות; איצט אָבער האָט אַ ווינט געטון אַן אַנדער ווינטל און ביי די קוילנגרעבער האָבן זיך דערוועקט נייע ווינטשן.

— מען דאַרף אויף גאָרנישט שפייען! האט ער געמורמלט. אַ גוטע גלאָז ביר בלייבט אַ גוטע גלאָז ביר... די עלצטע זענען אָפּט כלבים, אָבער עס וועט דאָך שטענדיק זיין עלצטע, נישט אמת? עס איז איבריק זיך צו ברעכן דעם קאָפּ איבער אַ זעלכע זאכן און עס איז איבריק זיך צו גריבלען.

דאָ איז פּלוצים עטיען געוואָרן לעבעדיקער. ווי! מען זאָל אפשר פאַרבאַטן דעם אַרבעטער אויך צו דענקן! אינגיכן וועט זיך אַלץ ענדערן טאַקע דערפאַר, ווייל דער אַרבעטער האָט אָנגעהויבן נאָכצודענקען. אין די אַלטע צייטן איז דער אַרבעטער געווען ווי אַ חיה, ווי אַ מאַשין, שטענדיק אונטער דער ערד, בלינד און טויב צו די אַלע געשעענישן, וועלכע זענען פאָרגעקומען אין דרויסן. נאָר איצט הויבט שוין אָן דער קוילנגרעבער אויפצוּוואַכן, דאס קערנדל, וועלכעס מען האט פאַרזייט הויבט אָן אין דער ערד צו שפּראָצן און אין אַ שענעם פרימאָרגן וועט מען עס דערזעען פּלוצים אַרויסגעשפּראָצט אויף דעם פרייען פעלד; יאָ, עס וועלן אויפשטיין מענער, אַ גאַנצע אַרמעע פון מענער, וועלכע וועלן צוריק אויפשטעלן די גערעכטיקייט, זענען דען נישט צייט דער רעוואָלוציע אַלע בירגער גלייך? ווען זיי גיבן אָן זייערע שטימען ביי די וואַלן, דאַרף

דען דער אַרבעטער בלייבן דער קנעכט פונם באַלעבאָס, וועל־כער צאָלט אים? די גרויסע געזעלשאַפט מיט זייערע מאַשינען דערדריקן אַלץ, איצט קען מען שוין נישט אָנווענדן די מיטלען פון דער אַלטער צייט, נאָר כדי זיך אַנטקעגנצושטעלן זיי, מוז מען זיך באַנוצן מיט דעם זעלבן געווער, פאַרייניקן זיך אין געזעלשאַפטן און זיך באַשיצן. צוליב דעם און צוליב אַנדערע סבות, וועט אין איין שענעם טאָג צו אַלץ נעמען אַן ענדע, אַ דאנק דער בילדונג. מען קען זעען אפילו דאָ אין ארבעטער דאָרף. די זיידעס האָבן זייער באָמען נישט געקענט אונטער־שרייבן, די פאָטערס האָבן שוין יאָ געקענט און די זון לייענען שוין און שרייבן כמעט ווי פראָפעסאָרן.

עס גייט לאַנגזאם פאָרויס. און פאַרוואָס זאָל מען טאַקע נישט איצט אין דער צייט, ווען מען איז שוין מער נישט צוגעשמידט צו זיין פלאַץ אויפן גאַנצן לעבן און מען קען אויך האָבן די אַמביציע צו שטרעבן צום שכנס פלאַץ, פאַרוואָס זאָל מען איצט נישט זיך באַנוצן מיט די פויסטן און אַ פרווו טון זיך צו פאַרמעסטן מיט די כוחות, ווער עס איז שטאַרקער?

מאַהע האט זיך געוואַקלט אין זיינע אַנשויאונגען, נאָר ער האָט נאָך אַלץ פאַרמאָגט דעם אומגלויבן.

— ווי באַלד מען וועט זיך אָ ריר טון, וועט מען דערלאָזן. דער אַלטער האט רעכט, דער גורל פונם אַרבעטער איז זיך צו מוטשן, נישט האָבנדיק די האָפנונג ווען עס איז צו באַקומען אַלס באַלוינונג אַ שטיקל גראָב פלייש.

לאַ-מאַהעד האט אַ ווײַלע געקוקט שטום פאַר זיך און האָט אויסגעזעען ווי פון אַ חלום צו ערוואַכן.

— ווען עס זאָל כאָטש ווייניקסטנס זיין אמת דאס, וואס די גייסטלעכע דערציילן, אז די אָרעמע אויף דער וועלט זענען אויף יענער וועלט די רייכסטע!

אַ הויך געלעכטער האָט איר איבערגעריסן אינמיטן, אפילו די קינדער האָבן אויך געהויבן די אַקסלען, ווייל זיי זענען אַלע אונטער דעם איינפלוס פון דרויסן געווען אומגלויביק, און

אין דער צייט ווען זיי האָבן נאָך געהאַט אַ ביסל פּחד פאַר דעם שוואַרצן מאַן פון די גרובן, האָבן זיי אינגאַנצן חוזק גע־מאַכט פון דעם ליידיקן הימל.

— אַך יאָ, די גייסטלעכע! האט אויסגערופן מאַהע, ווען זיי זאָלן אַליין אין דעם גלויבן, וואָלטן זיי ווייניקער אַ ביסל געגעסן און מער געאַרבעט, כדי זיך צו פאַרזאָרגן פון אויבן מיט אַ גוטן פּלאַץ... ניין, ווען מען איז טויט, איז מען טויט!

לאַ־מאהעד האָט שווער געזיפצט.

— אַך, מיין גאָט! אַך, מיין גאָט!

דערנאָך זענען אירע הענט אויף די קני אַנידערגעפאַלן און זי האט געזאָגט מיט אַ טאָן פון אומענדלעכער נידערגע־שלאָגנקייט!

— אויב אַזוי איז עס טאַקע אמת, אז מיר זענען פאר־לוירן, מיר אנדערע!

אַלע האָבן איר אָנגעקוקט. דער פאָטער באַנעמאר האט אַריינגעשפּיגן אין זיין טאַשנטיכל און מאהע האט פאַרגעסן ארויס־צונעמען פון מויל זיין אויסגעאנגענע פּייקע. צווישן לעבארען און הענרין, וועלכע זענען איינגעשלאָפן אויפן ראנד פונם טיש, איז געשטאַנען אַלציר און זיך איינגעהערט. קאַטערינע האט איר פּנים אויף דער האנט אָנגעשפּאַרט און אירע גרויסע אויגן האָבן גערוט אויף עטיענען, ווען ער האָט באַגייסטערט גערעדט וועגן זיינע סאָציאַלע חלומות אין עתיד. אין דעם דאָרף איז מען שוין אומעטום געשלאָפן, מען האט נאָר געהערט אַ געשריי פון אַ קינד אָדער דעם ליאַרם פון אַ שיכור, וועלכע האט זיך אומגעקערט אין דער שפּעטער שעה. דער קוקוס־זייגער האט לאַנגזאַם געלאָזט הערן זיין טיק־טאַק און נישט קוקנדיק אויף דער שטיקנדיקער לופט, האט אַ קילע פייכטקייט אויפגעשטיגן פון דעם מיט זאַמד באַשאָטענעם דיל.

— זענען דאס נאָך פאָרשטעלונגען! האט עטיען געזאָגט. צוואָס דאַרפט איר דעם ליבן גאָט מיט זיין גן־עדן כדי גליקלעך צו זיין? קענט איר דען נישט אַליין זיך דאָ אויף דער וועלט דאס גליק פאַרשאַפן?

ער האט באגייסטערט ווייטער גערעדט. א שטראל האט אריינגעדרונגען אין דעם פינצטערן לעבן פון די אָרעמע מענטשן. דער אייביקער עלענט, די שווערע אַרבעט-משא, דער גורל צו באהאנדלט ווערן גלייך ווי א חיה, וועלכע מען שערט פריער אָפּ און דערנאָך פירט מען זי צו דער שחיטה, אַלץ איז פאר-שוווּנדן פאר א העלן זונענשטראל; און אַרומגעזוימט פון א ליכטיקן אַרעאל איז די גערעכטיקייט פון הימל אַראָפּגענידערט. דער ליבער גאָט איז טויט, די גערעכטיקייט אַליין וועט זיכערן דאס גליק פון דעם מענטשן און זי וועט מאַכן הערשן אומעטום די גלייכהייט און ברודערלעכקייט. אין א שענעם טאָג וועט אויפשטיין א נייע געזעלשאַפט, ווי מען האָט זיך אויסגע-חלומט, א ריזיקע שטאָט אין לעגענדארישן גלאַנץ, אין וועלכער יעדער בירגער וועט זיך לעבן פון זיין אַרבעט און וועט זיך האָבן זיין חלק אין די פאַרגניגנס. די אַלטע וועלט וועט צע-פאַלן אין שטויב און א נייע מענטשהייט, וועלכע ווייסט נאָך נישט פון קיין פאַרברעכן, וועט בילדן איין איינציק פאָלק פון אַרבעטנדיקע מיט דעם לאָזונג: יעדן נאָך זיין פאַרדינסט און יעדער פאַרדינסט נאָך דער אַרבעט! און וואס ווייטער אַלץ מער האט זיך אַנטוויקלט דאס בילד, אַלץ שענער איז דאס געוואָרן, אַלץ פאַרפירעשער.

צוערשט האט די מאהעד נישט געוואָלט ווייטער הערן. צו שען, מען טאָר זיך נישט אריינלאָזן אין א זעלכע חלומות. ווען זי האט דערזעען ווי מאהעס אויגן לייכטן, איז זי געוואָרן אומרויק און אויסגערופן, איבעררייסנדיק עטיענען:

— הער זיך נישט צו צו אים, מיין מאן! דו זעסט דאָך, אז ער פראָוועט אונדז נאר מעשהלעך!.. וועלן דען אמאָל די בורזשויען מסכים זיין צו אַרבעטן גלייך מיט אונדז? נאר דער-נאך האט זי זיך אַליין אָנגעהויבן אונטערגעבן דער קראפט פון דעם כשוף. זי האָט געשמייכלט, איר פאנטאזיע האט דער-וואכט, און אויך זי איז פאַרזינקען אין דער וואנדערוועלט פון האָפנונג. עס איז געווען אזוי אנגענעם כאָטש אויף א שעה צו פאַרגעסן די טרויעריקע ווירקלעכקייט!

— אין דעם האָבן זי רעכט! האט זי אויסגערופן. ווען עס האנדלט זיך אין אַ גערעכטע זאך, קען איך מיר אליין אויך לאזן צעהאקן אויף שטיקער... און עס וואלט טאקע געווען אַ יושר, ווען אויך מיר זאָלן אמאָל געניסן פון דעם לעבן!

מאהע האט זיך געלאזט מיטרייסן פון זיין באַגייסטערונג.

— צו אלדי רוחות! האט ער אויסגעשריגן, איך בין נישט רייך, אבער הונדערט סו וואָלט איך געגעבן, ווען איך זאל נאך דאס אלץ דערלעבן!.. וועט עס באלד זיין און ווי אזוי וועט מען זיך דערצו נעמען?

עטיען האט ווידער אנגעהויבן צו רעדן. די אלטע געזעלשאפט צעפאלט זיך פון טאג צו טאג, עס קען נאך אַ פּאר חדשים געדויערן, האט ער פארזיכערט. וואס אנבעלאנגט דעם ארט אין אופן, ווי אזוי דאס אלץ וועט אויסגעפירט ווערן, איז אים נאך נישט געווען קלאָר, דאך האט ער אנגעוויזן שטעלן פון די דורך אים געלעזענע ביכער און האט נישט מורא געהאט פאר די אומגעבילדעטע מענטשן ארייננצולאָזן זיך אין ערקלערונגען, וועלכע ער האט אליין גוט נישט פארשטאנען, נאר לא-מאהעד האט געוואָרפן אַ בליק אויף דעם קוקוס-זייגער.

— עס איז שוין ניין אַ זייגער פארביי! איז עס דערלויבט! מארגן וועט מען נישט וועלן אויפשטיין.

און די פאמיליע האט זיך אויפגעהויבן פונם טיש מיט אַ געפיל פון אומצופרידנהייט און פארצווייפלונג, עס האט זיך זיי אויסגעדאכט, ווי זיי זאלן האבן ערשט רייך געווען און זענען מיטאמאל ווידער פארזינקען אין דער בלאטע. דער פאטער באַנעמאר, וועלכער האט זיך געלאָזט אין די גרובן, האט אונטערגעברומט, אז דורך אַ זעלכע מעשיות וועט די זופּ נישט ווערן בעסער, אין דער צייט ווען די איבעריקע זענען איינער נאָכן אנדערן ארויפגעגאנגען אין דעם אויבער-שטיבל, ווו זיי האבן געפונען פייכטע ווענט און פארשטיקטע לופט. באַכדעם, ווי קאטערינע האט שוין די לעצטע זיך ארייינגעלעגט אין בעט אריין און דאס ליכט אויסגעלאָשן, האט עטיען נאך לאנג

געהערט, ווי זי האט זיך אין פיבערדיקן אומרו גערדרייט אין בעט איידער זי איז אנטשלאָפן.

אָפטמאל פלעגן בייוווינען ענלעכע שמועסן אויך די שכנים. לעוואַק פלעגט אריין אין אַ התלהבות ביי דער אידעע פון צע־טיילן די גיטער, נאָר פיעראן איז געווען פּאָרזיכטיק און איז שטענדיק אַוועקגעגאנגען, ווען מען האט אנגעהויבן אטאקירן די געזעלשאפט. זכריה פלעגט זיך אויך אריינכאַפּן אויף אַ פּאָר מינוט, נאָר אים פלעגן די פּאָליטישע שמועסן פארנודזשען און איז בעסער אַוועק אויסטרינקען אַ גלעזל ביר. וואס אנבע־לאַנגט שאוואל, פלעגט ער יעדן אָוונט אָפּזיצן ביי מאהען אַ שעה־צוויי. קאַטערינע האט אים שוין אָנגעהויבן צו נודזשען, נאָר די נאָענטקייט אירע מיט עטיענען האט צוריק דער־וועקט זיין אייפערזוכט און זי איז אים צוריק געוואָרן טייער, ווייל ער האט מורא געהאט, אז יעדע נאכט קען ער זי ביי אים צונעמען.

עטיענס איינפלוס איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג, ער האט רעוואָלוציאָנירט דאס גאַנצע דאָרף. עס איז געווען אַ שטילע פּראָפּאגאנדע, נאָר אַ זיכערע דערמיט, וואס ער איז געווען ביי יעדן געאַכטעט. כאָטש מאהעד אלס קלוגע הויז־פרוי האט זיך באַצויגן צו דעם אלעמען מיט אומצוטרוי, דאָך האט זי אים באַהאנדלט מיט דרך־ארץ, ווייל ער האט פּינקטלעך גע־צאָלט, נישט געטרינקען, נישט געשפּילט און איז שטענדיק גע־זיצן איבער זיינע ביכער; זי האט פאר די שכנות דערציילט זיין געלערנטקייט, וואס זיי האבן אויסגענוצט, בעטנדיק אים ער זאָל זיי זייערע בריוו שרייבן. ער איז ווי געוואָרן אַלעמענס געשעפטספירער, באַקאנט מיט זייער גאנצער קאָראַספּאַנדענץ און אריינגעצויגן אין אלע זייערע שווערע פאַמיליענאנגעלעגנהייטן. אין סעפּטעמבער האט ער אויך די הילפס־קאַסע געגרינדעט, אָבער זי איז נאָך געווען קליין ווייל עס האָבן זיך אין איר באַטייליקט דערווייל נאָר די איינוווינער פונם ארבעטסדאָרף. נאר ער האט געהאָפט, אז אינגיכן וועלן זיך אָנשליסן די אר־בעטער פון אלע גרובן, בפרט נאָך ווען די געזעלשאפט וועט

נישט מאכן קיין שטערונגען און בלייבן צו דער גאנצער זאך פּאַסיוו. מען האט אים נאָמינירט פאר דעם סעקרעטאַר פונם פּארבאנד און ער האט אפילו געהאט אַ קליינע פּענסיע, דאס האט אים געמאכט כּמעט רייך, ווייל אויב אפילו אַ חתונה־גע־ ואטער ארבעטער האט זיך אויסגעמוטשעט זיין באַדערפניש, האט ער, אַ בחור און דערצו נאָך נישט קיין טרינקער, אַ ו דאי־ געהאט אלץ וואס ער האט באדארפט און האט געקענט אפילו עפּעס אָפּשפּאָרן אויך.

פון דעמאָלט איז פאָרגעקומען ביי עטיענען אַ שטיקל ענדערונג. דער קאָקעטעריי־אינסטינקט, וואס איז געווען איינגע־ דרימלט ביי אים פון אָרעמקייט האט זיך צוריק דערוואכט און ער האט זיך געקויפט שענע קליידער און אַ פּאָר איידעלע שטיוועלעך. ער איז מיטאַמאָל געוואָרן דער קאָפּ פון דעם גאַנצן דאָרף און אלע האָבן זיך אַרום אים גרופּירט, און ער האט זיך געפילט שטאָלץ איבער זיין פּאָפּולאריטעט און גע־ חלומט פון דער נאָענטער רעוואָלוציע אין וועלכער ער וועט שפּילן אַ ראָלע. זיין פּנים האט זיך אויך געענדערט, עס איז געוואָרן ערנסטער און ער פלעגט זיך שוין צוהערן צו דעם וואס ער האט גערעדט.

אינמיטן איז אָנגעקומען דער הערבסט. די אָקטאבער־פרעסט האָבן צוגעדעקט די קליינע גערטנדלעך פון די ארבעטער מיט פארוועלקטע בלעטער. אין די הייזער האט מען שוין געהייצט די אויוונס מיט די קוילן, וועלכע פאַרשטינקט די לופט. עס האט זיך אָנגעהויבן אַ מיאוסע צייט.

אין איינע פון די ערשטע קאַלטע אָקטאבער־נעכט, האט ־טיען, זיך אַ סך אָנרעדנדיק, נישט געקענט אנטשלאָפן ווערן. ער האט געזעען ווי קאַטערינע האט זיך ארונטערגעגליטשט אונטער דער קאָלדרע, נאָכדעם ווי זי האָט דאס ליכט פאַר־ לאָשן. אין דער פינצטער איז זי געבליבן ליגן ווי אַ טויטע, נאָר ער האט געהערט, אז זי שלאָפט נאָך נישט; ער האט עס געפילט, אז זי קלערט איצט וועגן אים, פונקט ווי ער קלערט וועגן איר. מינוטן זענען פארפלאָסן, נישט ער נישט זי האבן

זיך געריַרט, עס האָט זיך געהערט נאָר זייער אָטעמען. מאָמענטן־ווייַז איז ער געווען גרייט זיך אויפצוהויבן און זי נעמען, עס איז דאָך נאַריש צו שטרעבן אַזוי איינער צום אַנדערן און נישט באַפרידיקן די שטרעבונג, ווען קיין שום שטערונג איז נישטאָ, די קינדער שלאָפן און זי, איז ער זיכער געווען, וואַרט דאָך אויף אים און וועט אים אייַנשליסן אין איר אָרעמס. עס איז אַריבער כמעט אַ שעה, ער איז נישט געגאַנגען צו איר און זי האָט זיך קיין ריר נישט געטון מורא האָבנדיק, אַז זי וועט זייַן נאָמען אָנרופן. וואָס מער זיי האָבן געלעבט צו־זאַמען, אַלץ מער איז געוואַקסן דאָס געפיל פון בושה און רייַנער צאַרטער פרייַנטשאַפט, וועלכעס ער אַליין האָט זיך נישט גע־קענט דערקלערן.

IV

— הער נאָר, האָט לאַמאַהעד געזאָגט צו איר מאַן, דו גייסט דאָך קיין מאַנטסו נאָך געלט, ברענג מיר איין פונט קאַווע און אַ קילאָ צוקער.

ער האָט פאַררעכנט איינעם פון זייַנע שיך כדי אייַנצו־שפּאָרן געלט.

— גוט! האָט ער געזאָגט, נישט איבעררייַסנדיק זייַן אַרבעט.

— איך האָב נאָך געוואָלט אַרויפלעגן אויף דיר זאָלסט מאַכן אַ באַשטעלונג בייַ דעם קצב... אַזוי, אַ שטיקל קאַלב-פלייש, וואָס? מיר האָבן עס שוין אַזוי לאַנג נישט אָנגעקוקט.

דאָס מאָל האָט ער אויפגעהויבן דעם קאָפּ

— דו מיינסט אַ וודאי, אַז איך האָב אָפּצונעמען הונדער־טער און טויזנטער?.. דער לוין וועט דאָס מאָל, אַ דאַנק זייער פאַרשאָלטענעם איינפאַל אַלעמאָל איבערצורייַסן די אַרבעט, גענוג מאָגער זייַן.

ביידע האָבן געשוויגן. עס איז געווען אין אַ זונטיק ענדע אָקטאָבער נאָך פרישטיק. אונטער דעם אויסרייד, אַז דאָס אָפּרעכענען זיך מוז פאַרנעמען דעם גאַנצן טאָג, האָט די גע־

זעלשאפט אָפּגעשטעלט אין דעם טאג די ארבעט אין אלע גרובן. צוליב דעם האנדלס-קריזיס וועלכער האט זיך פארשארפט פון טאג צו טאג און צוליב די גרויסע אוצרות קוילן, וועלכע עס זענען שוין געווען, האט די געזעלשאפט אויסגענוצט יעדע געלעגנהייט צו מאכן יום-טוב פאר אירע צען טויזנט ארבעטער.

— דו ווייסט, אז עטיען וואַרט אויף דיר ביי ראסענערן, נעם אים מיט, האט ווידער אנגעהויבן לא-מאהעד, ער וועט זיך שוין גיכער כאפּן, אויב מען וועט אייך נישט גוט צונויפרעכענען די שעהן.

מאהע האט צוגעשאָקלט מיטן קאפּ איינשטימענדיק.

— און רעד איבער מיט די הערן וועגן דיין פאָטער... דער דאקטאר האלט שטענדיק מיט דער געזעלשאַפט, נישט אמת אלטער, דער דאָקטאר איז זיך טועה, ווען ער גלויבט, אז איר וועט שוין נישט קענען ארבעטן?

שוין פון צען טעג איז דער פאטער באנעמאר געזעסן מיט איינגעשלאָפענע פיס, ווי ער האט זיך אויסגעדרוקט, אויף זיין שטול. זי האט נאך אַמאָל געמוזט איבערחזרן איר פראגע און ער האט געברומט:

— געוויס וועל איך ארבעטן. עס איז נאך נישט קיין סוף, ווען מען האט ווייטיקן אין די פיס. דאס אלץ איז נאָר געשיכטעס, וועלכע זיי האבן אויסגעקלערט, כדי מיר נישט צו געבן די הונדערט אכציק פראנק פענסיע.

— לא-מאהעד האט זיך דערמאנט אין די פערציק סו, וועלכע דער אלטער וועט שוין מער נישט ברענגען און זי האט ווייטיקלעך אויסגעשריגן:

— מיין גאָט, מיר וועלן אלע אומקומען אויב עס וועט אזוי ווייטער גיין!

— אז מען איז טויט, האט געזאגט מאהע, [illegible] מען מער נישט קיין הונגער.

ער האט אריינגעשלאָגן נאָך אַ פּאָר צוועקעס אין זיין שטיוול און איז אַוועקגעגאַנגען. די איינוווינער פונב ארבעטער

דארף האבן באַדארפט זייער לוין אָפּנעמען ארום פיר נאָכ־מיטאג. די ארבעטער האבן זיך דאַריבער נישט געאיילט און ארומגעשפּאַצירט, וואַרטנדיק, אהין און צוריק, ווערנדיק באַגלייט פון זייערע ווייבער, וועלכע האבן זיי געהאלטן אין איין בעטן, זיי זאָלן קומען באלד א היים. אייניקע האבן זיי מיט־געגעבן צו דערליידיקן געוויסע ענינים כדי אויף אזא אופן נישט צו דערלאָזן זיי זיך צו פארגעסן אין די שענקן.

ביי ראסענערן האט עטיען געטראָפן נייע ידיעות, באַאומרויינדיקע גריסן האָבן זיך איבערדערציילט פון מויל צו מויל, אז די קאמפּאניע איז וואס ווייטער אלץ מער אומצו־פרידענער מיט דעם פאַרבויען; מען דריקט די ארבעטער מיט געלט־שטראָפן, און עס איז אומפאַרמיידלעך אַ קאָנפליקט. נאר דאס אליין איז נאָך נישט געווען דער עיקר, עס זענען נאָך געווען פאַרשידענע אנדערע קאָמפּליקאציעס און געהיימע, וויכטיקע סבות.

ווען עטיען איז אָנגעקומען האט אַ קאָלעגע, וועלכער האט נעטרינקען אַ גלאָז ביר צוריקוועגס פון מאנטסו, דערצעלט, אז אין קאַסע איז געהאנגען אַ פלאקאט, נאר ער קען נישט זאגן וואס אויף אים איז געווען אָנגעשריבן, עס איז אָנגעקומען אַ צווייטער, אַ דריטער און יעדער האָט געבראכט אנדערע ידיעות. פון דעם אלץ איז איינס געוואָרן קלאָר, אז די געזעל־שאַפט האט אָנגענומען אַ געוויסן באַשלוס.

— וואס זאָגסטו דערצו? — האָט עטיען געפרעגט צוועצנדיק זיך צו סוואָרינען.

דער מאַשיניסט האט זיך נישט געאיילט צו ענטפערן, ער האט זיך פריער פארדרייט אַ פאפּיראס און דערנאָך געזאָגט:

— מען האט עס לייכט געקענט פאַרויסזעען, זיי ווילן אייך טרייבן צום אויסערסטן. ער איז געווען דער איינציקער, וועלכער האט באַזיצט גענוג בילדונג, כדי צו קענען פארשטיין די לאגע.

ער האט זי דערקלערט אויף זיין רויקן אופן. די גע־זעלשאפט, וועלכע שטייט פאר אַ קריזיס, מוז פאַרקלענערן אירע

הוצאות, אויב זי וויל נישט פאלן; און נאַטירליך וועלן דאס זיין די ארבעטער, וועלכע וועלן מוזן ענגער מאכן דעם רימען, מען וועט שוין אויסזוכן ערגעץ אַן אויסרייד, כדי צו פאַרקלענערן זייער לוין.

ראַסענער האט זיך אַוועקגעזעצט נעבן עטיענען און ביידע האָבן זיך צוגעהערט צו דער דערקלערונג מיט אַ צע־דודערטער מינע. זיי האבן געקענט רעדן הויך, ווייל אויסער דער פרוי ראַסענער, וועלכע איז געשטאנען ביי דעם צאָלטיש, איז דאָרט קיינער נישט געווען.

— וואס פאר אַ געדאַנק! — האט געזאָגט דער באַלעבאָס. צוואָס דאס אַלץ? די געזעלשאַפט איז נישט פאַראינטערעסירט אין אַ שטרייק, און די ארבעטער נאָך ווייניקער. דאס בעסטע וואָלט געווען, מען זאָל זיך פאַרשטענדיקן.

— דו ביסט, אַלזא, געגן דעם שטרייק? האט אויסגערופן פרוי ראַסענער, נישט פאַרלאָזנדיק איר אָרט.

און ווען ער האט געענטפערט, אז יאָ, האָט זי אים גע־הייסן שווייגן.

— גיי! דו האָסט נישט קיין מוט! לאָז רעדן די הערן! עטיען האט געקוקט פאַרחלומט אויף דעם גלאָז ביר, וואס מען האט אים דערלאַנגט, ענדלעך האט ער אויפגעהויבן דעם קאָפּ.

— וואס דער קאָלעגע האָט געזאָגט, איז אַלץ מעגלעך, האט ער אָנגעהויבן, און ווען מען צווינגט אונדז צו אַ שטרייק, מוזן מיר אָננעמען אַ באַשלוס... פּלוכארט האט מיר געשריבן וועגן דעם. ער איז אויך געגן אַ שטרייק, אין וועלכן דער אר־בעטער ליידט, פּונקט אזוי ווי דער ארבעטסגעבער, אָן עפּעס ממשותדיקעס צו דערגרייכן. ער זעט נאָר אין דעם שטרייק די גלענצענדע געלעגנהייט צו באַוועגן די אַרבעטער אָנצושליסן זיך אין דער גרויסער פאַראייניקונג... דאָ איז, איבעריגנס, דער בריוו...

אין דער ווירקלעכקייט האט פּלוכארט, וועלכן דער אומ־צופרידן, וואס דער אינטערנאַציאָנאַל האט באַגעגנט אין די

רייען פון דער מאנטסוער ארבעטערשאַפט, האָט אַריינגעבראַכט אין פאַרצווייפלונג, געהאָפט צו זען אַ מאסנאויפטריט פון די אַרבעטער, ווען אַ קאָנפליקט וועט זיי צווינגען ארויסצוטרעטן אין קאַמף מיט דער געזעלשאַפט. נישט קוקנדיק אויף אלע באַמיונגען האט זיך עס ביז אַהער עטיענען נישט איינגעגעבן אפילו קיין איין מיטגליד צו שאַפן, אין דער צייט, ווען זיין הילפס-קאסע האָט שוין געפונען אַ גרעסערן אָפקלאַנג. נאר אפילו די קאסע איז נאך אויך געווען אזוי אָרעם, אז גאָר גיך וואָלט זי געווען אויסגעליידיקט, ווי סוּוואַרין האט געזאָגט, און דעמאָלט וועלן די שטרייקנדיקע זיך געוויס ווארפן אין די אָרעמס פון דער גרויסער ארבעטער-פאַראייניקונג, כדי די ברידער פון דעם גאַנצן לאנד, זאָלן זיי קומען צו הילף.

— וויפיל האט איר דען אין דער קאַסע? — האט געפרעגט ראַסענער.

— אפילו נאך נישט קיין דריי טויזנט פראנק, — האט עטיען געענטפערט. און איר ווייסט, אז די דירעקציע האט מיר איינגעלאַדן צו זיך. אָ, זיי זענען זער העפלעך, זיי האָבן מיר דערקלערט, אז זיי ווילן נישט שטערן די אר-בעטער זיך צו שאפן אַ רעזערוו-פאָנד, נאר איך האָב גוט פאַר-שטאַנען, אז זיי ווילן האבן די איבער-קאנטראָל... יעדנפאַלס, וועט מען נאָך וואס אַנבעלאַנגט דעם געניג מוזן קעמפן.

דער באַלעבאָס האט אָנגעהויבן אַרומצושפּאַנען אין צימער און מיט ביטול אונטערצופייפן. דריי טויזנט פראַנק! וואס ווילט איר דערמיט אויפטון? מען קען דאָך אפילו אויף זעקס טאג קיין ברויט נישט קויפן, און ווען מען זאָל רעכענען אויף די אויסלענדער, אויף די אַרבעטער אין ענגלאַנד, וואָלט מען זיך שוין באַדארפט באַגראָבן. ניין, אַ שטרייק וואָלט געווען אַ צו-נאַרישע אונטערנעמונג!

דעמאָלט האָבן זיך צום ערשטן מאָל איבערגעוואָרפן מיט שאַרפע ווערטער די צוויי מענער, וועלכע האָבן זיך דאָך לייכט פאַרשטענדיקט צווישן זיך אין זייער געמיינזאַמען האס צום קאַפיטאַל.

- לאָמיר הערן וואס דו זאָגסט ? — האָט זיך עטיען גע־יוענדעט צו סוואָרינען.

ער האט געענטפערט ווי זיין שטייגער איז געווען מיט נרינגשעצונג.

— אַ שטרייק ? נאַרישקייטן !

און אינמיטן פון דעם בייזן שווייגן, וואס איז איינגע־טרעטן, האט ער ווייטער גערעדט :

— אין אַלגעמיין זאָג איך נישט ניין, אויב דאס פאר־שאָפט אייך פאַרגניגן ; אייניקע רואינירט עס און אנדערע ברענגט עס איגנאַנצן אום, און דאס איז שטענדיק אַ געוויסע דורכרייניקונג... נאָר ביי אזא לאַנגזאַם גיין, וועט מען דאַרפן צו דעם אויפבויען פון אַ נייער וועלט טויזנטער יאָר. הויבט בעסער אָן דערמיט, וואָס איר וועט אויפרייסן דאס געפענגניש, אין וועלכן איר קומט אום !

ער האט אָנגעוויזן מיט זיין צאַרטער האנט אויף דעם פּאָרעי, די געביידעס פון וועלכן מען האט געקענט זעען דורך דער אָפענער טיר.

אין דעם אויגנבליק איז אַריינגעקומען מאַהע, ער האט גאר־נישט געוואָלט טרינקען, נישט קוקנדיק וואס די פרוי ראסענער האט אים שטארק צוגערעדט, גלייך זי זאָל איר ביר נישט פאר־קויפן, נאָר שענקן אומזיסט. עטיען האט זיך אויפגעהויבן און ביידע זענען אַוועקגעגאַנגען קיין מאָנטסו.

און די טעג ווען מען האָט אויסגעצאָלט די ארבעטער, האט מאנטסו געהאט אַ יומטובדיקן אויסזען. גאַנצע מחנות פון אַרבעטער פלעגן זיך צונויפקומען פון אַלע ארבעטער־דערפער און די שענקן פלעגן מאַכן גוטע געשעפטן, ווייל די ארבעטער זענען דאָרט אָפגעזיצן איידער מען האָט זיי אויסגעצאָלט, און דערנאָך, ווען זיי האָבן שוין באַקומען דאס געלט, פלעגן זיי נאָך אַמאָל אַריינגיין כדי צו „באַגיסן” דעם לוין, וועלכן זיי האָבן געהאט אין טאַש.

ווען עטיען מיט מאהען זענען דורכגעגאַנגען די גרופּן אַרבעטער, האָבן זיי באַמערקט, אז אין דעם טאָג, האט אַלעמען

באַהערשט אַ טעמפּע פאַרצווייפלונג. מען האט געזעען געבייקטע פּויסטן און היציקע ווערטער האבן זיך געהערט פון מויל צו מויל.

— עס איז אלזא אמת — האט מאהע געפרעגט שאוואלן, וועלכן ער האָט געטראָפן פאר דער רעסטאָראַציע פּיקעט, זיי האבן געמאכט די ברודיקייט?

נאָר שאוואל האט אָפּגעענטפערט מיט אַ ברומען און געוואָרפן פון דער זייט אַ בליק פול מיט האַס אויף עטיענען. פון דער לעצטער ליציטאַציע פון די קוילן-שטחים איז שאוואל צוגעטרעטן צו אנדערע, ער איז וואס ווייטער אלץ מער איבערפולט געוואָרן מיט שנאה צו עטיענען, וועלכער האט געמאכט דעם אָנשטעל פון אַ גאנצן האַר און וועלכן, ווי ער האט זיך אויסגעדרוקט, דאס גאַנצע דאָרף האט געלעקט די פּיס. דערצו האט נאך מיטגעווירקט די אייפערזוכט פון אַ געליבטן, ווייל שטענדיק ווען ער האט קאטערינען געפירט קיין רעקיאַכט, האט ער איר פאָרגעוואָרפן אין מיאוסע אויסדריקן, אז זי האָט באַציאונגען מיטן שכן פון איר מוטער.

מאהע האט אים געשטעלט נאָך אַ פראגע:

— איז שוין די ריי פון פּאַרעי?

ווען ער, נאָכדעם ווי ער האט אַ שאָקל געטון מיטן קאָפּ אויף יאָ, האט זיך אויסגעקערט צו זיי מיט דעם רוקן, זענען דיביידע מאנסליי׳ס אַוועקגעגאַנגען אין קאַסע.

די קאַסע איז געווען אַ קליין פּירעקיק צימער, וועלכעס איז געווען מיט אַ ווענטל צעטיילט אויף צוויי טיילן. אויף די בענק לענגאויס די ווענט זענען געזעסן אַ פינף זעקס ארבעטער און געוואַכט, אין דער צייט ווען דער קאַסירער, וועלכער האט געהאט זיינעם אַ געהילף האט אויסגעצאָלט אן אַרבעטער, וואָס איז געשטאַנען ביי דעם ווענטל מיט דעם היטל אין דער האַנט. איבער דער באַנק אויף לינקס איז געהאָנגען אַ געלער פּלאַקאט, פאר וועלכן עס האָבן זיך דעם גאַנצן מאָרגן צונויפגעקליבן די אַרבעטער. צוויי ארבעטער זענען איצט געשטאַנען פאר אים, אָבער זיי האָבן נישט געקענט לייענען,

דער יינגערער האָט קוים בוכשטאבירט, דער עלטערער האט גע־קוקט טעמפ פאר זיך.

— לייען אונדז דאָס פאָר, האָט מאהע געזאָגט צו עטיענען.

עטיען האט אָנגעהויבן צו לייענען. עס איז געווען אַ מודעה פון דער געזעלשאַפט צו אַלע ארבעטער. די געזעלשאַפט האט אָנגעוויזן, אז זי איז שוין מיד פון די געלד־שטראפן פאר דעם שלעכטן פאַרבויען, וועלכע ברענגען נישט קיין שום נוצן, און זי פירט דעריבער איין אַ נייעם אַרט פון באַצאָלן. פון היינט אָן און ווייטער וועט זי צאָלן פאַר דעם פארבויען באַזונדער לויט דעם קוביקמעטער פאַרנוצט האָלץ און גוטער ארבעט. פארשטענדליך איז די פרייז פון אַ וואגן קוילן גע־פאַלן לויט דער ווייטקייט פונם אַרבעטס־פּלאַץ אויף פערציק אָדער פופציק סאנטים. אין נישט קיין קלאָרן רעכנונג האט מען זיך געפלייסט אויפצווייזן אז דאס אַראָפּנעמען פון די וואגנס קוילן וועט זיך דעקן מיט דעם באַזונדערן אָפּצאל פון דעם פאַרבויען. צום סוף האָט די געזעלשאפט דערקלערט, אז זי וויל יעדן איבערלאָזן צייט זיך איבערצוציייגן אין דער בעסער־קייט פון דעם נייעם אופן פון ארבעט און זי וועט דעריבער דאס אַלץ איינפירן ערשט דעם ערשטן דעצעמבער.

— אפשר וועט איר לייענען דאָרט אַ ביסעלע שטי ר פון הינטן! — האט אויסגעשריגן דער קאַסירער. מען הערט דאָך גאָרנישט.

עטיען האָט פארענדיקט זיין לייענען, נישט לייגנדיק קיין אַכט אויף דער באַמערקונג פונם קאַסיר. עטיענס שטימע האט געציטערט און ווען ער האָט שוין געהאט פארענדיקט, האָבן נאָך אַלע שטאַר געקוקט אויף דעם פּלאַקאט. דער אַלטער און דער יינגער בערגמאַן האבן אויסגעזעען, ווי זיי זאָלן נאָך האָבן אויף עפּעס געוואַרט; ענדלעך זענען זיי אַוועקגעגאַנגען פון דאַנען.

— גרויסער גאָט! — האט מאהע געמורמלט.

ער מיט זיין באגלייטער האבן זיך אַנידערגעזעצט אויף דער באַנק.

— גרויסער גאָט! גרויסער גאָט! — האָט מאהע געהאַלטן אין איין איבערחזרן, מיר וועלן זיין ערגער פון זיי, אז מיר וועלן אָננעמען די באַדינגען.

נאָר עס איז געקומען זיין ריי און ער איז צוגעגאנגען אָפּ־נעמען זיין לוין.

— מאהע און די שותּפים, האָט געזאָגט דער געהילף, די שאכטע פּילאָניער, ארבעטס־פּלאַץ נומער זיבן.

ער האָט געזוכט אין דער ליסטע, ווו דער אויפזעער האָט אַלע טאָג פארשריבן די צאָל וואגנס, דערנאָך האָט ער געזאָגט:

— מאהע און די שותּפים, שאכטע פּילאָניער, ארבעטס־פּלאַץ נומער זיבן... הונדערט פופצונדרייסיק פראנק. דער קאַסירער האָט אויסגעצאָלט דאָס געלט.

— אַנטשולדיקט, הער קאַסירער, — האָט מאהע געשטאַמלט, צי זענט איר זיכער, אז איר האָט נישט געהאַט קיין טעות?

ער האָט געקוקט אויף דעם ביסעלע געלט און עס נישט גענומען, ער האָט געפילט ווי זיין האַרץ ווערט אים פארשטאַרט. ער איז געווען גרייט אויף ווייניק געלט, אָבער אזוי ווינציק קען עס שוין נישט זיין, ער האָט געוויס געהאַט אַ טעות. נאָכ־דעם ווי ער וועט אָפּגעבן זייערס זכריהן, עטיענען און דעם דריטן קאָלעגע, וועלכער האָט פאַרטרעטן שאוואַלס אָרט, וועט פאַר אים, קאטערינען און וואַנלינען איבערבלייבן העכסטנס פופציק פראנק.

— ניין, ניין! איך האָב נישט געהאַט קיין טעות, — האָט אָפּגעענטפערט דער קאַסירער. איר מוזט אָפּרעכענען צוויי זונטיקן און פיר טעג יום־טוב; דאַן בלייבט איבער ניין אר־בעטס־טעג.

מאהע האָט שטיל נאָכגערעכנט: ניין ארבעטס־טעג ברענגען אים אריין קנאַפּע דרייסיק פראנק, קאטערינען אכצן און יעַ־אַנלינען ניין, דערצו גייט נאָך צו דריי טעג ארבעט פון פּאַטער באָנעמאר, ווען ער זאָל צו דער סומע צו רעכענען די ניינציק

פראנק, וועלכע ער דארף צעטיילן זכריהן און די איבעריקע, וועט נאָך אלץ זיין מער פון הונדערט פופצאונדרייסיק.

— און פארגעסט נישט די שטראָפגעלטן, האט צוגעגעבן דער קאַסירער, צוואנציק פראנק שטראָף פאר דעם שלעכטן פארבויען!

מאהע האט געמאכט אַ פארצווייפלט מינע. צוואַנציק פראנק שטראָף, פיר טעג יום־טוב! אויב אזוי שטימט שוין. און פריער, ווען דער פאטער באַנעמאר האָט נאָך געארבעט און זכריה איז אויך געווען מיט זיי צוזאמען האט ער אַ היים געבראכט הונדערט פופציק פראנק.

— וועט איר אַ מאָל נעמען דאס געלט? — האט דער קאסירער אויסגערופן אומגעדולדיק, איר זעט דאָך ווי אנדערע וואַרטן... אויב איר ווילט עס נישט, טאָ זאָגט!

ווען מאהע האט מיט ציטערנדיקע הענט צונויפגענומען דאָס געלט האָט אים דער באַאמטער נאָך צוריקגעהאַלטן.

— וואַרט נאָר, דאָ האָב איך אייער נאָמען טוסען מאהע, נישט אמת?.. דער הער גענעראל־סעקרעטאר וויל אייך זעען, גייט אריין, ער איז אליין.

אַן איבערראַשטער איז עטיען אַריין אין אַ טייער אויסגעמעבלירט צימער, וואס איז געווען באַשלאָגן מיט גרינעם ריפס. ער האָט זיך צוגעהערט אַ פינף מינוט צו דעם רעדן פונם סעקרעטאר, אַ גרויסער בלאסער הער, וועלכער נישט אויפהייבנדיק זיך און זיצנדיק איינגעבויגן אויף זיינע פאַפירן איבער דעם שרייב טיש, האט צו אים גערעדט. ער האט נישט קלאָר פארשטאַנען, אז עס האַנדלט זיך וועגן זיין פאטער, וועלכער זאָל מיט אַ פענסיע פון הונדערט פופציק פראנק אין דער עלטער פון פופציק יאָר נאָך פערציק יאָר ארבעט אָפּגעזאָגט ווערן. דערנאָך איז די שטימע פונם סעקרעטאר געוואָרן הארטער און שטרענגער. ער האָט אים געמאכט אַ פאָרוואורף, אז ער פארנעמט זיך מיט פאָליטיק, רעדנדיק אויף זיין שכן און דער הילפסקאסע, און האט אים געעצהט זיך בעסער נישט צו פארנעמען מיט אַ זעלכע נארישקייטן, ער איינער פון

די בעסטע ארבעטער אין די גרובן, ער האט געוואָלט פּראָ־טעסטירן, נאָר ער האָט ארויסגעבראכט אומפארשטענדלעכע ווערטער בלויז און צעמישט געדרייט די היטל צווישן די פינ־גער. ענדלעך האָט ער זיך צוריקגערוקט שטאַמלנדיק:

— געוויס הער סעקראַטאר... איך פאַרזיכער אייך, הער סעקרעטאר...

דרויסן, ווען ער איז שוין געשטאַנען נעבן עטיענען, וועלכער האט אויף אים געוואַרט, האט ער ערשט אויסגעשאָסן:

— איך בין אַ גאַרנישט, איך האָב אים באַדאַרפט ענטפערן!

מען האָט נישט איינמאָל קיין שטיקל טרוקן ברויט נישט צו עסן, זיך נאָך לאָזן זאָגן געמיינהייטן! דאס האט ער דיך גע־מיינט, ער האט געזאָגט, אז דאס גאַנצע דאָרף איז אָפּגעסמט... וואָס דען טון? זיך רוקן און זאָגן אַ דאנק, ער האט רעכט, דאס איז דאס קלוגסטע.

צוריקוועגס פון מאנטסו אין דאָרף אריין האבן מאהע און עטיען קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. ווען מאהע איז אריינגע־קומען אין שטוב אַריין האט לא־מאהעד, וועלכע איז געווען אַליין מיט די קינדער, באַלד דערקענט, אז דער מאן אירער איז געקומען מיט ליידיקע הענט.

— נו, דאס איז זער שען פון דיין זייט, האט זי אויס־געשריגן, ווו איז מיין צוקער, מיין קאַווע, מיין פלייש? אַ שטיקל קאַלב־פלייש וואָלט דיר נישט רואינירט.

ער האָט גאַרנישט געענטפערט. דערנאָך האָט זיך אויף זיין פאַרהאַרטעוועט פּנים באַוויזן אַ מינע פון טיפער פאַרצווייפלונג און טרערן האָבן אָנגעפולט זיינע אויגן. ער האָט זיך אַנידערגעוואָרפן אויף אַ שטול און זיך עצוויינט, ווי אַ קליין קינד.

— נאַ! — האָט ער אויסגעשאָסן, נאַ, זע וואָס איך האב דיר מיטגעבראַכט... דאס איז דער פאַרדינסט פון אונדז אַלע!

לא־מאהעד האט געוואָרפן אַ בליק אויף עטיענען און האָט דערזעען ווי ער שטייט דערשלאָגן, דעמאָלט האָט זי אויס־

געבראָכן אין אַ געוויין. ווי זאָלן אויסקומען ניין מענטשן פערצן טאָג מיט פערציק פראנק? דער עלצטער זון האָט זיי פאַרלאָזט, דער זיידע קען שוין מער מיט די פיס נישט רירן... נו, וועט באַלד קומען דער טויט. אלציר, זעענדיק ווי די מאַמע וויינט, איז איר ארויפגעפאלן אויפן האַלדז. עסטעלע האט זיך אויך צעוויינט און לענארע און הענרי קוקנדיק אויף זיי האָבן זיך אויך צעכליפעט.

אין גאַנצן דאָרף האט זיך באלד דערהערט דער זעלבער יאָמער. די מאַנסלייט האָבן זיך אַ היים געקערט און אין יעדן הויז האַט זיך אויפגעהויבן אַ קלאָג איבער דעם שלעכטן לויף. עס האָבן זיך געעפנט די טירן און די פרויען זענען ארויסגעגאַנגען אויף דער גאס, גלייך ווי אין די הייזער וואָלט נישט געווען גענוג אָרט פאר זייערע קלאָגן. עס איז געפאַלן אַ שטארקער רעגן, נאָר זיי האָבן אים אפילו נישט באַמערקט, איבערשרייענדיק זיך איינער צו דער אַנדערער און אָנווייזנדיק מיט די הענט אויף דער קליינער פענסיע, וואס זיי האָבן באַקומען.

— זעט נאָר! דאס האָבן זיי אים געגעבן!

— און מיר דאס! דערפאר קען איך אפילו קיין ברויט נישט קויפן אויף די פערצן טאָג.

— און איך! איך וועל מוזן דאָס העמד פון לייב פארקויפן! לא-מאהעד איז ווי די אַנדערע פרויען ארויסגעגאנגען אויף דער גאס. ארום לא-לעוואק האָט זיך געזאַמלט אַ גאנצע גרופע ווייל זי האָט געשריגן צו העכסטן; איר מאן, וואס האָט ליב געהאט אַ טרינק צו טון, איז נאָך נישט געהאט אַ היים געקומען, און זי האט זיך משער געווען, אז דאָס ביסל געלט, וואָס ער האט אָפּגענומען, צי דאָרט איז געווען אַ ביסל מער, צי ווייניקער, איז שוין זיכער פאַרבליבן אין ווולקאן. פילאמענע האט אָפּגעהיט מאהען, זכריה זאָל נישט אָפּנעמען ביי אים דאס געלט, נאָר לא-פיעראן האט אויסגעזעען צו זיין רויק, ווייל דער נידריקער חניפהניק, פיעראלי האט עס שטענדיק איינגעאָרדנט, גאָט ווייסט ווי אזוי, אז פאר אים איז אין בוך שמ...

ריק געוועזן פארשריבן מער-שען, ווי פאר זיינע קאַלטען. לאַבריולע אָבער האט איר איידעם אָנגערופן פחדן, און שרייענדיק גלייך מיט אלע, האט זי אויפגעהויבן איר מאָגערע האנט געגן מאנטסו.

— היינט גאנצפרי האב איך געזעען איר קעכן פאָרן אין עקיפּאזש, האט זי געשריגן, נישט אָנרופנדיק דעם נאָמען פון האַנעבאָ. יאָ, די קעכן איז געפאָרן אין אַ עקיפּאזש איינגעשפּאנט אין צוויי פערד קיין מאַרשיען צו קויפן פיש גאַנץ זיכער!

עס איז געוואָרן אַ ליארם. די פרויען האָבן ווידער אָנגעהויבן צו שעלטן. דאס דינסטמיידל אין ווייסן פארטוך, וועלכע איז געפאָרן אין קאָטש פון אירע באַלעבאטים אין מארק אריין, האט אלעמען צעקאָכט, אין דערצייט, ווען די ארבעטער גייען אויס פון הונגער, דארפן זיי נאך עסן פיש? נאָר עס קען זיין, אז זיי וועלן שוין נישט עסן אזוי כסדר פיש: עס וועט קומען די ריי פון די ארעמע לייט. און די געדאַנקען, וועלכע עטיען האט פאַרזייט, האָבן גיך ארויסגעשפּראָצט און זענען געקומען איצט צום אויסדרוק. עס האָט דערוואַכט דער אומגעדולדיקער פארלאנג נאך דער גאָלדענער צוגעזאָגטער צייט, ווען אלע וועלן אנטיילנעמען אין דעם אלגעמיינעם גליק, וועלכעס עס ליגט אויף יענער זייט האָריזאנט פון זייער עלענט. די אומגערעכטיקייט איז שוין געוואָרן צו גרויס, זיי מוזן אליין זיך נעמען זייער רעכט, ווען מען וויל זיי דאס שטיקל ברויט פון מויל אַוועקנעמען. די פרויען האבן שוין געוואָלט אריינגיין אין דעם אידעאלן לאנד פון פּראָגרעס, וווּ עס וועט מער נישט זיין קיין אָרעמקייט. עס איז שוין געווען נאַכט, דער רעגן איז געוואָרן שטארקער, נאר דאס ארבעטער-דאָרף איז נאך געווען פול פון די ליארמען פון די פרויען צווישן די מחנות קוויטשנדיקע קינדער.

אין אוונט איז ביי ראסענערן באַשלאָסן געוואָרן דער שטרייק. ראסענער אליין האט שוין מער נישט אָפּאָנירט און

װוּאָרין האָט אים אָקצעפּטירט אַלס דעם ערשטן שריט. עטיען האָט די געשאָפענע לאַגע רעזומירט אין קורצע ווערטער:

— ווען די געזעלשאַפט וויל אומבאַדינגט דעם שטרייק, וועט זי אים האָבן;

V

עס איז פאַריבער אַ וואָך, מען האָט געאַרבעט נאָר די לאַגע איז געווען אָן אָנגעשטרענגטע און פול מיט חשד אָ' דערוואַרטונג פון אַ קאָנפליקט.

פאַר דער צווייטער העלפט חודש איז מאַהען פאַרגע-שטאַנען אָפּצונעמען נאָך אַ קלענערן לוין ווי פאַר דער ערשטער. אפילו לאַ-מאַהעד, וועלכע איז שטענדיק געווען אַ מיושבדיקע און קלוגע האָט אויך געברענט פון כעס. האָט זיך דאָך איר טאָכטער קאַטערינע דערלויבט אַ נאַכט נישט צו נעכטיקן אין דער היים! אויף דעם צווייטן טאָג איז זי געקומען אַ היים אַזוי מיד און אַזוי שוואַך, אַז זי האָט נישט געקענט גיין אין די גרובן; זי האָט געוויינט און דערציילט, אַז עס איז נישט איר שולד, שאַוואַל האָט זי נישט אָפּגעלאָזט, דראָענדיק איר צו שלאָגן, אויב זי וועט נישט בלייבן ביי אים. ער איז שיעור נישט משוגע געוואָרן פון אייפערזוכט און האָט געוואָלט שטערן איר זיך אומצוקערן צוריק צו עטיענען. לאַ-מאַהעד איז געווען אויסער זיך פון כעס, האָט פאַרבאָטן איר טאָכטער יעדן פאַר-קער מיט דעם ווילדן מענטש און האָט אַליין געוואָלט גיין קיין מאָנטסו אויסצופּאַטשן אים. נאָך אַלעמען, איז אָבער דאָך פאַר-לוירן געגאַנגען אָן אַרבעטס-טאָג, און די קליינע, האָבנדיק שוין דעם דאָזיקן געליבטן, האָט זיך שוין געמוזט מיט אים האַלטן.

צוויי טעג שפּעטער איז זיך פאַרלאָפן אַן אַנדערע גע-שיכטע. מאָנטיק און דינסטיק האָט זיך יעאַנלין, אויף וועלכן מען האָט געמיינט, אַז ער איז ביי דער אַרבעט, אַרויסגעגנבעט פון די גרובן און אַוועק שפּאַצירן מיט בעבערט און לידיען ביי די זומפּן און אין וועלדל פון וואַנדאַם. ער האָט טאַקע באַ-

קומען זיינס, פאר די אויגן פון דער גאַנצער דאָרפסיוגנט האט אים די מאמע אַריבערגעלייגט אויף די קני און גוט אַריינגעשמיסן. נאר ווי האט מען עס געזעען דאסגלייכן? אזוי באַנעמען זיך קינדער, וועלכע קאָסטן אַ געלט פון זייער געבוירט אָן און דארפן שוין איצט אליין עפעס פארדינען!

ווען די מאַנסלייט און טאָכטער זענען דעם צווייטן טאָג בעגאַנגען אין די גרובן האָט זיך לאַ־מאַהעד אויפגעהויבן אין בעט און נאָכאַמאָל אָנגעזאָגט יעאַנלינען:

— געדענק זשע, דו שלעכטער יונג, אז דו וועסט זיך נאָכאַמאָל דערלויבן טון אַזאַ זאַך, וועל איך דיר די הויט אָפשינדען!

אויף דעם נייעם פלאַץ, ווו מאַהע האָט געאַרבעט, איז די אַרבעט געווען זעהר אַ שווערע. אין דער טייל פון דער שארטע פילאָניער איז דער קוילנשיכט געווען אַזאַ דינגער, אז די אַרבעטער, האַקנדיק די קוילן, זענען שיעור נישט דערשטיקט געוואָרן צווישן די ווענט, און זיך צעקאַליעטשעט די עלנבויגן. אויסער דעם, האָט זיך אַלעמאָל מער אָנגעהויבן פילן פייכקייט און מען האָט יעדע מינוט געציטערט עס זאָל זיך נישט ארויסשלאגן אַ אונטערערדישער קוואַל, וועלכער וועט צעררייסן די פעלזן און מיטשלעפן מיט זיך די מענטשן. נעכטן אוונט ווען עטיען האט אַרויסגעצויגן זיין לאָם צוריק פון די שטיינער, האט אים אַ שפריץ געטון אין פנים אַ שטראַל וואַסער. ער האט אָבער נישט געקלערט פון אַן אומגליק, און האט זיך ווייטער זאָרגלאָז געאַרבעט, ווי זיינע קאלעגן. מען האט געאַרבעט אָן אָפרו, נישט פילנדיק די משא פון די פארשידענע גאַזן אויף די אויגן, פאר וועלכע, זיי זענען געלעגן ווי שפינוועבס. נאר פון צייט צו צייט, ווען די לעמפלעך האָבן אָנגעהויבן מאַטער צו לייכטן און עס האט זיך אַרום זיי געשפרייט אַ בלוילעכע שיין, האָט אַן אַרבעטער צוגעלעגט זיין אויער צו דער וואַנט און זיך צוגעהערט צום גערויש פון די גאַזן, וועלכע האבן אַרויסגעשטראמט פון דארט. די גרעסטע סכנה איז דאך געווען דאס איינוואַלגערן זיך פון דער ערד, וועלכע, נישט קוקנדיק

אין דעם פארבויען, וואָס איז אַלץ נאָך געמאַכט געוואָרן אין גרויס איילעניש, איז זעהר אָפּט איינגעפאַלן אונטער דעם דרוק פון די וואַסערן און אַלץ צוגעדעקט.

שוין דריימאָל האט מאהע געהייסן פעסטער מאכן די אָנלעהן-זיילן. דער זייגער איז געווען האַלב-דריי, די אַרבעטער האָבן שוין אָנגעהויבן אַרויפצושטייגן. ליגנדיק אויף אַ זייט, האָט עטיען פארענדיקט דאָס צעהאַקן אַ שטיינער-מאַסע, ווען עס האָט זיך פּלוצים דערהערט אַ געוואַלדיק דונערן, וועלכעס עס האט אויפגעציטערט די גאַנצע גרובן.

— וואָס איז דאָס? האָט ער אויסגערופן, אַרויסלאָזנדיק דעם לאָמפּ פון די הענט, כדי זיך צו צוהערן.

אים האט זיך אויסגעדוכט, אַז די גאַלעריע הינטער אים פאַלט איין.

נאָר מאַהע האט זיך שוין געהאט אַראָפּגעגליטשט באַרג אַראָפּ פון דער שאַרטע און האט געשריגן:

— אַן ערד איינפאַל!... שנעל! שנעל!

אַלע זענען גיך אַראָפּגעשפּרינגען, און זענען געלאָפן דורך דעם לאַנגען דורכגאַנג איינגעבויגן, ווי זיי זאָלן לויפן אויף אַלע פיר, און האבן זיך דורכגעווארפן מיט פראַגן, נישט אָפּשטעלנדיק זיך.

— ווי איז דאָס דען?... אפשר אין די שאַכטן?... ניין, עס קימט פון אונטן!...

ווען זיי זענען שוין אַרויסגעקומען אויפן וועג, האָבן זיי זיך אַראָפּגעגליטשט איינער אויפן אַנדערן, נישט לעגנדיק קיין אַכט אויף דעם, וואָס זיי האָבן זיך צעבלוטיקט.

יעאַנלין, ווען מען הויט עס איז נאָך געווען פאַררויטלט פון די נעכטיקע שמיץ, האט זיך שוין היינט נישט אַרויסגע-גנבעט פון די גרובן. ער האָט באַרפעס אונטערגעשטופּט זיין וועגעלע און פארמאכט איינע נאָך דער אַנדערער די לופט-טורן; ווען ער האט נישט מורא געהאַט זיך צו באַגעגענען מיט אַן אויפזעער, האָט ער זיך צוגעזעצט אָפּרוען אויף זיין וועגעלע, וואָס איז בעוועגן פארבאָטן, ווייל מען האָט מורא געהאַט, אַז די

וואַגנפירערס קענען אַזוי אַנטשלאָפן ווערן. זיין גרעסט פאַרגניגן איז געווען, ווען ער האט זיך באַדארפט אָפשטעלן מיט זיין וועגעלע כדי דורכצולאָזן אַנדערע, אויפצוזוכן בעבערטן, וועלכער האָט געפירט דאָס פערד ביי דער צוים. ער פלעגט זיך פאַרגנבענען הינטער אים שילערהייט אָן אַ לעמפל, האָט אים אַ קנופ געטון אין האַנט און מאַכן אַ מינע פון אַ מאַלפע, אויף וועלכע ער איז געווען ענלעך מיט זיינע געלע האָר, גרויסע אויערען און גריינשומערירנדיקע אויגן, וועלכע האָבן געלייכט אין דער טונקלקייט.

נאָכמיטאָג האָט מעקעט צוגעפירט צוביידע יינגלעך באַטאַיען, וועמענס ריי עס איז איצט געווען; און אַזוי ווי דאָס פערד האָט זיך אָפגעשטעלט ביי אַ שיידוועג, האָט יעאַנלין, וועלכער האָט זיך פארגנבעט צו בעבערטן, אים געפרעגט:

— וואָס האָט זיך עפעס די אלטע קלאַטשע אָפגעשטעלט?...

איך האָב זיך שיעור אַ פיס נישט צעבראָכן.

בעבערט האָט נישט געקענט ענטפערן, ער האָט געדאַרפט אויפהאַלטן באַטאַיען, וועלכער איז מיטן אָנקומען פון אַ נאָך וואגן, פלוצים פרצלעך געוואָרן. דאס פערד האט שוין פון דערווייטן דערקענט זיין חבר טראָמפעט, צו וועלכן עס האָט דערפילט פונם ערשטן טאָג, וואָס איז געקומען אין די גרובן, אַ שטאַרקע נייגונג. עס איז געווען דאָס צערטלעכע געפיל פון מיטלייד פון אַן אַלטן פילאָזאָף, וועלכער האָט געוואָלט פאַרגרינגערן דעם גורל פון זיין יינגער חברטע מיט דעם, וואָס ער האָט איר מיטגעטיילט פון זיין איבערגעבנהייט און געדולד, וואָס טראָמפעט האָט בשום אופן נישט געקענט איבערנעמען און האָט אויסגעזעען מיט איר טיף אַראָפגעהאָנגענעם קאָפ אין דער טונקלקייט צוריק צו דער זון צו בענקען. און באַטאַיאַט יעדעס מאָל, ווען ער האָט איר געטראָפן אויסגעשטרעקט צו איר דעם קאָפ, זיך צעפאָרסקעט און געוואָלט, זעט אויס, דורך זיינע צערטלעכקייטן איר אויפמונטערן.

— צו אַלדי טייוול! האָט בעבערט געשאָלטן. זיי לעקן זיך שוין ווידער די פעל!

ערשט ווען טראָמפּעט איז שוין געהאַט פאַריבערגעגאַנגען, האָט בעבערט געענטפערט אויף דער פראַגע וואס אַנבעלאַנגט באַטאַיען.

— לאָז איר נאר, דער אַלטער האט זיינע קאַפּריזן... ווען ער בלייבט אַזוי פּלוצים שטיין, איז שוין עפּעס נישט אין אָרדנונג, ער דערפילט אַ שטיין אין וועג, אָדער אַ לאָך. און ער גיט גוט אכטונג ער זאָל נישט ברעכן די פוס... איך ווייס נישט וואס ער האט היינט דערזעען פאר דער טיר דאָרט אונטן. ער האט זי אויפגעעפנט און געבליבן שטיין ווי איינגעוואַקסן... האסטו עפּעס באַמערקט?

— ניין, האט יעאַנלין געענטפערט. וואסער איז דארט דאָ, זי דערגרייכט מיר ביז די קני.

דער צוג האט זיך ווידער גערירט פונם אָרט. ווען אבער באַטאַי האָט מיטן קאָפּ געעפנט די נעכסטע לופט-טיר, האט ער זיך געוואַקלט ווייטער צו גיין, ער האָט זיך אומעטיק צעהיר-זשעט און ציטערנדיק געבליבן שטיין. ענדלעך האָט ער זיך אַנטשלאָסן און אָנגעהויבן גיין ווייטער.

יעאַנלין וועלכער איז געבליבן צו פאַרמאַכן די טיר האָט זיך איינגעבויגן און באַטראַכט די פאַרבלאָטיקטע פיס; ווען ער האָט זיך אויסגעגלייכט און אויפגעהויבן זיין לעמפּל האט ער באַמערקט, אַז די אָנלעהן-זיילן האָבן זיך אונטערגעגעבן אונטער דעם אומאויפהערלעך אַראָפּרינענדיקן וואַסער. אין דער מינוט איז פאַרבייגעגאַנגען אַן אַרבעטער, אַ געוויסער בערלאָק, וועלכן מען האט גערופן ביקאָט. ער האָט געאיילט פון זיין אַרבעט אַהיים צו דער פרוי, וועלכע איז שוין וואָכנלאַנג געלעגן אין בעט. ער איז דאָך געבליבן שטיין אַ רגע צו באַטראַכטן די זיילן. אין דעם האט זיך דערהערט אַ געוואַלטיקער קראַך. און ווען יעאַנלין האָט געאיילט אָנצוזאָגן זיין וועגעלע איז ער צו-זאַמען מיט דעם אַרבעטער געבליבן אונטער די איינגעפאַלענע שטיינער.

באַלד נאכדעם איז געוואָרן אַ גרויסע שטילקייט אַ גרויסער וואלקן שטויב האט זיך צעטראָגן פון דעם איינפאַל איבער אלע

דורכגענג, פון אַלע זייטן האבן זיך געלאָזט לויפן די אַרבעטער, פון די פאַרוואָרפנסטע אַרבעטער־פלעצער, פאַרבלענדטע אויף האַלב־דערשטיקטע פונם שטויב, מיט זייערע טאַנצנדיקע לעמפּ־לעך, וועלכע האבן באַלויכטן דעם וועג פון די דאָזיקע שוואַרצע מענער. ווען די ערשטע האָבן דערגרייכט צום אָרט פונם איינפאַל, האבן זיי אנגעהויבן רופן זייערע קאָלעגן. אַ צווייטע גרופּע אַרבעטער האט זיך געפונען אויף דער צווייטער זייט. מען האט באַלד פעסטגעשטעלט, אַז עס האט זיך איינגעוואַלגערט די ערד אויף אַ שטח פון צוועלף מעטער, ווייניקסטנס, דער שאָדן איז נישט געווען גרויס. נאָר ביי אַלעמען איז אָפּגע־שטאָרבן דאָס האַרץ, ווען מען האט פּלוצים דערהערט פון אונטער די איינגעפאַלענע שטיינער אַ גסיסה כאָרכל.

בעבערט, וועלכער האט איבערגעלאָזט זיין וואָגן, איז אַנגעלאָפן שרייענדיק!

— יעאַנלין איז פון אונטן! יעאַנלין איז פון אונטן!

אין דער מינוט איז אונגעקומען מאַהע מיט זכריהן און עטיענען.

זייענדיק באַפאַלן פון אַ פאַרצווייפלטן ווילדן כעס האט ער געהאַלטן אין איין שעלטן.

— צו אַלדי רוחות! צו אַלדי טייוול! קאַטערינע, לוציע און לאַ מוקעט, וועלכע זענען אויך אַנגעלאָפן, האבן אַנגעהויבן צו וויינען און אײַנמיטן דעם מיש־מאַש, וואָס איז נאָך פאַר־גרעסערט געוואָרן דורך דער פינצטערניש, שטאַרק צו קלאָגן. מען האט זיי געוואָלט איינשטעלן, נאָר ביי יעדן נייעם כראָפּן, וואָס עס האט זיך דערהערט, האבן זיי זיך נאָך העכער פונאַנדער־געוויינט.

דער אויפזעער ריכאָם איז געקומען צולויפן אין שטאַר־קער פאַרצווייפלונג, וואָס נישט דאַנסאַערט, נישט נעגרעל זענען דאָ. צולייגנדיק דאָס אויער צו די שטיינער, האט ער זיך שטאַרק איינגעהערט און דערנאָך דערקלערט, אַז די קלאַג־געשרייען זענען נישט פון קיין קינד. עס ליגט זיכער אונטער די שטיינער אַ ערטערער מאַן. צוואַנציק מאָל, האט מאַהע

יעאנלינס נאמען גערופן. מען האט גארנישט נישט געהערט. דער קליינער האט געמוזט זיין דערשטיקט.

דאָס כאָרכלען האט זיך אַלץ געהערט, מען האָט גע־שריגן צום פאַרשיטן ער זאָל אָנרופן זיין נאמען, נאר מען האט מער נישט געהערט ווי אַ ווייטעקלעך כאָרכלען.

— לאמיר זיך צואיילן! האט געשריגן ריכאָם, וועלכער האט שוין ארגאניזירט מענטשן צו ראטעווען. רעדן ועט מען קענען שפּעטער.

פון ביידע זייטן האבן זיך די אַרבעטער גענומען צום גראָבן. שאוואָל האט, נישט אויסרעדנדיק קיין ווארט, געארבעט נעבן מאהען און עטיענען, אין דער צייט ווען זכריה האט אנגעפירט מיטן אַ וועקשארן די ערד. עס האט געשלאָגן די שעה פון אויפשטייגן, נאר קיינער האט אַפילו נישט געקלערט פון גיין עסן. מען האט דאך נישט געקענט גיין עסן ווען קאַ־לעגן האבן זיך געפונען אין אזאַ לעבנס־סכנה. דאַגעגן האט מען זיך געכאפּט, אז אין דער היים וועלן די ווייבער איבער־קלערן און מען האט באשלאָסן די פרויען אַ היימצושיקן. אָבער נישט קאַטערינע, נישט לאַ־מוקעט, נישט לוציע האָבן געוואלט אוועקגיין; זיי האבן געוואלט זעען צי די פארשיטע לעבן נאך, און אייבצייטיק העלפן אויפצוגראבן. דעמאָלט האט עס איבערגענומען אויף זיך לעוואַק צו גיין איבערגעבן, אז עס איז געשעען אַ נישט באַדייטנדיקער איינפאַל, וועלכן מען וועט באַלד פאררירכטן. דער זייגער איז געוועזן פיר; די אַרבעטער האָבן געמאַכט ווייניקער ווי אין איין שעה די אַרבעט, אויף וועלכע מען האָט געדארפט ארבעטן אַ גאַנצן טאָג: עס וואָלט שוין געווען מער ווי אַ העלפט אָפּגערוימט, ווען עס זאָל נאָר נישט געוועזן האַלטן אין איין פאַלן פון דער הויך. מאהע האָט געאַרבעט מיט אַזאַ כעס, אז יעדן איינעם וואָס האט זיך געוואלט אויף אַ רגע אָפּשטעלן, האָט ער אָפּגעמאָסטן מיט אַזאַ בליק, אז יענער האט זיך באַלד גענומען צוריק צו דער ארבעט.

— פּאָרזיכטיק! האט ענדלעך אויסגערופן ריכאָם. מיר דערנענטערן זיך שוין צום סוף... גיט נאָר אַכטונג איר זאָלט זיי נאָך מער נישט צעשעדיקן!

אוןווירקלעך איז איצט דאָס כאָרכלען דייטלעכער געוואָרן און עס האט זיך אויסגעוויזן צו זיין אונטער די רידלען.

פלוצים האט עס אויפגעהערט.

אַלע האָבן זיך שווייגנדיק איבערגעקוקט און אַ ציטער איז זיי דורכגעלאָפן, גלייך זיי זאָלן האבן דערפילט אין דער פינצטערניש דעם הויך פונם טויט. דער שווייס איז גערונען פון זייערע שטערנס און זיי האבן איצט געארבעט, אָנשטרענגענדיק די לעצטע כּוחות. עס האט זיך באַוויזן אַ פּיס, מען האט מיט די רידלען דערווייטערט די ערד און אויסגעגראָבן דעם גאנצן קערפּער. דער קאָפּ איז געווען אומבאַשעדיקט. עס האָבן אים באַלויכטן די לעמפּלעך און דער נאמען ריקאָט איז איבערגעגאַנגען פון מויל צו מויל, ער איז נאָך געווען גאַנץ וואַרעם נאָר די שֶׁדְרָה איז געווען צעשמעטערט פון די שטיינער.

— וויקלט אים איין אין אַ דעק און לעגט אים אַרויף אויף אַ וואָגן, האָט באַפוילן דער אויפזעער, איצט צום קליינעם! איילט אייך!

מאַהע האָט געגעבן נאָך איין קלאַפּ מיט דער האַק און עס איז אָנטשטאַנען אַ עפענונג. מען האָט זיך געקענט צוריק פאַרבינדן מיט די מענטשן, וועלכע זענען געשטאַנען פון יענער זייט, זיי האָבן געשריגן, אַז זיי האָבן געפונען יעאַנלינען אין אַ באַוווסטלאָזן צושטאַנד, עס זענען אים געווען צעבראָכן ביידע פיס, נאָר ער האָט נאָך געאָטעמט. דער פאָטער האָט גענומען דעם קליינעם אויף די הענט און דורך זיינע צוזאַמענגעפּרעסטע ציין האָט זיך געהערט איין קללה נאָך דער אַנדערער, אין וועלכע ער האָט אויסגעדריקט זיין ווייטיק, אין דער צייט ווען קאַטערינע און די אַנדערע מיידלעך האָבן פון ס׳ניי אָנגעהויבן צו וויינען.

מען האט אויף דער גיך צוזאמענגעשטעלט דעם טראַנספּאָרט פון די אומגליקלעכע. בעבערט האט געבראכט צופירן באַטאיען און אים איינגעשפּאַנט אין ביידע וועגן; אין ערשטן איז געלעגן דער קערפּער פון ריקאָטן, וועלכן עטיען האט געהאלטן ער זאָל נישט אַרויספאַלן; אין דעם צווייטן איז געזעסן

מאהע און געהאלטן אויף זיינע קני דעם באַוווסטלאָזן יעאנלינען, וועלכער איז געווען צוגעדעקט מיט אַ שטיקל וואָלנס, וואס מען האט אָפּגעריסן פון א לופט-טיר. לאנגזאם האט זיך גערירט דער צוג, אויף יעדן וואגן האט א לעמפּל געוואָרפן א רויטלעכן שיין. פון הינטן האָט זיך געשלעפּט די אַרבעטער-מחנה, אַ פּופּציק שאטנס אין אַ לאנגער שורה. ערשט איצט האָבן זיי דערפילט די מידקייט און האָבן זיך מיט שווערקייט געשלעפּט אויף דעם גליטשיקן וועג אין טיפן שווייגן, ווי אַ סטאדע, וועלכע עס האט אָנגעגריפן אן עפּידעמיע. אַ האלבע שעה האט געדויערט ביז זיי זענען צוגעקומען צו דער ווינדע, וועלכע ריכאם האָט שוין געהאט צוגעגרייט. פּיעראן האט ארויפגעשטעלט ביידע וועגן. אין איינעם איז מאהע געבליבן שטיין אויף די קני פאר זיין קינד און אין צווייטן האט עטיען געמוזט בלייבן מיטן טויטן קערפּער פון ריקאטן, ער זאל ניט ארויספאלן. נאָכדעם ווי די ארבעטער האָבן פארנומען די איבערגעבליבענע צוויי שטאָקן, האט זיך אָנגעהויבן דאס ארויפשטייגן. עס האט באדארפט דויערן צוויי מינוט. פון די פארבויטע טיילן האט אַראָפּגעשפּריצט קאלטע וואסער, די ארבעטער האָבן אומגעדולדיק געקוקט ארויף פון אויבן גאַרנדיק צו דערזעען שוין אַמאָל דאס ליכט פון טאָג.

צום גליק האט דאָס יינגל, וועלכן מען האט אַוועקגעשיקט צום דאָקטאר וואנדערהאַגן, אים געטראָפן אין דער היים און געקומען מיט אים. יעאנלינען און דעם קערפּער פון טויטן האָט מען אריינגעטראָגן אין די חדרים פון די אויפזעער, ווו מען האט אַ גאנץ יאָר שטארק געהייצט. מען האט זיי אַרומגעוואַשן די פיס מיט ווארעמע וואסער און זיי אַנידערגעלעגט דערנאָך אויף צוויי מאַטראצן, וועלכע זענען געווען אויסגעשפּרייט אויף דער ערד. אינעווייניק זענען אריינגעגאנגען נאָר מאהע מיט עטיענען. די פרויען, מאנסלייט און בחורים, וועלכע זענען זיך אָנגעלאָפן, זענען געבליבן אין דרויסן און אַרומגערעדט מיט פארשטיקטע שטימען דעם פארפאַל.

נאָכדעם ווי דער דאָקטאר האט געוואָרפן אַ בליק אויף ריקאַטן, האט ער אַ ברום געטון:

— דער איז פארפאַלן !.. איר קענט אים ארומוואשן.

צוויי וועכטער האָבן אים אויסגעטון און זיך גענומען אַרומצוּוואשן דעם פון קוילנשטויב שוואַרצן קערפּער, אויף וועלכן עס האָט זיך נאך געקלעבט דער ארבעט-שווייס.

— דער קאָפּ איז גאַנץ, — האט ווייטער געזאָגט דער דאָקטאר, וועלכער האט געקניט פאר יעאַנלינס מאטראַץ. די ברוסט אויך... אַה! די פיס זענען צעשעדיקט! ער האט אליין אַראָפּגעצויגן די מלבושים פונם קינד, דאס גרובנהיטעלע, די בלוזע, די הויזן און דאס העמד, און עס האָט זיך באַוויזן דער מאָגערער קליינער קערפּער, ווי פון אַ פליגעלע, וועלכער איז געווען באַדעקט מיט שוואַרצן שטויב און געלער ערד, צווישן וועלכע עס האָבן זיך אַרויסגעזען די פאַרבלוטיקטע ערטער. מען האט גאָרנישט געקענט אונטערשיידן און מען האט אים אויך געמוזט אַרומוואַשן. נאָכן אַרומוואַשן האט ער אויסגעזען נאך מאָגערער, די הויט איז געווען אזוי בלייך און דורכזיכטיק, אז מען האָט די ביינער ארויסגעזען. עס איז געווען אַ רחמנות צו קוקן אויף דעם יינגסטן קינד פון אַ דעגענערירטער משפחה פון אומגליקלעכע, וועלכעס איז געווען האלב פון די שטיינער צעשמעטערט. ווען מען האט אים אָפּגערייניקט, האט מען דערזען די וווּנדן, צוויי רויטע פלעקן אויף דער ווייסער הויט.

יעאַנלין וועלכער האָט זיך אויפגעוואַכט פון זיין באַוווּסטלאָזן צושטאַנד, האט ארויסגעלאָזט אַ ווײ-געשריי. מאַהע האט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני מיט געביילטע פויסטן און האָט אים שטאַר אָנגעקוקט. גרויסע טרערן זענען גערינען פון זיינע אויגן.

— היי! דו ביזט זיין פאָטער? — האט דער דאקטאר געפרעגט, אויפהייבנדיק דעם קאָפּ, וואס-זשע וויינסטו? דו זעסט דאָך, אז ער איז נישט טויט... העלף מיר בעסער צו!

ער האט פעסטגעשטעלט צוויי געווענלעכע ברוכן. נאר די

רעכטע פיס האט אים אַ ביסל באַמרויקט; מען וועט זי אָן ספק מוזן אַראָפּנעמען.

אין דער מינוט זענען אָנגעקומען דער אינזשעניער נעגרעל מיט דאנסאערטן, וועלכען מען האט ענדלעך געגעבן צו וויסן, צוזאמען מיט ריקאָמען. דער ערשטער האט מיט אַ פּאַרצוייפּ-לונגס-פולער מינע אויסגעהערט דעם באַריכט פונם אויפזעער. ער האט אויסגעשריגן: אַלץ נעמט זיך פון דעם שלעכטן פאַר-בויען! האט ער דען נישט געזאָגט שוין הונדערט מאָל, אז עס וועט נאָך קאָסטן מענטשלעכע לעבנס! און דער נאַרישער המון שמועסט נאָך פון אַ שטרייק, ווען מען וויל אים צווינגען גוט צו פארבויען! דאָס ערגסטע איז אָבער, וואס די געזעלשאפט וועט נאָך דאַרפן באַצאָלן פאַר די צעבראָכענע טעפּ, הער האַנעבאָ וועט זיין העכסט צופרידן!

— ווער איז דאָס? — האט ער געפרעגט דאַנסאַערטן, וועל-כער איז שווייגנדיק געשטאנען פאר דעם מת, וועלכן מען האט איינגעהילט אין אַ טוך.

— ריקאָט איינער פון אונדזערע בעסטע ארבעטער, האט אָפּגעענטפערט דאַנסארערט. ער האט דריי קינדער... דער אומ-גליקלעכער!

דער דאָקטאר האט געהייסן יעאנלינען באלד אָפּפירן אַהיים. דער זייגער האט שוין געשלאָגן זעקס און אויף דער גאַס האט שוין אָנגעהויבן טונקל צו ווערן; עס וואָלט געווען גוט מען זאָל דעם טויטן אויך צונעמען. דער אינזשעניער האָט באלד באַפוילן מען זאָל ברענגען אן איינגעשפּאַנטן וואָגן און אַ טראָג-בעטל. דאס פארוואונדעטע קינד האט מען ארויפגעלעגט אויף דעם טראָג-בעטל אין דעם מאַטראַץ מיטן טויטן האט מען אַרייגעשטופּט אין וואגן.

פאר דער טיר זענען נאָך אַלץ געשטאנען די אַרבעטאָריִנס מיט די ארבעטער, וועלכע זענען איבערגעבליבן צו זען, וואָס עס וועט געשען. ווען די טיר האט זיך אויפגעעפנט, זענען אַלע געבליבן שטום. עס האט זיך געבילדעט אַ צוג. פריער דער וואגן, דערנאָך דאס טראָג-בעטל און נאך זיי די אַרבעטער-

מחנה. דער צוג האט זיך לאַנגזאם באַוויגן באַרג-אַראָפּ צום דאָרף צו.

די ערשטע נאָוועמבער-פרעסט האבן הויל געמאכט די פעלדער ארום און אַ לייכטער אָוונט-נעפּל האט זיך געשפּרייט איבער זיי, ווי עס זאָל זיך פון הימל אַראָפּלאָזן אַ ווייסער טויטן-טוך.

עטיען האט שטילערהייד געראָטן מאהען ער זאָל פריער שיקן אַהיים קאַטערינען זי זאָל צוגרייטן דער מוטער צו דער שלעכטער בשורה. דער פּאַטער, וועלכער איז ווי אַ צעמישטער נאָכגעגאנגען נאכן טראג-בעטל, האט נאָר מיטן קאָפּ אַ שאָקל געטון, אז ער איז איינשטימיק. און דאס יינגע מיידל איז אוועקגעלאָפן גיך, ווייל מען איז שוין כמעט געווען ביי דעם דאָרף. אין דאָרף האט מען שוין באמערקט די גוט באקאַנטע טויטן-עגלה און די ווייבער זענען ווי משוגענע ארויסגעלאָפן פון די הייזער און אנטקעגן געלאָפן צום צוג. באַלד זענען שוין געווען דרייסיק, פופציק פרויען אָנגעלאָפן אלע כמעט באַר-שטיקט פון שרעק. עס איז אלזא דאָ אַ טויטער? ווער קען עס זיין? די געשיכטע, וועלכע עס האט זיי פריער איבערגע-געבן לעוואק און זיי באַרויקט, האט זיי איצט געבראַכט צו פאַרשידענע איבערגעטריבענע השערות; נישט קיין איין טויטער איז דאָ, צען זענען אומגליקלעך געוואָרן, נאָר די עגלה וועט זיי ברענגען איינציקווייז.

קאַטערינע האט געטראָפן דער מוטער באַאומרויקט פון פאַר-שידענע פאָרגעפילן. ווען קאַטערינע האט ארויסגעשטאַמלט די ערשטע ווערטער, האט זי אויסגעשריגן:

— דער פאַטער איז טויט!

אומזיסט האט זיך געפלייסט דאס מיידל איר איבערצורעדן, אז עס איז נישט אמת, און דערציילט פון יעאַנלינען. לאַ-מאהעד, נישט לייגנדיק קיין אכט אויף אירע ווערטער, איז ארויסגעלאָפן אויף דער גאַס. נאָר דערזעענדיק די טויטן-עגלה אין עק גאַס ביי דעם קלויסטער, האָבן איר פאַרלאָזט די כוחות און זי איז געבליבן שטיין אויפן אָרט בלאַס

ווי אַ מת. די פרויען זענען געשטאַנען אויף די טירן שטאַר פון שרעק מיט אויסגעשטרעקטע העלדזער, אנדערע ווידער האָבן באַגלייט דעם צוג מיט די אויגן, איינגאַנצן ציטערנדיק פון שרעק, ביי דעם געדאַנק, ווער עס קען זיין דער טויטער.

די עגלה איז פאַריבער און הינטער איר האָט לאַ-מאַהעד דערזעען איר מאַן, וועלכער איז געגאַנגען נאָך דעם טראָג-בעטל. ווען מען האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי איר שטוב און זי האָט דערזעען יעאַנלינען, כאָטש לעבעדיק, נאָר מיט צעבראָכענע פיס, איז פאָרגעקומען אין איר אַזאַ איבערקערעניש, אַז זי איז שיעור נישט דערשטיקט געוואָרן פון כעס און זי האָט געשטאַמלט באַדנדיק זיך אין טרערן.

— אַזוי! איצט מאַכן זיי אונדזערע קינדער פאַר קאַליקעס!.. ביידע פיס! אָה, מיין גאָט! וואָס זאָל איך איצט מיט אים טון?

— שווייג כאָטש! — האָט געזאָגט דער דאָקטאָר וואַנדער-האַגן, וועלכער איז נאָכגעגאַנגען צו באַנדאַזשירן יעאַנלינען. וואָלט דיר בעסער געווען ער זאָל געווען איינגאַנצן בלייבן טויט?

ווען זי האָט דערהערט די קינדער יאָמערן, האָט איר כעס נאָך מער געשטיגן, און העלפנדיק דעם דאָקטאָר און דערלאַנגנדיק אים אַלץ, וואָס ער האָט באַדאַרפט, האָט זי גע-שאָלטן איר גורל און געפרעגט ווי וועט זי איצט נעמען צו שפּייזן דעם קאַליקע, נישט געניג, וואָס דער זיידע איז געבליבן געליימט, האָט נאָך דער יינג אויך געדאַרפט פאַרלירן זיינע פיס, און זי האָט נישט אויפגעהערט אפילו דעמאָלט, ווען עס האָבן זיך דערהערט פון דעם שכנותדיקן הויז האַרצרייסנדיקע געשרייען! ריקאַטס פרוי און קינדער האָבן געיאָמערט ביי דעם קערפּער פון זייער מת.

עס איז געוואָרן פינצטער, די אויסגעמוטשעטע אַרבעטער האָבן ענדלעך אויפגעגעסן זייער זופּ און אַ טיף שווייגן האָט

איינגעהילט דאס ארבעטער־דאָרף. נאר די יאָמערלעכע ווײ־גע־שרייען האבן איבערגעריסן די שטילקייט...

עס זענען פאריבער דרײַ וואכן. די פיס אָפּשניידן האט מען אויסגעמיטן, יעאַנלין איז געבליבן צוריק ביי זיינע ביידע פיס, נאר עס איז געווען זיכער, אז ער וועט שוין שטענדיק הינקען. די געזעלשאפט האט אים באשטימט, נאך אן אויס־פאָרשונג, א פענסיע פון פופציק פראנק יערלעך אלס אנטשע־דיקונג. אויסער דעם האט זי צוגעזאגט צו געפינען פאר דעם קליינעם קאַליקע, אזוי ווי ער וועט אינגאנצן געזונט ווערן, אַ שטעלע אויסער די גרובן. דערווייל איז די אָרעמקייט נאָך גרעסער געוואָרן, ווייל דער פאָטער איז פון גרויסער אויפרע־גונג געבליבן ליגן אין אַ שטאַרקן פיבער.

פון פרייטיק האָט מאַהע ווידער אָנגעהויבן אַרבעטן אין די גרובן. עס איז געווען זונטיק, אין אָוונט האָט עטיען גע־שמועסט פונם נעכסטן 1־שטן דעצעמבער און איז געווען נייגיריק, צי די געזעלשאַפט וועט טאַקע אויספירן איר דראהונג. מען איז געבליבן זיצן ביז אַרום צען אַ זייגער ווייל מען האט געוואַרט אויף קאַטערינען, וועלכע האט געמוזט פארשפעטיקן צוליב איר שפּאַציר מיט שאַוואַלן, נאר זי איז נישט געקומען. לאַ־מאַהעד האָט אין כעס, נאר אָן אַ וואָרט אויסצורעדן, פאַרמאַכט די טיר. עטיען האט לאַנג נישט געקאָנט איינשלאָפן, אים האט באַאומ־רוהיקט דאס ליידיקע בעט, וואס אַלציר האט נישט אויס־געפולט.

גאַנצפרי איז קאַטארינע אויך נישט געקומען, ערשט נאָכ־מיטאָג, ווען צו מאהע זענען געקומען פון די גרובן, זענען זיי געוווּיר געוואָרן, אז שאוואל האט קאַטערינען פארהאלטן. ער האט איר געמאכט אַזעלכע מיאוסע אייפערזוכט־סצענעס, אז זי האט זיך באַשלאָסן, ביי אים צו בלייבן. כדי אויסצומיידן פאָרווורפן האָט ער פארלאָזט דעם פארעי און האט געפונען ארבעט אין זשאן־בארט, אין די גרובן פון הער בענעאַלין, וווּ קאַטערינע איז מיט אים מיטגעגאַנגען אַלס וואַגנשיבערין.

דאָס פּאָרל איז דערווײַל געבליבן אין שאוואל ביזאהעריק:ר וווינונג אין מאַנטסו.

אָנפאַנגס האָט מאהע געזאָגט, אַז ער וועט גיין דעם ייִנג אויספּאַטשן און די טאָכטער אַהיימטרייבן. נאָר שפּעטער האָט ער רעזיגנירט דערפון; צוואָס וועט עס פירן? עס איז דאָ פּאָר געקומען דאָס סאַמע געווינלעכסטע. מען קען די מיידלעך נישט אָ האַלטן נאָכצוגיין דעם מאַן, צו וועלכן זיי האָבן לוסט. דאָס בעסטע איז רוהיק אָפּצוואַרטן ביז זיי וועלן חתונה האָבן. נאָר לאַ-מאהעד האָט די זאַך גענומען נישט אַזוי גרינג.

— האָב איך זי דען געשלאָגן, ווען זי האָט זיך אַריינגעלאָזט מיט שאוואלן? האָט זי געטעַנהט צו עטיענען, וועלכער האָט איר אַ בלייכער שווייגנדיק אויסגעהערט. זאָגט איר אַליין, זאָגט, איר זענט דאָך אַ קלוגער מענטש... מיר האָבן איר געגעבן די פולע פרייהייט, נישט אמת? מיין גאָט, עס טרעפט זיך ביי יעדן אַזוי, איך בין אויך געווען שוואַנגער, ווען מען האָט מיר חתונה געמאַכט. אָבער איך בין נישט אַנטלאָפן פון מיינע עלטערן, קיינמאָל בין איך נישט געווען אַזוי געמיין צו ברענגען ·אַר דער צייט מיין לוין אַ מענטשן, וועלכער דאַרף אים גאַרנישט האָבן... דאָס איז עקלהאַפט, איר ווייסט! עס וועט נאָך קומען דערצו אַז מען וועט מער נישט וועלן האָבן קיין קינדער.

און ווען עטיען האָט אַלץ געענטפערט נאָר מיט אַ קאָפּשאָקל איז זי געוואָרן צו דרינגלעכער.

— אַ מיידל, וואָס האָט יעדן אָוונט געקענט גיין ווו זי האָט געוואָלט! האָט זי דען נישט געקענט צוואַרטן ביז זי וואָלט חתונה געהאַט, ביז זי וואָלט אונדז אַרויסגעהאָלפן פון דער סאַמער שלעכטער צייט? נישט אמת? דאָס וואָלט געווען גאַנץ נאַטירלעך. צוואָס האָט מען דען אַ טאָכטער, ווען נישט צום אַרבעט?.., אָבער מיר זענען צו גוט געווען, מיר וואָלטן איר נישט באַדאַרפט דערלויבן זיך אַרומצושלעפן מיט אַ מאַן. מען שטרעקט זיי אויס דעם קליינעם פינגער, בייסן זיי אָפּ די גאַנצע האַנט.

אלציר האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ, אַלס צייכן פון איינשטימיקייט. לענאָרע און הענרי וועלכע האָבן זיך איבערגעשראָקן

פון דער מאמעס שטארקן רעדן, האבן זיך שטיל צעוויינט, נאר לא־מאהעד האט געהאלטן אין איין אויסדערציילן אירע אומגליקן: פריער זכריה, וועלכן מען האט געמוזט חתונה מאכן, דערנאָך באָנעמאר, וועלכער איז מיט זיינע שטייפע פיס געזעסן אויף דער שטיל, שפעטער יעאנלין, וועלכער, מיט זיינע שלעכטצוזאמענגעוואקסענע ביינער, וועט נישט קענען פריער פאר צען טעג פארלאזן די שטוב, און ערשט דער לעצטער קלאפ מיט קאטארינען, וועלכע איז אוועק מיט א מאן! די גאנצע פאמיליע איז צעבראכן. נאר דער פאטער איז נאך געבליבן אין די גרובן. טא ווי זשע זאלן זיבן פארשוין, שוין נישט אריינרעכנדיק עסטעלן. לעבן פאר די דריי פראנק וואס ער פארדינט? עס וואלט דאך שוין געווען בעסער, ווען זיי זאלן זיך אלע אריינווארפן אין קאנאל!

— עס וועט גארנישט צוגעבן דאס, וואס דו גריזשעסט זיך אזוי, האט מאהע געזאגט אין א הארטן טאן. מיר זענען נאך אפשר דאס ערגסטע נישט א ריבערגעגאנגען!

עטיען, וועלכער האט געקוקט שטארק אויף דער ערד, האט אויפגעהויבן דעם קאפ, און פאר זיינע אויגן איז אויפגעשווומען א בילד פון דער צוקונפט.

— אה! האט ער געפליסטערט, עס איז שוין צייט! עס איז צייט!

פערטע טייל.

I

עס איז געווען מאנטיק און ביי האנעבא האט מען געווארט מיטן פרישטיק אויף די גרעגוארס מיט זייער טאכטער. מען האט זיך אפגערעדט, אז פאאול נעגרעל וועט נאָכן פרישטיק פירן די דאמען באטראכטן די גרובן סענט-טהאמאס, וועלכע זענען באנייט געווארן מיט א סך לוקסוס. נאר דאס אלץ איז געווען נישט מער ווי א אויסרייד, פרוי האנעבא האט אויסגעקלערט די רייזע, כדי צו צואיילן די פארלויבונג פון סעסילי מיט פאאולן.

און דא איז פלוצים דעם זעלבן מאנטיק פיר א זייגער אין דער פרי אויסגעבראָכן דער שטרייק. ווען די קאמפאניע האט דעם ערשטן דעצעמבער איינגעפירט דעם נייעם לוין-אפצאל, זענען די ארבעטער געבליבן רוהיק. פערצן טאג שפעטער, אין טאג, ווען מען האט אויסגעצאלט, האבן זיך נישט געהערט קיין טענות פון קיין שום אַרבעטער. דער גאַנצער פערסאָנאַל, אָנהייבנדיק פונם דירעקטאָר און ענדינדיק מיט דעם אויפזעער, האָט געגלויבט, אַז די אַרבעטער, האָבן איינגעשטימט מיט דעם נייעם אָפצאָל; עס האָט דאַריבער אין דעם מאָרגן אַרויסגערופן אַ שטארקע איבערראַשונג די פלוצימדיקע מלחמה-דערקלערונג, די טאַקטיק פון וועלכער און אייניקייט עס האט עדות געזאָגט אויף אַן ענערגישער אָנפירערשאַפט.

פינף אַ זייגער פרי האָט דאנסאַערט אויפגעוועקט האַנעבאַ און אים געמאָלדן אַז קיין איין מאַן איז נישט געקומען צו דער אַרבעט אין פאָרעי. דאס ארבעטערדאָרף, דורך וועלכן ער איז דורכגעגאַנגען, איז נאָך געלעגן אין טיפן שלאף און די פענצטער און טירן זענען געווען געשלאסן, דער דירעקטאָר,

װעלכער איז אַ פֿאַרשלאָפֿענער אַראָפּגעשפּרונגען פֿון בעט, האָט יעדע פֿערטל שעה אױפֿגענומען אַ נײַעם שליח און אױף זײַן שרײַב־טיש האָט עס געהאָגלט פֿון דעפּעשן.

אָנפֿאַנגס האָט ער געהאָפֿט, אַז דער שטרײַק װעט זיך באַגרענעצן נאָר מיטן פּאַריז, נאָר מיט יעדער מינוט זענען די מעלדונגען געװאָרן ערנסטער: אין מיכו, אין קרעװעסער, אין מאַדעלעין האָבן זיך געשטעלט צו דער אַרבעט נאָר די, װעלכע זענען אַרומגעגאַנגען אַרום די פֿערד; אין לאַ־װיקטואַר און אין פּעטכו־קאַנטעל, די צװײ גרובן, װוּ די אַרבעטער זענען געװען אַמבעסטן דיסציפּלינירט, איז געקומען צו דער אַרבעט קױם אײן דריטל; נאָר אין אײן סענט־טהאָמאַס זענען געקומען אַלע אין פֿולן קאָמפּלעט און עס האָט אױסגעזען אַז זײ װילן בלײַבן שטײן װײַט פֿון דער גאַנצער באַװעגונג. ביז נײַן אַ זײגער, האָט ער דיקטירט דעפּעשן, טעלעגראַפֿירט אומעטום, צו די עלצטע אין ליל, צו דער לײטונג פֿון דער קאַמפּאַניע, בעטנדיק פֿאָרשריפֿטן װוּ ער זאָל זיך פֿאַרהאַלטן. נעגרעלן האָט ער אַװעקגעשיקט אין די נאָענטע גרובן, כּדי ער זאָל אױפֿן אָרט צונױפֿזאַמלען גענױע ידיעות.

פּלוצים האָט זיך הער האַנעבאָ דערמאַנט אינם פֿרישטיק און האָט שױן געװאָלט שיקן דעם קוטשער צו דער הערשאַפֿט גרעגואַר זאָגן, אַז הײַנט װעט מען שױן נישט קענען מאַכן דעם שפּאַציר אין די גרובן, נאָר ער האָט זיך דערפֿילט נישט אַנטשלאָסן און זיך אָפּגעהאַלטן, ער, װאָס האָט מיט אַזאַ מיליטערישער קורצקײט אַרױסגעגעבן זײַנע באַפֿעלן צום קאַמף, האָט זיך אין דעם ענין נישט געקענט דעצידירן. ער איז אַרױפֿגעגאַנגען צו דער פֿרױ האַנעבאָ, װעלכע עס האָט פּונקט אַ דינסט־מײדל פֿאַרענדיקט די פֿריזור אין איר טואַלעט־צימער.

— אַה! זײ שטרײַקן! האָט זי רוהיק געזאָגט, נאָכדעם װי ער האָט איר שױן געהאַט אַלץ מיטגעטײלט. נו! װאָס קען דאָס

אונדז שטערן?... מיר וועלן דאָך נישט אויפהערן עסן, נישט אַזוי?

ער האָט זיך נאָך געפּרוּווט איר געבן צו פאַרשטיין, אַז דער פרישטיק וועט היינט זיין געשטערט, אַז אַ שפּאַציר אין סענטטהאַמאַס איז איצט נישט אויפן אָרט — נאָר זי האָט אויף אַלץ געהאַט גרייט אַן ענטפער, צוואָס זאָל מען לאָזן פאַרלוירן גיין אַ פרישטיק, וואָס שטייט שוין אָנגעגרייט אויף דער פּליטע? און וואָס אַנבעלאַנגט דער שפּאַציר אין די גרובן, קען מען זיך אָפּזאָגן דערפון, אויב עס איזווירקלעך נישט קלוג איצט צו גיין אַהין.

— איבריגנס, האָט זי ווידער אָנגעהויבן, נאָכדעם ווי דאָס דינסט-מיידל איז אַוועקגעגאַנגען, ווייסט איר דאָך וואָס מיר גייט אַזוי שטאַרק אָן דער באַזוך פון די מענטשן. די דאָזיקע חתונה דאַרף אייך מער אָנרירן, איידער ווי די נאַרישקייטן פון אייערע אַרבעטער... קורץ, איך וויל עס, זאָגט מיר אַלזאָ נישט אָנטקעגן.

— גוט! האט ער געזאָגט, אַוועקגייענדיק. רופן מיר גאָר נישט אָפּ.

הער האַנעבאָ איז געבוירן געוואָרן אין די אַרדענען. אַלס אַ קינד פון אָרעמע עלטערן, איז אים אויסגעקומען אין דער פריער יוגנט שווער צו קעמפן פאַר זיין עקזיסטענץ. ווערנדיק פארוואָרפן אַלס יתום אויף דער פאַריזער בריק, נאָכדעם ווי ער האָט מיט גרויסע שוועריקייטן געענדיקט די שולע פון באַרג-בוי-אַרבעט, איז ער, זייענדיק אַלט פיראונצוואַנציק יאָר, אַלס אינזשעניער פון די גרובן סענט-באַרב אנגעקומען קיין גראַנד-קאָמב. דריי יאָר שפּעטער איז ער געוואָרן הויפּט-אינזשעניער אין פּאַ-דע-קאַלע אין די גרובן פון מאַרל; דאָרט האט ער דורך אַ גליקלעכן צופאַל, וואָס טרעפט זיך אָפט אין די גרובן, חתונה געהאַט מיט דער טאָכטער פון אַ רייכן שפּינעריי-באַזיצער אין אַרכאַ. פופצן יאָר האָט דאס פּאָרל געוווינט אין דער קליינער פּראָווינץ-שטאָט און קיין שום געשעעניש האט נישט איבערגעריסן זייער איינטאָניקן לעבן, אַפילו נישט קיין געבורט פון אַ קינד.

עס האט זיך פאַמעלעך געבילדעט צווישן זיי אַ פארפרעמדקייט. פרוי האַנעבאָ, וועלכע האט לויט איר גאנצע דערציאונג געקענט אַלטן נאר געלט, האט נישט געקענט זיך באַציען מיט רעס־פעקט צו אַ מאַן, וועלכער האט מיט שווערער מי קוים פאר־דינט אויף זיין אויסקומעניש און נישט געקענט באַפרידיקן קיין איינעם פון אירע פוסטע פאַרלאנגען, פון וועלכע זי האט געטרוימט זייענדיק אין פענסיאָן, זי האט זיך דאריבער גע־שאפט א געליבטן, און ער האט דערפון נישט געוווסט

ענדלעך האָט ער פאַרלאָזן פאַ־דע־קאַלע, כדי איבערצו־נעמען אַ פאָסטן אין אַ ביוראָ אין פאַריז, האָפנדיק, אַז זי וועט אים זיין דאַנקבאַר דערפאַר. נאָר פאַריז, וווהין זי האָט געבענקט פון איר קינדהייט אָן און ווו זי האָט אין אַ משך פון אַכט טעג זיך אָפגעוואַשן פון איר גאַנצער פּראָווינציאָנעלישקייט, האָט די אָפּגעזונדערטקייט נאָך פאַרגרעסערט. די צען יאָר, וועלכע זי האָט דאָרט פאַרבראַכט האָט זי אויסגעפילט מיט אַ גרויסער ליידנשאַפט, מיט אַ ליבע, וואָס איז געווען אַלעמען באַקאַנט, און פאַר וועלכע זי האָט שיעור מיטן לעבן נישט באַצאָלט, ווען דער פאַרהערער אירער האָט איר פארלאָזט. דאָס מאָל האָט שוין דער מאַן אויך געוווסט פון די באַציאונגען, נאָר נאָך אייניקע העפטיקע סצענעס איז ער געבליבן אנטוואָפנט מיט דעם רויקן פאַרהאלטן זיך פון זיין פרוי, וועלכע האט נישט געזעען קיין שום שלעכטס אין דעם, וואס זי נעמט זיך איר גליק ווי זי קען, און ער האט געמוזט שלום מאכן מיטן גורל. נאָכדעם ווי די באַציונגען אירע האבן זיך איבערגעריסן און ער האט געזעען אז זי איז אזש קראנק געוואָרן פון צרות, האט ער אָנגענומען דעם פאָסטן פון דירעקטאר אין מאָנטסו, האָפנדיק, אז דאָרט אין דער איינזאמקייט וועט זי צוריק ארויף אויפן רעכטן וועג.

צייט די האַנעבאָס האבן זיך באַזעצט אין מאָנטסו, האט צוריקגעקערט די לאַנגווייליקייט פון דער ערשטער צייט נאָך דער חתונה. דא איז צו דער רעכטער צייט אָנגעקומען נעגראל. זיין מוטער, אן אלמנה נאָך אַ קאפיטאן, האט זיך פון איר טרוקן

ברויט און וואַסער אָפּגעשפּאָרט אויף אַזוי פיל, אַז זי האָט איר זון געקענט געבן די מעגליכקייט צו באַזוכן די פּאָליטעכניק־שולע. ווען ער האָט זי מיט אַ שלעכטער צייגניש געענדיקט, האָט אים זיין פעטער האַנעבאַ פאַרגעלעגט די שטעלע פון אַן אינזשעניער אין פּאַרעזי. ביי די האַנעבאַס איז ער באַהאַנדלט געוואָרן ווי אַן אייגענער זון, דאָרט געוווינט און דאָרט געגעסן און געטרונקען אַזוי, אַז ער האָט געקענט אַ העלפט פון זיין דרייטוויזנט פראַנקנדיקער פּענסיע שיקן דער מוטער. אַלס אויסרייד פאַר די אַלע וווילטעטיקייטן מיט וועלכע מען האָט אים באַשאָנקען, האָט הער האַנעבאַ אָנגעגעבן דאָס, אַז עס איז זער שווער פאַר אַ יינגערמאַן זיך איינער אַליין איינאָרדנען אין איינעם פון די קליינע הייזלעך, וועלכע זענען באַשטימט פאַר די באַרג־אינזשעניערן. פרוי האַנעבאַ אָבער האָט באַלד אָנגעהויבן שפּילן די ראָל פון אַ גוטער מימע, אים געדוצט און אים אָפּגעהיט. באַזונדערס אין די ערשטע חדשים פון זיין אָנקומען האָט זי אים באַהאַנדלט מיט אַ מוטערלעכער צערטלעכקייט און ביי יעדער קלייניקייט געשטאַנען גרייט אים צו געבן איר עצה און הילף.

עס זענען פאַריבער צוויי יאָר. אין איין נאַכט האָט הער האַנעבאַ דערהערט עמעצן זיך דורכשלייכן מיט באָרוועסע פיס ביי זיין טיר, וואָס האָט אויפגעוועקט זיין פאַרדאַכט. די בייזע אַוואַנטורע האָט אים אויפגעבראַכט, נאָר ער האָט זיך גאָרנישט געקענט גלויבן, אַז עטוואָס ענלעכעס זאָל געשען אין זיין שטוב, צווישן זיין פרוי און זיין פלימעניק. איבעריגנס האָט דעם צווייטן טאָג זיין פרוי גערעדט מיט אים וועגן דעם שידוך צווישן נעגרעלן און סעסיל גרעגואַר און האָט דעם שידוך אונטערגעשטיצט מיט אַזאַ היץ, אַז ער איז פאַר זיך אַליין רויט געוואָרן פאַר זיין עקלהאַפטן חשד. און ער איז געבליבן דעם יינגעם מאַן דאַנקבאַר, וואָס צייט ער איז געקומען איז אין שטוב בישט אַזוי טרויעריק, ווי פריער.

ווען הער האַנעבאַ איז אַרויסגעגאַנגען פונעם טואַלעט צימער פון זיין פרוי האָט ער באַגעגנט אין דעם פאָדער־הויז אַריינ־

קומען פּאַולן. די געשיכטע מיטן שטרייק האָט אים אויסגע-
זען קאָמיש.

— נו ? — האָט דער פאָטער געפרעגט.

— איך בין געווען אין אַלע דערפער. די אַרבעטער זענען
אויס זער מיושבדיק און איבערגעלעגט... איך גלויב נאָר, אַז
זיי וועלן שיקן צו דיר מסתמא אַ דעלעגאַציע.

נאָר אין דעם אויגנבליק האָט פרוי האַנעבאַ אויסגערופן
פון אויבן:

— דו ביזט עס פּאַול ?.. קום נאָר ארויף און דערציילן
מיר וואָס דו ווייסט עפּעס נייעס. עס איז דאָך קאָמיש, אַז
די מענטשן, וועלכע זענען אַזוי גליקלעך מאַכן פלוצים דעם אָנ-
שטעל פון שלעכטע און אויפגערייצטע.

און דער דירעקטאָר האָט אויף דעם געמוזט איבעררייסן
זיין ראַפּאָרט אָפּנעמען פון דעם שליח, ווייל דאָס ווייב האָט
אים פאַרנומען אין איר רשות. ער האָט זיך צוריק אַנידערגע-
זעצט ביי זיין טיש, אויף וועלכן עס האָט זיך שוין ווידער אָנ-
געזאַמלט אַ הויפן פון דעפּעשן.

אַרום עלף אַ זייגער זענען געקומען די גרעגוואַרס און זיי
האָט שטאַרק פאַרוואונדערט, וואָס היפּאָליט, דער קאַמערדינער,
האָט זי אַזוי שנעל אַריינגעבעטן אין פאָדערהויז און נאָך זיי
זיך ארומגעקוקט אין ביידע זייטן גאַס, אין סאַלאָן זענען די
גאַרדינען געווען אַראָפּגעלאָזט און די געסט האָט מען געפירט
דירעקט אין ארבעטצימער, ווי הער האַנעבאָ האָט זיך אַנט-
שולדיקט, וואָס ער נעמט זיי אַזוי אויף; די פענצטער פונם
סאַלאָן זענען ארויסגעגאַנגען אויף דער גאַס, און עס וואָלט גע-
ווען אומנוצלעך, צו מאַכן דעם אָנשטעל, אַז מען וויל די מענטשן
פּראָוואָצירן.

— וואָס ! איר ווייסט נאָך פון גאָרנישט ? — האָט הער
האַנעבאַ אויסגערופן, באַמערקנדיק זייער פאַרוואונדערונג.

ווען הער גרעגוואַר איז געוואויר געוואָרן, אַז דער שטרייק
איז ענדלעך אויסגעבראָכן, האָט ער אַ צי געטון מיט די אַקסלען,
נאָר דאָס פּנים איז געבליבן רויק ווי צוריער. מע ! עס איז גאָר

נישט. די באַפעלקערונג איז דאָ אַן אַנשטענדיקע. אויך מאַדאַם גרעגואַר האָט אויסגעדרוקט דורך אַ באַוועגונג פון די קינבאַקן איר פולן צוטרוי און גלויבן אין דער הונדערטיעריקער אומטער-טעניקייט פון די אַרבעטער, נאָר סעסיל, וועלכע איז היינט גע-ווען זייער גוט געשטימט און האָט געשפּראָצט מיט לעבן פון איר ברוינעם טוך-קלייד אַרויס, האָט ביי דעם וואָרט שטרייק, וואָס האָט איר דערמאָנט אין איר׳ע באַזוכן אין די אַרבעטער-דערפער און צעטיילן נדבות, נישט געקענט זיך איינהאַלטן פון אַ שמייכל צו טון.

עס איז אַריינגעקומען פרוי האָנעבאָ, באַגלייט פון נעג-רעלן; זי איז געווען אינגאַנצן געקליידט אין שוואַרצן זייד.

— נו! איז עס נישט פאַרדריסלעך! — האָט זי אויסגערופן נאָך פון דער טיר. גלייך ווי די מענטשן וואָלטן גאָרנישט גע-קענט אַ ביסל צו וואַרטן!.. איר ווייסט שוין אַז פאַאָל וויל אונדז שוין נישט פירן קיין סענט-טהאָמאַס.

— וועלן מיר דאָ בלייבן, האָט העפלעך ערקלערט הער גרעגואַר. מיר וועלן זיך דאָ אויך גוט אונטערהאַלטן.

פאַאָל האָט זיך באַגנוגנט מיט באַגריסן סעסילן און איר מוטער. געערגערט פון זיין צוריקגעהאַלטנקייט, האָט אים די מימע מיט די אויגן אָנגעוויזן אויף דעם יינגען מיידל; און ווען זי האָט דערהערט זייער ביידעס געלעכטער צוזאַמען האָט איר בליק גערוט אויף זיי מיט מוטערלעכער צערטלעכקייט.

הער האָנעבאָ האָט דערווייל געלייענט די דעפּעשן און אויף אייניקע געענטפערט. אין דער צייט, ווען ער האָט געאַרבעט, האָבן די איבעריקע געפּלוידערט און דאָס ווייב זיינס האָט דערקלערט די געסט, אַז זי האָט זיך מיט דעם אַר-בעט-צימער לחלוטין נישט פאַרנומען, דעריבער האָט עס אַזאַ פאַרלאָזענעם אויסזעען. עס איז פאַריבער אַזוי אַ דריי-פערטל שעה און מען האָט זיך שוין געוואָלט זעצן צום טיש, ווען דער קאַמערדינער האָט געמאָלדן דעם הער דענעאולין.

— אַה! איר זענט דאָ? — האָט ער אויסגערופן, דער-זעענדיק די גרעגואַרס.

דערנאָך האט ער זיך לעבעדיק געווענדעט צום דירעקטאר.

— עס איז אלזאָ אמת? איך האב זיך עס נאר וואס דער־וווּסט פון מיין אינזשעניער... ביי מיר זענען אלע ארבעטער אריינגעפאָרן. נאר די באַוועגונג קען זיך איבערטראָגן צו מיר אויך. איך בין נישט רויק... לאָמיר הערן וואס הערט זיך ביי אייך.

ער האט שנעל געאיילט אַ הער און זיין הויך רעדן און זיינע העפטיקע תנועות, וועלכן האבן אים געגעבן דעם אויסזעען פון אַ קאַוואלעריע־אָפיציר, האבן פאַרראַטן זיין אומרו.

הער האַנעבאַ האט אָנגעהויבן אים באַקענען מיט דער לאַגע, ווען היפּאָליט האט געעפנט די טיר צום שפּייז־צימער. דאָ האָט הער האַנעבאַ פּלוצים איבערגעריסן:

— קומט מיט עסן מיט אונדז! — האט ער געזאָגט. איך וועל אייך שוין דאס איבעריקע דערציילן ביים טיש.

— יאָ, ווי אייך געפעלט, — האט אפּגעענטפערט דענעאוילין, זייענדיק אזוי פאַרנומען מיט זיינע געדאַנקען, אז ער האט די איינלאַדונג אָנגענומען אויף אזא אופן.

ער האט זיך אָבער באַלד געכאַפּט אויף זיין נישט העפ־לעכקייט, און זיך ווענדענדיק צו פרוי האַנעבאַ, האט ער זיך אנטשולדיקט. זי איז איבעריגנס געווען זער ליבנסווירדיק. נאָכ־דעם ווי זי האט געהייסן לעגן דעם זיבנטן געדעק, האט זי יעדן אָנגעוויזן אויף זיין אָרט: פרוי גרעגואַר און סעסעל נעבן איר מאַן; דאַן הער גרעגואַר און דענעאוילין צו איר רעכטער און לינקער זייט; ענדלעך פּאָול, צווישן דעם יינגען מיידל און זיין פעטער. נאָכדעם ווי מען האט אויפגעגעסן די אלע צובייסעכצן, האט זי זיך אָנגערופן מיט אַ שמייכל:

— איר וועט מיר אנטשולדיקן, איך האב אייך געוואָלט געבן אויסטערן צום טיש... איר ווייסט דאָך, אז אלע מאנטיק ברענגט מען פרישע קיין מארשיען, און איך האב געוואָלט שיקן דער קעכין אין מארק אריין איינקויבן... נאר זי האט נישט

געוואָלט פאָרן, מורא האָבנדיק, מען זאָל איר נישט באַווארפן מיט שטיינער...

אלע האבן אויסגעבראָכן אין אַ גרויס געלעכטער, מען האט איינגעפונען די מעשה קאָמיש.

— שאַ! — האט זיך אָנגערופן הער האַנעבא געערגערט און ער האט אַקוק געטון אין פענצטער, דורך וועלכן מען האט געקענט זען די גאַס. עס דאַרף נישט וויסן די גאַנצע געגנט, אז מיר האבן היינט געסט.

— דאָ זע איך אַ רעדעלע וואָרשט, וואס דאַרף נישט אַריינפאַלן אין אייערע הענט, האט דערקלערט הער גרעגוואר.

מען האט ווידער געלאַכט, נאָר שוין נישט אזוי ווי פריער. יעדער גאַסט האט זיך געמאַכט באַקוועם אין דעם דאָזיקן מיט פלאַמאַנדישע גאָבעלינען אויסגעפוצטן זאַל, אין וועלכן עס איז געשטאַנען אלט דעמבן־מעבל, זילבערנע כלים האבן ארויסגעפינקלט פון אונטער די גלעזערנע שאַפעס און אַ גרויסער לאָמפּ האט אַראָפּגעהאנגען פון דער סטעליע, אין וועמענס אויסגעפוצטן שירם, עס האט זיך אָפּגעשפּיגלט אַ פּאלמע און נאָך עפּעס אַן עקזאטישע פלאַנצונג, וועלכע זענען געשטאנען אויף דעם טיש. דרויסן האט געבלאָזן אַן אייז־קאַלטער צפון־ווינט, נאָר אינווייניק איז שטוב האט נישט אַריינגעדרונגען קיין שום לופטעלע, עס האָט געהערשט דאָ די וואַרעמקייט פון אַן אָ אַנזשעריי, אין וועלכער עס האָט זיך געפילט דער דופט פון אַן אַנאַנאס, וואס איז געלעגן אויף אַ קרישטאלענער שאָל.

— וואס וואָלט געווען ווען מיר פאַרציען די גארדינען? — האָט פאָרגעלעגט נעגרעל, וועלכן עס האט אַמוזירט די מורא פון די גרעגוארס.

די קאמער פרוי, וועלכע האט מיט אַ קאמערדינער באַדינט די געסט, האט עס אָנגענומען פאַר אַ באַפעל און פאַרצויגן איין גאַרדין. דאס איז געוואָרן די סבה פון אומענדלעכע ווערטלעך: מען האָט קיין גלאָז נישט געקענט מער אָוועקשטעלן פון דער האַנט אין קיין גאָפּל נישט אַוועקלעגן, נישט אָננעמנדיק פריער קיין געוויסע פאַרזיכטס־מיטלען; מען האָט באגריסט יעדן

מאכל, ווי אַ זאַך וואס מען האט אַרויסגעראַטעוועט פונם שונאס הענט, ביי דעם איינגעמען פון אַ שטאט, נאָר אונטער דער געצוווּנגענער פריילעכקייט האָט זיך פאַרבאָרגן אַ שטומער פחד. וועלכער האָט זיך אויסגעדריקט אין וואַרפן זייטיקע בליקן אויף דער גאַס, גלייך עס זאָל דאָרט שטיין אַ מאַסע פון הונגעריקע מענטשן, וואס לויערט אויף דעם רייך־געדעקטן טיש.

נאָך די אייער האָט מען דערלאַנגט פיש. דער שמועס האט זיך געדרייט ארום דעם אינדוסטריעלן קריזיס, וועלכער דויערט שוין אכצן חדשים.

— עס האָט געמוזט אזוי קומען, האט דערקלערט דענע־אולין, דער גרויסער אויפשוווּנג פון די לעצטע יאָרן האט זיך געמוזט אזוי ענדיקן... דערמאנט זיך נאָר אין די געוואלדיקע קאַפּיטאַלן, וואָס מען האט אַריינגעלעגט אין אייזנבאַנען, פּאָרטן, קאנאַלן און אין פאַרשידענע אנדער משוגענע ספּעקולאַציעס. ביי אונדז אַליין האט מען אזוי פיל צוקער־פאַבריקן אויסגעבויט, גלייך ווי אין אונדזער געגנט זאָל מען דריימאָל אין יאָר אַראָפּ־נעמען ריבן פון די פעלדער. נו, איז איצט דאָס געלט געוואָרן זעלטן, און מען מוז וואַרטן ביז די אַריינגעבראַקטע מיליאָנען וועלן צוריק אַריינברענגען זייערע צינזן: פון דאַנען נעמט זיך די טויטקייט אין פולע סטאַגנאַציע אין אַלע געשעפטן.

האַנעבאָ האט באַקעמפט די טעאָריע, אָבער ער האט צוגעגעבן, אז די גוטע יאָרן האָבן די אַרבעטער קאַליע געמאַכט.

ווען איך באַקלער זיך נאָר, האט ער אויסגערופן, אז די מענטשן האָבן אין אונדזערע גרובן געקענט פאַרדינען טעג־לעך זעקס פראַנק, דאָס הייסט טאָפּלט ווי זיי פאַרדינען היינט! און זיי האָבן זיך געלעבט זער גוט און זיך צוגעוווינט צו אַלערליי לוקסוסן... איצט איז זיי, פאַרשטענדלעך, שווער זיך אומצוקערן צו דעם אַלטן איינפאַכן לעבנסשטייגער.

— הער גרעגואר, — האט אים איבערגעהאקט פרוי האַנעבאָ, קען איך אייך פאָרלעגן נאָך אַ ביסל פון די פיש?.. זיי זענען זער געשמאַק, נישט אמת?

דער דירעקטאר האט פאָרטגעזעצט:

— אָבער איז עס דען אונדזער שולד? אויך אונדז גייט ניט די געשעפטן אזוי גוט, אויך אונדז... צייט עס פאַרמאַכט זיך איין פאַבריק נאָך דער אַנדערער, קענען מיר גאָרנישט פטור ווערן פון אונדזערע קוילן-אוצרות, און לויט דער נאָכ-פראַגע מוזן מיר רעגולירן די הוצאות... דאָס ווילן אָבער די אַרבעטער נישט באַגרייפן.

אויף איין אויגנבליק איז געוואָרן שטיל. דער דינער האט אַריינגעבראַכט געבראָטענע יינגע קוראָפּאַטוועס און די דינערין האט אָנגעהויבן צעגיסן פאַר די געסט דאס בעסטע בורגונדישע ווײַן.

— אין אינדיען האָט אויסגעבראָכן אַ הונגער-נויט, האָט אָנגעהויבן דענעאולין האַלב-הויך, ווי ער זאָל רעדן צו זיך אַליין. אַמעריקע איבעררייסנדיק אירע באַשטעלונגען אין אונדזערע גיס-אויוונס, האָט אונדז געגעבן אַ שווערן קלאַפּ. אַלץ האָט אַ צוזאַמענהאַנג, עס פילט זיך אין דער ווייט אַ דערשיטערונג אין דער גאַנצער וועלט... און די אימפּעריע איז געוואָרן אזוי שטאַרק פון דעם אויפשוווּנג פון דער אינדוסטריע!

ער האט זיך גענומען צו צושניידן דעם פליגל פון דער קוראָפּאַטווע. דערנאָך האָט ער ווייטער אָנגעהויבן צו רעדן אויף אַ הויך קול:

— דאָס ערגסטע איז וואָס, ווען מען וויל זיך ביליקער מאַכן די סחורה, מוז מען קאָנסעקווענט מער פּראָדוצירן, אַ נישט וועט זיך דאס גאַנצע פאַרביליקן פאַלן אויף דעם חשבון פונם אַרבעטס-לוין און דער אַרבעטער וועט זיך האבן רעכט, ווען ער וועט טענהען, אז ער טראָגט די לאַסט פון קריזיס.

די דאָזיקע לעצטע מיינונג האט אַרויסגערופן אַ דיסקוסיע, וועלכע האט די פרויען נישט באַזונדערס געפעלן. ענדלעך האט זיך יעדער פאַרטיפט אין זיין טעלער. ווען דער דינער איז נאָכאַמאָל אַריינגעקומען, האט ער אויסגעזען ווי ער זאָל וועלן עפּעס מעלדן, נאָר ער וואַקלט זיך.

— וואס איז? — האט געפרעגט הער האַנעבאָ. אויב עס איז

אָנגעקומען דעפּעשן, טאָ גיט זיי אַהער, איך וואַרט טאַקע אויף ענטפער.

— ניין, הער דירעקטאר, הער דאנסאערט שטייט אין דרויסן... אָבער ער האָט מורא צו שטערן...

דער דירעקטאָר האָט זיך אַנטשולדיקט פאַר די געסט און האָט געהייסן אַריינלאָזן דעם אויבעראויפזעער. ער איז געבליבן שטיין אַ פּאָר טריט פונם טיש, אין דער צייט, ווען אַלע האָבן זיך אויסגעקערט צו אים און באַטראַכט זיין ריזנגעשטאַלט, וועלכע איז געווען פאַרסאָפּעט פון די נייעסן, וועלכע ער האט געבראכט. אין ארבעטער-דאָרף איז אַלץ רויק; עס איז נאָר באַשלאָסן געוואָרן צו שיקן אַ דעלעגאַציע. עס קען זיין, אז אין אַ פּאָר מינוט וועט זי שוין זיין דאָ.

— גוט! איך דאנק אייך! — האט הער האַנעבאַ געזאגט, איך וויל האָבן אַ באַריכט גאַנץ פרי און ביינאַכט, איר פאַרשטייט?

ווי נאָר דאנסאערט האט זיך דערווייטערט האט מען ווידער אָנגעהויבן צו שפּאַסן און מען איז באַפאַלן דעם רוסישן סאַלאַט, דערקלערנדיק אז ווער עס וויל פון אים געניסן, טאר קיין רגע נישט פאַרלירן. נאָר די פרעלעכקייט איז אריבער אַלע גרענעצן, ווען נעגרעל האט געבעטן ביי דער קאַמערדינערין ברויט און זי האט אים אָפּגעענטפערט אזוי שטיל אין שרעקעוודיק „יאָ, הער נעגרעל”, גלייך זי זאָל האבן אונטער זיך אַ באנדע, וואס איז גרייט צו מאַרדן און טויטן.

— איר קענט נאָך רעדן הויך, האט זיך אָנגערופן פרוי האנעבאַ. זיי זענען נאָך נישטאָ. דער דירעקטאר, וועמען מען האָט געבראַכט אַ גאַנצן פּאַקעט פון בריוו און דעפּעשן האט געוואָלט איין בריוו איבערלייענען אין דער הויך. עס איז געווען אַ בריוו פון פּיעראַנען, אין וועלכן ער האָט מיט רעספּעקטפולע אויסדרוקן געגעבן אָנצוהערן, אז ער איז געווען געצוווּנגען אנטיילצונעמען אינם שטרייק מיט אַלע קאָלעגן צוגלייך, כדי נישט שלעכט באַהאַנדלט צו ווערן דורך די שכנים; און ער האָט צוגעגעבן, אז ער האָט זיך אויך נישט געקענט

אַרויסדרייען פון צוגעמען אנטייל אין דער דעפוטאַציע, כאָטש ער פאַראורטיילט די גאנצע געשיכטע.

— דאָ זעט מען די פרייהייט פון די אַרבעטער! האָט אויסגערופן האַנעבאַ.

דער שמועס האָט זיך ווידער געדרייט אַרום דעם שטרייק און מען האָט געוואָלט הערן זיין מיינונג.

— אָ, האָט זיך אנגערופן דער דירעקטאָר, מיר האָבן שוין איבערגעלעבט אַ סך שטרייקן... די פּאָלקייט וועט דויערן אַ וואָך העכסטנס פערצן טאָג, ווי דאס לעצטע מאל. זיי וועלן זיך אַרומדרייען פון איין שענק אינם צווייטן און ווען דער הונגער וועט זיי שוין גוט צודריקן, וועלן זיי זיך אומקערן צוריק אין די גרובן.

דענעאולין האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ.

— איך בין נישט אַזוי רוהיק... דאָסמאָל זעען זיי אויס צו זיין בעסער אָרגאַניזירט. האָבן זיי נישט קיין שטרייק-קאַסע?

— יאָ, אָבער זי פאַרמאָגט קוים דריי טויזנט פראַנק. אויף ווי לאַנג וועט דאָס ביי זיי דויערן?... איך בין חושד, אַז אַ געוויסער עטיען לאַנטיע איז זייער פירער. ער איז אַ גוטער אַרבעטער און עס וועט מיר באמת זיין אַ שאָד, ווען איך וועל אים דאַרפן אפּזאָגן, ווי אַ מאָל דעם באַוווּסטן ראַסענער, וועלכער פאַרסמט נאָך היינט דעם גאַנצן פאַרעי מיט זיין ביר און זיינע אידעען... נאָר עס מאַכט גאָרנישט אויס אין אַכט טאָג וועט שוין אַ העלפט אַרבעטער זיך אומקערן צוריק און אין צוויי וואָכן וועלן שוין אַלע צען-טויזנט זיין פון אונטן.

ער איז געווען אין דעם פעסט איבערצייגט. זיין גאַנצע זאָרג איז נאָר געווען, די געזעלשאַפט זאָל נישט וואַרפן אויף אים אַן אומחן, מאַכנדיק אים פאַראַנטוואָרטלעך פאַרן שטרייק. אַז די באַציהונגען צו אים זענען געוואָרן אַ ביסל אָנגעשטרענגט, ער האָט אַנגעפּולט דעם לעפל מיט רוסישן סאַלאַט און אים דערלאַנגט צום מויל, לייענדיק דערביי די דעפּעשן, וועלכע זענען אָנגעקומען פון פּאַריז אויף פּרווונדיק צו טרעפן דעם

געהיימען זין פון יעדער ווארט באזונדער. די געסט האבן אים מוחל געווען און דער מאלציית האט זיך ווידער פארוואנדלט אין א מיליטערישן פרישטיק, וועלכן מען כאפט אריין אויף דעם שלאכטפעלד איידער עס פאלן די ערשטע שאָסן.

די פרויען האבן אויך אנגעהויבן אנטייל צו נעמען אין דעם געשפרעך. פרוי גרעגואר האָט באדויערט די אָרעמע לייט, וועלכע ווילן ליידן אזויפיל נויט און סעסעל האָט שוין גע-רעדט פון דער פארטיילונג פון ברויט און פלייש. פרוי הא-נעבא דאגעגן איז געווען אינגאנצן דערשטוינט, ווען זי האט דערהערט רעדן איבער דער נויט פון די מאנטסוער ארבעטער. זענען זיי דען נישט גליקלעך?

די מענטשן באקומען דאך באוואוינונג און באהייצונג און מעדעצינישע הילף און דאס אלץ אויפן חשבון פון דער קוילן-געזעלשאפט. און איר גלייכגילטיקייט צו דער דאָזיקער סטאדע פון מענטשן, האט זי פון איר גארנישט געוווסט, אויסער די פאָר אויסגעצערנטע פראזן, מיט וועלכע זי פלעגט ארויסרופן די פארוואונדערונג פון די פאריזער, וועלכע פלעגן קומען אהער אין באזוך; זי איז אזוי ווייט אוועק, אז זי האט אליין אין דעם געגלויבט און איז געווען שטארק אויפגערייצט פון דער אומדאנקבארקייט פון דעם פאָלק.

נעגרעל האָט דערווייל אנגעהויבן ווייטער צו רעדן, כדי איבערצושרעקן די גרעגוארס. סעסיל איז אים נישט געפעלן, דאָך איז ער געווען גרייט מיט איר חתונה צו האבן, כדי צוליב צו טון דער מימען, אבער ער איז צוגעגאנגען צו דעם גאנצן עסק אָן א שום ליבעפייער, ווי א יונגערמאן וואס האט שוין דערפארונג אין לאזט זיך נישט מער, ווי ער האט זיך אויסגעדרוקט, איינוויקלען. ער האט זיך געהאלטן פאר א רע-פובליקאנער, וואס האט אים דאך נישט געשטערט זיינע אר-בעטער שטרענג צו באהאנדלען און אין דער געזעלשאפט פון דאמעס צו שפילן די ראל פון א גייסטרייכן ווערטל-זאָגער.

— איך טייל נישט דעם אָפטימיזם פון מיין פעטער האט

ער אנגעהויבן. איך האב מורא פאר גרויסע אונרוהען... איך עצה אייך דאריבער די טויערן פון לא-פיאָלען האלטן גוט פאר־שלאָסן, הער גרעגואר, א נישט קען מען אייך נאך בארויבן אויך.

— מיך בארויבן? האט אויסגעשריגן הער גרעגואר אן אויפגערייצטער. פארוואָס זאָל מען עפּעס מיר בארויבן?

— זענט איר דען נישט אויך קיין אקציאָנער פון מאנסטו? איר ארבעט נישט און לעבט פון דער ארבעט פון אנדערע. איר רעפּרעזענטירט אלזא דעם העסלעכן קאפּיטאל, און דאס איז שוין גענוג... זייט זיכער אז מען וועט אייך צווינגען, ווען די רעוואָלוציע וועט נאר קומען, אייער גאנץ פארמעגן אפּצוגעבן ווי געגנבעט געלט.

מיטאמאָל האט דער אלטער פארלוירן זיין קינדישע רו און זארגלאָזע הייטערקייט, וועלכע ער האט געהאט ביז אהער.

— מיין פארמעגן איז געגנבעט געלט! האט ער געשטאמלט. האט דען מיין עלטערזיידע זיין חלק, וועלכן ער האט ארייג־געלעגט, נישט דערווארבן מיט גרויסער מי און מאטערניש? האבן מיר נישט געטראָגן די גאנצע ריזיקע פון דער אונטער־נעמונג? און צי האב איך ביזן היינטיקן טאג פון מיינע הכנסות פארנוצט אויף עפּעס שלעכטע צוועקן?

פרוי האנעבאָ האט, צו איר גרויסער צערודערונג, דער־זען, אז די מוטער מיט דער טאכטער זענען אויך בלייך גע־וואָרן און זי האט זיך געאיילט ארייינצומישן.

— פּאאול מאכט עס נאר איז שפּאס, מייז ליבער הער גרעגואר, האט זי געזאגט.

נאר הער גרעגואר איז געווען אויסער זיך. ווען דער דינער האט אים פאָרגעלעגט א שיסל ראקעס, האט ער אנשטאט איינעם גענומען דריי און זיי אנגעהויבן צו בייסן מיט די ציין, אליין נישט ווויסנדיק וואס ער טוט.

— אה! איך פארלייקן עס גארנישט, אז אייניקע פון אנדערע אקציאנערן באגייען מיסברויכן. אזוי, למשל, האט

מען מיר דערציילט, אז אייניקע מיניסטארן האבן באקומען חלקים אין מאנטסו פאר געוויסע פארדינסטן לגבי דער קוילן־געזעלשאפט. נאך איינער, א פארנעמער הער, א געוויסער הערצאג, וועמען איך וויל נישט אָנרופן ביי דעם נאמען, איינער פון אונדזערע גרעסטע אקציאנערן, פירט אן אויסערגעוויינלעך אויסגעלאסן לעבן, ווארפט ארויס מיליאָנען פאר פרויען און לוקסוסען... אבער מיר, וואס מיר לעבן שטיל און באשיידן, ווי ערלעכע מענטשן! מיר, וואס שפעקולירן נישט, זענען שטענדיק צופרידן דערמיט, וואס מיר האבן און גיבן נאך דערפון אראפ די ארעמע אויך... אך, גייט שוין דארט! אונדזערע ארבעטער װאלטן שוין באדארפט זיין די אמתע רויבער, זיי זאלן ביי אונדז אפילו א גאדל צונעמען!

נעגרעל אליין, וועמען דער צאָרן פון גרעגוארן האט שטארק פריילעך געמאכט, האט דאך געמוזט אים בארוהיקן. דאביי האט מען געהאלטן אין איין ארומטראגן די ראקעס און עס האט זיך געהערט דאס צערברעכן פון זייערע שאָלן. דאס געשפרעך איז אריבער אויף פאָליטישע טעמעס. הער גרעגואַר, װעלכער האט נאך געהאלטן אין איין ציטערן, האט דערקלערט, אז ער איז א ליבעראל; און ער האט באדויערט די דעמיסיע פון לודוויק פיליפ. דענעאולין דאגעגן איז געווען פאר א שטארקן רעזשים און האט באהויפטעט אז קייזער האט זיך געגליטשט אין א תהום פון געפערלעכע קאנצעסיעס.

— דערמאנט זיך נאר אין דעם יאָר 89! האט ער געזאָגט. דער אדעל אליין האט דורך זיינע סימפאטיעס פאר די נייע פילאָזאָפישע ריכטונגען מעגלעך געמאכט די רעוואָלוציע... נו, און איצט שפילט דאָס בירגערטום די זעלבע נאַרישע שפיל מיט זיין באַגייסטערונג פאר דעם ליבעראַליזם און הנדלען זיך צו דער מאַסע... יאָ, יאָ, זיי אליין שאַרפן נאך די ציין פון דער חיה, וועלכע וועט אין אַ שענעם טאג אונדז איינשלינגען. און זי וועט אונדז שוין איינשלינגען, איר מעגט שוין זיין רוהיק!

די פרויען האבן אים איבערגעריסן און כדי דעם שמועס צו פאַרפירן אויף אַנדערע טעמעס, האָבן זיי ייד אָנגעהויבן נאכ־

פרעגן נאָך זיינע טעכטער. לוסיע איז געווען אין מאַרשיען, וווּ זי האָט זיך מיט איר אַ פריינדין איינגעאיבט אין געזאַנג; זשאַני האָט געמאָלן דעם קאָפּ פון אַן אַלטן בעטלער. דאָך האָט ער דאָס איבערגעגעבן מיט אַ צעשטרייטער מינע און האָט נישט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג פונם דירעקטאָר, וועלכער האָט זיך אַזוי שטאַרק פאַרטיפט אין דעם לייענען די דעפּעשן, אַז ער האָט אינגאַנצן פאַרגעסן אין זיינע געסט. הינטער די דאָזיקע דינע פּאַפּירן האָט ער געפּילט פּאַריז, די באַפעלן פון די באַלעבאַטעם, וועלכע מוזן אַנטשיידן דעם גורל פונם שטרייק.

ער האָט אויך נישט געקענט אַרויפקומען צוריק אויף דעם וואָס אים האָט אינטערעסירט.

— און וואָס וועט איר אַלזאָ טון? האָט ער פּלוצים אַ פרעג געטון.

דער האַנעבאָ האָט אויפגעציטערט און געגעבן אַן אויסמיידנדיקן ענטפער.

— מיר וועלן זען ווי עס וועט זיך ווייטער אַנטוויקלען.

— אָן שום ספק! איר שטעט אויף געזונטע פיס, איר קענט וואַרטן, האָט דענעאולין אנגעהויבן הויך צו דענקן. אָבער איך בין רואינירט, אויב דער שטרייק וועט זיך פאַרשפּרייטן אויך אויף וואַנדאַם. וואָס קומט מיר אַרויס פון דעם וואָס איך האָב צוריק באַנייט זשאַן-באַרט, ביי די גרובן קען איך נאָר שטיין ביי אַן אומאויפהערלעכער פּראָדוקציע.. אָה, איך פאַרזיכער אייך, אַז איך בין איצט נישט גאָר אין קיין יומטובדיקער שטימונג!

די דאָזיקע אָפנהערציקע ווידוי האָט האַנעבאָ איבערראַשט. ער האָט זיך גוט צוגעהערט און אין זיין קאָפּ איז אויפגעשווימען אַ נייער פּלאַן: פאַרוואָס זאָל מען טאַקע נישט, אויב דער שטרייק וועט זיך פאַרשפּרייטן, דערפון ציען אַ נוצן און דערפירן דעם שכן ביז רואין, כדי דערנאָך אָפּצוקויפן ביי אים זיין קאָנצעסיע פאַר אַ קלייניקייט? דאָס וואָלט געווען דאָס זיכערסטע מיטל ווידער צו פאַרבעסערן די באַציאונגען פון דער

קאמפאַניע צו אים, וועלכע וויל שוין פון יאָרנלאַנג אריינ־נעמען וואַנדאם אין אירע הענט.

— ווען זשאַן-באַרט איז פאר אייך אַזוי אומבאקוועם, פאַר־וואָס פאַרקויפט איר עס נישט אונדז? האָט ער זיך אנגערופן לאכנדיק.

נאָר דענעאולין האט שוין חרטה געהאט אויף זיין באַ־קלאָגן זיך.

— אזוי לאנג ווי איך לעב! האָט ער אויסגעשריגן. מען האָט געלאכט פון זיין צארן, און ווען מען האָט דערלאנגט דעם דעסערט האָט מען שוין געהאט כמעט ווי פארגעסן אין שטרייק. אַ עפּל־טאָרט האט ארויסגערופן אן אלגעמיינעם בייפאל. פרוכטן, ווייַנטרויבן און בארן האָבן פארענדיקט דעם רייכן פרישטיק, אלע זענען געווען אין אַ פרייליכער שטימונג און מ״ן האט זיך גוט אונטערגעהאלטן, אין דער צייט ווען דער דינער האט געהאלטן אין איין פאָרלעגן שאמפאן אדער רהיינ־וויין.

אין די פארלויבונג פון נעגרעלן מיט סעסעלן איז ביי דעם געמיטלעכן דעסערט אוועק אַ שריט פאָראויס. די מומע האט אים צוגעווארפן אַ זעלכע דורכדרינגענדיקע בליקן, אז ער איז געוואָרן זעהר ליבעסווירדיק און מיט זיין שמייכלנדיקן אויסזעען צוריק געווינען חן אין די אויגן פון די גרעגוארס, וועלכע זענען געווען איבערגעשראקן צוליב דער מעגליכקייט פון אַ רויב אָנפאל. איין אויגנבליק האט זיך אין האַנעבאָס הארץ ווידער אויפגעוועקט דער עקלהאפטער חשד ווענן גע־היימע באַציונגען צווישן זיין פרוי אין זיין פלימעניק און ער האט געגלויבט צו דערקענען אין דעם בליקן-אויסטויש אַ שטומע פארשטענדניש, נאָר עס האט אים ווידער באַרויקט דער חתונה־פראָיעקט, וועלכן די פרוי זייגט האָט אזוי שטארק זיך באַמיט עס זאָל צושטאַנד קומען. היפּאָליט האט יעדן דערלאנגט די קאַווע, ווען די קאמער פרוי איז אַן איבערראַשטע אריין אין צימער.

— הער דירעקטאר! הער דירעקטאר! זיי זענען דאָ!
עס איז געווען די דעלעגאַציע.

מען האָט געהערט ווי טירן עפענען זיך און פאַרשליסן זיך. אַ שרעק האָט געוויט פון די שכנותדיקע צימערן.

— פירט זיי אַריין אין סאַלאָן! — האָט געזאָגט הער האַנעבאַ.

די געסט אַרום דעם טיש האָבן זיך איבערגעוואָרפן מיט פאַרזאָרגטע בליקן. אַלע האָבן געשוויגן. באַלד אָבער האָט מען ווידער געוואָלט אָנהייבן צו שפּאַסן: מען האָט געוואָלט דעם צוקער אָפּרוימען, דעם זילבערנעם קרעדענץ ערגעץ פאַרבאַלטן. דער דירעקטאָר אָבער איז געבליבן ערנסט און דאָס לאַכן האָט פאַרשטומט. די הויכע קעלער האָבן זיך פאַרוואַנדלט אין אַ פּליסטערן, גלייך ווי מען זאָל די שווערע טריט פון די דעלעגירטע, וועלכע מען האָט אַרייַנגעלאָזט אין סאַלאָן אַריין, פאַרנעמען דאָ אויפן טעפּיך.

איך האָף, אַז איר וועט צוערשט אויסטרינקען אייער קאַווע, — האָט פרוי האַנעבאַ שטיל געזאָגט צו איר מאַן.

— געוויס! — האָט ער אָפּגעענטפערט, זיי מעגן וואַרטן! אַ נערוועזער אומרו האָט אים באַהערשט, ער האָט זיך איינגעהערט אין יעדער גערויש, כאָטש דעם אָנשטעל האָט ער געמאַכט, גלייך ווי ער איז נאָר פאַרנומען מיט זיין קאַווע.

פּאַאול און סעסיל האָבן זיך אויפגעהויבן און ער האָט איר געלאָזט אַ בליק טון דורך דעם שליסל־לאָך. זיי האָבן זיך געשטיקט פון געלעכטער און גערעדט זער שטיל.

— זעסט איר זיי?

— יאָ, איך זע איין גרויסן און הינטער אים צוויי קליינע.

— נו? זעען זיי אויס שרעקלעך?

— אָ, ניין זיי זעען אויס זייער איידל.

פּלוצים האָט זיך הער האַנעבאַ אויפגעהויבן און דערקלערט, אַז די קאַווע איז צו הייס, ער וועט זי שוין שפּעטער טרינקען. אַרויסגייענדיק, האָט ער אַרויפגעלייגט דעם פינגער

אויפן מויל צו דערמאָנען די געסט זיי זאָלן זיין פאָרזיכטיק. אַלע זענען געבליבן זיצן שווייגנדיק ביי דעם טיש, נישט וואַגנדיק צו אָטעמען, און זיך צוגעהערט געשפּאַנט צו די רויִע מענער שטימען, וועלכע האָבן דערוועקט אין זיי אַן אומצופרידנהייט.

II

אַ טאָג פריער האָט מען אויף אַ פאַרזאַמלונג ביי ראַסענערן איסגעוויילט עטיענען און נאָך אייניקע קאָלעגן אַלס דעלעגירטע, וועלכן דאַרפן זיך דעם נעכסטן טאג צונויפרעדן מיטן דירעקטאָר. דער זייגער איז געווען צוויי, ווען זיי זענען אַריינגעקומען צום דירעקטאָר. דער דינער האָט זיי געהייסן וואַרטן און האָט פאַרשלאָסן הינטער זיי די טיר. ווען ער איז צוריקגעקומען, האָט ער זיי אַריינגעפירט אין סאַלאָן אַריין, וווּ ער האָט די גאַרדינען אויפגעהויבן. עס איז אַריבער אַ פּאָר מינוט און די אַרבעטער האָבן זיך שוין אָנגעהויבן צו פילן אומבאַקוועם אין די מיט לוקסוס איינגעאָרדנטע צימערן, נאָר באַלד איז אַריינגעקומען דער דירעקטאָר; זיין ראָק איז געווען מיליטעריש פאַרשפּילעט און דער רויטער באַנד פונם עהרנלעגיאָן איז געווען פאַרשטעקט אין לאָך פון קנאָפּ.

— אַה! דאָס זענט איר... איר בונטעוועט עס, ווי עס שיינט...

ער האָט איבערגעהאַקט, כּדי מיט שטייפער העפלעכקייט צו צוגעבן:

— זעצט אייך! איך בין גערן גרייט אייך אויסצוהערן.

די אַרבעטער האָבן זיך אויסגעדרייט, זוכנדיק מיט די בליקן וווּ זיך אַנידערצוזעצן. אייניקע האָבן זיך געוואָגט צו זעצן, אין דער צייט ווען די אַנדערע האָבן שרעקעוודיק באַטראַכט דאָס זיידענע צייג פון די שטילן און געבליבן שטיין.

[...]ען אויגנבליק האָבן אַלע געשוויגן. הער האַנעבאָ, וועלכער האָט זיין שטול אַוועקגעשטעלט נעבן קאַמין, האָט זיי אַלע גוט באַטראַכט און זיך געפּלייסט צו דערמאָנען זייערע

זיכטס-שטריכן. ער האט דערקענט פּיעראַנען, וועלכער האט זיך פאַרשטעקט פון הינטן, און זיינע בליקן זענען געבליבן הענגען אויף צטיענען, וועלכע איז געזעסן געגנאיבער אים.

— נו, — האט ער אָנגעהויבן, וואס האט איר מיר צו זאָגן? ער האט ערוואַרט, אַז דער יינגערמאַן וועט נעמען דאס וואָרט, און ווען ער האט דערזעען אַרויסטרעטן פאר זיך מאַהען, איז ער געוואָרן אזוי איבערגעראַשט אז ער האט זיך נישט געקענט איינהאַלטן נישט אויסצורופן:

— וואס? איר, אַגוטער אַרבעטער, וועלכער איז שטענדיק געווען אזוי מיושבדיק, אַן אַלטער תּושב פון מאַנטסו, וועמענס פאַמיליע עס אַרבעט נאָך פון צייט די גרובן האָבן זיך געעפנט!.. אָה! דאס איז אַ שאָד! עס טוט מיר לייד וואס איך זע אייך אין דער שפּיץ פון די אומצופרידענע! מאַהע האט אים אויסגעהערט מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן. דערנאָך האט ער אָנגעהויבן און זיין שטימע האט צוערשט אויסגעזעען טעמפּ און וואַקלדיק:

— הער דירעקטאָר, טאַקע דערפאַר, וואס איך בין אַ רויקער מאַן און מען האָט מיר גאָרנישט וואס פאָרצוּוואַרפן, האָבן מיר מיינע קאָלעגן אויסגעוועלט. דאס דאַרף איך באַווייזן, אַז מיר זענען נישט קיין בונטאָווטשיקעס, צעשטערער, אָדער מענטשן וואס ווילן סתם אַריינברענגען אַן אומאָרדנונג. מיר פאַרלאַנגען נאָר גערעכטיקייט, מיר ווילן שוין מער נישט הונגערן און אונדז דאַכט זיך, אַז עס איז שוין צייט איינצואָרדנען אַלץ אזוי, אַז מיר זאָלן כאָטש ווייניקסטנס ברויט האָבן אַלע טאָג.

וואָס ווייטער ער האט גערעדט, אַלץ פעסטער איז געוואָרן זיין שטימע. ער האט אויפגעהויבן די אויגן, אַריינגעקוקט דעם דירעקטאָר אין געזיכט און ווייטער גערעדט:

— איר ווייסט גאַנץ גוט, אַז מיר קענען נישט אָננעמען דעם נייעם טאַריף... מען באַשולדיקט אונדז, אַז מיר פאַרבויען שלעכט. עס איז אמת, מיר געבן אָפּ צו דער אַרבעט ווייניק צייט. ווען מיר זאָלן אָבער אָפּגעבן מער, וואָלט אונדזער טעגלעכער פאַרדינסט אויסגעטראָגן נאָך ווייניקער, און היות ווי

מיר קומען אזוי אויך קוים אויס, וואלט שוין דעמאָלט געווען די ענדע, און אייערע ארבעטער וואָלטן אומגעקומען. באַצאָלט אונדז בעסער, וועלן מיר בעסער פאַרבויען, וועלן מיר מער צייט אָפּגעבן צו דער ארבעט, אנשטאט נאָר צו דענקן פון האָקן, די איינציקע ארבעט, וועלכע ברענגט עטוואָס אריין. קיין אנדער אויסוועג איז נישטאָ; די ארבעט, וואס ווערט געפאָדערט מוז באַצאָלט ווערן... וואס האט איר אָבער אנשטאט דעם אויסגעטראכט? עטוואָס אזוינס, וואָס וויל אונדז זיך אפילו נישט לייגן אויפן שכל! איר האט קלענער געמאכט דעם לוין פון די וועגעלעך און איר גלויבט אים צוריק אויסצוגלייכן דורך דעם וואס איר וועט באַצאָלן באַזונדער פאר דעם פארבויען. ווען דאס אפילו זאָל זיין אמת, וואָלטן מיר נאָך אלץ געווען די באַשווינדלטע, אָבער דאס איז גאָרנישט אמת און דאס רעגט אונדז אויף. די קאָמפּאניע גיט אונדז גאָרנישט קיין אנטשעדיגונג און שטעקט פשוט אַראָפּ צו זיך אין קעשענע צוויי סאנטים פון יעדן וואגן. דאס איז עס!

— יאָ, יאָ דאס איז דער אמת, האָבן צוגעפּליסטערט די איבעריקע דעלעגירטע, דערזעענדיק ווי האַנעבאָ מאכט א בייזע מינע און וויל איבעררהאַקן מאהען.

איבעריגנס האט מאהע אַליין נישט געלאָזט דעם דירעקטאר קומען צום וואָרט. איצט איז ער געווען אין גאַנג, די ווערטער זענען אים אַליין געקומען אין מויל אריין. ער האט גערעדט פון דער אלגעמיינער נויט, פון דער שווערער ארבעט, פון דעם עלענדן לעבן, פון די פרויען און קינדער, וואס שרייען אין דער היים נאָך ברויט. ער האָט באַרעכנט דעם קליינעם לוין, וועלכן מען האט אויסגעצאָלט דאס לעצטע מאָל, פון וועלכן מען האט נאָך אַראָפּגענומען די שטראָפגעלדער; ער האט דערציילט דעם יאָמער, וואס איז געוואָרן אין די שטיבער, ווען מען איז מיט אַזעלכע סומעס אַהיימגעקומען. וויל מען זיי טאקע אינגאנצן אומברענגען?

— מיר זענען אַלזאָ געקומען, הער דירעקטאָר, איז ער געקומען צום אויספיר. אייך צו דערקלערן, אז אויב אונדז

קומט אויס טאקע אומצוקומען פון הונגער, וועלן מיר שוין בעסער אומקומען ביי גאָרנישט טון. דעמאָלט וועט עס ווייניקסטנס זיין אָן מוטשעניע... מיר האבן פארלאָזט די גרובן און מיר וועלן זיך נישט צוריק אומקערן ביז די קאָמפּאניע וועט נישט אָננעמען אונדזערע באַדינגונגען. איר ווילט דעם לוין פון די וואגנס פארקלענערן און פאר דעם פארבויען באזונדער באַצאלן. און מיר ווילן, אז אלץ זאל בלייבן אזוי, ווי עס איז געווען און אויסער דעם ווילן מיר, אז מען זאל אונדז מוסיף זיין אויף דעם וואגן פינף סענטים... איצט הענגט עס אפּ אין אייך צו דערווייזן, צי איר זענט פאר אַ גערעכטער ארבעטס-לוין.

צווישן די אַרבעטער האבן זיך אויפגעהויבן שטימען פון צושטימונג.

— אזוי איז עס!.. ער האט געזאָגט דאס, וואס מיר אלע קלערן... מיר פאַרלאנגען נאר דאס, וואס אונדז קומט. אנדערע ווידער האבן נאר שטים צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ. זיי האבן שוין מער נישט געזעען דאס פארשווענדעריש איינגערichטעטע צימער מיט די גאָלדענע באַצירונגען און זיידענע שטיקערייען; זיי האבן שוין מער נישט געפילט דעם שעפּיך, וועלכן זיי האבן געטרעטן מיט די שווערע שטיוול.

— לאָזט מיר שוין אויך קומען צום וואָרט, האט אויסגעשריגן הער האַנעבאָ, וועלכער האט שוין אָנגעהויבן ווערן בייז. ערשטנס איז עס נישט אמת, אז די קאָמפּאניע פארדינט צוויי סאנטום אויפן וואָגן... לאָמיר באַרעכענען!

עס האט זיך אויפגעהויבן אַ הייסע דיסקוסיע. כדי ארויסצורופן אַ שפּאַלטונג צווישן זיי, האָט דער דירעקטאָר זיך געווענדעט צו פּיעראַנען, נאָר דער האט נאָר ארויסגעשטאַמלט אַ פּאָר ווערטער און פאַרשווונדן הינטער די איבעריקע. אייגער פון די הויפּט שרייער איז געווען לעוואַק, וועלכער האט געבראַכט פאַרשידענע אַרגומענטן און באַהויפּטעט אַ זעלכע זאַכן, וואס ער אליין האט נישט פארשטאַנען.

— אז איר וועט רעדן אלע צוזאַמען, — האט געזאָגט האַנעבאָ, וועלן מיר קיינמאָל נישט קומען צו קיין פאַרשטענדיקונג.

ער האט צוריק באַקומען זיין רו, וועלכע איז געווען פריי פון יעדער ביטערקייט, די קאַלטע העפלעכקייט פון אַ באַאַמטן, וועלכער האט זיינע אינסטרוקציעס דערהאַלטן און ווייסט ווי צו שאפן צו זיי אַכטונג. פון די ערשטע ווערטער האט ער שוין עטיגען פון אויג נישט פאַרלוירן און זיך געפלייסט דעם יינגערמאַן, וועלכער האט די גאַנצע צייט געשוויגן, באַוועגן צום רעדן. פלוצים האט ער דעם שטרייט אַרום די צוויי סאַנטים איבערגעהאַקט און די פארהאנדלונגען געגעבן אַ גאַנץ נייע ווענדונג.

— זאָגט זיך אָפן ארויס, האט ער אויסגערופן, איר לאָזט זיך באאיינפלוסן דורך אומווירדיקע אנרעגונגען! אן עפידעמיע גייט איצט ארום אין די ארבעטער-קרייזן און שטעקט אָן די בעסטע... אָ, איר דאַרפט מיך נישט קלוג מאַכן, איך זע עס דייטלעך, אז איר, וועלכע איר זענט פריער געווען אַזעלכע רויקע מענטשן, זענט מיט אַמאָל געוואָרן אזוי פאַרענדערט. נישט אמת, מען האָט אייך מער פוטער, ווי ברויט, צוגעזאָגט, מען האָט אייך געזאָגט, אז איצט איז געקומען אייער ריי צו שפּילן די ראָל פון באַלעבאַטים?.. געוויס האט מען אייך אין דעם שענדלעכן אינטערנאַציאָנאַל אריינגעצויגן, אין דער רויבער באַנדע, וועלכע טרוימט נאָר פון צערשטערונג...

איצט איז אים עטיען אַריינגעפאַלן אין די רייד.

— איר האט אַ טעות, הער דירעקטאָר! קיין איין ארבעטער פון מאנטסו האט ביז אַהער נישט געהערט צו דעם אינטערנאַציאָנאַל. אָבער ווען מען וועט דערצו ברענגען, וועלן זיך אַלע גרובן אין אים אָנשליסן. דאָס הענגט אָפּ פון דער געזעלשאַפט.

און עס האָט זיך אָנגעהויבן אן אייזנל-קאַמף צווישן הער האַנעבאָ און אים, גלייך ווי די איבעריקע זענען גאָרנישט דאָ אנוועזנט.

— די קאָמפּאַניע זאָרגט פאַר אירע ארבעטער, עס איז אן אומרעכט פון אייער זייט איר צו דראָען. אין דעם יאָר האט זי אויסגעגעבן דריי-הונדערט-טויזנט פראנק אויף צו בויען

ארבעטער-ווינונגען, וועלכע טראָגן נישט אריין קיין צוויי פּראָצענט אפילו. איך רעד שוין גאָרנישט פון די פּענסיאָנען, פון די קוילן און מעדיצינישע הילף, וואס זי שטעלט אייך צו איינגאַנצן אָן געלט... איר זעט אויס צו זיין אן אינטעליגענטער מאַן און איר האָט אין עטלעכע חדשים שוין באַוויזן צו ווערן איינער פון אונדזערע בעסטע ארבעטער. וואָלט דען נישט בעסער געוועזן, אז איר זאָלט אַזעלכע אמתן פּאַרשפּרייטן צווישן אייערע קאָלעגן, אנשטאט צו פּאַרקערן מיט מענטשן וועלכע האָבן אזא שלעכטן נאָמען? יאָ, איך רעד פון ראַסענערן, וועלכן מיר האָבן געמוזט אָפּזאָגן, כדי אונדזערע גרובן צו פּאַרהיטן פון דער אנשטעקונג דורך דער סאָציאַליסטישער פוילעניש... מען זעט אייך שטענדיק ביי אים און ער האָט אייך זיכער אָנגערעדט צו גרינדן די דאָזיקע הילפסקאַסע, וועלכע מיר האָבן געדולדעט אזוי לאַנג, ביז מיר האָבן געמיינט, אז זי איז נאָר אַ שפּאָר-קאַסע, אָבער אין וועלכער מיר האָבן איצט דערקענט אַ געווער געגען אונדז, אַ רעזערוו-פאָנד צו דעקן די קריגס-אָפּעראַציעס געגן אונדז. איך מוז דאַריבער, דורך-אגב, באַמערקן, אז די קאָמפּאַניע פאָדערט איבערצוגעבן איר די קאָנטראָלע איבער דער קאַסע.

עטיען האָט אים די גאַנצע צייט געלאָזט רעדן. ביי די לעצטע ווערטער האָט ער אַ שמייכל געטון און רויק אָפּגעענטפערט:

דאָס איז אַלזאָ אַ נייע פאָדערונג, ווייל ביז אַהער האָט דער דירעקטאר די קאָנטראָל נאָך נישט געפאָדערט... אונדזער ווונטש איז, ליידער, אז די קאָמפּאַניע זאָל זיך וואָס ווייניקער אינטערעסירן מיט אונדזערע אנגעלעגנהייטן און אנשטאט צו שפּילן די ראָלע פון אונדזערע פאַרזאָרגערין, בעסער דערפילן אונדזערע גערעכטע פאָדערונגען און גיבן אונדז דאס, וואס אונדז קומט. איז עס דען אן אנשטענדיקע אַרט האַנדלונג ביי יעדער קריזיס אויסצושטעלן אויף הונגער-טויט אלע ארבעטער, כדי צו ראטעווען די פארדינסטן פון די אקציאָנערן?..

דער הער דירעקטאָר קען זיך זאָגן וואָס ער וויל, אָבער ווער

זייער טאַריף, איז דאָך נישט מער, ווי אַ פאַרבאַרגענע פאַר־קלענערונג פונעם אַרבעטס־לוין, און דאָס איז עס, וואָס אונדז צערייצט אַזוי, ווייל ווען די קאָמפּאַניע איז געצוואונגען צו מאַכן אַ געוויסע שפּאָרזאַמקייט, איז עס זער מיאוס פון איר זייט, ווען זי וויל אָט די שפּאָרזאַמקייט פאַרווירקלעכן נאָר אויף די קאָסטן פון דעם אַרבעטער.

— אַה! דאָ האַלטן מיר אַלזאָ! — האָט אויסגערופן הער האַנעבאָ. אויף דעם וואָרט איך נאָר, אויף דער באַשולדיקונג, אַז מיר לאָזן די אַרבעטער הונגערן, אין דער צייט, ווען מיר ווערן פעט פון זייער שווייס! ווי קענט איר גאָר אַזאַ אומזין רעדן, איר מוזט דאָך וויסן, מיט וואָס פאַר אַ גרויסער ריזיקע מען לעגט היינט אַריין דעם קאַפּיטאַל אין יעדער אינדוסטריעלער אונטערנעמונג! די פאָלשטענדיקע איינריכטונג פון אַ קוילן־גרוב פאָדערט היינט ביז צוויי מיליאָן פראַנק, און וויפיל מי קאָסט, ביז וואַנען אַזאַ סומע ברענגט אַריין כאָטש מיטלמעסיקע צינזן! כמעט אַ העלפט פון היינטיקע גרובן־געזעלשאַפטן אין פראַנקרייך שטעען איצט פאַר באַנקראָט... און סוף־כל־סוף איז עס אומזיניק די, וועלכע האָבן יאָ דערפאָלג, צו באַשולדיקן אין אכזריות. ווען זייערע אַרבעטער ליידן, ליידן זיי אויך. צי גלויבט איר אַז די געזעלשאַפט האָט נישט אַזוי פיל צו פאַרלירן אין דעם איצטיקן קריזיס ווי איר?

דאָס באַשטימען פונעם לוין הענגט נישט אָפּ פון איר, זי מוז זיך אונטערגעבן דער קאָנקורענץ, אויב נישט גייט זי צו גרונט. איר קענט זיך באַקלאָגן אויף די היינטיקע געשעפטן אין אַלגעמיין, נישט אויף איר... אָבער איר ווילט דאָס אַלץ נישט הערן, איר ווילט דאָס נישט פאַרשטיין!

— אָה! האָט אויסגערופן דער יינגער מענטש, מיר פאַר־שטייען גאַנץ גוט, אַז אונדזער לאַגע קען זיך נישט פאַרבעסערן אַזוי לאַנג ווי אַלץ וועט בלייבן אַזוי ווי ביז אַהער, דערפאַר טאַקע וועלן שוין די אַרבעטער זיך זאָרגן דערפאַר, אַז עס זאָל און איין שענעם טאָג ווערן אַנדערש.

די דאָזיקע ווערטער זענען אַרויסגעזאָגט געוואָרן שטיל

און אין אַ זער באַשיידענער פאָרם, דאָך אין אזא איבערצייגנדיקן טאָן, אין וועלכן עס האָט אַ ציטער געטון אַ שטילע דראָהונג, אז ואָך זיי האָט אַ שטיקל צייט געהערשט אַ שטילשווייגן. די איבעריקע דעלעגאַטן האָבן די ווערטער נישט אזוי גוט פאַר־שטאַנען, דאָך האבן זיי געפילט, אז זייער חבר רעקלאַמירט דאָ זייער אנטייל אין דעם זאַטערן רייכערן לעבן און זיי האבן געוואָרפן גנבהשע בליקן אויף די דיקע פאָרהאנגען, אויף די באַקוועמע שטילן, אויף די אַלע לוקסוס־געגנשטאַנדן, וואָס נאָר דער קלענסטער פון זיי וואָלט זיי שוין גענוגטצו באַזאָרגן זיך אויף אַ גאַנצן חודש מיט זופּן.

הער האַנעבאַ, וועלכער איז געזעסן פאַרקלערט, האָט זיך פּנדלעך אויפגעהויבן זיך צו שיידן. אלע האָבן געפאָלגט זיין בייַשפּיל. עטיען האט מאהען לייכט אַ שטויס געטון ביי דעם עלנבויגן, און דער האט ווידער אָנגעהויבן צו רעדן, נאָר דאס מאָל שוין שווערער אונאומבאַהאָלפן:

— דאס איז אלזא אלץ, וואס איר האט אונדז צו זאגן, הער דירעקטאָר... מיר וועלן דאַריבער דערקלערן אַלע אונ־דזערע חברים, אז איר האט אונדזערע פאָדערונגען אָפּגע־וואָרפן.

— איך, מיין ליבער, האט אויסגערופן דער דירעקטאר, וואַרף גאָרנישט אָפּ!.. איך בין דערזעלבער אָנגעשטעלטער ווי איר און האב דאָ אזוי פיל צו זאָגן, ווי איינער פון אייערע וואָגן־יינגען. מען גיט מיר אָנווייזונגען און מיין אויפגאַבע איז נאָר זיי פּינקטלעך אויסצופירן. איך האָב אייך געזאָגט דאס, וואָס איך גלויב, אז איך דאַרף אייך זאָגן, אָבער ענדגילטיק צו אַנטשיידן דעם ענין, דאס נעם איך נישט אויף זיך... איר האָט מיר פאָרגעשטעלט אייערע פאָדערונגען, איך וועל זיי איבערגעבן דער לייטונג און דעמאָלט אייך זאָגן איר תשובה.

עטיען האט זיך פונסניי אָנגערופן:

— איר זעט, הער דירעקטאר, עס איז זייער צום באַדויערן, וואס מיר קענען נישט אונדזער זאַך אַליין פערזענלעך פאַר־טרעטן. מיר וואָלטן עס שוין ווי עס איז נישט איז דערקלערט,

געבראַכט אַזעלכע באַווייזן, וועלכע איר וועט זיכער פאַרזעען... ווען מיר זאָלן נאָר וויסן צו וועמען מיר האָבן זיך צו ווענדן...

הער האַנעבאַ איז נישט געוואָרן בייז, ער האָט זאָגאַר געשמייכלט:

— יאָ, ווען איר האָט צו מיר נישט קיין צוטרוי, וועט די זאַך נאָר ווערן מער קאָמפּליצירט... אויב אַזוי דאַרפט איר זיך ווענדן דאָרט אַהין פון אונטן.

די בליקן פון די דעלעגאַטן האָבן זיך געווענדעט אין דער ריכטונג אין וועלכער ער האָט אָנגעוויזן מיט דער האַנט.

ווי געפינט זיך דער „אונטן"? זיכער פּאַריז. נאָר אויף קלאָר האָבן זיי דאָס נישט געוווּסט. ער האָט זיך פאַרלוירן אין דער ווייטער, אומצוגענגלעכער, הערליכער געגנט, וועלכע עס האָבן באַוווינט די אומבאַקאַנטע געגנט. זיי האָבן אים קיינמאָל נישט געזען, זיי האָבן אים נאָר געפילט אין דעם כּוח, אין דער קראַפט, וועלכע האָט פון דער ווייט געדרוקט די צענטויזנט אַרבעטער פון מאַנטסו. און ווען דער דירעקטאָר האָט גערעדט, איז הינטער אים געווען פאַרבאָרגן די קראַפט.

אַלע האָבן אָנגעוווירן דעם פריערדיקן קוראַזש. עטיען אַליין האָט אַ צי געטון מיט די אַקסלען, אַלס סימן, אַז דאָס בעסטע וואָלט געווען שוין צו גיין, אין דער צייט ווען הער האַנעבאַ האָט פריינטלעך אַ קלאַפּ געטון מאַהען אין די פּלייצעס און זיך נאָכגעפרעגט נאָך יעאַנלינס געזונט-צושטאַנד.

— דאָס איז געווען אַ שווערע לעקציע און דאָך זענט איר פון די, וואָס באַשיצן דאָס שלעכטע פאַרבויען!.. איר וועט זיך באַקלערן, מיינע ליבע, וועט איר זעען, אַז אַ שטרייק, דאָס איז אַן אומגליק פאַר אַלע. אין פאַרלויף פון איין וואָך וועט איר שוין שטיין נאָענט פאַר אַ הונגער. וואָס וועט איר דעמאָלט טון?.. איך פאַרלאָז זיך איבעריקנס אויף אייך אַליין און איך בין איבערצייגט, אַז איר וועט שפּעטסטנס מאָנטיק ווידער זיך שטעלן צו דער אַרבעט.

אלע זענען אַוועקגעגאַנגען. זיי האָבן פאַרלאָזט דעם סאַלאָן, טופּנדיק מיט די פיס ווי אַ סטאַדע שעף און מיט גע־זינקענע קעפּ. אויף דער האָפענונג פונם דירעקטאָר, אַז זיי וועלן זיך איינגיכן אונטערגעבן האָט קיינער גאָרנישט געענטפערט.

דער דירעקטאָר, וועלכער האָט זיי באַגלייט, האָט גע־האַלטן פאַר זיין חוב צו רעזומירן דעם גאַנצן שמועס: פון איין זייט האַלט זיך די קאָמפּאַניע פעסט ביי איר נייעם טאַריף, פון דער צווייטער זייט פאָדערן די אַרבעטער נאָך אַ לוין־העכערונג פון פינף סאַנטים אויף אַ וואָגן. כדי צו צושטערן יעדע אילוזיע, האָט ער געגלויבט, זיי צו מאַכן פריער אויפ־מערקזאַם אויף דעם, אַז די קאָמפּאַניע וועט זייערע פאָדערונגען זיכער אָפּוואַרפן.

— באַקלערט אייך, ווייל איר באַגייט נאַרישקייטן! — האָט ער איבערגעחזרט, ווערנדיק אומרויִק פון זייער שווייגן.

אין פאָדער־הויז האָט זיך פּיעראָן טיף פאַרנייגט, אין דער צייט ווען לעוואַק האָט אַרויספאָדערנדיק אָנגעטאָן די היטל. מאַהע האָט נאָך געוואָלט עפּעס זאָגן, נאָר עטיען האָט אים ווידער אַ צי געטון ביי דעם עלנבויגן, און אַלע האָבן זיך דער־ווייטערט אין אַ דראָענדיק שווייגן. מיט אַ רויש איז הינטער זיי צוגעפאַלן דער טויער צום שלאָס.

ווען הער האַנעבאָ איז צוריק אַריינגעקומען אינם עס־צימער האָט ער זיינע געסט געטראָפן זיצן שווייגנדיק אין אַ באַוועגונג פאַר די ליקיער־גלעזער. אין איינִיקע ווערטער האָט ער איבערגעגעבן דעם אינהאַלט פון די אונטערהאַנדלונגען דענעאולינען, וועמענס געזיכט עס איז געוואָרן איינגאַנצן פינצ־טער. ווען ער האָט געטרינקען זיין קאַלט געוואָרענע קאַווע האָט ער געפּרוווט אָפּצווענדן דעם שמועס אויף אַן אַנדערע טעמע, אָבער די גרעגוארס זענען אַלעמאָל צוריק געקומען אויף דעם שטרייק און זיי האָבן אויסגעדריקט אַ טיפע פאַר־וווּנדערונג, פאַרוואָס עס איז נישטאָ קיין געזעצן, וועלכע זאָלן פאַרווערן די אַרבעטער צו שטרייקן. פּאָול האָט מיטגעטיילט סעסילן, כדי איר צו באַרויִקן, אַז מען ערוואַרט איינגיכן דאָס

אָנקומען פֿון פּאָליציי. ענדלעך האט פרוי האַנעבאַ צוגערופֿן דעם דינער:

– היפּאָליט, איידער מיר גייען אַריין אין סאַלאָן, עפֿן אויף די פֿענצטער און לאָז אַריין פֿרישע לופֿט!

III

עס זענען פֿאַריבער פֿערצן טאָג און מאָנטיק די דריטע וואָך האבן די קאָנטראָ־צויגן, וועלכע עס האבן איינגעפֿירט די דירעקציע, אָנגעוויזן אויף אַ נייע פֿאַרקלענערונג פֿון דער צאָל ארבעטער, וועלכע זענען נאָך געשטאַנען ביי דער ארבעט. מען האָט געהאָפֿט, אז אין דעם טאג וועט די ארבעט צוריק אנהייבן גיין, נאָר די נישט נאָכגיביקייט פֿון דער דירעקציע האט אַלע ארבעטער אריינגעבראכט אין פֿאַרצווייפֿלונג. דער פֿאָרעי גרע־וועסער, מירו, מאדעלעין זענען שוין נישט געווען די איינציקע גרובן, וואס האָבן געפֿייערט; אין לא־וויקטואַר און אין פֿעטרי־קאַנטעל האט קוים אַ פֿערט חלק געארבעט, און אפֿילו אויף סענט־טהאָמאַס האט זיך דער שטרייק פֿארשפּרייט און איז פֿאַמעלעך איבערגעגאַנגען אין אן אלגעמיינעם שטרייק.

אין דעם פֿאָרהויף פֿון פֿאָרעי האָט געהערשט אַ שווערע שטילשווייגן. אויך דאָס ארבעטער דאָרף האָט אויסגעזען ווי אויסגעשטאָרבן. פֿון ליל האָט אַהערגעאיילט דער פּרעפֿעקט און זשאַנדאַרמען האָבן זיך באַוויזן אויף די גאַסן, נאָר אַזוי ווי די שטרייקנדיקע האָבן זיך פֿאַרהאַלטן זעהר רוהיק, האָט דער פּרע־פֿעקט מיט די זשאַנדאַרמען זיך צוריק אַהיימגעקערט. נאָך קיין מאָל נישט האָט דאָס דאָרף געגעבן אַזא שיינעם ביישפּיל. די מענער, כּדי אויסצומיידן דאָס גיין אין די שענקן, זענען גאַנצע טעג געשלאָפֿן; די פֿרויען האָבן וויייניקער קאַווע געטרינקען, געוואָרן ווייניקער באַרעדעוודיק און קאַמפּסלוסטיק, אַפֿילו די קינדער, האָט אויסגעזען, האָבן אויך געהאט פֿארשטענדניש פֿאַר דער לאַגע, זיי זענען אַרומגעלאָפֿן באָרפֿעס און האָבן זיך אַרומגעריסן שטיל, נישט אַנמאַכנדיק קיין גערויש. דאָס וואָרט

אָרדנונג איז אַרומגעגאַנגען פון מויל צו מויל, מען האָט זיך געפלייסט נישט צו פאַרשולדיקן אין גאָרנישט.

דאָס הויז פון די מאַהעס איז קיינמאָל נישט געווען ליידיק, מען האָט געהאַלטן דאָרט אין איין קומען און אַוועקגיין. עטיען אַלס סעקרעטאַר האָט די דריי טויזנט פראַנק צעטיילט צווישן די נויטבאַדערפטיקע; עס איז אויך פון דער זייט אריינגעפאַלן אַ פּאָר הונדערט פראַנק, פון זאמלונגען, נאר היינט האבן זיך שוין אויסגעשעפּט אַלע מיטלען און די אַרבעטער האָבן שוין מער נישט געהאַט די מעגלעכקייט ווייטער פאָרטצוזעצן דעם שטרייק; דער הונגער האָט שוין אנגעקלאַפּט אין די טירן. מעגראַט האָט צוערשט צוגעזאגט צו געבן קרעדיט אויף פערצן טעג, נאָר באלד האט ער זיך באַקלערט און נישט געוואָלט קיינעם באָרגן. ער האט גענומען אין אַכט די פּאָדערונג פון דער קאָמפּאַניע, וועלכע האָט דורך דעם זיכער געוואָלט אויסהונגערן די אַרבעטער און זיי צווינגען זיך אונטערצוגעבן. ער האָט זיך, איבערגנס, באַנומען ווי אַ קאַפּריזער טיראַן, דאך האָט ער אַמאָל אויך געגעבן אויף באָרג, נאָר דאָס איז שוין געווען אָנבעלאַנגט אינם געזיכט פון דעם מיידל, וואָס איז צו אים געקומען. פאר אלעמען איז אָבער זיין טיר געווען פאַרמאכט פאַר לאַ־מאַהעד, אויף וועלכער ער איז נאָך בייז פאר קאַטערינען. כדי די מאָס פון ליידן און צרות זאָל שוין זיין איבערפולט איז נאָך געוואָרן אַ פראָסט אויף דער גאַס. און די פרויען האָבן מיט שרעק צוגעזעען ווי די קוילן ווערן אַלע מאָל ווינציקער און געקלערט, אַז זיי וועלן שוין קיין קוילן נישט אנקוקן ביז די מאַגען וועלן זיך נישט צוריק שטעלן צו דער אַרבעט. אלזא נישט גענוג וואס מען הונגערט וועט מען נאָך דאַרפן פרירן אויך!

ביי די מאהעס האט שוין אלץ געפעלט. די לעוואקס האבן נאך געהאט וואס צו עסן, ווייל בוטעלופ האט זיי צוואַנציק פראנק אויסגעבארגט. פיעראַנען האט קיין געלט נישט אויסגעפעלט, נאר מורא האבנדיק אז מען וועט קומען צו אים בארגן, האט ער זיך געמאַכט, גלייך ווי ער האט אויך נישט און

צוזאמען מיט אלע געבארגט ביי מעגראטן, וועלכער וואלט אויף לא־פיעראנס פארלאנג די גאנצע קלייט איר אין פארטוך ארייג־געשיט. פון שבת אָן איז מען שוין אין אסך שטיבער זיך גע־לעגט אָן אונט־ברויט. דאך, נישט קוקנדיק אויף דער שרעק־לעכער צייט, וועלכע מען איז געגאנגען אנטקעגן, האט מען קיינעם נישט געהערט זיך הויך קלאגן און אלע האבן רוהיק און מוטיק געפאלגט דעם ארויסגעשטעלטן לאזונג. אלעמענס הערצער האט אנגעפילט א טיפע האפנונג, א מין פרומער גלויבן, א בלינדער צוטרוי פון א גלויביק פאלק. פון זינט אָן מען האט זיי צוגעזאגט, אז עס דארף קומען א צייט פון גערעכטיקייט, זענען זיי געווען גרייט צו ליידן, כדי אויסצוקעמפן דאס אל־געמיינע גליק.

עטיען איז געווען דער פירער פון דער באוועגונג. פלו־כארט האט אים געהאלטן אין שרייבן איין בריוו נאך דער צווייטער, ווו ער האט זיך אליין אנגעמיט צו קומען קיין מאָנטסו, כדי אונטערצוגעבן די שטרייקנדיקע מוט אויף ווייטער. ער האט פארגעלעגט, אז עס זאל פארקומען ערגעץ א געהיימער פאר־זאמלונג, ווו ער וועט זיך פלייסן די ארבעטער צו געווונען פאר דעם אינטערנאציאָנאל, אויף וועלכן זיי האבן ביז אהער גע־קוקט מיט אומצוטרוי! עטיען האט מורא געהאט פאר אומרוען, דאך וואלט ער פלוכארטן שוין פונלאנג דערלויבט צו קומען, ווען נישט ראסענער, וועלכער האט זיך דעם אנטשלאסן אנט־קעגנגעשטעלט. נישט קוקנדיק אויף דעם גרויסן איינפלוס וואס ער האט געהאט אויף די ארבעטער, האט עטיען זיך דאך גע־מוזט רעכענען מיט דער מיינונג פון ראסענער, וועלכער האט נאך פאר זיין קומען פאר די ארבעטער פיל געלייסטעט און וועלכער האט נאך געהאט פיל אנהענגער. עטיען האט זיך דעריבער געוואַקלט און נישט געוווסט וואָס ער זאל פלוכארטן ענטפערן.

אין דעם מאָנטיק, ארום צען פרי, איז ווידער אָנגעקומען אַ בריוו פון ליל. אין שטוב איז נאר געווען עטיען און לא־מאהעד. מאהע זייענדיק מיד פון גאָרנישט טון איז אוועקגע־

נאָגנעץ כאַפּן פּיש! אַז דאָס גליק וועט אים זאָגן ער וועט באַפּן אַ פּאָר היבשע פּיש, וועט ער זיי פּאַרקויפן און פאַר דעם געלט ברויט ברענגען. דער עלטער באָנעמאָר און דער קליינער יעאַנלין זענען אַביסל ארויסגעגאַנגען, כדי אויסצופּריוון זייערע פּיס; אין דער צייט ווען די קינדער זענען אוועקגעגאַנגען מיט אלצירן צו זאמלען דעם קוילן-שטויב, זיצנדיק פאַר דעם קליינעם פייער, וועלכן מען האט שוין נישט געוואגט כסדר אונטערצוהאלטן, האט לאַ-מאַהעד געזויגן עסטעלען.

— איז עס גוטע בייסן? האט זי געפרעגט דעם יינגן מענטשן, ווען ער האט די בריוו צונויפגעוויקלט. וועט מען אונדז שיקן געלד?

ער האט אַ שאקל געטון מיטן קאָפּ אויף ניין, און זי האט פאַרטגעזעצט:

— די וואָך ווייס איך שוין נישט, ווי מיר וועלן עס דורכקומען... עס מוז אבער אזוי זיין, נישט אמת; ווער עס האט די גערעכטיקייט אויף זיין זייט, דער פילט זיך שטענדיק רוהיק, און ער מוז סוף־כל־סוף ארויס אלס דער שטארקערער?

זי איז איצט געווען פאַר דעם שטרייק. אַוודאי וואלט בעסער געווען, ווען מען וואלט געקענט די קאמפּאַניע צווינגען אויפצופירן זיך לויטן אמת, נישט אָפּשטעלנדיק די אַרבעט, נאָר אזוי ווי מען האט זי שוין איינמאל אפּגעשטעלט, דאַרף מען זי שוין נישט צוריק אנהייבן ביז מען וועט נישט דערפילן די גערעכטע פאָדערונגען, שוין בעסער אויסצוגיין פון הונגער, איידער אַפילו אַן אנשטעל צו מאכן, אַז מען איז נישט גערעכט, אין דער צייט ווען מען איז פאָלקאָם גערעכט.

אין דער זעלבער מינוט האט זיך אויפגעעפנט די טיר און ביידע זענען געוואָרן שטום פון איבעררעשונג, ווען זיי האבן דערזעען קאטערינען אריינגיין.

זינט זי איז אנטלאָפן מיט שאַוואַלן איז זי שוין מער אין דאָרף אריין נישט געקומען, זי איז געווען אין אזא גרויסער פארלעגנהייט, אַז זי האט די טיר נישט צוגעמאַכט און אַ ציטערנ-

דיקע געבליבן שטיין ביי איר. זי האָט געהאפט צו טרעפן די מאַמע אליין, נאר ביי דעם אנבליק פון דעם יינגן מאַן האט זי פארלוירן מיט אמאָל אַלע ווערטער, וועלכע זי האט זיך שוין געהאט צוגעגרייט אונטערוועגס.

— וואָס זוכסטו דאָ? האט אויסגעשריגן לאַ־מאַהעד זיך נישט אויפהייבנדיק פונם אָרט. איך וויל מער נישט וויסן פון דיר, גיי דיר דיין וועג!

קאַטערינע האט זיך געפלייסט צוריק צו געפונען די ווערטער.

— מאַמע, האט זי געזאגט, דא האָסטו קאַווע און צוקער...
דאָ, פאר די קינדער... גאַנצע שוָהן האָב איך פון זיי געקלערט...

זי האָט אַרויסגענומען אַ פונט קאַווע און אַ פונט צוקער און די פעקלעך אויף דעם טיש אַנידערגעלעגט. עס האט איר געשייניקט דער געדאנק אַז אין פאַרעי שטרייקט מען אין דער צייט, ווען אין זשאַן־באַרט האט זי אַרבעט, און זי האט געוואָלט אונטער דעם אויסרייד פון די קינדער מיט עפעס מיטהעלפן די עלטערן. איר גוט האַרץ האט אבער דער מוטער נישט באַרוהיקט, וועלכע האט באַלד אפגעענטפערט.

— אַנשטאָט אונדז צו ברענגען אַ מתנה וואָלסטו בעסער געקענט דאָ פארבלייבן און אונדז העלפן ברויט צו פאַרדינען!

זי איז ארויפגעפאַלן אויף איר מיט זידלערייען און זיך גריינגער געמאַכט דאָס האַרץ דערמיט, וואָס זי האָט איר געזאָגט אין פנים אריין אַלץ, וואָס זי האָט וועגן איר גערעדט אין משך פונם גאַנצן חודש. צו זעכצן יאר שוין אנטלויפן מיט אַ מאַן, אין דער צייט ווען מען האט אַ פאמיליע, וועלכע ליידט נויט! אזא זאך קען נאָר טון די אויסגעלאַסנסטע טאָכטער! מען קען אַמאָל מוחל זיין אויף אַ לייכטזיניקע האנדלונג, אבער אזא באַנעמען זיך קען אַ מוטער קיינמאָל נישט פארגעסן.

עטיען האט זיך אויפגעהויבן, מאַכנדיק דעם אָנשטעל, אַז ער גייט פאַרריכטן דאס פייער, ווייל ער האט נישט געוואָלט זיי שטערן זיך אויסצושמועסן. נאר זייערע ביידעס בליקן דאַבן

זיך באגעגנט, ער האט זי אויסגעפונען בלייך און אויסגע־
מוטשעט, נאָר נאָך אלץ שען מיט אירע גרויסע קלאָרע אויגן
און שטארק בלייך געוואָרענעם געזיכט. א זעלטן געפיל האט אים
באהערשט, די שנאה צו איר איז פארשוונדן און ער וואָלט זי
גאר גערן געזען גליקלעך ביי דער זייט פון דעם, וועלכער האט
באוויזן איר מער צו געפעלן ווי ער. זי אָבער האט אין זיינע
צערטלעכע בליקן געזען נאָר מיטלייד, ער קען זי געוויס
פאראכטן, ווען ער קען אזוי קוקן אויף איר. דאס האט איר
אזוי צוזאמענגעפרעסט דאָס הארץ, אז זי איז געשטאנען כמעט
שטיקנדיק זיך און האט נישט געקענט ארויסברענגען פון מויל
קיין איין וואָרט אלס אנטשולדיקונג.

—דו האָסט רעכט, עס איז שוין בעסער, אז דו שווייגסט,
האָט לא־מאהער ווייטער פאָרטגעזעצט, נישט ווערנדיק מיד.
אויב דו ביסט געקומען צוריק דא צו פארבלייבן, טאָ קום א הער־
נענטער, אויב ווידער נישט, טאָ טראג זיך שוין אָפ פונדאנען
און שעץ זיך גליקלעך וואָס איך קען מיר נישט אויפהייבן,
א נישט וואָלט איך דיר שוין דיינס באצאָלט.

און גלייך ווי די דראהונג זאל שוין ווערן רעאליזירט,
האט קאטערינע באקומען פלוצים פון הינטן אזא שטארטן שטויס
מיט דער פיס, אז זי איז פון איבערראשונג און ווייטיק ארייג־
געפלויגן אין מיטן שטוב.

שאוואל איז ארייין דורך דער אָפענער טיר און איז ווי
א ווילדע חיה אנגעפאלן אויף איר. שוין פון אייניקע מינוט
איז ער געשטאנען דרויסן און זיך צוגעהערט.

— אך, דו אויסוווּרף! האט ער געברומט. איך בין דיר
נאכגעגאנגען, איך האָב געוווסט אז דו וועסט גיין אהער! דו
האלטסט אים אלזאָ אויס? דו פארצוקערסט אים די קאווע מיט
מיין געלט?

לא־מאהעד און עטיען זענען געווען איבערראשט און זיך
נישט גערירט. מיט א צארנדיקע מינע האט שאוואל געטריבן
קאטערינען צו דער טיר.

— ארויס פונדאנען, צו אלדי טייוול!

און ווען זי האט זיך פארשטעקט אין א ווינקל, האט ער זי אנגעכאפט ביי דער האנט און זי געשלעפט צו דער טיר. נאר ווען ער איז שוין געווען ביי דער טיר, האט ער זיך אויסגעקערט צו לא־מאהעד, וועלכע איז נאך געזעסן מיט עסטעלן אויף דער שטיל, און אויסגערופן:

— אז די טאכטער איז נישטא, האלט ער זיך אונטער מיט דער מוטער...

עטיען האט חשק געהאט אים אויסצופאטשן, נאר די מורא אויפצוועקן דאס גאנצע דארף מיט דעם געקריגעריי האט אים אפגעהאלטן פון ארויסצורייסן קאטערינען פון זיינע הענט. מיט בלוט־פארלאפענע אויגן זענען די ביידע מענער געשטאנען איינער אנטקעגן דעם אנדערן. די אלטע שנאה, דער לאנג אונטערדריקטער אייפערזוכט איז איצט געקומען צום אויסדרוק און עס האט זיך אויסגעדאכט, אז איינער וויל דעם צווייטן דערווארגן.

— נעם דיר אין אכט! — האט עטיען ארויסגעברומט פון צווישן די צונויפגעדרוקטע ציין. איך וועל דיר אפשינדן די הויט!

— פרווו! האט אפגעענטפערט שאוואל.

אייניקע מינוט זענען זיי אזוי געשטאנען איינער אנטקעגן דעם אנדערן אזוי נאענט, אז זיי האבן געפילט איינער דעם צווייטנס גליענדיקן אטעם. נאר קאטערינע האט אנגעכאפט איר געליבטן ביי דער האנט און אים געפרוווט אוועקצושלעפן. זי האט אים געצויגן הינטערן דארף און אליין איז זי געלאפן נישט אויסדרייענדיק דעם קאפ.

— וואס פאר א גראבער יונג! — האט אויסגערופן עטיען פארהאקנדיק הינטער אים די טיר.

ער איז געווען אזוי אויפגערעגט, אז ער האט זיך געמוזט אנידערזעצן.

לא־מאהעד האט זיך נישט גערירט.

— ער איז א חזיר, — האט זי ענדלעך געזאגט. נאר

אַ שמוציקער חזיר קען אַזעלכעס פון מויל אַרויסברענגען ער איז גאָרנישט ווערט געווען, מען זאָל אים ענטפערן דערויף.

און נישט אָפּווענדנדיק די בליקן פון דעם יינגען מאַן האָט זי ווייטער פאָרטגעזעצט:

— איך האָב מיר מיינע פעלער, דאָס איז זיכער, נאָר דאָס נישט... איך האָב נאָר מיט צוויי מענער געהאַט צו טון, אַלס פּופּצניערין מיידל מיט אַ וועגעלע-פירער און דערנאָך מיט מאַהען. איך ווייס נישט וואָס פון מיר וואָלט געוואָרן, ווען ער זאָל מיר געווען אויך פאַרלאָזן, ווי דער ערשטער, און איך בין גאָרנישט שטאָלץ אויף מיין גוטער אויפפירונג פון צייט אונדזער חתונה, ווייל ווען מען טוט נישט קיין שלעכטס, איז עס אָפטער דערפאַר, ווייל עס האָט זיך נישט געטראָפן דער צופאַל... נאָר איך זאָג דאָס וואָס איז געווען, און איך קען שכנות, וואָס קענען נישט זאָגן דאָס זעלבע, נישט אמת?

— דאָס איז געוויס אמת, — האָט אָפּגעענטפערט עטיען און זיך אויפגעהויבן.

ער איז אַרויסגעגאַנגען און זי האָט זיך באַמיט דאָס פייער ווידער צו דערמונטערן, צוליב וואָס זי האָט די שלאָפנדיקע עסטעלע אַוועקגעלייגט אויף צוויי שטילן. ווען דער פאָטער זאָל אַ פּיש כאַפּן און פאַרקויפן, וואָלט נאָך געקענט זיין אַ זופּ אויך.

דרויסן איז שוין צוגעפאַלן די נאַכט, אַ פראָסטיקע נאַכט. מיט אַ געזונקענעם קאָפּ האָט עטיען געשפּאַנט אין דער טונקל-קייט, דורכגענומען פון אַ טיפן טרויער. דאָס וואָס האָט אים איצט באַוועגט איז נישט געווען מער קיין כעס אויף דעם מאַן און נישט קיין רחמנות צו דעם שלעכט באַהאַנדלטן מיידל.

דער ברוטאַלער נאָר וואָס געשעענער פאַל איז צוריק פאַרשוווּנדן פון זיינע אויגן און ער האָט ווידער דערזען פאַר זיך די אַלגעמיינע נויט. ער האָט געזען דאָס ארבעטער-דאָרף אָן ברויט, די פרויען און קינדער, וועלכע האָבן אין אָוונט שוין נישט געהאַט וואָס צו עסן, דאָס גאַנצע פאָלק, וועלכעס האָט

מיט אַ לײדיקן מאָגן װײטער פֿאָרטגעזעצט זײן קאַמף. און די ספקות, װעלכע האָבן זיך שױן אַמאָל אין אים געװעקט, האָבן אױפֿגעװאַכט פֿונסנײ; אים האָט געפּײניקט אַן אומאָנגענעם געפֿיל, װעלכעס ער האָט נאָך אַלײן נישט געװוּסט װי עס זיך גוט צו דערקלערן.

װאָס פֿאַר אַ שרעקלעכע פֿאַראַנטװאָרטלעכקײט ער האָט גענומען אױף זיך! זאָל ער זײ נאָך װײטער טרײבן, װײטער צוגעבן חשק זיך אַנטקעגנשטעלן, איצט, װען עס איז שױן נישטאָ נישט קײן געלט און נישט קײן קרעדיט? און װאָס װעט זײן דער סוף, אַז קײן הילף װעט נישט קומען און דער הונגער װעט ברעכן זײער מוט? און ער האָט פּלוצים דערזען פֿאַר זיך די שרעקלעכע קאַטאַסטראָפֿע; שטאַרבנדיקע קינדער, קלאָגנדיקע מוטער און אָפּגעצערטע, מאָגערע מענער, װעלכע לאָזן זיך װידער אַראָפּ אין די גרובן.

ער האָט געשפּאַנט אַלץ װײטער, און דער געדאַנק, אַז די קאָמפּאַניע קען אַרױס אַלס זיגערין און אַז ער װעט זיך האָבן פֿאַרשולדיקט פֿאַר זײנע אַלע קאָלעגן, האָט אים אָנגעפֿילט מיט פּחד.

װען ער האָט דעם קאָפּ אױפֿגעהױבן, האָט ער זיך דערזעען לעבן דעם פֿאָרעי. די פֿינצטערע געבײדעס האָבן שװער גערוט אין דער טונקלקײט.

אַרום איז געװען שטיל און פֿינצטער, עס האָט נישט געברענט קײן אײן לאַמטער. און עס איז נישט געװען צו פֿאַרנעמען קײן שום קול. עטיען האָט זיך אַרומגעקוקט אַרום זיך און דאָס בלוט האָט אים אַ זעץ געטון אין האַרצן. אין דער צײט װען די אַרבעטער הונגערן, מוז די קאָמפּאַניע אירע מיליאָנען אײנבײסן, פֿאַרװאָס זאָל זי זײן די שטאַרקערע אין דעם קאַמף פֿון אַרבעט געגן דעם געלט? יעדנפֿאַלס, װעט איר דער נצחון אָפּקאָסטן גענוג טײער. נאָכדעם װעט מען פֿון בײדע זײטן אױסרעכענען די פֿאַרלוסטן. עס האָט אים באַהערשט אַ נײער קאַמפּס-חשק, אַ װילדער פֿאַרלאַנג צו מאַכן אַ סוף צו דער נױט, װען אַפֿילו עס זאָל קאָסטן דאָס לעבן. עס האָבן

זיך אים דערמאַנט אייניקע שלעכט פאַרדייטע לעקציעס, ביי־שפּילן פון פעלקער, וועלכע האבן זייערע אייגענע שטעט פאַר־ברענט, כדי זיי נישט איבערצוגעבן אין די הענט פון זייערע שונאים; געשיכטעס, ווי מאמעס האָבן זייערע אייגענע קינדער געטויט, אַבי נאָר זיי נישט איבערגעבן פאַר קנעכט און מענער, וועלכע האבן זיך ליבערשט געלאָזט הרגענען, איידער צו עסן דאס ברויט פון טיראַנען. דאס האט אים אויפגערעגט, זיין פינצטערער טרויער איז איבערגעגאַנגען אין אַ ראָזעווע שטימונג, זיינע ספקות זענען פאַרשווונדן און ער האט זיך פאַרשעמט פאַר זיך אַליין, וואס ער האט אויף אַ שעה צייט געקענט פאַר־לירן זיין מוט.

פלוצים האָט ער זיך אויפגעכאַפּט פון זיינע טרוימען און אויפגעציטערט, דערהערנדיק לעבן זיך מאהעס שטים, וועלכער האט אים דערציילט פון זיין גליק. ער האט געפאַנגען אַ פרעכ־טיקן פיש און אים פאר דריי פראַנק פארקויפט. עס וועט שוין זיין אַ זופּ. עטיען האט דעם קאָלעגע געלאָזט גיין אַליין אין דאָרף, זאָגנדיק, אז ער וועט באַלד אויך קומען; דערנאָך איז ער אַוועק צו ראַסענערן, זיך אַוועקגעזעצט ביי דעם טיש און ווען דער לעצטער גאַסט איז שוין געהאט אַוועקגעגאַנגען, האָט ער ראַסענערן גלייך דערקלערט, אז ער וויל שרייבן פלוכארטן און אים אויפפאָדערן, ער זאָל באַלד קומען. זיין באַשלוס איז געווען פעסט צונויפצורופן אַ געהיימע פאַרזאמלונג, ווייל אים האט אויסגעדוכט, אז דער נצחון איז זיכער, אויב נאָר די אר־בעטער פון מאָנטסו וועלן זיך אָנשליסן אין דעם אונטער־נאַציאָנאַל.

IV

די געהיימע פאַרזאמלונג האָט געזאָלט פאָרקומען פרייטיק אַרום צוויי אַ זייגער אין דער שענק פון דער אלמנה דעסיר. די אלמנה דעסיר, וועלכע האָט זיך שטאַרק גענומען צום הארצן די נויט פון אירע קינדער, די קוילן-ארבעטער, האט זיך גאָר־נישט אויפגעהערט צו כעסן, זינט איר שענק איז געבליבן ליי־

דיק. נאך קיינמאָל נישט ביי אַ שטרייק איז אזוי קליין געווען דער דורשט. פאר קאַזימירס וויינשענק און דער רעסטאָראַציע „פּראָגרעס" האט מען נאָר געזען די בלייכע געזיכטער פון די באַלעבאטים, וועלכע האבן ארויסגעקוקט אויף דער ליידיקער גאַס; אפילו אין מאנטסו איז אויך געווען אומעטום ליידיק פון דער רעסטאָראַציע ליאַנפאן ביז טיסאָן און פון פּיקעט ביז אין וויינשענק „דער אָפּגעשניטענער קאָפּ". נאָר אין דער רעסטאָראַציע סענט-בלואַ, ווו עס פלעגן זיך צונויפקומען די אויפזעער, האט מען נאָך אַמאָל אויסגעליידיקט אַ פּאָר גלעזער. די פּוסטקייט האָט אָנגעשטעקט אפילו דעם „וואָלקאַן", ווו די דאַמען האבן אויך געפייערט, ווייל זייערע פאַרעהרערס זענען נישט געבליבן.

— צו אַלדי-רוחות! — האט די אלמנה דעסיר געשאָלטן, שלאָגנדיק זיך דאַביי מיט ביידע הענט אויף דער ברוסט אין דעם זענען שולדיק די זשאַנדארמען! זיי מעגן מיר איינזעצן אויב זיי ווילן, נאָר איך מוז זיי אָפּטון אַ שפּיצל.

אין אירע אויגן זענען אַלע אויטאָריטעטן, אַלע ארבעטס-געבער, געווען זשאנדארמען, וועלכן אויסדרוק זי האט אַרומגענומען אַלע פיינט פון פאלק, זי האט דאַריבער מיט פרייד איינגעשטימט אָפּצוגעבן די זאַל, ווען עטיען האט איר דאס געבעטן:

די גאנצע שטוב אירע געהער צו די קוילנארבעטער און זי האט אפּגעגעבן אָן געלט דעם באַל-זאַל, זי אליין וועט צעשיקן די איינלאדונגען, אויב דאס געזעץ פאדערט עס. אויב דאס געזעץ וועט נישט זיין באפרידיקט איז נאך בעסער! דעמאלט וועט מען ערשט דערקענען איר מויל.

דעם צווייטן מארגן האט איר דער יינגערמאַן געבראכט פופציק בריוו צום אונטערשרייבן, און די בריוו האט מען צעשיקט אין די באַזונדערע גרובן צו די דעלעגירטע און פארטרויאונגס מענטשן. דער אנגעגעבענער אין זיי טאג-ארדנונג איז געווען אַ באראטונג איבער דער פארטזעצונג פון שטרייק. אין דער ווירקלעכקייט אבער האט מען געווארט אויף

פלוכארטן, וועלכער וועט, ווי מען האט געגלויבט האלטן אַ רעפּעראַט און ווירקן, אז די ארבעטער וועלן זיך מאסנווייז אָנשליסן אינם אונטערנאַציאָנאַל.

דאָנערשטיק אינדערפרי איז עטיען געוואָרן אומרויק, זעענדיק אז זיין אַמאָליקער מייסטער איז נאָך נישטאָ; כאָטש ער האט זיך מיטוואך אין אָוונט טעלעגראַפיש געמאָלדן? וואס איז דאָ פאָרגעקומען? ער איז געווען אין פארצווייפלונג, וואס ער וועט מיט אים נישט קענען גאָרנישט איבעררעדן פאר דער פאַרזאַמלונג.

אַרום ניין אַ זייגער איז ער געגאנגען קיין מאָנטסו, קלערנדיק, אז דער מעכאַניקער האט זיך גלייך אַוועקגעלאָזט אַהין, נישט אָפּשטעלנדיק זיך ביי דעם פאַרעי.

— ניין, איך האב אייער פריינט נישט געזען, — האט אָפּגעענטפערט די אלמנה דעסיר. אָבער אלץ איז שוין גרייט, קומט אַריין וועט איר זען.

זי האט אים אַריינגעפירט אין באַל-זאַל. די דעקאָראַציע איז געבליבן די זעלבע. די גירלאַנדן האָבן געהאלטן אין מיט פון דער סטעליע אַ פּאַפּירענע קרוין און אויף די ווענט זענען געהאנגען די בילדער מיט די נעמען פון הייליקע. מען האט נאָר אין עק פאַרביטן די טריבונע פון די מוזיקאַנטן אויף אַ טיש און דריי שטילן; אין זאַל גופא זענען געווען אויסגעשטעלט בענק.

— אויסגעצייכנט, האט עטיען דערקלערט.

— און איר ווייסט, האָט די אַלמנה ווייטער געזאגט, אז איר זענט דאָ ווי ביי זיך אין דער היים. דאָ קענט איר שרייען וויפל איר ווילט... און אויב עס וועלן קומען זשאנדארמען, וועלן זיי אַריינגיין איבער מיין קערפּער!

נישט קוקנדיק אויף די פאַרשידענע זאָרגן וואָס ער האָט געהאַט, האט ער זיך נישט געקענט איינהאַלטן פון אַ שמייכל, ווען ער האָט אַ קוק געטון אויף איר געוואַלטיקן קערפּער.

עטיען איז געוואָרן דערשטוינט זעענדיק אריינקומען ראַ-

סענערן און סוואָרינען; איבערלאָזנדיק דער באַלעבאָסטע אין גרויסן ליידיקן זאַל האָט ער אויסגערופן:

— וואָס! איר זענט שוין דאָ?

סוואָרין, וועלכער האָט אַ גאַנצע נאַכט געאַרבעט, ווייל די מאַשיניסטן האָבן נישט געשטרייקט, איז געקומען אַהער נאָר אויס נייגיר. ראַסענער דאַגעגן האָט שוין פון אַ פּאָר טעג אויסגעזעען זייער פאַרלעגן און דאָס שמייכעלע פון זיין קיי־לעכדיק פּנים איז ווי פאַרשוווּנדן.

— פלוכאַרט איז נישט געקומען, איך האָב צרות דערפון, האָט אָנגעהויבן עטיען.

— ראַסענער האָט אָפּגעקערט די אויגן און אַ ברום געטון צווישן די ציין:

— דאָס וווּנדערט מיך גאָרנישט, איך ערוואַרטע אים נישט.

— וואָס הייסט?

דאַן האָט ראַסענער אים אַנטשלאָסן אָנגעקוקט און געענטפערט:

— ווייל איך האָב אים אויך געשריבן אַ בריוו, אויב דו ווילסט וויסן, און אין דעם בריוו האָב איך אים פאָרגעלעגט נישט צו קומען... יאָ, איך בין אין דער מיינונג, אַז מיר דאַרפן אַליין זיך פאַרנעמען מיט אונדזערע אָנגעלעגנהייטן, נישט ווענדנדיק זיך צו אויסלענדער..

עטיען איז געוועזן אויסער זיך. ציטערנדיק פון אויפ־רעגונג, האָט אויסגעזעען, אַז ער וויל זיין קאָלעגע מיט די בליקן דורכנעמען. ער האָט געשטאַמלט:

— דאָס האָסטו געטון! דאָס האָסטו געטון!

— דאָס האָב איך געטון, געוויס! און דו ווייסט דאָך וואָס פאַר אַ גרויסן צוטרוי איך האָב צו פלוכאַרטן! ער איז אַ קלו־גער און טיכטיקער מענטש, מיט וועלכן עס לאָזט זיך עפּעס אָנהייבן... אָבער, זעסטו, אַלע אייערע אידעען האָבן אין מיינע אויגן קיין שום ווערט נישט. פּאָליטיק, רעגירונג... איך פייף אויף אַלץ! דאָס, וואָס איך פאַרלאַנג איז נאָר אַ בעסערע באַ.

האנדלונג פונם קוילנארבעטער. איך האב צוואנציק יאר געארבעט דארט פון אונטן און האב זיך אנגעזעען מיט אזא עלענט און מוטשעניע, אז איך האב געשווירן פאר די ארעמע, וועלכע זענען נאך דארט געבליבן, אויסקעמפן א פארלייכטערונג. און איך זע עס קלאר, אז איר, מיט אלע אייערע מעשות, וועט עס נישט דערגרייכן, איר וועט דעם גורל פון דעם ארבעטער נאך פארערגערן... ווייבאלד נאר דער הונגער וועט זיי צווינגען ווידער אין די גרובן זיך אראפלאזן וועט די קאמפאניע זיך שוין מיט אים אפרעכענען ווי מיט אן אנטלאפענעם הונט, וועלכן מען האט צוריק אומגעקערט אין דער בודע... און צו דעם וויל איך נישט דערלאזן, פארשטייסטו?

ער האט לאנג גערעדט, שטייענדיק גלייך אויסגעצויגן און מיט ארויסגעסטארטשעטן בויך אויף זיינע קרעפטיקע פיס. און דער גאנצער כאראקטער פון דעם פארשטענדיקן און געדולדיקן מאן האט זיך אויסגעדריקט און אנטפלעקט אין די קלארע ווערטער, וועלכע זענען ארויסגעפלאסן פון זיין מויל. איז עס דען נישט א נארישקייט צו גלויבן, אז מיט איין קלאפ וועט מען די גאנצע וועלט-ארדנונג איבעראנדערשן, די ארבעטער אוועקשטעלן אויפן ארט פון די ארבעטסגעבער און דאס געלט צוטיילן, ווי מען צעטיילט אן עפל? עס דארף פאריבערגיין טויזנטער יאר, איידער דאס זאל פארווירקלעכט ווערן. דערווייל דארף מען נאך דעם ארבעטער מיט אזעלכע ווונדער לאזן צורו! אויב מען וויל נישט ברעכן דעם האלדז-און-נאקן, איז דאס בעסטע צו גיין נאר מיטן גלייכן וועג, שטרעבן צו אזעלכע רעפארמען, וועלכע לאזן זיך דערגרייכן און דעם גורל פונם ארבעטער פארבעסערן דארט ווו עס איז דא א מעגלעכקייט דערצו. אזוי וואלט ער, ווען ער זאל עס איבערנעמען די קאמפאניע זיכער צו בעסערע באדינגונגען געפירט, אין דער צייט ווען אלע וואלטן צו גרונד געגאנגען, ווען זיי וואלטן זיך ווייטער איינגעעקשנט. עטיען האט אים געלאזט רעדן, די אויפרעגונג האט אים פארשלאסן דאס מויל, איצט האט ער געשריגן:

— צו אַלדי רוחות! האָסטו דען נישט קיין בלוט אין די אָדערן?

איין אויגנבליק האָט ער חשק געהאַט אים צו פּאַטשן און כּדי דעם נסיון זיך ווידערשטעלן, האט ער אנגעהויבן מיט גרויסע שריט ארומצושפּאַצירן אין זאַל, ווי ער האָט זיך געמאַכט אַ דורכגאַנג.

— שליסט ווייניקסטנס צו די טיר, האָט זיך אָנגערופן סוּוואַרין. מען דאַרף דאך אייך נישט הערן.

נאָכדעם, ווי ער האט אליין צוגעמאַכט די טיר, האָט ער זיך רוהיק אַנידערגעזעצט אויף אַ שטול ביי דעם ביורא-טיש. פאַרדרייענדיק זיך אַ פּאַפּיראָס, האט ער באַגלייט ביידע מענער מיט זיינע קלוגע גייסטרייכע בליקן און א קוים באמערקבארער שמייכל האט געשפּילט אויף זיינע ליפּן.

— עס וועט צו גארנישט דערפירן זיין דיין בייזערן זיך, האט ווידער אָנגעהויבן ראַסענער. איך האָב דיר פון אנהייב אן גע-זהאלטן פאר א קלוגן מענטשן. עס איז זער גוט פון דיין זייט, וואס דו האסט די קאַלעגן געראַטן זיך רוהיק צו פארהאלטן, וואס דו האסט געווירקט, אז זיי זאלן בלייבן אין די שטיבער און אויסגענוצט דיין איינפלוס צו דערהאַלטן דו פולע אָרד-נונג. און איצט ווילסטו זיי פאַרפירן אין זומפּ.

שפּאַנענדיק אַזוי צווישן די בענק, איז עטיען צוריק צוגעקומען צו ראַסענערן, האָט אים אָנגענומען ביי די אַקסלען און טרייסלנדיק אים, האט ער אין אים ארייגגעשריגן זיינע ענטפערס.

— צו אַלדי טייוול! איך וועל אויך זיין רוהיק. יאָ, איך האָב איינגעפירט ביי זיי אַ דיסציפּלין! יאָ, איך האָב זיי גע-ראַטן נאָך נישט צו רירן זיך! נאָר סוף-כּל-סוף דאַרף מען דאָך זיך נישט מאַכן, ווי מען באַמערקט אונדז גאָרנישט... דו האָסט אַ גליקלעכע נאַטור, וואָס דו קענסט בלייבן קאַלט. אבער איך גלויב צייטנווייז, אַז איך פארליר דעם פארשטאנד.

עס איז געווען פון זיין זייט אַ מין ודוי. ער האָט געלאַכט איצט פון אלע אילוזיעס, פון אַלע פרומע חלומות איבער

אַ מלוכה, אין וועלכער עס וועט הערשן נאָר די גערעכטיקייט און אַלע מענטשן וועלן לעבן צווישן זיך ווי ברודער. אַ היבש מיטל איז עס צוגויפצולעגן די הענט און וואַרטן און דערווייל זעען, ווי די מענטשן עסן זיך אויף איינע די אַנדערע, ווי די וועלף. ניין! מען דאַרף עפּעס טון, ווארום אויב נישט וועט די אומגערעכטיקייט אייביק הערשן, אייביק וועלן די רייכע אויסזויגן דאָס בלוט פון די אָרעמע. ער קען זיך אויך נישט מוחל זיין דאָס נאַרישקייט צו האָבן געזאָגט אַ מאָל אַז מען דאַרף דערווייטערן די פּאָליטיק פון די סאָציאַלע פראַגן, ער האט דעמאָלט גאָרנישט געוווסט, ערשט שפּעטער האָט ער געלייענט, געשטודירט, איצט זעען זיינע אידעען פעסט, ער פילט זיך גרויס דערמיט, וואָס ער באַזיצט אַ סיסטעם, דאָך האָט ער שלעכט געגעבן צו פאַרשטיין. אין זיינע ווערטער האט זיך נאָך געפילט אַ נישט קלאָרקייט, וועלכע האָט זיך גענומען פון דעם מיש-מאַש פון פאַרשידענע טעאָריעס. אין שפּיץ אָבער איז ביי אים געשטאַנען די אידעע פון קאַרל מאַרקס: דער קאַפּיטאל איז אַ רעזולטאט פון רויב און די אַרבעט האָט דאָס פולע רעכט און אפילו דעם חוב אויסצוקעפּן צוריק דאָס אָנגערויבטע רייכטום. אין דער פּראַקטיק איז ער פריער מיטגעגאַנגען מיט פּרודאָנען, זיך לאָזנדיק פאַנגען דורך דער פוסטער פאַנטאַזיע פון געגנזייטיקן קרעדיט און פון גרונדן אַ גרויסע אויסטויש-באַנק, וועלכע זאָל פאַרניכטן די פאַרמיטלערישע אינסטאַנצן; דערנאָך מיט די קאָאָפּעראַטיווע געזעלשאַפטן פון לאַסאַלן און דערנאָך ערשט איז ער איבערגעגאַנגען צום קאָלעקטאַויזם, פאָדערנדיק, אַז אַלע אַרבעטס-מיטלען זאָלן איבערגיין צום קאָלעקטיוו. דאָך איז די פאָדערונג געבליבן פאַר אים אומקלאָר, ער האָט נישט געוווסט ווי דער טרוים זאָל פאַרווירקלעכט ווערן, און ער האָט זיך געזאָגט, אַז קודם כל מוז מען זען זיך צו באַפרייען פון דעם רעגירונגסגעוואַלט. דאָס ווייטערע וועט שוין קומען פון זיך.

— אָבער וואָס איז דען מיט דיר פאָרגעקומען? פאַרוואָס גייסטו איבער אינם לאַגער פונם בירגערטום? האט ער

זוייטער פאַרטגעזעצט מיט כּעס, אַוועקשטעלנדיק זיך ווידער האַרט נעבן ראַסענערן. האָסט דאָך אַליין געזאָגט, אַז אַלץ מוז חרוב ווערן.

ראַסענער האָט זיך לייכט פאַרוויטלט.

— יאָ, דאָס האָב איך טאַקע געזאָגט. און ווען עס וועט איינפאַלן דאָס אַלטע, וועסטו זען, אַז איך בין נישט מער פּחדן, ווי אַן אַנדערער... איך וויל נאָר נישט געהערן צו די, וועלכע פאַרגרעסערן נאָר די מהומה, כּדי צו פאַרזיכערן זיך דערווייל אַ גוטע שטעלע.

איצט איז שוין עטיען רויט געוואָרן. די ביידע מענער האָבן שוין מער נישט געשריגן. אונטער דעם קאַלטן הויך פון זייער קאָנקורענץ זענען זייערע שטימען געוואָרן שאַרף און שלעכט. עס איז געווען די קאָנקורענץ, וואָס האָט איינעם גע־פירט צו רעוואָלוציאָנערע איבערטרייבונגען און דעם צווייטן צו באַווייזן זיך מיט זיין קלוגער פאַרזיכטיקייט. אויף דעם בלאָנדן מיידל־געזיכט פון סוּוואַרינען, וועלכער האָט זיך צו אַלץ צוגעהערט, האָט זיך אויסגעדרוקט אַ שטילע פאַראַכטונג, אַ פאַראַכטונג פון אַ מאַן, וועלכער איז גרייט אַוועקצוגעבן זיין לעבן אין דער שטיל און פאַרבאָרגן, נישט שטרעבנדיק צום רום פון אַ מערטירער.

— אַלזאָ, אין באַצוג צו מיר האָסטו עס געזאָגט? — האָט עטיען געפרעגט. דו ביסט מיך מקנא?

— וואָס האָב איך דיך מקנא צו זיין? — האָט ראַסענער אָפּגעענטפערט. איך שפּיל נישט די ראָלע פון אַ גרויסן מאַן, איך וויל נישט גרינדן קיין סעקציע אין מאָנטסו כּדי צו זיין איר סעקרעטאַר.

דער אַנדערער האָט אים געוואָלט אַריינפאַלן אין די רייד נאָר ער האָט נאָך צוגעגעבן:

— זיי כאָטש אויפריכטיק! דיר גייט קנאַפּ אָן דער אינ־טערנאַציאָנאַל, נישט מער, דו ווילסט שטיין אין דער שפּיץ און שפּילן די ראָל פון דעם הער קאָראָכפאַדענט פון דער באַ־

וווסטער צפון־פעדעראַציע,ביידע האָבן געשוויגן, ענדלעך האָט אָנגעהויבן עטיען אינגאַנצן ציטערנדיק פון כעס:

— עס איז גוט!.. איך גלויב אז איך האָב מיר גאָר־נישט וואָס פאָרצוואַרפן. שטענדיק האָב איך זיך מיט דיר אָן עצה געהאַלטן, ווייל איך האָב געוווסט, אז דו האָסט שוין לאַנג נאָך פאר מיין קומען דאָ געקעמפט. אזוי ווי אָבער דו קענסט קיינעם נישט ליידן ביי דיין זייט, וועל איך שוין פון היינט אָן האַנדלען אַליין... און צוערשט קען איך דיר מעלדן, אז די פאַרזאמלונג וועט פאָרקומען, אפילו דאַן, ווען פלוכאַרט וועט נישט קומען, און אז די קאָלעגן וועלן צו דעם פאַר־באַנד צוטרעטן, נישט קוקנדיק אויף דעם, וואס דו וועסט זיי אָפרעדן.

— אָ! האָט געענטפערט ראַסענער, צוטרעטן איז נאָך גאָרנישט... דער עיקר איז די מיטגלידס־אָפצאָלן.

— גאָרנישט! דער אינטערנאַציאָנאַל נעמט נישט קיין שום אָפצאָל ביי אַרבעטער וואס שטרייקן. מיר וועלן שפעטער צאָלן, אָבער צו הילף קומען וועט ער אונדז שוין.

ראַסענער האט זיך פלוצים צעהיצט.

— נו גוט! דאס וועלן מיר שוין זען! איך בין דאָ אויף דיין פאַרזאמלונג און איך וועל רעדן. יאָ, איך וועל נישט דערלויבן אז דו זאָלסט די פריינט די קעפ פאַרדרייען, איך וועל זיי אויפקלערן אייערע אמתע כוונות. דעמאָלט וועלן מיר זעען וועמען זיי וועלן פאָלגן—מיר, וועלכן זיי קענען שוין פון דרייסיק יאָר, אָדער דיר, וועלכער ווייל אין איין יאָר אַלץ איבערדרייען מיטן קאָפ אַראָפ... ניין! ניין! לאָז מיר צורו! איצט וועט זיך עס ארויס ווייזן ווער וועמען עס וועט מנצח זיין!

ער האט פארלאָזן דעם זאַל און העפטיק צוגעמאַכט די טיר הינטער זיך. די בלומענגירליאַנדען אויף דער סטעליע האבן אַ ציטער געטון און די בילדער האבן זיך אָנגעקלאַפט אין די ווענט, און עס ווידער אַ שטילקייט באַהערשט דעם זאַל.

סוואַרין האט זיך רויק געראויכערט זיין פּאַפּיראָס, זיצנדיק ביי דעם טיש.

נאָכדעם ווי עטיען האט אַ ווײַלע שווייגנדיק אַרומגעשפּאַנט איבער דעם זאַל, האט ער זיך אָנגעהויבן אויסרעדן דאס האַרץ. איז עס דען דיין שולד, וואס דער דיקער לײַדיקגייער האט זיך אים אַוועקגעשטעלט אינמיטן וועג? און ער האָט זיך פאַרטיידיקט געגן דעם פאָרוואורף, אז ער זוכט נאָר מפורסם צו ווערן, ער ווייסט אליין נישט ווי אזוי אַרום דאס אַלץ איז געקומען, די פריינטשאַפט פונם גאַנצן דאָרף, דער צוטרוי פון די קוילנארבעטער און דער איינפלוס, וואס ער האט איצט אויף אַלעמען. ער איז געווען אויסער זיך פון דער באַשולדיקונג, אז ער טוט דאס אַלץ פון אייגנליבע, ער האט זיך געהאַקט אין ברוסט און פאַרזיכערט זיין ברידערלעכע באַציאונג.

פּלוצים האט ער זיך אָפּגעשטעלט פאר סוואַרינען און אויסגעשריגן:

— זעסטו, ווען איך זאָל וויסן, אז איך וועל קאָסטן מיינעם אַ פריינט כאָטש איין טראָפּן בלוט, וואָלט איך באַלד אַוועק קיין אַמעריקע!

דער מאַשיניסט האט געצויגן מיט די אַקסלען און אויף זיינע ליפּן האט פונסניי געשפּילט אַ שמייכל.

— אָ! בלוט! — האט ער געפּליסטערט, וואס מאַכט עס אויס? די ערד דאַרף עס האָבן.

עטיען האט פּאַמעלעך באַרויקט, ער האָט גענומען אַ שטול און זיך אַנידערגעזעצט ביי דער אנדערער זייט פונם טיש.

— זאָג נאָר, האט ער געפרעגט, וואס וואָלסטו געטון אויף מיין אָרט? האב איך נישט קיין רעכט, וואס איך וויל עפּעס אויפטון?.. נישט אמת, אז עס וואָלט געווען דאס בעסטע, ווען מיר שליסן זיך אָן אין דעם פאַרבאנד?

נאָכדעם ווי סוואַרין האָט ארויסגעלאָזט אַ לײַכטן רויכוואָלקן, האט ער אָפּגעענטפערט מיט זיין באַליבסטן אויסדרוק:

— יאָ, דאס זענען נאַרישקייטן! דאָך דערווייל איז עס

פּעס... איבעריקנס וועט זיך אייער אינטערנאַציאָנאַל רוקן פאָרויס.
ער פאַרנעמט זיך דערמיט.

— ווער?

— ער!

ער האט דאס וואָרט אַרױסגעזאָגט מיט אַ האַלבער שטים און רעליגיעזער היץ, אָנווייזנדיק דאַבײ אויף מזרח. ער האָט גערעדט פון דעם פירער, פון באַקונינען, דעם פּאַרטעליקער.

— ער אַליין קען פירן דעם אנטשידענעם קאַמף, אין דער צייט ווען דיינע געלערנטע מיט זייער עוואָלוציע זענען נאָר פּחדנים... אונטער זיין אָנפירונג מוז דער אינטערנאַציאָנאַל אין משך פון דריי יאָר פאַרניכטן די אלטע וועלט.

עטיען האָט אָנגעשטעלט די אויערן און זיך אויפמערקזאַם צוגעהערט. ער האט געברענט פון חשק נאָך וויסן און האט געגאַרט זיך צו באַקענען מיט דער לערע פון דער אַלגעמיינער צעשטערונג, אויף וועלכער דער מאַשיניסט האט שוין נישט איינמאָל געגעבן אָנצוהערן.

— נו, ערקלער־זשע מיר שוין ענדלעך!.. וואס איז אייער ציל?

— אלץ צו צושטערן!.. קיין נאַציע מער, קיין רעגירונג, קיין אייגנטום, קיין גאָט און קיין רעליגיע מער!

— איך פאַרשטיי. אָבער צוואס זאָל דאס פירן?

— צו דער פּרימיטיווער, איינפאַכער קאָמונע, צו אַ נייער וועלט, אין וועלכער אלץ וועט זיך אָנהייבן פונסניי.

— און די מיטל דאס אויסצופירן? ווי אזוי האָפט איר דאָס צו דערגרייכן?

— דורך דעם פייער, דורך דעם סם און דורך דעם קינזשאַל! יעדער רויבער איז אן אמתער העלד, וואס נעמט נקמה פארן פאָלק, וואס האַנדלט רעוואָלוציאָנעריש און נישט נאָר ער שלעפּט ארויס רעוואָלוציאָנערע פראַזן פון די ביכער. אַ גאנצע ריי פון שרעקלעכע אטענטאַטן וועט אַרויפוואַרפן אַ פּחד אויף די מאַכטהאָבער און אויפוועקן דאס פאָלק.

רעדנדיק דאָס, האָט סוואָרין אויסגעזען שרעקלעך. אין עקסטאַז האט ער זיך אויפגעהויבן פון דער שטול, אַ מיסטיש פייערל האָט אים געשפריצט פון די אויגן און מיט זיינע צאַרטע הענט האט ער אזוי שטאַרק געדריקט דעם ראַם פונם טיש, ווי ער זאָל אים וועלן צעדריקן. פול מיט פחד האט אים עטיען אָנגעקוקט, ער האט זיך דערמאַנט אין די אַלע מעשיות, וועלכע ער האט אים אָנפערטרויט, פון דער מינע, וואס מען האט אונטערגעלעגט אונטער דעם צאַרס פאַלאַץ, פון דעם קאַמף מיט די פאָליציי-אָרגאַנען, וועלכע מען האט ווי די חזירים געשטאכן און פון דעם איינציקן ווייבלעכן וועזן, וועלכעס ער האט געליבט און וואס איז אויפגעהאנגען געוואָרן אין איינעם אַ רעגנטאג, אין דער צייט ווען ער האט זי דאס לעצטע מאָל באַגריסט פון צווישן דעם צושויער-פובליקום.

— ניין! ניין! — האט עטיען שטילערהייט גערעדט צו זיך אַליין, מיר זענען נאָך נישט אַוועק אזוי וויט, בלויז רציחות און שרפות! קיינמאָל נישט! די קאַלעגן אליין וועלן אויף דעם שולדיקן ארויפפאַלן און אים טויטן.

ער האט נאך אלץ נישט פארשטאנען גוט די לערע. טיף אין אים האט זיך עפּעס געווערט געגן אט דעם וויסטן חלום פון צעשטערן די גאנצע וועלט, פון פארשניידן אלץ, ווי אַ קאָרן-פעלד, וואס ווערט אפגעשניטן גלייך מיט דער ערד. און וואס וועט מען טון דערנאך? ווי אזוי וועלן אויסוואקסן נייע פעלקער?

ער האט געפאדערט אן ענטפער.

— דערקלער מיר דיין פראָגראַם! מיר אנדערע ווילן וויסן וווּ אונדזער וועג פירט!

נאָר סוואָרין האָט איבערגעריסן דעם שמועס, און מיט אַ פאַרלוירענעם בליק פון זיינע פאַרחלומטע אויגן האָט ער אָפגעענטפערט:

— יעדער שמועס איבער דער צוקונפט איז אַ פאַרברעכן, ווייל עס שטערט דער עכטער צעשטערונג און האמעוועט די רעוואָלוציע.

דאָס האָט עטיענען געמאַכט לאַכנדיק, נישט קוקנדיק אויף דעם וואָס פון דער ענטפער איז אים איבערגעלאָפן אַ

קאַלטער ציטער איבערן לייב, ער האָט, איבעריקנס, מודה געווען, אַז אין די אידעען, וועלכע האבן אים אַזוי פאראינ־טערעסירט מיט זייער איבערראַשנדעקער פשוטקייט, מוז שטעקן אַ געוויסער קערן פון אמת. נאָר דאָס וואָלט געהייסן פאַר־לייכטערן ראַסענערן די שפּיל זיינע, ווען מען זאָל אַזעלכע מעשיות דערציילן די חברים. מען מוז זיין פּראַקטיש...

די אַלמנה דעסיר האָט זיי פאָרגעלעגט צו פרישטיקן. זיי האָבן אָנגענומען דעם פארשלאַג און אריינגעגאַנגען אין שפּייז־צימער, וועלכעס איז געווען אָפּגעטיילט פון דער טאַנץ־זאַל אין משך פון אַ גאנצער וואָך מיט אַ באַוועגלעכער צווישן־וואַנט.

נאָכדעם ווי זיי האָבן אָפּגעגעסן דעם פרישטיק, האָט דער מאַשיניסט זיך אויפגעהויבן צו גיין, און ווען עטיען האט גע־פּרוּווט אים צו פאַרהאַלטן, האָט ער זיך אָנגערופן:

— צוואָס? כדי צו הערן ווי איר רעדט אומנוצלעכע נאַרישקייטן?... איך האָב שוין גענוג געהערט פון דעם מין. אַ גוטן־טאָג!

ער איז אַוועקגעגאַנגען, דעם פּאַפּיראָס אין מויל.

עטיענס אומרו איז געוואַקסן פון מינוט צו מינוט. דער זייגער איז שוין געווען איינס, פלוכאַרט האָט זיכער נישט גע־האַלטן קיין וואָרט. ארום האַלב צוויי האָבן זיך אנגעהויבן צו־נויפגיין די דעלעגאטן און ער האט זיי געמוזט אַליין אויפ־נעמען, ווייל ער האט מורא געהאַט, אז די קאמפּאַניע קען נאָך אהערשיקן אירע שפּיאָנען. ער האָט קאנטראָלירט יעדער איינלאַדונג און האָט פעסטגעשטעלט, אַז דאָס זענען די ריכ־טיקע מענטשן; פיל זענען אויך אריינגעגאַנגען אָן איינלאַדונגען עס איז געווען גענוג, אז ער האט זיי פּערזענלעך געקענט. ווען דער זייגער האָט געשלאָגן צוויי, האָט ער דערזעען אריינ־קומען ראַסענערן, וועלכער האט זיך, רויכערנדיק זיין פייקע, רוהיק געפּלאָדערט ביי דעם שענק־טיש. די דאָזיקע איראָנישע רוהיקייט האָט אים נאָך מער אויפגערייצט, דערצו האט נאָך געווירקט דאס אנקומען זיך פון מענטשן, סתּם חוזק־מאכערס, ווי זכריה, מוקעט און אנדערע; זיי איז דער שטרייק געווען

גלייכגילטיק און דאָס ארומגיין לײדיק האט ביי זיי אין די אויגן אויסגעזעען סתּם ווי א מעשה-חוזק. אנגעשפּארט אויף דעם שענק-טיש האבן זיי פאר זייערע לעצטע פּאָר סו געקויפט ביר, געטרינקן, געלאכט און חוזק געמאכט פון די חברים.

עס איז פאַריבער נאך א פערטל שעה, און זאל האָט מען שוין אָנגעהויבן צו ווערן אומגעדולדיק. דא האָט עמיען אָנגענומען אן אנטשידענעם באשלוס. ער האט שוין געוואלט אריינגיין אין זאל, ווען די אלמנה דעסיר, וועלכע האט ארויסגעקוקט פונם פענצטער, האט אויסגערופן:

— אָבער דאָ קומט שוין, אייער הער!

עס איז ווירקלעך געווען פלוכפארט. ער איז אנגעקומען מיט א וואָגן און איז באלד אראפגעשפּרונגען אויפן טראָטואר. ער איז געווען שלאנק, האט אויסגעזעען א ביסל אויסגעצערט, געהאט א גרויסן קאָפּ מיט א ברייטן שטערן און אונטער זיין שווארצן פּאלטאָ האט ער געטראָגן א יום-טובדיקן מלבוש פון א פארמעגלעכן ארבעטער. צייט פינף יאָר האָט ער שוין נישט געהאלטן קיין פייל אין דער האנט און האט פיל פלייס אריינגעלעגט אין זיין אויסערלעכן אויסזען, ער האָט זיך זארגפעלטיק פריזירט און איז געווען שטאָלץ פון זיין דערפאלג אויף דער טריבונע; דאָך זיינע גלידער זענען געבליבן פארהארטעוועט און די דורכן אייזן אָפּגעגעסענע נעגל זענען שוין צוריק נישט אָנגעוואקסן.

— אך! נעמט מיר עס נישט אָן פאר אומגוט! האט ער בעזאגט אָנטקעגנקומענדיק אלע פראגן און פארווורפן. נעכטן פרי א קאָנפערענץ און פּריאי, אין אוונט א פארזאמלונג און פאלענסעי. היינט א פרישטיק מיט סאָוואניאט אין מארשיען... צום גליק האָב איך געקענט קריגן א פור. איך בין אינגאנצן ערשעפּט, נאר עס מאכט נישט, איך וועל דאך רעדן.

ער איז שוין געשטאנען אויף דער שוועל, ווען ער האט זיך פלוצים אין עפּעס דערמאנט.

— צום טייוול! איך האב פארגעסן די קארטעס! דאס וואָלט געווען שען!

ער איז צוריק צוגעלאָפן צום וואָגן און פון אונטער דעם זיצקאסטן האט ער ארויסגענומען א קליין הילצערן קאסעטקעלע.

עטיען איז א שטראלנדיקער פון פרייד געגאנגען הינטער אים, אין דער צייט ווען ראסענער איז געווען אינגאנצן פאר־לעגן און האט קוים געוואגט אים צו דערלאנגען די האנט. נאר פלוכארט האט זי געדרוקט און דרך־אגב נאר דערמאנט די בריוו: וואס פאר א קאָמישער געדאנק! פארוואָס דען די פאר־זאמלונג נישט אפהאלטן? מען מוז שטענדיק אָפּהאלטן פאר־זאמלונגען, אויב עס איז נאר דא די מעגלעכקייט דערצו.

די אלמנה דעסיר האט אים פארגעלעגט פריער עפּעס צו נעמען אין מויל אריין, נאָר ער האָט אָפּגעזאָגט. עס איז נישט נויטיק. ער האט גערעדט נישט טרינקנדיק דאבײ, דאָך האט ער זיך שטארק געאײלט, ווייל ער האָט נאָך געוואָלט אויפן אָוונט זיין אין זשואַסעל און אַרומרעדן אלץ מיט לעגווזשו. נאָך זיי זענען נאָכגעגאַנגען מאהע און לעוואַק, וועלכע האָבן זיך פאַרשפּעטיקט. און די טיר איז געוואָרן צוגעמאַכט, כדי מען זאָל בלייבן אומגעשטערט, וואס זכריה און מוקעט האָבן אויס־גענוצט אויף פאַרשידענע שלעכטע וויצן.

כמעט הונדערט קוילנאַרבעטער האָבן געווארט אויף די בענק אין דעם דומפן זאַל. דער בריק פון וועלכן עס האָט נאָך אַרויסגעלאָזט די פאַרשידנארטיקע ריחות פון דעם לעצטן באַל. אַ שטיל שעפּטשן איז אַ דורך דעם גאנצן זאַל ווען די פריש אָנגעקומענע האָבן פארנומען די פרייע פלעצער. מען האט באַ־טראכט דעם הער פון ליל, זיין שוואַרצער פאַלטא האט נישט געמאַכט קיין גוטן איינדרוק.

אויף עטיענס פאָרשלאַג ווערט באַלד קאָנסטיטואירט דאס פרעזידיום דורך אָפּשטימען מיט די הענט. פלוכארט איז אויס־געוועלט געוואָרן אלס פאָרזיצער, מאהע און עטיען אלס בײ־זיצער. איין אויגנבליק האט מען געזוכט דעם פאָרזיצער, וועלכער איז פאַרשוווּנדן געוואָרן אונטערן טיש, אונטער וועלכן ער האט אַנידערגעשטעלט זיין קאַסעטקע, וועלכע ער האט פון

די הענט נישט ארויסגעלאָזט. ווען ער האט זיך אויפגעהויבן, האָט ער לייכט אַ קלאַפּ געטון אויפן טיש כדי צו פאַרשאַפן זיך די אויפמערקזאַמקייט. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבן מיט אַ הייזעריקער שטים:

— מיטבירגער!..

עס האט זיך געעפנט אַ קליינע טיר, ער האט געמוזט זיך אָפּשטעלן. עס איז געווען די אלמנה דעסיר, וועלכע איז אריינגעקומען דורך דער קעך-טיר און האָט אַריינגעבראַכט אויף אַ טאַץ זעקס גלעזער ביר.

— שטערט אייך נישט, — האט זי געפּליסטערט. אז מען רעדט ווערט מען דורשטיק.

מאהע האט צוגענומען די גלעזער און פלוכארט האט גע-קענט פאָרטזעצן. ער האט דערקלערט, אז ער איז זער גערירט פון דער פריינטלעכער אויפנאַמע, וועלכע ער האט געטראָפן ביי די קוילנארבעטער אין מאָנטסו, האט זיך אנטשולדיקט פאר זיין פאַרשפּעטיקן זיך און האט גערעדט פון זיין מידקייט און הייזעריקייט. דערנאָך האט ער געגעבן דאס וואָרט דעם בירגער ראסענער, וועלכער האט עס געבעטן.

ראסענער איז שוין געשטאַנען נעבן דעם פּרעזידיום טיש, ביי די גלעזער ביר. אן איבערגעקערטער שטול האט אים גע-דינט פאר אַ טריבונע. ער האט אויסגעזען זייער אויפגערעגט צו זיין און האט זיך פריער אויסגעהוסט איידער ער האט אָנ-געהויבן מיט אַ הויכער שטים:

— חברים!..

זיין איינפלוס אויף די ארבעטער האט ער געהאט צו פארדאנקען זיין אַרט רעדן, דעם גוטמוטיקן ארט רעדן זיינעם ווי אזוי ער האט געקענט אָפּשטיין שעהנלאַנג נישט מיד ווערנדיק. ער האט זיינע ווערטער נישט באגלייט מיט קיין שום האנטבאוועגונגען, און פלעגט בלייבן שטיין שווער און שמייכלנ-דיק, נאר דער שטראם פון ווערטער פלעגט זיך צעגיסן אויף די צוהערער און זיי באטויבן, אזוי, אז אלע האבן שליסלעך געשריגן: „יאָ, יאָ, עס איז אמת, דו האסט רעכט!". היינט

אָבער האט ער שוין נאָך די ערשטע ווערטער באמערקט אַן אָפּאזיציע. דעריבער איז ער פארזיכטיק געגאנגען צו זיין ציל. ער האט גערעדט נאר פון דער פאָרטזעצונג פון שטרייק און געוואָרט אויפן ערשטן בייפאל, אום צו צוטרעטן דערנאָך צום אנגריף אויפן אינטערנאציאָנאל. געוויס דערלאָזט נישט די עהרע נאָכצוגעבן די פאדערונגען פון דער קאמפאניע. דאָך וואס פאר אן עלענט, וואס פאר א שרעקלעכער עתיד עס ער־ווארט אלעמען, אויב מען וועט נאָך לאנג אזוי שטרייקן. און נישט וואגנדיק זיך ארויסצוזאגן פאר אונטערגעבן זיך האט ער נאר אזוי געזוכט אפצושוואכן זייער מוט. ער האט גע־שילדערט דעם הונגערנויט אין די דערפער און האט געפרעגט די אנהענגער פונם שטרייק אויף וועלכע הילפס־קוועלן זיי ווארטן.

א דריי, פיר פריינט האבן געפרוווט אים צו קלאפן בראוואָ, צוליב וואס דאס שווייגן פון דער גרויסער מערהייט איז נאָך געוואָרן בולטער, אייניקע האבן אפילו אין איינ־צעלנע אויסרופן געפרוווט אויסדריקן זייער אומצופרידנהייט. דעמאלט האט ער שוין אינגאנצן אנגעווירן די האפנונג איבערצוציען די ארבעטער אויף זיין זייט און ער האט אנ־געהויבן נביאות צו זאגן, אז זיי וועט טרעפן דאס גרעסטע אומגליק, אויב זיי וועלן זיך לאָזן פארדרייען די קעפ פון פרעמדע.

די מערהייט פון די צוהערער האָבן זיך אויפגעהויבן פון די ערטער, געשריגן און אים געוואלט שטערן ווייטער צו רעדן; ער האט זיי באלייזיקט, ווען ער האט זיי בא־האנדלט ווי קינדער, וועלכע ווייסן נישט ווי אזוי זיך אויפצו־פירן. ער אבער האט פון צייט צו צייט א זופּ געטון פונם ביר און האט ווייטער גערעדט, שרייענדיק דאבײ, אז עס איז נאָך נישט געבוירן געוואָרן דער, וואס זאל אים קענען שטערן צו דערפילן זיין פליכט.

פלוכאר האט זיך אויפגעהויבן, און וויל ער האט

קיין גלעקל נישט געהאט, האט ער געקלאפט מיטן פויסט אויפן טיש און געשריגן מיט א הייזעריקער שטים:

— מיטבירגער!.. מיטבירגער!..

ענדלעך איז אים געלונגען די רו צוריקצושטעלן און מיט דער הסכמה פון דער פארזאמלונג איז ביי ראסענערן צוגענומען געווארן דאס ווארט.

— דיר איז, נאטירלעך, אלץ-איינס, — האט געליארעט לע-וואק, וויי׳זנדיק ראסענערן די פויסט.

— בירגער, דערלויבט מיר צו רעדן, — האט געזאגט פלוכארט.

עס איז געווארן זער שטיל. ער האט אנגעהויבן צו רעדן, די ווערטער זענען מיט מי ארויסגעגאנגען פון זיין ברוסט און האבן זיך געהערט כריפלע אין רוי, אבער די הייזעריקייט האט געהערט צו דעם פראגראם. צו-ביסלעכווייז אבער איז זיין שטים געווארן שטארקער און ער האט זיך אנגעהויבן באנוצן מיט פאטעטישע עפעקטן, ער האט ווייט אויסגעשפרייט די ארעם, באגלייט זיינע זאצן מיט א לייכט וויגן זיך און האט אנטוויקלט אזא בארעדעוודיקייט, וואס האט געהאט אין זיך עטוואס פון א פרעדיקער. דעם סוף פון יעדער זאץ האט ער אויסגעזינגען מיט דעם ניגון פון א גייסטלעכן, האבנדיק שטענדיק מיט דער הילף פון דער זינגענדיקער איינפארמיקייט אן איבער-צייגנדיקע ווירקונג אויף די צוהערער.

ער האט גערעדט פון דער גרויסקייט און ווילטעטיקייט פון דעם אינטערנאציאנאל; עס איז געווען די רעדע, וועלכע ער האט געוויינלעך אומעטום געהאלטן, ווו ער איז נאר געווען צום ערשטן מאל. ער האט דערקלערט דעם ציל פון דעם פארבאנד, די באפרייאונגס-אידעע פון די ארבעטער און האט געשילדערט די גרויסארטיקייט פון דער ארגאניזאציע, צוערשט די קאמונע, איבער איר די פראווינץ, נאך העכער די נאציע און איבער אלעמען די גאנצע מענטשהייט. דערנאך איז ער איבערגעגאנגען צו דער אינערלעכער פארוואלטונג; ער האט פארגעלייענט די סטאטוטן, גערעדט פון די קאנגרעסן, אנגע-

וויזן אויף דעם כסדרדיקן פאַרשריט פונם פאַרבאַנד, אויף דער פאַרברייטערונג פונם פּראָגראַם, וועלכעס האָט זיך פריער פאַרנומען בלויז מיט דער הויך פונם לוין, איצט אָבער נעמט עס אין אכט די גאַנצע סאָציאַלע פראַגע, כדי מיט איינמאָל צו מאַכן אַן ענדע מיט דער פראַגע פון לוין. קיינע נאַציעס מער! די ארבעטער פון דער גאַנצער וועלט וועלן זיך פאַראייניקן אין זייער געמיינזאַמען פאַרלאַנג נאָך גערעכטיקייט, אָפּרייניקנדיק די ערד פון דער צעפוילטער בורזשואַזיע, וועלן זיי גרינדן אַ פרייע געזעלשאַפט, אין וועלכער דער נישט ארבעטנדיקער וועט אויך נישט גאָרנישט באַקומען! איצט האָט ער געשריגן אויף אַ קול און זיין אָטעם האָט באַוועגט די פון דער סטעליע זיך אַראָפּהענגענדיקע פאַפּיר-בלומען.

דאָ האָט זיך צווישן די פאַרזאַמעלטע אנגעהויבן אַ באַוועגונג. אייניקע האָבן געשריגן:

— דאָס איז דאָס גערעכטע!.. מיר שטייען צו!

ער האָט פאָרטגעזעצט, אין דריי יאָר וועט שוין די גאַנצע וועלט זיין עראָבערט. און ער האָט איבערגעציילט די פעקלעך, וועלכע זענען שוין צוגעשטאַנען. פון אלע זייטן זענען אָנגעקומען דערקלערונגען, אַז מען וויל זיך אָנשליסן אינם פאַרבאַנד. קיין שום רעליגיע האָט נאָך נישט געהאַט אין אָנהייב פון איר עקזיסטענץ אזוי פיל אָנהענגער. ווען זיי זאָלן האָבן די מאַכט אין זייערע הענט, וואָלטן זיי די הייניקע הערן דעקטירט געזעצן און זיי וואָלטן אויך דערפילט דעם קולאַק אויפן קארק.

— יאָ! יאָ!.. זיי וואָלטן שוין געמוזט ווערן אַביסל נידריקער!

מיט אַ האַנט-באַוועגונג האָט ער געגעבן אַ צייכן מען זאָל שווייגן. ער איז איבערגעגאַנגען צו רעדן פונם שטרייק. אין גרונט בענומען האַלט ער נישט פון שטרייקן, ווייל זיי זענען קודם-כל אַ מיטל, וואָס ווירקט זיער לאַנגזאַם און פאַרמערט נאָר די ליידן פונם ארבעטער; דאָך איידער מען קען עפּעס בעסערס אויפטון, זענען זיי אומפאַרמיידלעך און מען מוז צו זיי

אנקומען כדי צו דעזאָרגאַניזירן דעם קאַפּיטאַל. אין דעם פּאַל
איז דער אינטערנאַציאָנאַל ווי די השגחה אליין. ער האָט נאָ-
בראַכט ביישפּילן: אין פּאַריז ביי דעם שטרייק פון די מעטאַל-
אַרבעטער האָבן די אַרבעטער באַלד נאָכגעגעבן אַלע פאָדערונגען,
דערשרעקנדיק זיך פאַר דער ידיעה, אַז דער אינטערנאַציאָנאַל
שיקט געלט; אין לאָנדאָן האָט דער אינטערנאַציאָנאַל אָפּגע-
ראַטעוועט די אַרבעטער פון אַ קוילנגרוב, אָפּשיקנדיק אויף
זיינע קאָסטן צוריק אַהיים די בעלגישע אַרבעטער, וועלכער,
די אַרבעטסגעבער האָבן אויסגעשריבן. עס איז גענוג צוצוגעבן,
אַז אַלע קאַמפּ בּ״ס ציטערן, ווי נאָר די אַרבעטער שליסן זיך
אָן אין דער גרויסער אַרבעטער-מחנה. בעסער איינער פאַרן
אַנדערן צו שטאַרבן, איידער צו בלייבן די קנעכט פון דער
קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט.

אַ שטורם פון אַפּלאָדיסמענטן האָט אים איבערגעריסן,
ער האָט זיך אָפּגעווישט דעם שטערן מיט זיין טאַשן-טיכל,
נאָר ער האָט אָפּגעזאָגט צו טרינקן דאָס גלאָז ביר, וואָס מאַהע
האָט אים פאַרגעלייגט. ווען ער האָט ווייטער געוואָלט רעדן,
האָט אים ווידער איבערגעריסן דער פריערדיקער שטורם פון
אַפּלאָדיסמענטן.

— עס האָט געווירקט! — האָט ער צוגעפּליסטערט שנעל
צו עטיענען, זיי וועלן שוין האָבן גענוג... גיב די מיטגלידער-
קאַרטעס!

ער איז פאַרשוווּנדן אונטער דעם טיש און האָט זיך צו-
ריק באַוויזן מיט דעם שוואַרצן קאַסעטקעלע.

— בירגער! — האָט ער אויסגערופן, איבערשרייענדיק דעם
ליאַרם, דאָס זענען די מיטגלידער-קאַרטעס! זאָלן די דעלעגירטע
נענטער צו גיין, איך וועל זיי די קאַרטעס איבערגעבן און זיי
וועלן זיי שוין צעטיילן... דאָס איבריקע וועט מען שוין
שפּעטער איינאָרדנען.

ראַסענער האָט זיך אויפגעהויבן און נאָכאַמאָל געוואָלט
פּראָטעסטירן, אויך עטיען האָט געוואָלט רעדן. עס איז אַנטשטאַנען
אַ געוואַלטיקער טומל. לעוואַק האָט אויסגעשטרעקט די געבײלטע

פויסט, גלייך ער זאל זיך וועלן שלאגן מיט עמעצן, אלע האבן זיך אויפגעהויבן פון די ערטער און אלע האבן געשריגן אזוי, אז מען האט קיין איין וואָרט נישט געהערט.

פלוצים האט זיך געעפנט די טיר און עס האט זיך באַוויזן אין איר דעסיר מיט איר מעכטיקן קערפער, זי האט געשריגן !

— שווייגט דאָך, אין נאָמען פון גאָט !.. די זשאנדארמען זענען דאָ !

עס איז געווען דער קרייז-קאָמיסאר. ער איז שוין געקומען אַ ביסל צו שפעט צו צוטרייבן די פארזאמלונג, פיר כאַליציאַנטן האָבן אים באַגלייט. פינף מינוט האט אים די אלמנה דעסיר אויפגעהאַלטן, דערקלערנדיק אים, אז ביי זיך אין שטוב האט זי רעכט צו טון וואס זי וויל און איז געווען פאָלקאם באַרעכטיקט איינצולאדן אירע פריינט.

— איר מוזט שוין ארויס ! — האט זי געזאָגט, די פאַרשאָלטענע פאָליציאַנטן באַוואָרן דעם הויף, נאָר דאָס מאכט נישט ז ויס, ווייל מיין שטאַל האט אן ארויסגאנג דורך דעם געסל... מאכט עס נאר שנעל !

דער קאָמיסאַר האט שוין געקלאַפט מיט דער פויסט אויף דער טיר, און ווייל מען האט אים נישט געעפנט האט ער געדראָט אויפצורייסן די טיר.

עס האָט עמעצער זיכער געמוזט פאַרראַטן, ווייל ער האט געשריגן אז די פאַרזאמלונג איז נישט געזעצלעך און אין זאל איז דא אַ סך ארבעטער, וועלכע האָבן נישט קיין איינלאַדונגען.

אין זאַל איז דער טומל געוואַקסן, מען האט דאָך נישט געקענט אזוי סתם צעהעקלויפן, נישט האָבנדיק אָפגעשטימט, נישט דאס אָנשליסן זיך אין דעם אינטערנאַציאָנאַל און נישט די פאָרזעצונג פון שטרייק. אלע האָבן געוואָלט רעדן אין דער זעלבער צייט. דאָ איז פלוכארטן פלוצים איינגעפאַלן דורכצופירן די אָפשטימונג דורך אַקלאַמאַציע. די הענט האָבן זיך אין איילעניש אויפגעהויבן און די דעלעגאַטן האָבן דערקלערט

זייער צושטימונג אין זייער נאמען און אין נאמען פון די וועלכע האבן זיי אויסגעוועלט.

אזוי זענען די צענטויזנט ארבעטער פון מאנסטו צוגעטרעטן צום אינטערנאציאנאל.

איצט האט זיך אנגעהויבן דאס אפציען. די ארבעטער זענען געשפרונגען איבער די בענק און זענען געפלויגן דורך דער קעך אין דורך דעם האלך-שטאל. ראסענער איז געווען דער ערשטער, נאך אים לעוואק, ער האט פארגעסן אין דעם גאנצן זידלען זיך און געהאפט, אז ראסענער וועט אים געבן א גלעזל ביר. עטיען האט קודם כל געכאפט די קאסעטקע און צו זאמען מיט מאהען און פלושארטן געווארט ביז אלע וועלן ארויסגיין. און קוים האבן זיי אויך דעם זאל פארלאזט, אזוי האבן זיך באלד אריינגעריסן די פאליציאנטן און זיך אוועקגעשטעלט געגנאיבער דער אלמנה דעסיר, וועלכע האט נאך מיט איר בויך זיי פארשטעלט דעם וועג.

— נו צוואס האט עס אייך גענוצט, וואס איר האט איר אלץ חרוב געמאכט? האט זי געזאגט, איר זעט דאך, אז קיינער איז דא נישטא.

דער קאמיסאר, וועלכער איז געווען א רוהיקער מענטש און די אלע פארפאלן זענען אים געווען שטארק דערווידער, האט איר נאר געדראט, אז ער וועט זי איינזעצן; דערנאך איז ער געגאנגען צונויפשטעלן א פראטאקאל און די פיר פאליציאנטן האבן אים באגלייט אונטער די לצנידיקע בליקן פון זכריהן און מוקעטן, וועלכע האבן זיך לוסטיק געמאכט איבער דער באוואפנטער מאכט.

ווען עטיען איז שוין געווען אין דרויסן האט ער אנגעהויבן צו לויפן, טראגנדיק די קאסעטקע אונטער דער האנט; די אנדערע האבן אים נאכגעטון. פלוצים האט ער זיך דערמאנט אין פיעראנען און האט געפרעגט צו קיינער האט אים נישט געזען, און מאהע האט אפגעענטפערט, לויפנדיק, אז ער איז קראנק: עס איז געווען א קרענק צו דער רעכטער צייט, די מורא זיך צו קאמפראמעטירן.

מען האט געהאַלטן פּלוכאַרטן נאָך אויפהאַלטן דאָ, נאָר ער האט דערקלערט, אַז ער מוז באַלד זיין אין זשוואַסבל, ווו ער דאַרף זיך זעען מיט לעגאָזשע. אַלע האָבן אים געוווּנטשן אַ גליקלעכע רייזע, נישט אָפּשטעלנדיק זיך דאָבײַ, און זענען ווײַטער געלאָפן אין דער ריכטונג פון מאַנטסוי. עטיען און מאַהע האָבן געלאַכט פול מיט האָפענונג, זייענדיק זיכער אין דעם זיג! וויבאַלד דער אינטערנאַציאָנאַל האט צוגעשיקט געלט, וועט די קאָמפּאַניע זיי שוין בעטן ווידער אָנצונעמען די אַרבעט. און אין דעם דאָזיקן אויפשוווּנג פון האָפענונג, אין דעם גאַלאָפּ פון שווערע שטיוול, וועלכע האָבן אָנגעמאַכט אַגעריויש אויף די שטיינער פון דער גאַס, האט זיך דערפילט נאָך עטוואָס פינצטערעס און ווילדעס, אַ ווילדע קראַפט, וועלכע דער ווינט וועט צעטראָגן איבער אַלע אַרבעטער דערפער אין אַלע פיר זייטן פון דער געגנט.

י׳

ווידער זענען פאַריבערגעגאַנגען פערצן טעג. עס זענען געווען די ערשטע יאַנואַר טעג, און קאַלטע נעפּלען האָבן איינגעהילט דאָס ווײַטע פעלד. די עלנט איז נאָך געוואָרן גרעסער, די נויט אין די אַרבעטער דערפער האָט דערגרייכט איר העכסטן פונקט. די פיר טויזנט פראַנקען, וועלכע זענען צוגעשיקט געוואָרן פון דעם אינטערנאַציאָנאַל אין לאָנדאָן, האָבן פאַרזאָרגט די אַרבעטער מיט ברויט נישט מער ווי אויף דריי טעג. דערנאָך איז שוין מער נישט אָנגעקומען. דער מוט פון די שטרייקנדיקע איז געבראָכן געוואָרן. אויף וועמען זאָלן זיי איצט האָפן אַז זייערע ברידער אַליין האָבן זיי פאַרלאָזט? זיי האָבן זיך דערפילט ווי פאַרלוירענע אין מיטן פון שטרענגען ווינטער, אָפּגעזונדערטע פון דער גאַנצער וועלט.

אַרום דינסטיק האָבן זיך אינם אַרבעטער-דאָרף אויסגעשעפּט אַלע מיטלען. עטיען און די אַנדערע דעלעגאַטן האָבן געצויגן אַלץ, וואָס זיי האָבן געקענט: מען האט געזאַמלט געלט אין די שכנותדיקע שטעט, אפילו אין פּאַריז, און מען האָט אָפּ-

געהאַלטן קאָנפֿערנצן. עס האָט קוים געגוגט אויף אונטערצו־שטיצ די אָרעמסטע פֿאַמיליעס. די אַנדערע משפּחות האָבן פֿאַר־משכּנט זייערע בעסערע קליידער און אויספֿאַ־קויפֿט איינצ׳ק־ווייז די מער ווערטפֿולע זאַכן פֿון זייער באַלעבאַטעשקייט. אַלץ האָט איבערגעוואַנדערט צו די הענדלער פֿון אַלטוואַרג, די וואָל פֿון די מאַטראַצן, דאָס קיך־געפֿעס און אַפֿילו דאָס מעבל. איין אויגנבליק האָט מען שוין געגלויבט, אַז מען איז אָפּגעראַטעוועט, ווען די קליינע סוחרים פֿון מאַנטסו, וועלכע מעגראַט האָט דער־דריקט מיט זיין קאָנקורענץ, האָבן אָנגעהויבן געבן אויף באָרג אין דער האָפֿנונג, אַז זיי וועלן דערמיט אָפּציען די קונים. אַ גאַנצע וואָך האָבן אין דער ווירקלעכקייט די דאָזיי קליינע קרע־מערלעך פֿון מאַנטסו, דער באַקאַליי־קרעמער פֿערדאָנק און די צוויי בעקערס קאַרובל און סמעלטען געגעבן אויף קרעדיט. נאָר באַלד האָבן זיי געמוזט זיך צוריקציען, ווייל עס האָבן זיך אויסגעשעפּט ביי זיי אויך די מיטלען.

עס האָט זיך אויסגעלאָזט אַזוי אַרום אומעטום דער קרע־דיט און אין די שטיבער איז שוין נישט געבליבן גאָרנישט אַזוינס, וואָס מען זאָל נאָך קענען פֿאַרזעצן — מען האָט זיך נעקענט אַוועקלייגן ערגעץ אין אַ ווינקל און פֿגרן ווי אַ קרעצי־קער הונט!

עטיען וואָלט זיין אייגענע הויט פֿערקויפֿט, כּדי צו העלפֿן, ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פֿון זיין פּענסיע און איז נאָך אַוועקגע־גאַנגען קיין מאַרטשען צו פֿאַרקויפֿן דעם פּאַלטאָ און די הויזן, אַ גליקלעכער פֿון דעם געדאַנק, וואָס ער וועט קענען ברענגען מאַהעס קינדער עפּעס צו עסן. ער האָט נאָך פֿאַרמאָגט זיינע שטיוועל, וועלכע ער האָט אַמשטאַרקסטן אָפּגעהיט, כּדי, ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט, פֿעסט צו שטיין אויף די פֿיס. ער איז געווען אין פֿערצווייפֿלונג דערפֿון וואָס דער שטרייק האָט אויס־געבראָכן אַזוי פֿרי, ווען די הילפֿס־קאַסע איז נאָך געווען אַזאַ שוואַכע. אין דעם האָט ער געזען די סבּה פֿון דעם גאַנצן אומגליק, ווייל די אַרבעטער וואָלטן געווים געזיגט, ווען זיי וואָלטן נאָר געהאַט די נויטיקע מיטלען אויף ווייטער צו ציען דעם

שטרייק, און ער האָט זיך דערמאָנט אין סוואָרינס אַ געדאַנק, אַז די קאָמפּאַניע האָט אינמוסטן געבראַכט צום שטרייק, כדי צו פאַרניכטן דעם ערשטן קאַפּיטאַל פון דער הילפס-קאַסע.

דער אָנבליק פון דעם דאָרף פון די דאָזיקע אָרעמע מענטשן, וועלכע האָבן נישט געהאַט נישט קיין ברויט און נישט קיין באַהייצונג, האָבן אים אַרויסגעבראַכט פון זיך. ער האָט עס נישט געקענט צוזען און פלעגט לאַנג אַרומשפּאַצירן איבער די ווייטע פעלדער, ביז ער האָט זיך גוט אָנגעמידט. ווען ער איז איינמאָל אין אָוונט געגאַנגען אַהיים און פאַרבייגעגאַנגען דורך רעקיאַרט, האָט ער דערזען אין דער זייט פון׳ם וועג אַן אַלטע פרוי ליגן. זי האָט געוויס געחלשט פון ערשעפּונג. נאָכדעם ווי ער האָט זי אויפגעמונטערט, האָט ער אַרויף געטון אַ מיידל, וועלכעס ער האָט באַמערקט שטיין הינטערן פּויט.

— אַה! דאָס ביזטו עס! — האָט ער געזאָגט דערקענענדיק לאַ-מוקעט, — העלף מיר נאָר! מען מוז דער פרוי געבן עפּעס צו טרינקען.

לאַ-מוקאַט איז געווען גערירט ביז טרערן. זי איז שנעל אַריינגעלאָפן אין דעם איינגעפאַלענעם הייזל, אין וועלכן איר פאָטער האָט געוווינט צווישן די חורבות, און אַרויסגעבראַכט פון דאָרט אַ שטיקל ברויט מיט אַ ביסל ווייַן. דער וויין האָט דער פרוי געבראַכט צו זיך און נישט אויסרעדנדיק קיין וואָרט, האָט זי זיך גיריק גענומען בייסן דאָס דערלאַנגטע שטיקל ברויט.

עס איז געווען די מוטער פון אַ קוילנאַרבעטער, וועלכער האָט געוווינט אין דעם אַרבעטער-דאָרף נעבן קוגני. זי איז דאָ געפאַלן אין אָנמאַכט גייענדיק צוריק פון זשואַסעל, ווי זי האָט געוואָלט באָרגן ביי אירע אַ שוועסטער צען סו, נאָר אָן דערפאָלג. נאָכדעם ווי זי האָט אויפגעגעסן דאָס ברויט, איז זי זיך אַוועקגעגאַנגען ווייטער.

עטיען איז געבליבן שטיין.

— נו? ווילסטו נישט אַריינגיין און אויך אויסטרינקען אַ גלאָז? — האָט לאַ-מוקעט געפרעגט מיט איר ברייטער שטימע.

און ווען ער האָט זיך געוואַקלט, האָט זי צוגעגעבן:

— האָסטו דען נאָך אַלץ מורא פאַר מיר?

ער איז איר נאָכגעגאַנגען. ער איז געווען גערירט, ווייל זי האָט גרויסמוטיק דאָס ברויט געגעבן. זי האָט אים גלייך אַריינגעפירט צו זיך אין צימער אַגן באַלד אָוועקגעשטעלט צוויי גלעזער וויין. דאָס צימער האָט אויסגעזעען זער ציכטיק און ריין, און ער האָט איר געמאַכט וועגן דעם אַ קאָמפּלימענט. איבריגנס האָט די פאַמיליע נישט אויסגעזעען צו ליידן קיין נויט: דער פאָטער האָט זיך געהאַט ווי פריער די זעלבע שטעלע אַלס קוטשער אין די גרובן; און זי, כדי נישט אינגאַנצן צו זיצן מיט פאַרלייגטע הענט איז געוואָרן אַ וועשערין און פאַרדינט טעגלעך אַ דרייסיק סו.

— נו זאָג! — האָט זי פלוצים אַ זאָג געטון אַרומנעמענדיק אים, פאַרוואָס ווילסטו מיר נישט ליב האָבן?

ער האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטן נישט צו שמייכלען.

— איך האָב דיך ליב, האָט ער אָפּגעענטפערט.

— ניין, ניין, נישט אַזוי ווי איך וויל... דו ווייסט אַז איך גיי אויס פון ליבע צו דיר. זאָג, פאַרוואָס געפעלסטו מיר אַזוי?

זייט זעקס חדשים האָט זי אים אומעטום פאַרפאָלגט און אין אירע בעטנדיקע אויגן, וועלכע זענען שטענדיק געווען גע-ווענדעט אויף אים, איז געווען עטוואָס טיף רירנדיקעס. זי איז נישט געווען שיין, נאָר אירע אויגן האָבן פאַרמאָגט אַן איינגאַרטיקן גלאַנץ און אירע באַקן האָבן תאוהדיק געגליט, וואָס האָט איר געמאַכט ראַזיק און יונג. עטיען האָט שוין נישט פאַרמאָגט אין זיך דעם כוח אויסצומיידן די אַלע צערטלעכקייטן, מיט וועלכע זי האט אים פאַרשיט, גלייך דאָס זאָל זיין איר ערשטע ליבע און דער ערשטער מאַן, מיט וועלכן זי האָט זיך באַקאָנט. ווען ער האָט זיך ענדלעך מיט איר צעשיידט, האָט זי אים הערצלעך געדאַנקט און געקושט אין די הענט.

עטיען האָט זיך אַ ביסל געשעמט פון זיין גליק. מיט מו-קעטס ליבע האָט מען זיך נישט געריכט. גייענדיק האט ער ביי זיך באַשלאָסן מער מיט איר זיך נישט אַריינצולאָזן. דאָך האָט

ער געפילט צו איר אַ געפיל פון דאַנקבאַרקייט, ווייל זי איז געווען אַ בראַוו מיידל.

די וויכטיקע נייעס, וועלכע ער איז געווויר געוואָרן אין דאָרף האָבן אים, איבעריגנס, שנעל געמאַכט פאַרגעסן אין דעם גאַנצן פאָרפאַל. עס זענען אַרומגעגאַנגען קלאַנגען, אַז די קאָמפּאַניע וויל איינגיין אויף געוויסע הנחות, ווען די דעלעגירטע וועלן זיך נאָכאַמאָל ווענדן צום דירעקטאָר. ווייניקסטנס האָבן אַזוי געזאָגט די אויפזעער. אין דער ווירקלעכקייט האָט די קאָמפּאַניע פּונם שטרייק אַזוי שטאַרק געליטן, ווי די אַרבעטער. אויף ביידע זייטן האָט דער עקשנותדיקער ווידערשטאַנד זיי געמאַכט חורבנות: אין דער צייט ווען די אַרבעטער האָבן געהונגערט, האָט דער קאַפּיטאַל זיך געבערעקלט און צעפּאַלן. טאָגטעגלעך האָט דער שטרייק איינגעשלינגען הונדערטער טויזנטער. פון דער צייט, וואָס דער קליינער קוילן-זאַפּאַס האָט זיך אויסגעשעפּט, האָבן די אָפּנעמער געדראָט אַוועקצוציִען צו די גרובן אין בעלגיען. די גרעסטע שרעק אָבער פון דער קאָמפּאַניע זענען געווען די אָפּטע ערד-איינפאַלן. די אויפזעער אַליין האָבן גאָרנישט געקענט אויפטון און אומעטום האָבן זיך די גרובן צעוואַלגערט, אַזוי אַז מען וואָלט שוין באַדאַרפט אַ שיינע פּאָר חדשים, איידער מען וואָלט דאָס אַלץ פאַריכט. אין דער אומגעגנט האָט מען זיך וועגן דעם דערציילט פאַרשידענע מעשיות: אין קרעוועסער איז איינגעפאַלן אַ שטח פון אַ דריי הונדערט מעטער און פאַרמאַכט דעם צוגאַנג צו דער שאַכטע סענק-פּאָם; אין מאַדעלען איז די שאַכטע מאַגרעטו געווען אינגאַנצן אונטערן וואַסער. די דירעקציע האָט עס נישט געוואָלט מודה זיין ביז צוויי פאָרפאַלן, וועלכע זענען געשען פּלוצים איינער נאָכן אַנדערן, האָבן איר דערצו געצווונגען. אין אַ שענעם פרימאָרגן האָט מען דערזען ווי נישט ווייט פון לאַ-פּיאָלען צו צפון זייט פון מירו איז דער באָדן איבער נאַכט געזונקען, און דעם צווייטן פרימאָרגן איז געשען אַן איינפאַל אין פאַרעי, וועלכער האָט איין טייל פון מאַנטסו אַזוי צעטרייסלט, אַז צוויי הייזער זענען איינגעזונקען געוואָרן.

עטיען און די דעלעגאַטן האָבן זיך געוואקלט צו גיין
באָכאַמאָל, ניכט וויסנדיק די כוונה פון דער לייטונג. דאנסאווערט,
וועמען זיי האָבן געפרעגט אַן עצה, האָט אויסגעמיטן זיי צו-
געבן אַ באשטימטן ענטפער: געוויס באדויערט מען די מיס-
פארשטענדניש און מען וועט סון אלץ, וואס איז מעגלעך, כדי
צו דערגרייכן אן אויסגלייך — אבער ער האט נישט געזאגט גאָר-
נישט קיין באשטימטעס. ענדלעך האבן זיי זיך באשלאסן דורכ-
צושמועסן ווידער מיט הער האנעבא און אים פארשטעלן די גע-
רעכטיקייט פון זייערע פאדערונגען, ווייל זיי האבן געוואלט אויס-
מיידן יעדע, שפעטערדיקע באשולדיקונג, אז זיי האבן דער
קאמפאניע נישט געגעבן קיין שום געלעגנהייט איינצוזעען איר
אומרעכט. זיי האבן זיך אָבער געגעבן דאסווארט נישט נאכ-
צוגעבן און צו שטיין פעסט ביי זייערע גערעכטע פאדערונגען.
דאָס צוזאַמענקומען זיך איז פאָרגעקומען דינסטיק פרי
און איז שוין געווען ווייניקער פריינטלעך, ווי דאָס ערשטע.
דער רעדנער איז ווידער געווען מאַהע. ער האט דערקלערט, אז
ער איז געשיקט געווארן פון די קאלעגן צו פרעגן, אויב די באַ-
לעבאַטים האבן זיי נישט צו מאכן קיין נייע פארשלאגן. אנ-
פאנגס האט האנעבאָ געמאט דעם אנשטעל, אז ער ווייסט פון
גאָרנישט, אַז ער האט קיין שום אויפטראגן נישט באקומען און
אַז אלץ איז ווי פריער, ווען זיי, די ארבעטער, האבן זיך ארייגגע-
קלאפט אין קאָפּ אריין דעם הוצפהדיקן בונט; און דער אַרט
און אופן, ווי אַזוי ער האָט זיי באהאנדלט פון אויבן אראָפּ,
האט געמאכט אויף זיי אַ געוואלדיקן שלעכטן איינדרוק, אזוי, אז
ווען אפילו זיי וואָלטן פריער געווען גרייט פון זייער זייט אנט-
קעגנצוקומען, האט זיי דער אויפנאם אזוי אָפּגעשטויסן, אז זיי האבן
באשלאסן ווייטער צו בלייבן ביי זייערס. איצט האט שוין דער
דירעקטאָר געזוכט אן אויסגלייך מיט דער הילף פון געגנזיי-
טיקע הנחות: די ארבעטער זאלן מסכים זיין אויף דעם באַזונ-
דערן אָפּצאָל פונם פארבויען, און די קאָמפאניע וועט זיי צו-
צאָלן דעם מכּוּמרשטדיקן היזק פון צוויי סו. דאביי האט ער
צוגעגעבן, אז דאָס זאָגט ער ערשט פון זיין אייגענער האנט,

נאָר ער וועט זיך זעען פלייסן, אז אין פאריז זאל מען דער־צו אויך מסכים זיין. אבער די דעלעגאטן האָבן איבערגעחזרט זייערע פאדערונגען: צוריק איינפירן דעם אלטן סיסטעם און העכערן יעדן וואגן אויף פינף סאנטים. דאן האט דער דירעקטאר שוין מודה געווען אז ער איז באפולמעכטיקט באלד צו קומען צו אן אויסגלייך, ווען זיי וועלן נאר מסכים ווערן אויף די באַ־דינגונגען וועלכע ער האט זיי געשטעלט. און ער האט זיי אנ־געהויבן איינרעדן מסכים צו זיין, דערמאנענדיק זיי אין זייערע הונגעריקע פרויען און קינדער. נאר די ארבעטער האבן געהאלט די אויגן איינגעגראבן אין דער ערד און כסדר געשאקלט אויף ניין. דאס צעשיידן זיך איז געווען שטורמיש. הער האנעבא האט האט מיט כעס פארהאקט די טיר אונטער זיי. עטיען, מאהע און די אנדערע האבן געקלאפט מיט זייער שווערע שטיוול איפן טראטואר פול פון שטומען כעס, ווי באזיגטע, וועלכע מען האט געטריבן צום אויסערסטן.

די פרויען ווידער פון זייער זייט האבן ארום צוויי א זייגער געמאכט א וויזיט ביי מעגראטן. זייער לעצטע האפנונג איז געווען, אז זיי וועט נאך געלונגען ווייך צו מאכן זיין הארץ און פועלן ביי אים ער זאל זיי נאך איין וואך געבן קרעדיט. לא־מאהעד, וועלכע האט שוין צו אפט זיך פארגלויבט אין דעם גוטן הארץ פון מענטשן האט די אידעע אויפגעגעבן. זי האט איינגערעדט לא־ברולע און לעוואק, זיי זאלן איר באגלייטן; לא־פיעראָן האט זיך אויסגעדרייט דערמיט, וואס זי קען נישט איבערלאזן אליין איר מאן, וועלכער איז נאך אלץ געלעגן קראנק. צו זיי האבן זיך אנגעשלאסן נאך און עס האט זיך געבילדעט א גרופע פון א צוואנ־ציק פרויען. ווען די איינוווינער פון מאנטסו האבן זיי דערזעען גיין אין דער ברייט פון דער גאַנצער גאַס פאַרחושכטע און עלענטע, האָבן זיי פאַרדאגהט געשאָקלט מיט די קעפ. מען האָט פאַרשלאָסן די טירן, איין דאַמע האָט באַהאַלטן איר זילבער. ביי מעגראַטן איז פארגעקומען אַ הייסע סצענע. צוערשט האָט ער זיי לאַכנדיק געלאָזט אַריינגיין, מאַכנדיק דעם אָנשטעל, אַז ער מיינט, אַז זיי זענען געקומען צאָלן זייערע אַלטע חובות:

דאָס איז זעער שיין פון אייער זייט, וואָס איר האָט זיך אַלע אָפּגערעדט מיטאַמאָל אָפּצובריינגען דאָס געלט. נאָר ווען לאַ-מאַהעד האָט אָנגעהויבן צו רעדן, איז ער פֿלומרשט אַריין אין כּעס, וואָס? מען מאַכט חוזק פון אים? נאָך קרעדיט? זיי ווילן כּאַקע ער זאָל אַ בעטלער ווערן? ניין! קיין קאַרטאָפל, קיין שטיקל ברויט מער! און ער האָט זיי אָפּגעשיקט צו דעם באַקאַלייטשיק פערדאָנק און צו די בעקערס קאַרובל און סמעלטן, זיי זאָלן זיי גיבן אַלץ וואָס זיי דאַרפן.

די פרוען האָבן אים אויסגעהערט מיט אַן הכנעהדיקער מינע, זיך אַנטשולדיקט און געפלייסט פון זיינע אויגן אַרויסצולעזן, אויב ער וועט זיך לאָזן ווייכער מאַכן. ער האָט ווידער אָנגעהויבן צו שפּאַסן, ער האָט פאָרגעלעגט לאַ-בריולע זיין גאַנצע קלייט, אויב זי וועט איינשטימען צו זיין זיין געליבטע. אַזאַ פחדנות האט אַלעמען אַרומגענומען, אַז זיי האָבן פון דעם שפּאַס געלאַכט; און לאַ-לעוואַק איז נאָך אַריבערגעגאַנגען אַלעמען און פאָרגעלייגט צו זיין זיין געליבטע. ער איז אָבער באַלד געוואָרן גראָב און זיי געיאָגט צו דער טיר, ווען זיי האָבן זיך אָבער איינגעשפּאַרט און נישט אויפגעהערט צו בעטן, האָט ער איינע אנגענומען און זי אַרויסגעוואָרפן. די איבריקע, שוין שטייענדיק אויף דער גאַס, האָבן אים אָנגעהויבן צו שעלטן און לאַ-מאַהעד, אויפהויבנדיק די הענט צום הימל האָט פול פון כעס און נקמה-געפילן אים געווונטשן דעם טויט, שרייענדיק אז אַזאַ מענטש פאַרדינט נישט ער זאָל לעבן.

דער וועג צוריק אין דאָרף איז געווען זייער אַ טרויעריקער. ווען די מענער האָבן דערזען די פרויען אַ היימקומען מיט ליידיקע הענט, האָבן זיי אַראָפּגעלאָזט די קעפּ. עס איז אַלזא געווען קלאָר: דער טאָג וועט פאַריבערגיין און מען וועט נישט האָבן געהאַט אפילו קיין לעפל זופּ אין כּויל, און הינטער אים האָבן אויפגעטויכט פון דער טונקעלקייט נאָך אַ גאַנצע ריי פון אנדערע טעג וועלכע עס האָט נישט באַהעלט קיין שום שטראַל פון האָפנונג. זיי האבן עס אָבער אליין אַזוי געוואלט און קיינער האט נישט גערעדט פון אונטערגעבן זיך. די דאָזיקע

שרעקלעכע נויט האָט זיי נאָר געמאכט מער איינגעעקשנטער און זייער באַשלוס פעסטער, בעסער אויסצוגיין דאָ אין די לעכער, איידער זיך אונטערצוגעבן. ווער וועט זיך עס וואַגן דער ערשטער צו רעדן פון אונטערגעבן זיך? מען האָט איינער דעם אנדערן געשוווירן זיך צו האַלטן צוזאַמען און אַזוי וועט מען טון, ווי מען האָט עס געטון פון אונטן אין די גרובן, ווען איינער איז געווארן פארשיט. זיי האבן פון אונטן דורכגעמאַכט אַ גוטע שו-לע, כדי זיך צו קענען צו פאסן צו אַלץ; מען וועט קענען אַ אכט טאג אַ ביסל פעסטער צו בינדן דעם רימען, ווען מען אַר-בעט שוין פונם צוועלף יאָר אָן אין די גרובן און עס האט זיך דערוועקט אין זיי אַ געוויסער אַרט שטאָלץ. ביי מאַהען האָט מען איבערגעלעבט א שרעקלעכן אָוונט. אַלע זענען געזעסן שווייגנדיק ביי דעם אויסגייענדיקן פייער אין וועלכן מען האט שוין אריינגעווארפן דאָס לעצטע ביסל קוילנשטויב. נאכדעם ווי מען האט שוין געהאט פארקויפט דאס לעצטע ביסל האָר פון די מאַטראַצן, האָט מען זיך באַשלאָסן צו פארקויפן אויך דעם קוקוס-זייגער אין די שטוב, פון דער צייט, וואס עס האָט איר אויפגעהערט אנצופולן דער היימלעכער טיק-טאַק פונם זיי-גער, האט אויסגעזען נאַקעט און טויט. איצט איז בלויז גע-שטאנען אויפן טישל דאָס שאַכטל פון רויטן קאַרדאָן, אַן אַלטע מתנה פון מאהע, וועלכע לאַ-מאהעד האט אָפּגעהיט ווי אַן אוצר. די צוויי גוטע שטעלן זענען שוין אויך געווען פארקויפט און דער אַלטער באנעמאר מיט די קינדער זענען געזעסן אויף דער אַלטער באַנק, וועלכע מען האָט אַריינגעשלעפּט פון גאָרטן. די טונקעלע שיין פון בין-השמשות, וועלכע האט אנגעפילט די שטוב האָט אויסגעזען נאך צו פארגרעסערן די קעלט.

— וואָס וועלן מיר איצט אָנהייבן צו טון? האָט לאַ-מאַ-העד איבערגעחזרט, זיצנדיק איינגעבוגערט ביי דער פּלוטע.

עטיען איז געשטאַנען ביי דער וואַנט און זיינע בליקן האָבן גערוט אויף די בילדער פון דעם קייזער און דער קייזע-רין. ער וואלט זיי שוין פונלאַנג אַראָפּגעריסן, ווען די פאמיליע זאָל זיי נישט פאַרטיידיקן, ווייל דאָס איז געווען די באַצירונג

פון שטוב. ער האָט קוים אַרויסגעשטאַמעלט פון צווישן די צונויפגעפּרעסטע ציין:

— קיין צוויי סו וועלן מיר אין ערגעץ נישט באַקומען. עס ווייזט אויס, אז מיר וועלן שוין אַזוי אויסגיין פון הונגער.

— וואָס וואָלט געווען, ווען איך זאָל אָוועקטראָגן דאָס שאַכטל, האָט ווידער אנגעהויבן די פרוי אַבלייכע און נאָך אַ אינערלעך ווּאַקלניש.

מאַהע, וועלכע איז געזעסן ביי דעם טיש מיט אַראָפּגעלאָזטע הענט און טיף געבויגענעם קאָפּ, האט זיך אויפגעכאַפּט.

— ניין, איך וויל נישט!

לא־מאַהעד האט זיך שווער אויפגעהויבן פון איר אָרט און געמאכט אַ פּאָר טריט איבערן צימער. איז עס דען מעגלעך אַז גאָט זאָל מסכים זיין, מען זאָל זיך געפינען אין אַזאַ נויט! אין שפּייז־שראַנק איז שוין נישטאָ קיין ברעקל ברויט און אין שטוב געפינט זיך שוין נישט גאָרנישט אזוינס, מען זאָל עס קענען פאַרקויפן. און דאָס פייער וועט שוין אויך באַלד אויסגיין! זי האט אויסגעגאסן איר כעס אויף אַלצירן, וועלכע זי האט אינדערפרי געשיקט צונויפצוזאמלען קוילנשטויב. אַלציר איז אַהיימגעקומען מיט ליידיקע הענט און דערציילט, אז די קאָמפּאניע האט פאַרבאָטן צונויפצוקלייבן די שטיקלעך קוילן, גלייך ווי מען זאָל האָבן עמיצן געטון א שאָדן דערמיט, וואס מען האט צונויפגענומען די שטיקלעך קוילן, וועלכע זענען געווען פאַרשפּרייט אומעטום ביי די קוילנגרובן! דאס קינד איז געווען אין פאַרצווייפלונג און דערציילט, אז איינער האט איר געדראָט מיט שלאָגן, אויב זי וועט נאכאמאָל קומען; דאך האט זי צוגעזאגט מארגן ווידער אמאָל צו גיין נישט קוקנדיק אויף דער דראָאונג.

— און ווו איז יעאנלין? האָט אויסגערופן די מוטער. ווו קען ער איצט נאָך זיין, פרעג איך אייך?.. ער האָט באַדאַרפט ברענגען סאַלאַט; מען וואָלט אים ווייניקסטנס געקענט עסן ווי די חיות! איר זעט, אז ער קומט נישט אהיים. נעכטן האָט ער אויך נישט גענעכטיקט אין דער היים. איך ווייס נישט,

וואָס ער טוט, נאָר דער כּלב זעט מיר שטענדיק אויס, ווי ער זאָל האָבן אַפּולן בויך.

— אפשר בעט ער נדבות אויף דער גאַס, האָט זיך אָנגערופן עטיען.

דאָ האָט זי פּלוצים צונויפגעדרוקט די קולאַקעס און זיך אָנגעצינדן:

— ווען איך זאָל דאָס וויסן... מיינע קינדער בעטלען! איך וואָלט שוין בעסער געטויט זיי און זיך.

מאַהע האָט זיך ווידער אָנגעשפּאַרט ביי דעם טיש. לענאָרע און הענרי, פאַרוווּנדערט פאַרוואָס מען גיט זיי נישט צו עסן, האָבן אָנגעהויבן צו וויינען; אין דער צייט ווען דער אַלטער באָנעמאָר האָט מיט אַ פילאָזאָפישער כוונה געדרייט מיטן צינג אַהער און אַהין, כדי אָפּצונאַרן דעם הונגער.

דאָ האָט פּלוצים עטיען, וועלכער איז שוין געשטאַנען אַ פּאָר מינוט פאַרקלערט, אָנגענומען אַ באַשלוס.

— וואַרט אויף מיר, האָט ער געזאָגט. איך וועל גיין עפּעס זעען.

ער איז אַרויסגעגאַנגען פון שטוב. ער האָט זיך דערמאָנט אין לאַ-מוקעטן. זי האָט געוויס ברויט און זי וועט אים גערן געבן. עס איז אים נאָר געווען נישט אַנגענעם נאָכאַמאָל צו גיין קיין רעקי אַרט. דאָס מיידל וועט אים ווידער אַמאָל קושן די הענט מיט דער מינע פון אַ פאַרליבטע דינערין

— איך וויל איך עפּעס נאָך פּרוּוון, האָט געזאָגט לאַ-מאַהעד.

זי האָט ראַש געעפנט די טיר, וועלכע עטיען האָט נאָר וואָס פאַרמאַכט, און איז אַרויס פון שטוב, איבערלאָזנדיק די איבעריקע שטום און אומבאַוועגלעך ביי דער מאַטער שיין פונם ליכט, וואָס צעלציר האָט נאָר וואָס אָנגעצונדן. אַ רגע איז זי געשטאַנען שטיל און זיך איבערלייגט. דערנאָך איז זי אַריינגעגאַנגען צו לאַ-לעוואַק.

— זאָג נאָר, איך האָב דיר געבאָרגט אַ ברויט, קענסט עס מיר איצט אָפּגעבן.

לא־לעוואק האָט שטאַר געקוקט אין דעם אויסגייענדיקן פייער, אין דער צייט ווען איר מאַן, וועלכן די קאָוואַלעס האָבן אָנ־געטרונקען, איז מיט אַליידיקן מאגן געלעגן אָנגעשפּאַרט אויפן טיש און געשלאָפן. בוטעלופּ איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אין דער וואנט און מעכאַניש זיך געריבן די אַקסלען. ער האָט אויסגע־זעען ווי איינער, וועמענס גאַנץ פאַרמעגן מען האָט פאַרצערט און איצט מוז ער אַליין ליידן הונגער.

— אַ ברויט! אַך, מיין ליבע, האָט אָפּגעענטפערט לאַ־לעוועק, איך האָב ערשט אַליין געוואָלט באָרגן ביי דיר.

און ווען איר מאַן האָט אַ שנארכע געטון פונם שלאָף, האָט זי אים אַ שטויס געטון דאָס פּנים צום טיש, שרייענדיק:

— שטיל, חזיר! עס שאדט גאָרנישט, וואָס עס ברענט דיר אין איינגעווייט... אנשטאָט ביר, וואָלסטו בעסער געקענט אויסבעטן ביי אַ פריינט אַ צוואַנציק סו אויף באָרג.

זי האָט פאָרטגעזעצט צו שעלטן און שרייען, זיך גרינגער מאַכנדיק דאָס הארץ, אינמיטן דער פאַראומרייניקטער באַלעבאַ־טישקייט, וועלכע איז שוין געוועזן פון אזוי לאנג פאַרלאָזט, אז אַ מיאוסער ריח האָט געזעצט פון דער ערד. עס האָט זיך גע־מעגט אַלץ צעפאַלן, זי האָט זיך ווייניק געזאָרגט! איר זון בע־בערט איז אויך פאַרשווונדן פון גאַנצפרי און זי האָט געשריגן, אז אַ גאַנצער עול וועט פון איר אראָפּ, ווען ער וועט זיך מער שוין נישט אומקערן. דערנאָך האט זי געזאגט, אז זי גייט זיך לעגן. דאָ וועט איר ווייניקסטנס כאָטש זיין וואַרעם. זי האט אַ שטויס געטון בוטעלופן.

— היי! מיר גייען ארויף!.. דאָס פייער איז אויסגעלאָשן און מיר דארפן נישט אָנצינדן קיין ליכט, כדי אָנצוקוקן די ליידיקע טעלערס... הו גייסט שוין ענדלעך, לואיס? איך זאָג דאך דיר, אז מיר גייען זיך לעגן..

ווען לאַ־מאהעד איז ווידער געווען אין דרויסן האט זי זיך באַשלאָסן דורך די גערטנער זיך צו לאָזן צו לאַ־פּיעראָן. אנטקעגן האט זיך איר דערטראָגן אַ געלעכטער. ווען זי האָט

אָנגעקלאַפּט איז באַלד געוואָרן שטיל. עס איז פאַריבער אַ פּאָר מינוט ביז מען האט איר געעפנט.

— אַה! דו ביזט עס! — האט אויסגערופן לאַ־פּיעראַן, מאַכנדיק דעם אָנשטעל ווי זי זאָל זיין שטאַרק פאַרווונדערט. איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז דער דאָקטאָר.

נישט לאָזנדיק זי קומען צום וואָרט האט זי געהאַלטן אין איין רעדן ווייטער און אַנווייזנדיק אויף פּיעראַנען, וועלכער איז געזעסן פאַר אַ גרויס קוילנפייער, האט זי געזאָגט:

— אַה! עס האַלט שלעכט מיט אים, אַלץ שלעכט. אויס־ערלעך זעט ער אַפילו אויס גאַנץ גוט, נאָר די קרענק זיינע זיצט אים אין מאָגן. ער דאַרף האָבן עס זאָל זיין וואַרעם און מען פאַרבערענט דאָס רעשט, וואָס מען האט נאָך.

אין דער ווירקלעכקייט האט פּיעראַן זייער גוט אויסגעזעען; ער האט זיך נאָר אומזיסט באַמיט דורך קרעכצן צו מאַכן דעם אָנשטעל פון אַ קראַנקן. אויסער דעם האט לאַ־מאַהעד אַריינ־קומנדיק דערפילט דעם ריח פון אַ קראָליקל; מען האט זיכער ערגעץ פאַרשטעקט די שיסל. די טעלער זענען געשטאַנען אויפן טיש און אין סאַמע מיט האט זי באַמערקט אַ פלאַש וויין, וועלכע מען האט פאַרגעסן אַראָפּצונעמען פונם טיש.

— די מוטער איז אַוועקגעגאַנגען קיין מאַנטסו, אפשר וועט זי דאָרט קריגן אַ ברויט, האט געזאָגט לאַ־פּיעראַן. מיר וואַרטן אויף איר קומען.

נאָר זי איז פּלוצים שטיל געוואָרן, אירע אויגן האָבן נאָכגעפאָלגט דעם בליק פון איר שכנהטע און זי האט דערזעען די פלאַש וויין אויף דעם טיש. זי האט זיך אָבער באַלד גע־כאַפּט און דערציילט אַ גאַנצע געשיכטע: אַז דאָס האט זי גע־קריגן אַ פלאַש וויין פון די הערן פון לאַ־פּיאָלען, ווייל דער דאָקטאָר האט אָנגעזאָגט, אַז ער מוז עס האָבן, און זי האט נישט אויפגעהערט צו לויבן די מענטשן פאַר זייער פיינקייט. וואָס פאַר אַ גוטע מענטשן דאָס איז! באַזונדערס דאָס פריילין!

זי איז גארנישט שטאלץ, זי איז אליין ארומגעגאנגען אין די שטובער פון די ארבעטער און זיי געטיילט נדבות.

— איך ווייס, — האט זיך אנגערופן לא-מאהעד, איך קען זי. איר הארץ האט זיך צוזאמענגעדרוקט ביי דעם געדאנק, אז דאס גוטע פאלט שטענדיק אריין אין די הענט פון די, וועלכע דארפן עס אמווייניקסטנס האבן. ווי קומט עס, וואס זי האט זי גאר אין דארף נישט געזעען? אפשר וואלט זי אויך עפעס פון איר באקומען!

— איך בין נאר געקומען, — האט זי זיך עגדלעך אנגערופן, צו זעען אויב עס זעט אויס ביי אייך בעסער, ווי ביי אונדז... קענסטו מיר אפשר כאטש מיט עפעס וואס ארויסהעלפן?

לא-פיעראן האט זיך הויך צעיאמערט.

— גארנישט האב איך נישט מיין ליבע! אפילו נישט קיין ביסל גרויפן... די מוטער האט זיכער אויך גארנישט געמאכט, אז נישט וואלט זי שוין געוועזן צוריק. מיר וועלן זיך שוין מוזן אזוי לעגן שלאפן אן אונטברויט.

אין דעם האט זיך דערהערט פון קעלער א וויינעדיקע שטום, זי איז געווארן אין כעס און א קלאפ געטון מיט דער פויסט אויף דער קעלער טיר, דאס איז געווען לידיע, זי האט זי פארשלאסן, האט זי געזאגט, אלס א שטראף דערפאר, וואס זי איז א גאנצן טאג ביז פינף א זייגער נישט געוועזן אין שטוב. מען קען זי שוין גארנישט איינהאלטן, יעדן אויגנבליק ווערט זי פארשווונדן.

לא-מאהעד איז נאך אלץ געשטאנען און זיך נישט געקענט באשליסן אוועקצוגיין. דאס דאזיקע גוטע צעברענטע פייער האט עדות געזאגט פון א צופרידן לעבן און איר ליידיקער מאגן האט זיך געבוגטעוועט ביי דעם געדאנק, אז דא איז דא צו עסן. זיי האבן זיכער די אלטע אוועקגעשיקט און די קליינע אין קעלער פארשלאסן, כדי צו קענען זיך רויק אויפעסן דאס קראליקל. אה! מען קען זאגן, וואס מען וויל: ווען א פרוי אבער פירט זיך נישט גוט אויף, ברענגט עס פארט גליק אין שטוב אריין!

— אַ גוטע נאַכט! — האָט זי פּלוצים אַ זאָג געטון.

דרויסן איז שוין דערוויייל געוואָרן נאַכט, און די לבנה, וועלכע האָט זיך באַוויזן פון הינטער וואָלקנס, האָט באַגאָסן די ערד מיט איר בלאַסער שיין.

אנשטאט צו גיין דורך די גערטנער, איז לאַ-מאַהעד גע-גאַנגען לענגאויס די הייזער, זי איז געווען אין פאַרצווייפלונג און האָט זיך נישט געוואָגט אהיימצוקומען. אין אַלע הייזער האָט געהערשט די זעלבע נויט. וווּ זאָל זי אנקלאַפּן? ווען זי איז פאַרבייגעגאַנגען דעם קלויסטער האָט זי דערזעען אַ שאָטן, וועלכער האָט זיך שנעל באַוועגט פאַר איר. אַ טונקעלע האָפ-נונג, וועלכע האָט זיך אין איר אויפגעוועקט, האָט איר גע-טריבן אים צו דעריאָגן, ווייל זי האָט אין דעם שאָטן דער-קענט דעם גלח, וועלכער פלעגט קומען אַלע זונטיק אין אר-בעטער-דאָרף אָפּצוריכטן די תּפילות. זיין דיק זאַנפט געזיכט האָט עדות געזאָגט, אַז דאָס איז אַ מענטש, וועלכער וויל מיט יעדן לעבן בשלום. דאָס וואָס ער איז איצט געגאַנגען ביי דער נאַכט, איז עס זיכער געווען דערפאַר וואָס ער האָט זיך נישט געוואָלט קאָמפּראָמיטירן אין די אויגן פון די אַרבעטער, איבעריקנס האָט מען געזאָגט, אַז ער וועט אינגיכן באַקומען אַ העכערן טיטול.

— הער גלח! הער גלח! — האָט געשטאַמלט לאַ-מאַהעד.

נאָר ער איז נישט געבליבן שטיין.

— אַ גוט'ן אָוונט, אַ גוט'ן אָוונט, מיין ליבע פרוי.

זי האָט זיך געפונען פאַר איר שטוב. די פיס האָבן איר שוין מער נישט געוואָלט טראָגן און זי איז אריינגעגאַנגען.

אין שטוב איז נאָך געווען אַלץ ווי פריער. מאַהע איז נאָך אַלץ געזעסן ווי צוזאַמענגעבראָכן ביי דעם טיש. דער אַלטער באָנעמאָר און די קינדער זענען זיך געזעסן צוזאַמענגעדריקט אויף דער באַנק, כּדי ווייניקער צו פילן די קעלט. קיינער האָט קיין וואָרט נישט אויסגערעדט, דאָס ליכט איז שוין געווען כּמעט אויסגעברענט און אַזוי קליין, אַז נאָך אַ ביסל וועט שוין קיין שיין אויך נישט זיין. ווען די טיר האָט זיך אויפ-

געעפנט, האבן די קינדער אויסגעדרייט די קעפלעך, נאר דער־יפענדיק די מוטער, האבן זיי ווידער אראפגעלאזט די אויגן צו דער ערד און נאר די מורא געשלאגן צו ווערן האט זיי נישט דערלאזט אויסצובּרעכן אין א געוויין.

לא־מאהעד האט זיך א נידערגעזעצט א צעבראכענע אויף איר פריערדיקן פלאץ ביי דעם פארלאשענעם פייער. קיינער האט איר נישט געשטעלט קיין שום פראגע, אלע האבן פאר־עקשנט געשוויגן. אלע האבן געוווסט, אז זי האט גארנישט גע־קריגן און זיי האבן געהאלטן פאר איבעריק צו דערקוטשען איר נאך מיט פראגן. מען האט נאך נעפלדיק געהאפט אויף עטיענען, אפשר וועט זיך אים איינגעבן עפּעס צו קריגן.

ענדלעך האט זיך באוויזן עטיען. ער האט געהאלטן איינגעוויקלט אין א שמאטע אפשר א צוועלף אפגעקאכטע קאר־טאפל, שוין כמעט קאלטע.

— דאס איז אלץ, וואס איך האב געקענט קריגן, האט ער געזאגט, ביי לא־מוקעטן האט אויך געהערשט א מאנגל אין ברויט. זי האט אים מיט א הערצלעכן קוש געצוווּנגען צו נעמען איר אייגענעם אוונטברויט.

— איך דאנק אייך, האט ער אפגעזאגט, ווען לא־מאהעד האט אים פארגעלייגט זיין חלק, איך האב דארט געגעסן.

ער האט געזאגט א ליגן. מיט א פינצטערער מינע האט ער זיך צוגעקוקט ווי די קינדער זענען באפאלן די פאר קאר־טאפל. דער פאטער מיט מוטער האבן זיך אויך אפגעהאלטן כדי עס זאל נאך עפּעס איבערבלייבן, נאר דער אלטער האט גיריק איינגעשלינגען אינגאנצן. מען האט געמוזט ביי אים אפנעמען די לעצטע קארטאפל, כדי אלציר זאל אויך עפּעס האבן.

עטיען האט דערציילט, אז ער איז געווען געווארן נייעס, די קאמפאניע, זייענדיק צערייצט פון דעם הארטנעקיגן ווידער־שטאנד פון די שטרייקנדיקע זאל האבן באשלאסן אומצוקערן די ביכלעך אלע ארבעטער, וועלכע האבן זיך קאמפראמיטירט, זי וויל אנטשלאסן דעם קאמף, און נאך אן ערגערע ידיעה:

זיט מען זיך איבער: אז דער קאָמפּאניע האט זיך איינגעגעבן איבערצורעדן אַ גרויסע צאָל ארבעטער זיך צוריק צושטעלן צו דער ארבעט, מאָרגן וועט שוין די ארבעט אין די גרובן לאַוויקטואַר און פעטרי־קאנטעל זיין צוריק און פולן גאַנג.

די מאהעס זענען אַריין אין פולער פאַרצווייפלונג.

— צו אלדי טייוול! — האט אויסגעשריגן דער פאָטער, אויב עס זענען דאָ צווישן אונדז פאַררעטער, דארף מען זיך מיט זיי אָפּרעכענען!

ער איז אויפגעשפּרונגען פונם אָרט. די אין זיך דערשטיקטע ליידן האָבן זיך אַרויסגעריסן אויף דער פריי ער האט אויסגערופן:

— מאָרגן אָוונט אין וואַלד!.. ווען מען שטערט אונדז זיך צו פאַרזאמלען אין אַ צימער, וועלן מיר זיך פאַרזאַמלען אין וואַלד!

דער דאָזיקער אויסגעשריי האט דעם אַלטן באָנעמאָר געמאכט מונטערער. עס איז געווען דער אלטער זאמלרוף, די אויפפאָדערונג זיך צו שטעלן אויפן פלאַץ פון די צייטן, ווען די קיילנאַרבעטער האָבן זיך געדאַרפט באַראטן איבער דעם ווידערשטאַנד געגן די זעלנער פונם קיסר.

— יאָ, יאָ, קיין וואַנדאַם! איך וועל אויך זיין דאַביי אויב מען וועט גיין אַהין.

לאַ־מאהעד האט זיך אויפגעהויבן מיט אן אנטשלאָסענער מינע.

— מיר וועלן אַלע גיין אַהין! עס מוז נעמען אַ סוף מיט די אַלע אומגערעכטיקייטן און פאַררעטערישקייטן!

עטיען האט באַשטימט, אז אויף מאָרגן אָוונט זאָל מען אַלע דערפער איינלאַדן אויף דער פאַרזאמלונג. נאָך פלוצים איז אויסגעלאָשן געוואָרן דאס פייער און דאס ליכט. אין שטוב איז נישט געווען מער נישט קיין קוילן און נישט קיין נאַפט און מען האט זיך געמוזט אזוי אין דער קעלט גיין לייגן שלאָפן די קינדער האָבן זיך צעוויינט.

יעאַנלין איז שוין געווען אַזוי ווייט אויסגעהיילט, אַז ער האָט שוין געקענט גיין, נאָר ער האָט געהינקט און ווען ער איז געלאָפן מיט די חברים זיינע, האָט ער זיך געוואַקלט ווי אַ קאַטשקע.

אין דעם אָוונט איז יעאַנלין געלעגן מיט זיינע שטענדיקע באַגלייטערס בעבערט און לידיע אויף דעם וועג קיין רעקיאַר און געלויערט. זיי האָבן זיך אַוועקגעזעצט אויף די שפּיץ פינגער אין אַ פּוסטער געגנט הינטער אַ פּלויט געגנאיבער אַ פינצטערער קלייט. אַן אַלטע כמעט בלינדע פרוי האָט דאָרט אויסגעלאַדן דריי זעק אַרבעס מיט ביבלעך, וועלכע זענען געווען איינגעאַנצן שוואַרץ פון שטויב; אַ געטריקנטער פיש, וועלכער איז דאָ געהאָנגען איבער דער טיר, האָט געווענדעט אויף זיך יעאַנלינס קליינע אויגן. שוין צוויימאָל האָט ער בעבערטן ארויסגעשיקט אים אָפּצורייסן, נאָר יעדעס מאָל באַווייזן זיך מענטשן אין עק פון דער גאַס, אַז כסדר שטערט מען נאָר און מען קען גאָרנישט מאַכן קיין געשעפט.

עס איז אָנגעפאָרן אַ הער אויף אַ פערד און די קינדער, דערקענענדיק האַנעבאַן האָבן זיך אַנידערגעוואָרפן אויף דער ערד. פון צייט דער שטרייק האָט אויסגעבראָכן האָט ער זער אָפט דורכגעריטן אַליין דורך די צעבונטעוועטע דערפער, כדי זיך אין דער קורצער צו באַקענען מיט דער לאַגע פון די אַרבעטער. און מען האָט אים קיין איינמאָל נאָך נישט מיט שטיינער באַווארפן, ער האָט נאָר באַגעגנט שווייגנדיקע מענער, וועלכע האָבן לאַנגזאַם זייער קאָפּ אַנטבלויזט און האָט געטראָפן זייער אָפט ליבע-פאָרלעך, וועלכע האָבן זיך ווייניק געקימערט וועגן דעם שטרייק און זיך געווילט אין שטילע ווינקלעך. ער האָט באַמערקט די קינדער, וועלכע האָבן זיך געקאַטשעט אויף דער ערד. אויך דאָס קליינוואַרג מאַכט זיך לוסטיק אין זייער עלנט! זיי האָבן אים געמאַכט טרויעריק און ער איז פאַר-

שווונדן אין דער טונקלקייט, זיצנדיק גלייך אין זיין זאָטל און דעם מאַנטל מיליטעריש פאַרקנעפּלט.

— עס הערט גאָרנישט אויף... האָט זיך אָנגערופן יעאַנלין. גיי בעבערט! פּאַק אים ביי דעם ווײַדל!

נאָר דאָ זענען ווידער אָנגעקומען צוויי מענער און דער יונג האט דערשטיקט אין זיך אַ קללה, דערקענענדיק זיין ברודער זכריהן, וועלכער האט דערציילט מוקעטן, אַז ער האָט געפונען ביי זיין פרוי איינגענייט פערציק סו. זיי האָבן ביידע געלאַכט און אָפּגערעדט צו טרעפן זיך מאָרגן ביי ראסענערן און פון דאָרט גיין שפּאַצירן אין דער ריכטונג קיין מאָנטואַר נישט ווייט פון מארשיען. וואָס איז זיי אָנגעגאַנגען דער שטרייק! זיי האָבן שוין געוואָלט פאַרקירעווען, ווען עטיען איז זיי פלוצים געקומען אַנטקעגן און זיך אַרײַנגעלאָזט מיט זיי אין אַ שמועס.

— וועלן זיי דאָ שוין איבערנעכטיקן! האָט אויסגערופן יעאַנלין אין פאַרצווייפלונג. עס ווערט נאַכט, די אַלטע וועט באַלד ווידער קומען מיט די זעק.

אַ צווייטער אַרבעטער איז אָנגעקומען, גייענדיק אין דער ריכטונג נאָך רעקיאַר. עטיען האָט זיך געלאָזט מיט אים גיין און ווען זיי זענען פאַריבערגעגאַנגען פאַרן פלויט, האָבן די קינדער זיי געהערט רעדן פונם וואַלד: מען האָט די פאַרזאַמלונג אָפּגעלייגט אויף מאָרגן, ווייל מען האָט מורא געהאט, אַז עס וועט זיך נישט איינגעבן אין איין טאָג מודיע זיין אַלע דערפער. ענדלעך איז די גאַס געוואָרן פריי, יעאַנלין האט ארויסגעשיקט בעבערטן.

— שנעל! כאַפּ אים אָן ביי דעם ווײַדל!.. און געדענק, אַז די אַלטע האָט אַ שטעקן.

צום גליק איז שוין געווען נאַכט. מיט איין שפּרינג האט בעבערט דערלאַנגט דעם פיש און דעם שטריק, אויף וועלכן ער איז געהאָנגען, צעריסן. דערנאָך איז ער אַנטלאָפן, מאַכנדיק מיטן פיש אין דער לופט ווי מיט אַ פּאַפּירענעם שלאַנג, יעאַנלין און לידיע זענען אים נאָכגעלאָפן.

די הענדלערין איז אַ פאַרוואונדערטע אַרויסגעגאַנגען פון קראָם, נישט אַהנענדיק וואָס דאָ איז פאָרגעקומען, נאָר זי האָט אין דער פינצטערניש שוין גאָרנישט געקענט אונטערשיידן.

דאָזיקע שלימזלן זענען געוואָרן די שרעק פאר דער גאַנצער געגנט. זיי האבן זי פאַרפלייצט ווי אַ ווילדע הארדע, די באַפעלקערונג האט די פאַרשידענע גנבות ארויפגעוואָרפן אויף די שטרייקנדיקע. יעאנלין האָט איין טאָג געצוווּנגען לידיען צו באַגנבענען אפילו איר מוטער, און האָט צוגענומען פון איר צוויי טוץ פאַרצוקערטע מאַנדלען, וועלכע פיעראן האט אויסגעשטעלט אויפן פענצטער אין גלעזערנע כלים. נישט קוקנדיק אויף די פעטש וואס זי האט דעמאָלט אַריינגעכאַפּט, האט זי אים דאָך נישט אויסגעגעבן, אזוי האט זי פאר אים געציטערט. דאס ערגסטע איז אָבער געווען דאָס, וואָס ער האָט זיך גענומען דעם גרעסטן חלק. בעבערט האָט אים שטענדיק אָפּגעבראַכט זיין רויב און פלעגט נאָך זיין צופרידן, ווען דער קאַפּיטאַן האָט אים נישט געפּאַטשט און נישט צוגענומען פאַר זיך אינגאַנצן.

שוין אַ לענגערע צייט האָט יעאנלין זיי ביידע אויסגענוצט אויף אַ מיאוסן אופן. לידיען פלעגט ער שלאָגן, ווי זי זאָל זיין זיינע אַן אנפערטרויטע פרוי, און בעבערטן האט ער אויסגענוצט אַ דאנק זיין לייכטגלויביקייט און אים פאַרפלאָנטערט אין פאַרשידענע נישט אַנגענעמע אַוואַנטורעס. ער האָט זיי באַהאנדלט ווי שקלאַוון און זיי דערציילט, אז זיין באַלעבאָסטע איז אַ פרינצעסין, נאָר זיי זענען נישט ווערט זיך צו ווייזן פאר איר. אין דער ווירקלעכקייט פלעגט ער שוין פון, אַ אכט טאָג פלוצים פאַרשווונדן אין אַן עק פון אַ גאס אָדער אין אַ זייטיקן וועג, נאָכדעם ווי ער האט זיי מיט אַ דראָענדיקער מינע באַפוילן זיך אומצוקערן אין דאָרף אַריין.

אזוי איז עס געשען אויך היינט אין אָוונט.

— גיב אַהער! — האָט ער אַ זאָג געטון, און אַרויס גע-

דיסן דעם פיש פון בעבערטס האַנט, ווען זיי זענען ענדלעך גע־בליבן שטיין אויף אַ זייטיקן וועג נישט ווייט פון רעקיאַר.

בעבערט האט זיך אַנטקעגנגעשטעלט.

— איך וויל אויך עפּעס האָבן פון אים! איך האָב אים באַקומען.

— ווי? וואָס? האָט יעאַנלין געשריגן, דו וועסט דער־פון באַקומען, ווען איך וועל דיר געבן, אָבער היינט איז אָוונט געוויס נישט. מאָרגן אפשר, אויב עס וועט נאָך איבערבלייבן.

ער האט געגעבן לידיען אַ שטויס און האָט זיי ביידע אויסגעשטעלט אין ריי. ווי זעלנער איינעם נעבן אַנדערן, דער־נאָך האָט ער זיך אַנידערגעשטעלט הינטער זיי און געזאָגט:

— איצט וועט איר פינף מינוט בלייבן שטיין זיך נישט אומקוקנדיק... דרייט איר זיך אויס, אזוי פרעסן אייך אויף די וועלף!.. דערנאָך וועט איר גיין גלייך אַהיים, און אויב בעבערט וועט זיך דערלויבן אונטערוועגס לידיען אָנצורירן, וועל איך דערפון געוואָר ווערן — און דעמאָלט וועט גיין פּעטש!

ער איז פאַרשווונדן געוואָרן אין דער טונקלקייט, אזוי שטיל, אז זיינע באָרפעסע פיס האָבן קיין שום גערויש נישט אָנגעמאַכט. די ביידע קינדער זענען געבליבן שטיין אָן באַ־וועגונג פינף מינוט, נישט אויסדרייענדיק זיך, ווייל זיי האבן מורא געהאַט, אז אן אומזיכטבאַרע האַנט וועט זיי אָנגרייפן. פאַמעלעך האָט די געמיינזאַמע מורא פאַר יעאַנלינען דערוועקט אין זיי אַ געגנזייטיקע סימפּאַטיע. ער וואָלט זי גערן אַרומגע־נומען שטאַרק צוגעדריקט צו זיין ברוסט און אויך זי וואָלט עס געוואָלט פון אים זיין אזוי צערטלעך געליבט. נאָר נישט זי, נישט ער האָבן עס געוואָגט אַרויסצוטרעטן געגן יעאַנלינס באַפעל. כאָטש עס איז שוין געווען שטאָקפינצטער, ווען זיי זענען אַהיימגעגאַנגען, דאָך האָבן זיי זיך נישט ארומגענומען און זענען געגאַנגען רויק אייגער נעבן דעם צווייטן, איבער־צייגטע, אַז ווען זיי זאָלן זיך אָנרירן, וואָלט זיך באַלד פאַר זיי באַוויזן דער קאַפּיטאַן און וואָלט זיי געשלאָגן דערפאַר.

אין דער זעלבער צייט איז עטיען אָנגעקומען קיין רע־
יאַר. אין אָוונט פריער האט אים לאַ־מוקעט געבעטן ער זאָל
קומען און ער איז געקומען, אַ פאַרשעמטער, כאָטש ער האָט
צו דעם מיידל, וועלכע האָט אים געאַכטעט ווי אַ רעטער, דער־
פילט אַ געוויסע ביינונג, פון וועלכע ער האָט זיך נאָך אַליין
נישט געקענט אָפּגעבן קיין רעכנונג. ער איז איבעריקנס גע־
קומען מיט דער פונה איבערצוּרייסן מיט איר די באַציונגען.
ער וועט מיט איר רעדן און איר דערקלערן, אז זי דאַרף אים
נישט מער פאַרפאָלגן, צוליב זיינע קאָלעגן אַליין. עס איז נישט
ערלעך צו דענקן וועגן אייגענע פאַרגניגנס אין דער צייט,
ווען אַלע זענען אַזוי נאָענט אויסצוגיין פון הונגער.
אזוי ווי ער האָט זי נישט געטראָפן אין דער היים, האָט
ער באַשלאָסן צו וואַרטן און האָט דערווייל באַאָבאַכטעט די
געשטאַלטן, וועלכע האָבן זיך באַוועגט אין דער טונקלקייט. ער
האָט געדולדיק געוואַרט הינטער אַ קוסט. פלוצים האָט ער דער־
הערט אַ רויש אין די צווייגן. ער האָט געגלויבט, אז דאָס איז
אַ פויגל, צו זיין איבערראַשונג אָבער האָט ער דערזעען אָנ־
צינדן אַ שוועבעלע, ביי דער שיין פון וועלכן ער האט דער־
קענט יעאַנלינען, וועלכער האָט אָנגעצינדן אַ ליכט, און דערנאָך
פאַרשוונדן אין דער ערד. עטיען איז געוואָרן אזוי ביינעריק,
אז ער האט זיך דערנענטערט צו דעם לאָך. דאס קינד איז
שוין געווען פאַרשוונדן, עס האָט זיך נאָר געזעען אַ שוואַכע
שיין, אַ רגע האָט עטיען זיך געוואַקלט, נאָר באַלד, ווען ער
האט זיך איינגעבויגן כדי זיך אָנצוהאַלטן ביי די וואָרצלען און
זיך אַראָפּלאָזן, האָט ער דערפילט אונטער זיך אַ לייטער. ער
האט זיך פאַמעלעך אַראָפּגעלאָזט, יעאַנלין האָט יעדנפאַלס נישט
געהערט. עטיען האט אַלץ געזעען פאַר זיך די שיין פונם ליכט
אין דער צייט, ווען דער ריזיקער שאָטן פון יעאַנלינען האָט
זיך צוליב דער נישט גלייכער באַוועגונג פון זיינע קרומע פיס
געשאָקלט אַהין און אַהער אויף די ווענט, יעאַנלין איז גע־
קראָכן ווי אַ מאַלפּע און דאָרט ווי עס איז נישט געווען קיין
לייטער האָט ער זיך געקלאַמערט מיט די הענט און מיט די

פיס, דער זיבנמעטרדיקער לייטער האָט זיך נאָך פאַרהעלנטניסמעסיק גוט געהאַלטן, נאָר דאָך זענען שוין פיל שטאַפלען געווען פאַרפוילט און יעדע מינוט געקענט איינפאַלן. וואס טיפער מען האט זיך אַראָפּגעלאָזט אַלץ שטאַרקער איז געוואָרן די היץ, וועלכע איז געשטיגן צו דער היץ פון אַ באַקאויון.

— וואָס פאר אַ פאַרשאָלטענער קראָט! — האָט געמורמלט עטיען. וווהין פירט ער מיך?

ער איז שוין צוויי מאָל געשטרויכלט געוואָרן. זיינע פיס האָבן זיך אויסגעגליטשט אויף דעם פייכטן האָלץ, ווען ער זאל כאָטש ווייניקסטנס האָבן אַ ליכט, ווי דער יונג! יעדע רגע האָט ער זיך אָנגעשטויסן אין עפּעס אַנדערש און דער איינציקער לייכט-שטערן איז געווען פאַר אים נאָר דאָס דערווייטערדיקע זיך ליכט פון יעאַנלינען. ער האָט שוין אָנגעשפּאַרט כמעט ביי דעם צוואַנציקסטן לייטער, און דאָך איז עס געגאַנגען נאָך טיפער. ענדלעך האָט ער דערזעען דאָס ליכט שיינען אין אַ צייט. ער האָט זיך געהאט שוין אַראָפּגעלאָזט אַ דרייסיק לייטערס אויף אַ טיף פון אַן ערך צוויי־הונדערט מעטר.

— וועט ער מיך נאָך לאנג אַרומפירן? — האט עטיען געקלערט. ער קריכט זיכער צו די שטאַלן.

נאָר דער וועג, וואָס האָט געפירט צו די שטאלן איז געווען פאַרשיט. דאס וואַנדערן האָט זיך אָנגעהויבן פון ס׳ביי נאָך שווערער און געפערלעכער. עטיען האָט זיך געמוזט צו איילן כדי נישט צו פאַרלירן דאס ליכט פון די אויגן, נאָר דאָרט, ווי יעאַנלין האט מיטן ליכט מיט אַ שלאַנגיטער געשיקטקייט זיך דורכגעשלאָגן, דאָרט האָט עטיען זיך גוט צעשעדיקט איידער ער איז אַ דורך. ערטערווייז איז דער וועג געוואָרן אזוי שמאָל און ענג, אז עטיען האָט געמוזט קריכן אויף די קני, אויפן בויך כדי דורכצוגיין. פלוצים האָט זיך אַ לאָז געטון אויף אים אַ גאַנצע מחנה פון מייז דורכלויפנדיק איבער זיינע פּלייצעס און פיס.

— צו אַלדי טייוול! זענען מיר נאָך נישט ביי דעם ציל? האָט עטיען געברומט אויסער זיך.

נאָר ער איז שוין געווען ביי דעם ציל. נאָכדעם ווי זיי זײַנען אָפּגעגאַנגען כמעט אַ קילאָמעטער וועג, האָבן זיי דערגרייכט צו אַ גרובן וועלכער האָט זיך נאָך זייער גוט געהאַלטן.

עטיען איז געבליבן שטיין פונדערווייטנס און געזען, ווי דאס קינד האט דאס ליכט צווישן צוויי שטיינער אַריינגע־שטעקט און אליין זיך אויסגעצויגן אויף דער ערד מיט אזא פאַרגניגן, ווי אַ מענטש וואס איז צופרידן, קומענדיק צוריק צו זיך אַהיים. דער טייל פון גרובן איז דורך אַ זאָרגפעלטיקער איינריכטונג פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ אָרט, וווּ מען קען זיך געמיטלעך אויפהאַלטן. אין איין עק האָט אַ הויפן היי געבילדעט אַ ווייך געלעגער, אין צווייטן, איז אויף אַ טיש צונויפגעקלאַפּט פון אַלטע ברעטער געווען אָנגעשטעלט פאַרשידענע עסנוואַרגן, ברויט, קאַרטאָפל, און אויפגעעפנטע וויינפלעשער. עס איז גע־ווען אַן אמתער גנבים־קעלער און וועלכן עס האָט זיך פון וואָכן גנבה אָנגעקליבן אַ גאנצע מאַסע פון רויב, עס האָבן זיך געפונען דאָרט זאַכן, וועלכע זענען פאר אים געווען אומנוציק, ווי זייף, וואַקס און אנדערע, נאָר וועלכע ער האָט אַוועקגע־גנבעט פשוט אויס ליבע צו גנבענען.

— זאָג נאָר, דו לאַכסט גאָר פון דער גאנצער וועלט — האט אויסגערופן עטיען, נאָכדעם ווי ער איז געקומען צו זיך. אין דער צייט ווען מיר אַלע הונגערן, לאָזט זיך דאָס אַראָפּ כדי זיך אָנצופרעסן?

אין ערשטן אויגנבליק איז יעאַנלין געוואָרן שטאַר פון שרעק און אינגאַנצן אָנגעהויבן צו ציטערן. נאָר ווען ער האט דערקענט עטיענען האָט ער זיך באַלד באַרויִקט.

— ווילסט מיט מיר עסן? — האָט ער געפרעגט היי? אַ שטיק געבראָטענעם פיש?.. זאָלסט נאָר זעען ווי איך בראָט אים!

ער האָט גענומען דעם פיש אין האנט און אים אָנגעהויבן אָפּשאָבן מיט אַ נייַ און זער שען מעסערל.

עס איז געווען איינס פון די מעסערלעך אויף די הענט־לעך פון וועלכע עס זענען אויסגעקריצט שפּרוכווערטער. אויף דעם איז נאָר געווען אויסגעקריצט דאָס וואָרט „ליבע".

— דו האָסט זייער אַ שיין מעסער! — האָט עטיען באַ־מערקט.

— דאָס האָט מיר לידיע געגעבן אַ מתּנה, — האָט אָפּגע־ענטפערט יעאַנלין, צוגעבנדיק, אַז דאָס האָט זי עס אויף זיין באַפעל צוגעגנבעט.

שאַבנדיק ווייטער, — האָט ער אַ פרעג געטון מיט אַ שטאָל־צער מינע!

— איז ביי מיר נישט שיין?.. עס איז דאָ אַ ביסל וואָרעמער, ווי פון אויבן, אָבער דאָס איז אנגענעם.

עטיען האָט זיך אַוועקגעזעצט, ווילנדיק מער פון אים גע־וואָר ווערן. דער כּעס איז שוין אים געהאַט אָפּגעגאַנגען און אַ אינטערעס האָט זיך אין אים דערוועקט צו דעם דאָזיקן צעלאָזענעם יינגל. ער האָט אין ווירקלעכקייט דערפילט זיך גוט אין דער דאָזיקער אונטערערדישער הייל, די היץ איז דאָ נישט געווען אַזוי שטאַרק, אַ גאַנץ יאָר האָט דאָ געהערשט אַ גלייכע טעמפּעראַטור, עס איז דאָ געווען וואַרעם ווי אין אַ באָד, אין דער צייט ווען פון אויבן האָבן ביי די אָרעמע מענטשן די הענט געפּלאַצט פון די דעצעמבער־פרעסט.

— האָסטו גאָרנישט מורא? — האָט עטיען געפרעגט

יעאַנלין האָט אים אָנגעקוקט פאַרוווּנדערט.

— מורא האָבן? פאַרוואָס? איך בין דאָ גאַנץ אַליין.

ענדלעך איז דער פיש געווען אינגאַנצן אָפּגעשאָבן. ער האָט אָנגעצינדן אַ קליין פייער, אַרויפגעלייגט אויף דעם קוילן און אויף זיי דעם פיש, ער האָט צעשניטן אַ ברויט אויף צוויי־יען, עטיען האָט גענומען זיין חלק.

— עס וווּנדערט מיך שוין נישט מער, — האָט זיך אָנגע־רופן עטיען, וואָס דו ווערסט אַלעמאָל פעטער, אין דער צייט ווען אַלע ווערן מיט יעדן טאָג מאָגערער. דו ווייסט, אַז דאָס

איז חזריש אזוי זיך אָנצושטאפּן ?.. און דו קלערסט גארנישט וועגן די איבעריקע ?

— אָ, פּאַרוואס זענען זיי די אנדערע אזוי נאַריש ?

— דו האסט איבעריקנס רעכט, וואס דו באהאלטסט זיך אויס, ווארום ווען דיין טאטע זאל געוואָר ווערן, אז דו גנבעסט וואלט ער זיך שוין מיט דיר אָפּגערעכנט.

— באגנבען אונדז דען נישט די רייכע ? דו זאָגסט זיך עס שטענדיק. אז איך גנבע איך ביי מעגראטן אַ ברויט איז עס זיכער אַ ברויט, וואס ער איז אונדז שולדיק.

עטיען האט געשוויגן. ער האט אים באטראכט ווי ער איז געזעסן פאר אים מיט די גרינע אויגן, גרויסע אויערן און גאנצן פארקריפּלטן אויסזעען, וואס האט עדות געזאגט אויף שלעכטסקייט און ערמה פון אַ ווילדן, וועלכער ווערט וואס ווייטער אלץ מער פארחיהשט.

— און לידיע ? — האט עטיען נאָכאמאל געפרעגט, פירסטו זי אַמאָל אהער ?

יעאנלין האט אַ שמייכל געטון מיט פאראכטונג.

— די קליינע !.. אָ ניין !.. די ווייבער האָבן ניין מאָס רייד.

און ער האט זיך געטרייסלט פון געלעכטער פיל מיט פאראכטונג צו לידיען און בעבערטן.

— עס איז בעסער צו זיין אליין, — האט ער געזאָגט, אז ס'נישטאָ קיין מחלוקת.

עטיען האָט אויפגעגעסן זיין חלק ברויט. ער האָט נאָך געטון אַפּאָר זופּ וויין.

אַן אויגנבליק האט ער זיך געפרעגט צי עס וועט נישט זיין שלעכט געהאַנדלט לגבי יעאנלינעס גאַסטפריינדלעכקייט, אויב ער וועט אים אָננעמען ביי דעם אויער און ארויסשלעפּן פון דאנען, נישט דערלאָזנדיק אים דאַבי ווייטער צו גנבענען אונטער דער דראָהונג צו דערציילן פון אלץ דעם טאַטן. ווען ער האָט אבער ווייטער באַטראכט די דאָזיקע הייל, איז אים איינגעפאַלן אַ געדאנק, ווער ווייסט צו ער מיט זיינע חברים וועלן זי נישט באַדארפן, אויב דער שטרייק וועט אָננעמען

אַ ערגערע ווענדונג? ער האט נאָר זיך געלאָזט צו זאגן פון יעאנליינען, אז ער וועט שוין מער נישט פארשווונדן פון דער היים אויף אַ גאנצע נאכט, ווי עס פלעגט די לעצטע צייט אָפט געשעען. דערנאך האט ער גענומען אַ שטיקל ליכט און זיך געלאָזט גיין דער ערשטער אין דער צייט ווען יעאנלין, האט נאך געבראכט אין אָרדנונג זיין באַלעבאַטישקייט.

אין דער זעלבער צייט איז לא-מוקעט, נישט קוקנדיק אויף דער גרויסער קעלט געזעסן אינדרויסן אויף אַ באלקן; זיין לאנגע אפוועזנהייט האט איר אריינגעבראכט אין פארצווייפלונג.

ווי נאָר זי האט אים דערזעען האט זי זיך געוואָרפן אויף זיין האלדז, און עס איז געווען פאר איר, ווי ער זאל איר האבן אַ מעסער אין הארץ אַריינגעשטאָכן, ווען ער האט איר מיטגעטיילט זיין באשלוס זיך מער מיט איר נישט צו טרעפן. מיין גאָט! פארוואָס? האט זי אים דען נישט גענוג ליב? מורא האבנדיק, אז ער וועט איר נישט קענען אָפזאגן אויף איר איינלאדונג אריינצוגיין אין שטוב אריין, האט ער מיט איר אוועקגעשפאצירט אויפן וועג און גייענדיק דערקלערט ווי ווייט מעגלעך פארזיכטיק, אז זי קאָמפּראָמיטירט אים אין די אויגן פון זיינע קאָלעגן, אז זי קאָמפּראָמיטירט די אר-בעטער-זאך. זי איז געווען דערשטוינט און האט בשום אופן נישט געקענט פארשטיין, וואס דאס האט צו טון מיט דער אר-בעטער-זאך. ענדלעך איז זי געקומען צו דעם באַשלוס, אז ער שעמט זיך מיט איר באקאנטשאפט. זי האט זיך אבער דורך דעם נישט געפילט באליידיקט, זי האט אין דעם געזעען אַ גאנץ נאטירלעכע זאך און זי האט אים אויפגעפאָדערט ער זאל איר פאטשן פאר מענטשן אין די אויגן, כדי מען זאל מיינען, אז ער האט שוין מיט איר איבערגעריסן, נאָר שטילערהייט זאל ער קומען צו איר, זאל שוין זיין אפילו זעלטן, ער איז געווען גערירט, דאך האט ער אפגעווארפן אלע אירע פארשלאגן. מען מוז זיך צעשיידן. ער האט איר געוואלט כאטש צום לעצטן מאל ארומנעמען. זיי זענען געשטאנען פאר די ערשטע הייזער פון מאנטסו און זיך פעסט ארומגעהאלטן אין דער פולער שיין

פין דער לבנה. פלוצים איז אָנגעקומען אַ פרוי, וועלכע דער־זעענדיק זיי, האט זיך אזוי צאפל געטון, גלייך ווי זי זאל זיך אָנשלאָגן אין א שטיין.

— ווער איז דאס געווען? — האט עטיען געפרעגט.

— קאטערינע, האט לא־מוקעט געענטפערט. זי גייט פון זשאן־בארט אהיים.

קאטערינע האט זיך דערווייל געשלעפט מיד און דער־שעפט מיט אן אראפגעזונקענעם קאָפּ ווייטער. עטיען האט איר באכגעקוקט אין פארצווייפלונג, וואס זי האט אים געזעען, און גרונטלאזע געפילן פון חרטה האבן גענאָגט זיין הארץ. לעבט זי דען נישט מיט אַ מאן? האט ער דען נישט צוליב איר שוין אמאל אויף דעם זעלבן וועג פון רעקיאר ענלעכע ליידן דורכגעלעבט? דאך האט ער זיך גארנישט געקענט טרייסטן, וואס ער האט איר פארשאפן די צרות.

— זאל איך עס דיר זאגן? — האט לא־מוקעט געמורמלט מיט טרערן, זיך גרייטמאכנדיק אוועקצוגיין. דו ווילסט מיך נישט, ווייל דו ווילסט אן אנדערע!

דער נעכסטער טאג איז געווען איינער פון די שענסטע ווינטער־טעג, אין וועלכע די געפרוירענע ערד קלינגט אזוי ווי קרישטאל אונטער די פיס. יעאנלין איז שוין פון אַ שעה נישט געווען אין שטוב און האט הינטער דער קירכע אָפּגע־װאַרט בעבערטן. זיי זענען היינט געגאַנגען נאָר אין צווייען, ווייל לידיען האָט די מוטער נאָך אַלץ געהאלטן פארשלאָסן אין קעלער. ענדלעך האט מען איר אַרויסגעלאָזט, נאָר די מוטער האט איר געגעבן אַ קויש און אונטער דער דראהונג אויף אַ גאנצע נאכט איר פאַרמאכן מיט די מייז, האט זי איר באַפוילן צו ברענגען אַ פולן קויש מיט סאלאט. אונטער דער ווירקונג פון דער דראָהונג, האט זי זיך באַלד געוואָלט נעמען צו דער ארבעט, נאר יעאנלין האט איר נישט דערלאָזט; דאס קען מען נאָך טון שפעטער אויך, שוין פון אַ לענגערער צייט האט אים פארדראָסן אויף ראַסענערס קראָליקל, ווען ער איז דורכגעגאַנגען דורך דער שטוב איז עס אים דורכגעלאָפן איבערן

וועג. ער האט עס אָנגענומען ביי די אויערן, אַריינגעלייגט אין לידעס קאָרב און אלע דריי זענען אַנטלאָפן פונדאנען. צו ערשט איז מען געגאַנגען מאַכן אַ שפּאַס, עס וועט זיין אינטערעסאַנט צו זען, ווי דאס קראָליקל וועט זיי נאָכלויפן ביז אין וואַלד אַריין.

נאָר זיי זענען נאָך געבליבן אויף אַ ווײַלע שטיין כּדי צו זען, ווי זכריה מיט מוקעטן, נאָכדעם ווי זיי האָבן אויס־געטרונקען מיט צוויי קאָלעגן צו גלעזער ביר, האבן אָנגעהויבן אַ גרויסע קריקעט־פּארטיע. דאָס געווינס איז באַשטאנען אין אַ נייער היטל און אין אַ רויט האַלדזטיכל. ווען די שפּיל האָט זיך אָנגעהויבן איז דער זייגער שוין געווען צוויי. צום אָנהייב איז יעאנלין בעבערט און לידיע אַרומגעלאָפן הינטער זיי שפּילערס און נאָכגעפאָלגט די שפּיל מיטן גרעסטן אינטערעס, ואָ־ דערנאָך האָבן זיי זיך דערמאנט אין דעם קראָליקל און זיי האט זיך פאַרוואָלט זען ווי עס לויפט, ווען מען האט עס זפּעלאָזט האט עס אָנגעהויבן אַרומלויפן אַהין און אהער, אַ שעה צייט האט געדויערט דער יאַגד אויף דעם, און ווען דאס קראָליקל זאָל נישט געווען זיין אזוי באַריש, וואָלט מען עס צו־ריק שוין נישט געכאַפּט.

אַ נייער געדאנק איז איינגעפאַלן יעאנלינען. ער האט אַרויסגעצויגן אַ פאָדעם און אים צוגעבונדן צו דעם לינקן פיסל פונם קראָליקל. און דאס איז אויך געווען נישט מער ווי אַ שפּאַס, ווען דאס קראָליקל איז געלאָפן האט זיך אים דאס הינטערשטע פיסל נאָכגעשלעפּט אויף אַ זייער קלאָגנדיקן אופן. נאָך קיינמאָל האָבן זיי נישט אזוי שטאַרק געלאָכט. ווען דאס קראָליקל איז שוין מיד געוואָרן, האָבן זיי עס געשלעפּט אויפן בויך אָדער אויפן רוקן, ווי מען שלעפּט אַ וואָגן הינטער זיך.

דער זייגער האט געשלאָגן פינף, אינדרויסן האט שוין אָנגעהויבן צו ווערן טונקל, ווען לידיע, דערמאַנענדיק זיך אין דעם, וואס זי האט נאך היינט צו טון, האט געוואָלט אוועקגיין צום פאָרעי כּדי דאָרטן אנצוקלייבן דעם סאלאט, האט איר יע־אנלין אונטער דראהונגעז צוריקגעהאלטן, וויל זי דען פאר־

שפּעטיקן אויף דער פאַרזאַמלונג? ער וויל זיך. דאָך הערן וואָס די עלטערע וועלן רעדן! ער האָט פאַרגעשלאָגן בעבערטן זיך צו ווילן ביז אין וואַלד אַריין מיט דעם, וואָס מען וועט וואַרפן אין דעם קראַליקל שטיינער. אויף אַזאַ אופן האָט ער געקלערט עס צו טויטן און דערנאָך עס פאַרשלעפּן מיט זיך אין הייל אַריין און אויפעסן. דאָס קראַליקל האָט אָנגעהויבן צו לויפן, דער ערשטער שטיין האָט דעם געטראָפן אין רוקן, דער צווייטער אין ווידל און עס וואָלט נאָך זיכער געקומען דער דריטער אויף ווען זיינע פאַרפאָלגער וואָלטן נישט דערזעען אין דער ריכטונג עטיעגען מיט מאַהען שטיין. דערשרעקנדיק זיך, האָבן זיי זיך געוואָרפן אויף דעם חיהלע און עס צוריק אַריינגעלייגט אין קאָרב אַריין. כמעט אין דעמזעלבן אויגנבליק האָט זיך באַוויזן זכריה, מוקעט און די איבעריקע קריקעט־שפּילער אין דער ריכטונג, אין וועלכער זייער קויל איז אויף אייניקע מעטער פאַרפלויגן. אַלע האָבן זיך צונויפגעטראָפן אין דער רעכטער צייט.

פון זינט עס איז געוואָרן טונקל האָט זיך אָנגעהויבן אין דער גאַנצער געגנט אויף אַלע וועגן און שטעגן אַ לעבהאַפטער פאַרקער, שווייגנדיקע שאָטנס האָבן זיך באַוועגט אַליין, אָדער אין גרופּן אין דער ריכטונג פון וואַלד, אַלע דערפער האָבן זיך אויסגעליידיקט, אַפילו די ווייבער מיט די קינדער זענען מיט־געגאַנגען, גלייך דאָס זאָל זיין אַ שפּאַצירגאַנג אין אַ זונענדיקן טאָג. דערנאָך האָט די פינצטערניש איינגעהילט די גאַנצע געגנט, מען האָט שוין מער נישט געקענט אונטערשיידן די באַוועגנ־דיקע זיך מאַסע, מער האָט זי נאָר געפילט, ווי זי באַוועגט זיך אַלץ פאַרויס באַגייסטערט פון איין און דעמזעלבן געדאַנק.

VII

עס איז פאַרגעקומען אין פלאַן־דע־דאַם, אַ פריי שטיקל פעלד אינמיטן וואַלד, וואָס האָט זיך געבילדעט אַ דאַנק דעם אויסהאַקן פון די ביימער. עס האָט זיך געצויגן אויף אַ באַרג־אַראָפּ, זייענדיק געהאַלדזט פון דעם געדיכטן וואַלד און אַרומ־

געריגגלט פון אלע זייטן מיט הויכע גלייכע בוימער, ווי מיט קאַלאָנאַדע. אין גראָז זענען נאך געליגן די אָפּגעשניטענע ריזן-בוימער און לינקס פון זיי זענען געווען אויסגעלעגט אין רייען קלאפּטערס האלץ. צו נאכט צו האט דער פראסט גע-נומען נאך שטארקער און דאס גראָז האט געקנאקט אונטער די פיס. די שווארצע נאכט האט איינגעהילט די גאנצע ערד, די הויכע צווייגן האבן זיך שארף אויסגעטיילט אויפן פאָן פונם בלייכן הימל, אויף וועלכן די שטערן מיטן אויפגיין פון דער לבנה, זענען אלעמאָ" געווארן בלאסער.

עס האבן זיך צונויפגעזאמלט אַ דרייטויזנט קוילנארבעטער, אַ גרויסע באוועגלעכע מאסע פון מענער פרויען און קינדער, וועלכע האבן צוביסלעכווייז אגגעפולט דאס שטיקל ליידיקע פעלד; און עס האט נאך געהאלטן אלץ אין איין אָנקומען פארשפּעטיקטע. אין דער הויך, אויפן שפּיץ, זענען געשטאנען עטיצן, ראעענער און מאהע. עס איז אויסגעבראכן מחלוקת און מען האט געהערט ווי זיי האבן עפּעס הויך גערעדט. פאר זיי האבן זיך צונויפגענומען אנדערע מענטשן און זיך צוגע-הערט: לעוואק מיט געבײלטע פויסטן און פּיעראן וועלכער איז געשטאנען אויסגעדרייט צו זיי מיטן רוקן, שטארק פארזארגט, וואס ער האט שוין מער נישט געקענט באשיצן זיין פּיבער; דאָ זענען אויך געווען דער פאטער באָנעמאָר און דער אלטער מוקע וועלכע זענען געזעסן אויף צוויי וווּרצלען פארזינקען אין ערנסטע געדאנקן. ווייטער הינטער זיי זענען געשטאנען זכריה, מוקעט און נאך אנדערע, וועלכע זענען געקומען אַהער נאר אויס שפּאס, די פרויען, דאגעגען, זענען געשטאנען אין באזונדערע גרופּן ערנסטע, ווי אין קירך. לא-מאהעד האט שווייגנדיק געשאקלט מיטן קאפּ, אין דער צייט, ווען לא-לעוואק האט געהאלטן אין איין שעלטן. פילאמען האט גע-הוסט; ווי נאר עס איז פארגאנגען דער ווינטער האט זי צו-ריק אנגעהויבן ליידן פון איר בראָנכיט, נאר לא-מוקעט האט געלאכט, ווייזנדיק דאביי אירע שענע ציין, און זיך געפרייט דאריבער, ווי די טאכטער האט אוועקגעשיקט די מוטער לא-

בריוולע, כדי זיך צוקענען אליין אָנעסן מיטן געבראטענעם קראליקל, יעאנלין ווידער האט זיך געמאכט א פלאץ אויף דעם האלץ, צוציענדיק צו זיך לידיען מיט בעבערטן. אזוי זענען זיי אלע דריי געזעסן העכער פון אלע איבעריקע.

דאס מחלוקת האט ארויסגערופן ראסענער, וועלכער האט געפאדערט מען זאל אויסקלייבן א קאמיטעט, ער איז נאך געווען בייז צוליב דער מפלה, וואס ער האט געליטן אויף יענער פארזאמלונג און האט געגלייבט, אז איצט וועט ער אפנעמען צוריק דאס זייניקע. ער האט געהאפט, אז ער וועט איצט צוריק געווינען זיין פריערדיקן איינפלוס ווי באלד נאר ער וועט זיך ווענדן גלייך צו דער ארבעטער מאסע און נישט צו זיינע אויסגעוועלטע. עטיען איז געווען אויסער זיך פאר כעס, האט דערקלערט, אז עס איז אן אומזין דאָ אין וואלד צו קאנסטיטואירן א קאמיטעט. איצט דארף מען האנדלען רעוואלוציאנער, ווי ווילדע, ווייל מען באהאנדלט זיי ווי די וועלף. זעענדיק, אז צו די מחלוקת נעמט נישט קיין עק, האט ער זיך געווענדעט צו דער מאסע, ער איז ארויפגעשפרינגען אויף א בוים-וווּרצל און אויסגערופן:

— חברים! חברים!

דער רויש פון דער מאסע איז פארשטומט געוואָרן, מאהע ווידער האט געפרווט צו באַרויקן ראסענערן.

עטיען האט דערווייל מיט אַ דורכדרינגענדיקער שטים ווייטער גערופן:

— חברים! ווייל מען האט אונדז פאַרבאָטן צו רעדן, ווייל מען האט אויף אונדז אָנגעשיקט פּאָליציי, גלייך ווי מיר זאָלן זיין רויבער, מוזן מיר זיך דאָ פאַרשטענדיקן! דאָ זענען מיר פריי, דאָ זענען מיר צווישן אונדז און קיינער וועט אונדז נישט קענען נויטן צו שווייגן פונקט אזוי ווי עס איז זוממעגלעך די פויגל און ווילדע חיות צו באַפעלן זיי זאָלן שווייגן.

עס האט אָפּגעהילכט אַ דונערדיקער ליאַרם פון דער מאסע; עס האבן זיך דערהערט געשרייען און ווילדע אויסרופן:

— יאָ, יאָ, דער וואלד איז אונדזערער, דאָ קען מען פריי רעדן... רעד!

אַן אויגנבליק איז עטיען געבליבן שטיין אומבאַוועגלעך אויף דעם בוים-ווארצל, די העלע לבנה האט נאָך אלץ באַלויכטן די העכסטע צווייגן, און די מאסע, וועלכע האט זיך צו ביסלעך באַרויקט און געבליבן שטיל, איז געווען איינגעהילט אין טונקלקייט.

לאַנגזאַם האט עטיען אויפגעהויבן זיין אָרעם און אָנגעהויבן צו רעדן, דאָך זיין שטים האט נישט געקלונגען צאָרנדיק; ער האט גערעדט אין אַ קאַלטן טאָן, ווי אַ באַפולמעכטיקטער פון דעם פאָלק, וועלכער גיט זיך אָפּ אַ רעכנונג פון זיינע רייד. ער האט ארויסגעזאָגט אלץ, וואס עס האט אין אים דערוועקט דאס דערשיינען פון פאָליציי אויף דער ערשטער פארזאמלונג, ער האט געגעבן אַ שנעלן איבערבליק איבער דער אנטוויקלונג פונם שטרייק; ער האט געברענגט בלויז ווירקלעכע פאַקטן. ער האט גערעדט פון דעם אָנהייב פון שטרייק, אָנגעוויזן דאַרויף, אז די ארבעטער האָבן אים נישט געוואָלט, אז די דירעקציע אַליין האָט אים ארויסגערופן מיט דעם, וואס זי האָט געוואָלט ענדערן דעם ארבעטס-לוין. דערנאָך האָט ער גערעדט פון די דעלעגאציעס צום דירעקטאר, פון דעם, ווי דאס צווייטע מאָל האט ער שוין געוואָלט נאָכגעבן אויף די צוויי סאַנטים, וועלכע ער האט פריער געוואָלט אראָפּגנבענען. ביי דער געלעגנהייט האט ער אָנגעוויזן ווי די הילפסקאַסע האט זיך אויסגעשעפּט, אויסגערעכנט די איינגעפלאָסענע שטיצגעלטער און מיט אייניקע ווערטער אַנטשולדיקט זיך פאר דעם אינטערנאַציאָנאַל און פלוכארטן, וועלכע קענען איצט גאָרנישט אויפטון, ווייל זיי זענען פארנומען מיט איינצעמען די וועלט. פון טאג צו טאג ווערט די לאַגע ערגער, די קאָמפּאַניע שיקט אָפּ די ארבעטער זייערע ארבעטער-ביכלעך אין דראָט צו ברענגען ארבעטער פון בעלגיע; אויסער דעם האָבן זיי אנגעשראָקן די שוואכערע און זיי באַוויגן זיך צוריק צושטעלן צו דער ארבעט, עטיענס שטים איז נאך אלץ געבליבן מאַנאטאָן; ער האט

גערעדט דערפֿון, אַז דער הונגער דראָט זיי זיך אונטערצוגעבן, אַז עס שטייט זיי פֿאָר אונטערצוגיין און אַז דער שטרייק לעבט איצט איבער זיין העכסטן קריזיס. און פּלוצים האָט ער פֿאַרענדיקט, נישט איבערגייענדיק אויף קיין העכערן טאָן:

— אונטער די אומשטענדן, חברים, מוזט איר היינט אָוונט אָננעמען אַ געוויסן באַשלוס, ווילט איר, אַז דער שטרייק זאָל זיך ווייטער ציען? און אויב יאָ וואָס קלערט איר צו טון, כּדי צו אָפּהאַלטן אַ נצחון איבער דער קאָמפּאַניע.

אַ טיף שטילשווייגן האָט אַראָפּגענידערט פֿון דעם אויסגעשטערנטן הימל. די מאַסע, וועלכע מען האָט נישט געזען אין דער פֿינצטערניש, איז געשטאַנען שטום און פֿון צווישן די ביימער האָט מען נאָר געקענט הערן איר פֿאַרצווייפֿלונגספֿולן אָטעם.

נאָר עטיען האָט שוין ווייטער גערעדט, דאָסמאָל שוין אין אַן אַנדערן טאָן, איצט האָט שוין מער נישט גערעדט דער סעקרעטאַר פֿון דעם פֿאַרבאַנד, נאָר דער פֿירער פֿון די מאַסן, דער אַפּאָסטאָל, וואָס האָט געטראָגן אַ נייע עוואַנגעליום פֿון אמת, וועט זיך געפֿינען פּחדנים, וועלכע וועלן בלייבן נישט טריי זייער וואָרט? וואָס! אַ גאַנצן חודש זאָל מען האָבן געליטן אומזיסט און איצט זאָל מען צוריק מיט געזונקענע קעפּ זיך אַראָפּלאָזן אין די גרובן און ווידער אָנהייבן ליידן דעם פֿריערדיקן עלנט? איז שוין דען נישט בעסער צו שטאַרבן און פּרוּוון אומברענגען מיט זיך דעם אכזריותדיקן קאַפּיטאַל, וועלכער לאָזט אויסגיין די אַרבעטער פֿון הונגער? שטענדיק זיך לאָזן מנצח זיין פֿון דעם הונגער, ביז ענדלעך דער הונגער וועט שוין די סאַמע געדולדיקסטע טרייבן צו אַן אויפֿשטאַנד, האָט מען זיי דען ביז אַהער ווייניק געטריבן דערצו? ניין, דער נייער טאַריף איז נישט צום אָננעמען, מען וויל ביי יעדן אַרבייטער צוגנבענען אַ שעה אַרבעט טעגלעך. דאָס איז צופֿיל, איצט איז געקומען די מינוט, אין וועלכע די אָרעמע און עלענדע, געטריבן ביז אין אויסערסטן, זאָלן זיך אַליין פֿאַרשאַפֿן גערעכטיקייט.

ער איז געבליבן שטיין מיט אויפגעהויבענע אָרעמס. ביי דעם וואָרט „גערעכטיקייט" איז אין דער מאַסע געוואָרן אַ גע-רויש און עס האט זיך דערהערט אַ שטורם פון אַפּלאָדיסמענטן. איינצעלנע האבן אויסגעשריגן :

— גערעכטיקייט!.. עס איז צייט עס זאָל שוין זיין גע-רעכטיקייט !

עטיען האט זיך וואס ווייטער אלץ מער צעוואַרעמט, ער איז נישט באַזעסן דעם טאלענט פון רעדן וואס ראַסענער, אָפט-מאָל האט אים אויסגעפעלט ווערטער, איז אים שווער געווען אַרויסצוברענגען ווי געהעריק דעם זאַץ און ער האט מיט מימיק פונם קערפּער געפּרוווט דערזאָגן דאס, וואס ער האט מיט ווער-טער נישט דערזאָגט, נאָר דאָך האט ער פאַרשטאַנען, ווי אזוי איינצונעמען די צוהערער.

דער סיסטעם פון לוין איז אַ נייע אַרט פון שקלאַפעריי, האט ער ווייטער גערעדט מיט אַ ציטערנדיקער שטים. די גרובן געהערן די אַרבעטער, ווי דער ים די פישער, ווי דער אַקער דעם פויער... הערט! די גרובן געהערן אייך, אין משך פון אַ גאַנצן יאָרהונדערט האט איר זיי אויסגעקויפט מיט אייער בלוט און עלענט!

אין דעם מאָמענט האט די לבנה, וועלכע האט זיך באַ-וויזן פון צווישן די הויכע צווייגן, אים באַגאָסן מיט איר ליכט. ווען די מאַסע האט אים דערזעען שטיין אַזוי באַשטראַלט פון דער לבנה-שיין און צעטיילן מיט פולע הענט דאס גליק, האט זי אויסגעבראָכן אין אַ נייעם שטורם פון אַפּלאָדיס-מענטן.

איצט איז עטיען איבערגעגאַנגען צו זיין באַליבטסטער טעמע : וועגן איבערנעמען די פּראָדוקציע-מיטלען אין רשות פון די אַרבעטער ביי אַ קאָלעקטיווער צוזאמענאַרבעט. פון דער ערשטער פאַרזאַמלונג האט זיך זיין קאָלעקטיוויזם אנטוויקלט אין אַ קאָמפּליצירטן פּראָגראַם, וועלכן ער האט געפּרוווט וויסנ-שאַפטלעך צו באַגרינדן. ער האט שוין נישט געזעען קיין שום אנדערן אויסוועג צו דערוועררבן די פרייהייט, ווי נאָר מיט דעם

אונטערגאנג פון איצטיקער אָרדענונג. ווי נאָר דאס פאָלק וועט איבערנעמען די ממשלה צו זיך אין דער הענט, אזוי וועט מען באַלד קענען איינפירן די רעפאָרמען.

— איצט איז געקומען אונדזער ריי! — האט ער פארענדיקט. איצט דארף די מאַכט און דאס רייכטום איבערגיין צו אונדז אין די הענט!

אַ שטורם פון אַפּלאָדיסמענטן האט אים אָפּגעענטפערט פון וואַלד, דאס גאַנצע שטיקל פעלד איז איצט געווען פארגאָסן מיט לבנה־שיין און ביי אירע אייזיקער ליכט האט מען געקענט זעען צאָרנדיקע פנימער און פינקלדיקע אויגן, מענער, פרויען און קינדער אַלע אויסגעהונגערט און גרייט זיך שוין צוואַרפן אין קאַמפף פאר זייער זאַך און אָפּנעמען די אַלע רייכטימער, וועלכע מען האט ביי זיי אַוועקגערויבט. זיי האבן שוין מער נישט געפילט די קעלט, די פייערדיקע ווערטער פון עטיענען האָבן זיי דערוואַרעמט. וואס פאַר אַ טרוים! אַליין צו ווערן באַלעבאַטים, נישט מער צו ליידן און אויך קענען געניסן פונם לעבן!

— אַזוי איז! אין נאָמען פון גאָט! איצט איז אונדזער ריי!.. אַ טויט די רויבערס!..

די פרויען האָבן אינגאַנצן פארלוירן דאָס גלייכגעוויכט, אפילו לא־מאהעד האָט אויך פארלוירן איר רו, לא־לעוואַק האָט געברילט, לא־ברוילע האָט געהאלטן אין איין שעלטן, פילאָ־מענע האט פון אויפרעגונג באַקומען אַ הוסטן־אָנפאַל און לא־מוקעט איז געוואָרן אזוי באַגייסטערט, אז זי האט דעם רעד־נער צוגעוואָרפן צערטלעכע ליבע־ווערטער, צווישן די מענער האט מאַהע אַרויסגעלאָזט אַ געשריי פול מיט צאָרן און דער צייט, ווען פון איין זייט איז געשטאַנען פיעראָן און געציטערט און פון דער צווייטער לעוואַק, וועלכער האָט געהאלטן אין איין רעדן, די לֶצַנים ווידער, זכריה און מוקעט, האָבן גע־פרווט צו לאַכן, נאָר דאָך זענען זיי געווען פארווונדערט וואס זייער חבר קען אזוי לאנג רעדן, נישט גיבנדיק אפילו קיין טרינק אינמיטן, דעם גרעסטן ליארם האָט אָנגעמאַכט יעאַנלין, זיצנדיק

אויף דעם האַלץ. דערביי האָט ער אונטערגעגעבן חשק אויך לידיען מיט בעבערטן, וועלכע האָבן געוואָרפן מיטן קויש, און וועלכן עס איז געלעגן דאָס קראַליקל.

עטיען איז געווען פאַרשכורט פון זיין נצחון, און די דאָזיקע דרייטוויזנט ברוסטן, וועלכע האָבן העפטיקער געשלאָגן ביי זיינס אַ וואָרט, איז ווי געווען פאַרקערפערט זיין מאַכט, ווען סוואָרין זאָל זיך געווען אָנטון די מי און אויך קומען אהער, וואָלט ער זיכער געווען צופרידן, זעענדיק דעם גרויסן מהלך, וואָס זיין שילער האָט געמאַכט פאַר דער צייט אויף דעם וועג צום אַנאַרכיזם. נאָר ראַסענער האָט געהויבן די אַקסלען מיט פאַראַכטונג און כעס.

— דו וועסט מיך איצט לאָזן רעדן! — האָט ער געזאָגט צו עטיענען, וועלכער איז אַראָפּגעשפּרונגען פונם בוים־וואָרצל.

— רעד! וועלן מיר זען, צי זיי וועלן דיך אויסהערן!

ראַסענער האָט שוין פאַרנומען זיין פּלאַץ און דורך אַ האַנטבאַוועגונג געגעבן אַ צייכן צו שווייגן. די מאַסע אָבער האָט זיך נישט באַרויקט. פון די ערשטע רייען, וועלכע האָבן אים דערקענט, ביז די אונטערשטע רייען האָט זיך זיין נאָמען געטראָגן פון מויל צו מויל און מען האָט זיך געוואַקלט צו מען זאָל אים אויסהערן. ער איז געווען ווי אַן אַראָפּגעשליידערטער גאָץ, וועמענס אָנבליק עס האָט דערמאַנט אין אַמאָליקער טריישאַפט, אומזיסט האָט ער געפּרווט קומען צום וואָרט. מען האָט דויזק געמאַכט פון אים און אים אויסגעלאַכט. ענדלעך האָט עמעצער אַ וואָרף געטון אויף אים מיט פאַרפרוירענעם מאָך און אַ פרוי האָט אויסגעשריגן מיט אַ דורכדרינגלעכער שטים:

— נידער מיט דעם פאַררעטער!

ער האָט געוואָלט געבן צו פאַרשטיין, אַז די גרובן קענען נישט געהערן צו די אַרבעטער און אנשטאט דעם זאָל מען בעסער זען נעמען אַ חלק אינם פאַרדינסט, דער אַרבעטער וואָס האָט אַן אינטערעס אין דער אַנטוויקלונג פון דער אונטערנעמונג ווערט ווי אַן אייגן קינד אין הויז

— נידער מיט דעם פֿאַררעטער! האָבן איבערגעחזרט טויזנטער שטימען און עס האָבן אָנגעהויבן פֿליען צו אים שטיינער פֿון אַלע זייטן.

ער איז בלייך געוואָרן און פֿאַרצווייפֿלונג האָט אָנגעפֿולט זיינע טרערנדיקע אויגן. דאָס איז געווען דער צוזאַמענברוך פֿון זיין עקזיסטענץ, צוואַנציק יאָר פֿון דערוואָרבענע חברשאַפֿט זענען דאָ אין איין מינוט געוואָרן צו נישט צוליב דער אומדאַנקבאַרקייט פֿון דער מאַסע. ער האָט זיך געפֿילט געטראָפֿן אין סאַמע האַרץ, ווייטער האָט ער שוין נישט געקענט רעדן און איז אַראָפּגעשטיגן פֿונם בוים-וווּרצל.

און ווי ער זאָל וועלן אָפּווענדן די פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט פֿון דעם גאַנצן אומגליק, וועלכעס ער האט געזעען זיך דערנענטערן, האט ער געמאכט מיט דער האנט אַן אָפּווענדנדע באַוועגונג און זיך אַוועק איינער אַליין צו די שטילע שנייבאַדעקטע פֿעלדער.

אַ ניי געשריי האָט אָפּגעהילכט, די מאַסע האט דערזעען שטיין אויף דעם בוים-שטאַם דעם אַלטן באַנעמאַר, וועלכער האָט אָנגעהויבן רעדן אינמיטן דעם ליאַרם, ביז אַ הער האָבן די ביידע אַלטע, מוקעט און באַנעמאַר, געווען ווי פֿאַרזינקען אין חלומות פֿון די אַלטע צייטן, נאָר גאָר פּלוצים האט זיך דערוועקט אין זיי אַ חשק צו רעדן. אַ גרויס שטילשווייגן האט באַהערשט די גאַנצע מאַסע, אַלע האָבן זיך צוגעהערט צום אַלטן, וועלכער האט אין דער לבנה-שיין אויסגעזעען אַזוי בלייך, ווי אַ גייסט, נאָר דאָך ווען ער האט אָנגעהויבן צו דערציילן לאַנגע געשיכטעס, וועלכע האָבן אין פֿלוג קיין שום שייכות נישט געהאט מיט די איצט באַהאנדלטע פֿראַגן האָט זיך אָנגעהויבן צו באַמערקן צווישן עולם א געוויסע אומרויִקייט. ער האט דערציילט פֿון זיין יוגנט, פֿון דעם טויט פֿון זיינע ביידע פֿעטערס, וועלכע זענען פֿאַרשיט געוואָרן אין פּאָרעי, נאָכדעם האָט ער גערעדט פֿון דעם בויכאַנצינדונג, אויף וועלכער זיין פֿרוי האט געליטן. דער הויפּט-געדאנק איז אָבער געבליבן כּסדר איין אין דער זעלבער: עס איז קיינמאָל נישט

געווען גוט און עס וועט ווייטער אויך נישט זיין גוט. אזוי האָבן זיך אַמאָל פינפהונדערט ארבעטער פאַרזאַמלט אין וואַלד, ווייל דער קעניג האָט נישט געוואָלט פאַרקלענערן די אַרבעטס-שעהן. נאָר ער האט זיך לאנג אויף דעם נישט אָפּגעשטעלט און האט אָנגעהויבן צו דערצעלן פון אן אנדערן שטרייק. ער האָט אזוי פיל דאָך איבערגעלעבט! שטענדיק זענען אונטער די בוימער באַהאנדלט געוואָרן אַלע שטרייק-פראַגן. אַמאָל האט געהערשט אַ פראָסט און אַמאָל אַ היץ. אין איין אָוונט האט אזוי שטאַרק גערעגנט, אז מען האט זיך געמוזט אומקערן אַ היים מיט גאָרנישט, קיין איין וואָרט נישט אַרויסרעדנדיק, און איינמאָל זענען געקומען דעם קעניגס זעלנער און געשאָסן.

— מיר אָבער האָבן אויפגעהויבן די הענט און געשווירן מער אין די גרובן זיך נישט אַראָפּלאָזן!.. אָך! איך האב געשווירן, יאָ, איך האב געשווירן!

די מאסע האט זיך צוגעהערט מיט אָפענע מיילער, נאָר באַלד אָבער האט זיך אָנגעהויבן באַמערקן אַ באַוועגונג, ווען ביי דער זייט פונם אַלטן האט זיך באַוויזן עטיען, וועלכער האט זיך די גאַנצע צייט אויפמערקזאם צו געהערט צו זיינע רייד. עטיען האט באמערקט שאוואַל און דער געדאנק, אז קאַטערינע איז דאָ אויך פאַראַן האט אים באַוועגן זיך צו באַווייזן פאר איר.

— איר האט געהערט, חברים, — האָט ער אויסגערופן, וואס עס דערציילט איינער פון אונדזערע עלצטע, וואס ער האט זיך אָנגעליטן און וואס אונדזערע קינדער שטייט פאר צו ליידן, אויב מיר וועלן נישט מאכן קיין סוף מיט די גנבים און הענקערס.

ער האט נאך קיינמאָל נישט גערעדט מיט אזעלכע שאַרפע אויסדרוקן. מיט איין האַנט האט ער פעסט ארומגעהאלטן דעם אַלטן באנעמאר, ווי אַ פאַן פון עלנט און טרויער, וואס רופט צו נקמה, אין שנעלע ווערטער האט ער איבערגעגעבן די געשיכטע פון דער פאַמיליע, וועלכע איז אין משך פון הונדערט

יאָר ארבעט איינגאַנצן פאַרפייניקט געוואָרן און אויסגעהונגערט, אנטקעגנשטעלנדיק דער דאָזיקער פאַמיליע די דיקע ביכער פון די פאַרוואַלטונגס באַאַמטע, די גאַנצע מחנה פון אַקציאָנערן, וועלכע האָבן אין משך פון די הונדערט יאָר גאָרנישט געטון און זיך נאָר אָפּגעגעבן צו פּאַסן זייערע גופים. איז עס נישט שרעקלעך? אז גאַנצע דורות טאַטעס און קינדער זאָלן אויסגיין פון הונגער, כדי צו געבן די מעגליכקייט גאַנצע דורות פון הערן און בורזשויען זיי זאָלן זיך קענען פּראַווען ימים-טובים און זיך שטאָפּן הינטער דעם הויזון! ער האט אויסגעפאָרשט די פאַרשידנאַרטיקע קרענק ביי די קוילנאַרבעטער און ער האט זיי איצט אויסגערעכנט: בלוטלאָזיקייט, שקראָפל, אָנצינדונג פון די אָטעם-אָרגאַנען, אַסטמאַ און רעוומאַטישער פּאַראַליטש. מען שפּייזט מיט די אָרעמע די מאַשינען און גלייך ווי די בהמות צעשטעלט מען זיי אין באַזונדערע הייזער, די קאָמפּאַניעס האַלטן אונטער דאס שקלאַפעריי אין נאָר די עקזיסטענץ פון אַזעלכע קאָמפּאַניעס איז שוין אַ דראָונג, אז מען זאָל אַלע ארבעטער פון איין פאָלק איינטיילן אין רעגימענטן און מיליאָנען אָרעמע זאָלן זיך שטעלן צו דינסט פון אַ טויזנט פוילע בורזשוען. נאָר דער קוילנאַרבעטער איז שוין היינט מער נישט אומוויסנד, אין די טיפענישן פון די גרובן וואַקסט אַן ארמעע, וואס וועט אין איין שענעם טאָג זיך אַרויסרייסן אויף דער פריי, ווי די קערנדלעך רייסן זיך אַרויס פון דער ערד, און דעמאָלט וועט מען זען, צי מען וועט נאָך אַ מענטשן, וואס האט אָפּגעאַרבעט אין די גרובן פערציק יאָר, הוסט מיט קוילנשטויב און איז איינגאַנצן דורכגענומען מיט דעם גרובנוואַסער, אָנביטן הונדערט פּופּציק פראַנק פּענסיע. יאָ, די ארבעט וועט זיך אָפּרעכענען מיט דעם קאַפּיטאַל, מיט דעם קערפּערלאָזן געץ, וועלכער איז אומבאַקאַנט די ארבעטער און זיצט זיך ערגעץ פאַרשטעקט אין אַ געהיימניספולן הייליקטום, זיך ערנערנדיק מיט דעם לעבנסזאַפט, וועלכן ער זויגט אויס פון די הונגעריקע, מען וועט אים שוין אויפזוכן און ביי דעם פלאַמענשיין פון דער שרפה וועט מען אים אין אויג פאַרקוקן און אין

בלוט פאַרטרינקען, אים דעם העסלעכן געץ, וועלכער דערנערט זיך מיט מענטשן-פלייש!

ער איז אנטשוויגן געוואָרן, אבער זיינע הענט זענען נאָך אלץ געווען אויסגעשפרייט, ווי ער זאָל אָנווייזן אויף דעם פיינט, וועלכער זיצט פאַרבאָרגן ערגעץ אין דער וועלט. דאס מאל האט די מאסע אויסגעבראָכן אין אזא הויך געשריי, אז די איינוווינער פון מאנטסוּ האבן עס דערהערט און פיל האָבן זיך אומגעקוקט אין דער ריכטונג פונם וואַלד, ווערנדיק אומרויק פון דעם געדאנק, אז עס איז געשעען אַ געוואַלטיקער ערד איינפאַל. די נאַכט פייגל האבן זיך אויפגעהויבן איבער די ביימער און ארומגעשוועבט אין דער קלאָרער לופט.

— חברים, וואס באַשליסט איר ?.. זענט איר פאר דעם, אז מען זאל דעם שטרייק פאָרטזעצן ?

— יאָ, יאָ! האָבן אלע געשריגן.

— און וואָס פאר אַ מיטלען זאָלן מיר אָננעמען ?.. אונדזער דורכפאל איז געזיכערט, ווען די דאָזיקע פחדנים וועלן זיך צוריקשטעלן צו דער ארבעט.

און ווידער האט די מאַסע אויפגעברויזט ווי אַ שטורם-ווינט:

— אַ טויט די פאררעטער!

— איר באַשליסט, אלזאָ, זיי צוריקרופן צו זייער פליכט און זיי דערמאנען אין זייער שבועה ?.. דאס איינציקע וואס מיר קענען טון איז פאָלגענדעס: זיין אין די גרובן און נישט לאָזן די פאררעטער ארבעטן און דערמיט וועלן מיר ווייזן דער קאָמפּאַניע, אז מיר וועלן גיכער שטאַרבן, איידער זיך אונטערגעבן.

— אזוי איז עס! צו די גרובן! צו די גרובן!

אין דער צייט ווען ער האט גערעדט, האט עטיען צווישן די בלייכע צאָרנדיקע געזיכטער געזוכט קאַטערינען, נאָר זיינע בליקן זענען אלץ געפאלן אויף שאַוואלן, וועלכער האט זיך שפּאָטיש געשמייכלט און געהויבן מיט די אקסל, אים האט פארצערט די קנאָה און ער איז גרייט געווען זיך צו פאר-

קויפן כאָטש פאר אַ ביסל פּאָפּולאַריטעט, וואס עטיען האָט נעהאַט.

— און אויב צווישן אונדז איז דאָ פּראוואָקאטאָרן, שפּיאָנען, — האט עטיען ווייטער גערעדט, אזוי מעגן זיי זיך נעמען אין אכט, אז מען קען זיי און מען גלויבט זיי נישט... יאָ, איך זע דאָ קוילנארבעטער און וואנדאם, וועלכע האבן די ארבעט נישט געוואָרפן...

— דאס איז בנוגע מיר האָסטו איצט געזאגט? — האט שאַוואל אויסגערופן מיט אַן אַרויספאָדערנדיקן טאָן.

— דיר אדער אנדערע... נאר איידער דו רעדסט, זאָלסטו זיך געדענקען, אז די הונגעריקע האבן קיין שום געמיינזאַמעס נישט מיט די, וועלכע האבן איר ברויט. דו אַרבעטסט אין זשאַן-באַרט...

אַ לעכערדיקע שטים האט אים איבערגעהאקט.

— אָ! אויב ער ארבעט!.. ער האט אַ פרוי, וועלכע ארבעט פאר אים.

שאַוואל האט ארויסגעלאָזט אַ קללה און דאס בלוט האט אים אַ זעץ געטון אין פּנים אריין.

— צו אלדי טייוול! איז דען איצט פארבאָטן צו ארבעטן?

— יאָ! — האט אויסגעשריגן עטיען. אזוי לאנג, ווי די חברים ליידן נויט און הונגער, איז עס פאַרבאָטן זיך צו שטעלן אויף דער זייט פון די באַלעבאַטים. וואלט דער שטרייק געווען אן אלגעמיינער, וואָלטן מיר שוין לאנג געווען געזיגט... צי דאַרף אין וואַנדאם איין מענטש איינשטייגן, ווען מאָנטסו שטרייקט? דאס וואלט געווען דער גרעסטער קלאַפּ פאר זיי, ווען די ארבעט זאל זיך געווען אָפּשטעלן אין דער גאנצער געגנט, ביי דענעוולינען פּינקט אזוי ווי דאָ... פארשטייסטו? אין זשאַן-באַרט זענען נאר דאָ פאררעטער, איר זענט דאָרט אלע פאררעטער!

די מאַסע, וועלכע האט ארומגערינגלט שאַוואלן האט אנ

גענומען אַ דראָענדיקע שטעלונג, עס האָבן זיך געהויבן געביילטע פויסטן און עס האָבן זיך געהערט אויסרופן: נידער מיט אים! נידער מיט אים!

ער איז געוואָרן בלייך. נאָר אין זיין שטאַרקן פאַרלאַנג צו טריאומפירן איבער עטיענען, איז אים איינגעפאַלן אַ געדאַנק.

— הערט מיך דאָך אויס! — האָט ער אויסגערופן, קומט מאָרגן קיין זשאַן-באַרט און איר וועט זען צי איך אַרבעט!.. מיר זענען מיט אייך, מען האָט מיך געשיקט, איך זאָל אייך דאָס זאָגן, עס מוזן דאָרט אויסגעלאָשן ווערן די פייערס, אויך די מאַשיניסטן מוזן צוטרעטן צום שטרייק. נאָך בעסער וועט זיין, אַז די פּאָמפּעס וועלן רוען! דעמאָלט וועט דאָס וואַסער אָנפילן אַלע גרובן און אַלץ וועט גיין צום גרונט.

די מאַסע האָט אים געוואַלטיק אַפּלאָדירט און ער האָט אַזוי אַרום מנצח געווען עטיענען אַליין.

אויף דעם בוים-שטאַם זענען דערשינען נאָך אייניקע רעדנער, וועלכע האָבן שטאַרק זשעסטיקולירט מיט די הענט און אַריינגעטראָגן עקסטרעמע פאָרשלאָגן, פאַר די אויגן פון דער פון הונגער ווילד געוואָרענע מאַסע האָט עס געשימערט פון רויטס, זיי האָבן געזעען בלוט און שרפות, פון צווישן וועלכע עס שטייגט אויף דאָס אַלגעמיינע גליק. און די לבנה האָט באַגאָסן די גאַנצע מאַסע מיט איר רויקן ליכט, דורך דער טיפער שטילקייט פון דעם ווייטן וואַלד האָט אַ דורכגעדרונגען דער רוף נאָך בלוט. דאָס פאַרפרוירענע גראָז האָט געקנאַקט אונטער די פיס, אָבער די הויכע בוימער וועמענס צווייגן עס האָבן זיך געטונקלט אויפן פאָן פונם קלאָרן הימל, האָבן קיין אַכט נישט געלעגט און זיך נישט צוגעהערט צו די עלנטע ווענדס, וועלכע האָבן זיך אויפגערעגטע באַוועגט ביי זייערע פיס.

— חברים! חברים! — האָט עטיען זיך באַמיט נאָך איין אויגנבליק איינצושטילן דעם עולם, כדי זיך צו פאַרשטענדיקן.

ענדלעך איז עס אים געלונגען.
– חברים! מאָרגן פרי אין זשאַן-באַרט!.. איז עס גע‑
װאַכט?
– יאָ, יאָ, קיין זשאַן-באַרט! אַ טויט די פאַררעטער!
װי אַן הוראַגאַן האָבן אויפגעברויזט די דרייטויזנט
שטימען אין דער לופט און פאַמעלעך אָפגעשטאָרבן אין דער
װײַלער לבנה-שיין.

ענדע פון ערשטן טייל.